

Rapport van de Onderzoekscommissie seksuele intimidatie en misbruik in de sport

Klaas de Vries • Clémence Ross-van Dorp • Egbert Myjer

**Rapport
van de Onderzoekscommissie
seksuele intimidatie en
misbruik in de sport**

Rapport van de Onderzoekscommissie seksuele intimidatie en misbruik in de sport

Klaas de Vries

Clémence Ross-van Dorp

Egbert Myjer

Colofon

Realisatie:	Arko Sports Media, Nieuwegein
Eindredactie:	Janeke de Zeeuw
Omslagontwerp:	Pencilpoint online & offline design, Woerden
Vormgeving/DTP:	Pencilpoint online & offline design, Woerden
Foto auteurs:	Henriëtte Guest
Druk:	PreVision, Eindhoven

ISBN 978-90-5472-403-2

NUR 488

© 2017 Mr. K.G. (Klaas) de Vries, mevrouw drs. C.I.J.M. (Clémence) Ross-van Dorp, mr. B.E.P. (Egbert) Myjer

Behoudens uitzondering door de wet gesteld mag, zonder schriftelijke toestemming van de rechthebbende(n) op het auteursrechten c.q. de uitgever van deze uitgave door de rechthebbende(n) gemachtigd namens hem (hen) op te treden, niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of anderszins, hetgeen ook van toepassing is op de gehele of gedeeltelijke bewerking.

De uitgever is met uitsluiting van ieder ander gerechtigd de door derden verschuldigde vergoedingen voor kopiëren, als bedoeld in art. 17 lid 2 Auteurswet 1912 en in het KB van 20 juni 1974 (Stb. 351) ex artikel 6b, te innen en/of daartoe in en buiten rechte op te treden.

Voorwoord

Naar aanleiding van verontrustende berichten heeft NOC*NSF in 2017 een onafhankelijke commissie van drie leden ingesteld, om onderzoek te doen naar seksuele intimidatie en misbruik in de sport.¹ De Onderzoekscommissie heeft zich in maart en april op deze opdracht voorbereid en is op 15 mei 2017 met haar werk begonnen. De Onderzoekscommissie kreeg als taak inzicht te geven in omvang en aard van de problematiek. Voorts moest de Onderzoekscommissie aanbevelingen doen waarmee NOC*NSF, sportbonden en verenigingen de aanpak van het probleem zouden kunnen verbeteren.

De Onderzoekscommissie heeft voor haar onderzoek de volgende werkwijze gekozen. Allereerst heeft zij slachtoffers van seksuele intimidatie en misbruik gevraagd vertrouwelijk informatie te geven over hun eigen ervaringen. Daarop zijn ruim honderd reacties ontvangen.

Voorts heeft zij gesproken met een groot aantal personen – slachtoffers, deskundigen, sportbestuurders en anderen – en rapporten bestudeerd om inzicht te krijgen in de vele aspecten van de problematiek.

Daarnaast heeft de Onderzoekscommissie drie wetenschappers gevraagd deelstudies te richten. De resultaten van hun rapportages hebben – soms uitgebreid – een plaats in dit rapport gevonden. De rapportages zijn via internet (www.simonderzoeksport.nl) beschikbaar. Nadrukkelijk zij vermeld, dat deze wetenschappers geen verantwoordelijkheid dragen voor dit rapport en voor de aanbevelingen van de Onderzoekscommissie.

Dr. Tine Vertommen, een internationaal bekend expert op het gebied van grensoverschrijdend gedrag in de sport, heeft voor de Onderzoekscommissie twee studies verricht. Zij heeft een eerder voor NOC*NSF verricht onderzoek geactualiseerd, dat gebaseerd is op reële meldingen van intimidatie en misbruik in de sport. Bovendien heeft zij de omvang en aard van seksuele intimidatie en misbruik in de sport in Nederland in kaart gebracht.

Ir. Marianne Cense en Iris Coehoorn MSc van het kenniscentrum op het gebied van seksualiteit Rutgers deden onderzoek naar de effectiviteit van de communicatie over seksuele intimidatie en misbruik binnen de sportwereld. Effectieve communicatie is van uitnemend belang voor de strijd tegen misbruik en het was in deze toegespitste vorm nooit onderzocht. De centrale vraag in hun onderzoek was of alle relevante informatie wel doorkomt op die plaatsen in de sportwereld waar intimidatie en misbruik meestal plaatsvinden, namelijk binnen verenigingen. Het rapport van Marianne Cense en Iris Coehoorn is vanwege de praktische betekenis voor besturen van sportverenigingen en -bonden in bijlage 3 opgenomen. Marianne Cense schreef al in 1998 een studie over seksuele intimidatie in de sport (*Rode kaart of Carte Blanche. Risicofactoren voor seksuele intimidatie in de sport*).

Ten slotte heeft de Onderzoekscommissie prof. mr. Marjan Olfers opdracht verleend de voor de bestrijding van seksuele intimidatie en misbruik relevante organisaties, instellingen en procedures binnen de sportwereld onder de loep te nemen, knelpunten in de huidige aanpak te inventariseren en aanbevelingen te doen voor concrete maatregelen om seksuele intimidatie en misbruik in de sport tegen te gaan.

Veel rapporten over het onderwerp seksuele intimidatie en misbruik zijn nogal technisch van aard. De Onderzoekscommissie heeft ernaar gestreefd over deze niet-alledaagse problemen zo te rapporteren, dat besturen van sportbonden en sportverenigingen er praktisch nut van kunnen hebben. Zij hoopt dat het onderwerp daardoor meer aandacht krijgt in het denken en doen van betrokkenen in de sportwereld.

Het uitvoeren van dit onderzoek was voor de leden van de Onderzoekscommissie, haar onderzoekers en staf een soms zeer aangrijpende aangelegenheid. De Onderzoekscommissie is een maand of zeven dagelijks met de problematiek van intimidatie en misbruik in de sport geconfronteerd. Daarbij hebben zich twee inzichten onuitwisbaar vastgezet.

Het eerste is dat het leed dat seksuele intimidatie en misbruik veroorzaken, vaak immens is, en door de samenleving en de sportwereld die daarvan deel uitmaakt, nog steeds wordt onderschat. De talloze meldingen die onder de hashtag #MeToo in oktober en november 2017 – ook in ons land – loskwamen na berichten over seksuele intimidatie in de entertainment- en mediawereld, hebben dit voor iedereen zichtbaar gemaakt. De Onderzoekscommissie heeft ruim honderd meldingen ontvangen en met meer dan dertig slachtoffers gesproken en heeft diep respect voor de moed van alle melders om hun verhaal met haar te delen.

Het tweede – meer hoopgevende – inzicht is dat de sportwereld veel kan doen om sporters in de toekomst leed te besparen. Iets 'erg' vinden krijgt nu eenmaal pas echt betekenis als iedereen ook alles doet wat nodig is om seksuele intimidatie en misbruik te voorkomen.

Wij danken allen die het mogelijk hebben gemaakt dit onderzoek te doen.

Den Haag, 12 december 2017

Klaas de Vries
Clémence Ross-van Dorp
Egbert Myjer

Inhoud

Hoofdstuk 1	Algemene beschouwing	11
1.1	De prioriteiten	11
1.2	De rol van de overheid	12
1.3	Verantwoordelijkheid van de sportwereld	13
1.4	Wat verstaan we onder seksuele intimidatie en misbruik?	17

DEEL 1 **Onderzoek naar omvang, aard en meldingen**

19

Hoofdstuk 2	Onderzoek naar omvang en aard	21
2.1	Belangrijkste bevindingen uit prevalentieonderzoek	21
2.2	Verschillende definities en onderzoeksmethoden	23
2.3	Nationale prevalentiestudies met een longitudinale opzet	24
2.4	Onderzoek naar seksuele intimidatie en misbruik in de sport	27
2.5	Analyse in opdracht van de Onderzoekscommissie	28
Hoofdstuk 3	Meldingen binnen de sport	39
Hoofdstuk 4	Meldingen bij de Onderzoekscommissie	49

DEEL 2 **Normatieve kaders en toepassing**

55

Hoofdstuk 5	Ongewenst seksueel gedrag in het strafrecht	57
5.1	Strafbaarstelling zedendelicten	57
5.2	Verjaring	57
5.3	Werkwijze politie	58
5.4	Werkwijze Openbaar Ministerie	59
5.5	Vervolgning en berechting	61
5.6	Meer samenwerking met de sport	63
5.7	Oproep van het Openbaar Ministerie	64
Hoofdstuk 6	Ongewenst seksueel gedrag in het tuchtrecht en het verenigingsrecht ..	65
6.1	Instituut Sportrechtspraak	65
6.2	Tuchtrechtspraak bij afzonderlijke bonden	69
6.3	Aanbevelingen op het gebied van het tuchtrecht	72
6.4	Ongewenst seksueel gedrag in het verenigingsrecht	73

DEEL 3	Veilige sport	75
Hoofdstuk 7	Bestuurlijk optreden van NOC*NSF tegen seksuele intimidatie en misbruik	77
7.1	Terugblik	77
7.2	Naar een andere aanpak	78
7.3	Hernieuwde bestuurlijke aandacht	82
Hoofdstuk 8	Bestrijding van seksuele intimidatie en misbruik in de sport	85
8.1	De verantwoordelijkheid voor een veilig sportklimaat	85
8.2	Jaarlijkse monitor van het actieplan Naar een veiliger sportklimaat	89
8.3	Auditcommissie Seksuele Intimidatie	91
8.4	Terugblik VSK-beleid en seksuele intimidatie	92
8.5	De toekomst van het actieplan Naar een veiliger sportklimaat	93
8.6	Aanbevelingen	94
Hoofdstuk 9	Preventie van en communicatie over seksuele intimidatie en misbruik in de sport	95
9.1	Het belang van preventie	95
9.2	Misvattingen	97
9.3	De noodzaak van bewustwording	98
9.4	Belemmerende en bevorderende factoren op verenigingsniveau	102
9.5	De rol van vertrouwenscontactpersonen	103
9.6	De samenwerking met gemeenten	104
9.7	Belemmerende en bevorderende factoren op bondsniveau	105
9.8	Toolkit	107
9.9	Stimuleringsregeling gratis Verklaring Omtrent Gedrag (VOG)	107
9.10	Vertrouwens(contact)personen	108
9.11	Trainers en coaches: opleidingen	109
Hoofdstuk 10	Signaleren en melden	111
10.1	Waarom wordt er zo weinig gemeld?	111
10.2	De rol van ouders, verzorgers of anderen	112
10.3	De gevolgen van het niet-melden van seksueel misbruik	114
10.4	Secundaire victimisatie?	115
10.5	Meldingen in andere sectoren: onderwijs	116
10.6	Meldingen in andere sectoren: kinderopvang	118
10.7	Meldingen in andere sectoren: gezondheidszorg	118
10.8	Meldingen in andere sectoren: scouting	119
10.9	Aanbevelingen	120
10.10	Informatie over een pleger delen met anderen	121

Hoofdstuk 11	Melden en/of adviseren	123
	11.1 Vertrouwelijke advisering	123
	11.2 Meldpunt	123
	11.3 Vertrouwenspunt Sport	124
	11.4 Herijking rol NOC*NSF.....	128
Hoofdstuk 12	Plegers	131
Hoofdstuk 13	Hulp aan en erkenning voor slachtoffers	135
	13.1 Het verhalen van schade	135
	13.2 Slachtofferhulp.....	138
	13.3 Erkenning.....	139
Hoofdstuk 14	Conclusies en aanbevelingen	141
	14.1 Conclusies	141
	14.2 Aanbevelingen.....	142
	Noten	147
	Afkortingen	151

Bijlagen

1	Over de Onderzoekscommissie	152
2	Verantwoording	153
3	Het moet in de genen gaan zitten. Preventie van seksueel grensoverschrijdend gedrag	157
4	Organisatorische inbedding, de juridische structuur en de toereikendheid van de maatregelen.....	214
5	Aard en omvang van seksueel grensoverschrijdend gedrag in de sport	214
6	Gedragingen die met seksualiteit verband houden en die zijn strafbaar gesteld in het Wetboek van Strafrecht.....	215
7	Gedragsregels van NOC*NSF.....	220
8	Hoe om te gaan met meldingen?.....	222
9	Voorstel voor een periodiek prevalentieonderzoek naar de omvang, aard en sportspecifieke kenmerken van seksuele intimidatie en misbruik in de sport.....	223

Hoofdstuk 1

Algemene beschouwing

1.1 De prioriteiten

Drie prioriteiten

Slachtoffers van seksuele intimidatie en misbruik hebben daarvan vaak ernstig te lijden, omdat hun lichamelijke en geestelijke integriteit is aangetast. In de woorden van een slachtoffer van ernstig misbruik: “De gevolgen zijn niet te overzien en duren een mensenleven.”

Deze constatering werd in verschillende bewoordingen door zeer veel slachtoffers met de Onderzoekscommissie gedeeld. Wie dat hoort, weet dat er drie prioriteiten zijn. De eerste is om de slachtoffers zo goed mogelijk te helpen en te begeleiden. De tweede prioriteit is om te zorgen dat er daadkrachtig en effectief tegen plegers wordt opgetreden, zodat ze niet nog meer slachtoffers kunnen maken. Net als veel andere vormen van ongewenst gedrag, zullen ook seksuele intimidatie en misbruik nooit helemaal kunnen worden uitgeroeid. Maar het mag nooit zo zijn dat een pleger denkt dat hij of zij zijn gang kan gaan of ‘er wel mee wekomt’. En de derde prioriteit is om alles te doen om te voorkomen dat er meer slachtoffers vallen. Met preventie kan heel veel ellende worden voorkomen.

Toenemende aandacht

De aandacht voor seksuele intimidatie en misbruik is de afgelopen twintig jaar sterk toegenomen. Telkens weer werd de samenleving opgeschrikt door onthullingen over seksueel misbruik. Die onthullingen gaven vaak aanleiding tot onderzoek, bijvoorbeeld in de jeugdzorg, in de rooms-katholieke kerk, op scholen en ook in de sport. Ook in andere landen neemt de aandacht voor seksueel misbruik toe en wordt daarnaar onderzoek ingesteld. Recent is onder de hashtag #MeToo sprake van onthullingen over seksuele intimidatie en misbruik, onder andere in de wereld van de entertainment en de media.

Wat de sport betreft, is allang bekend dat er seksuele intimidatie en misbruik in voorkomen. Na de geruchtmakende affaire-Ooms in 1996 hebben onder leiding van NOC*NSF de sportbonden tal van maatregelen genomen om seksueel ongewenst gedrag tegen te gaan. Er zijn gedragsregels opgesteld voor trainers, coaches en begeleiders, er is gewerkt aan preventie, bijstand voor slachtoffers, en aan straffen en maatregelen. Op internet is daarover inmiddels een enorme hoeveelheid informatie van NOC*NSF, en sportbonden en -verenigingen te vinden.

Opnieuw groot nieuws

Precies twintig jaar na de affaire-Ooms kreeg seksuele intimidatie en misbruik in de sport opnieuw veel aandacht. Op 16 november 2016 berichtte de Engelse krant *The Guardian* over het misbruik van oud-profvoetballer Andy Woodward. Deze vertelde dat hij als jeugdspeler in de jaren tachtig van de vorige eeuw ernstig seksueel misbruikt was. Na deze berichtgeving meldden zich massaal andere jeugdspelers uit dezelfde periode. Op 15 mei 2017 startte de Engelse voetbalbond een onderzoek. De Schotse voetbalbond volgde in de zomer van 2017 met een eigen onderzoek.

Nederland

Oud-wielrenster Marijn de Vries las het verhaal van Andy Woodward naar eigen zeggen “met kippenvel”. Op 28 november 2016 schreef ze in haar column in het dagblad *Trouw* over de intimidatie

die ze zelf in haar actieve sportcarrière had ondervonden. Dat betrof een coach en mecaniciens die haar probeerden te kleineren en te intimideren, maar ook een masseur die haar onzedelijk betastte.

Op 21 december 2016 deed oud-sportvrouw van het jaar en oud-wielrenster Petra de Bruin bij *Nieuwsuur* haar verhaal over het seksueel misbruik dat ze als minderjarige sporter had ondergaan. De verhalen van deze twee wielrensters werden gevolgd door die van tal van andere sporters. Zoals het verhaal over seksueel misbruik bij de Haarlemse voetbalclub HFC in *NRC Handelsblad* van 23 december 2016. Op 28 januari 2017 publiceerde *de Volkskrant* de ervaringen van vier sporters. In de media werd de vraag gesteld of seksuele intimidatie en misbruik in de sport wel effectief worden bestreden. Bovendien werd geconstateerd dat er veel meldingen van misbruik waren geweest, maar dat die uiteindelijk maar zelden tot berechting van plegers hadden geleid.

Eind december 2016 kondigde NOC*NSF aan een onafhankelijke commissie onderzoek te laten doen naar seksuele intimidatie en misbruik in de sport. Op 1 maart 2017 startte de Onderzoekscommissie met een vooronderzoek en op 16 mei met haar eigenlijke onderzoek.

1.2 De rol van de overheid

Seksueel ongewenst gedrag komt in de gehele samenleving voor. Toch ontstaat iedere keer grote ophef als het in een specifieke sector gesignaleerd wordt. Het blijft daarom van belang dat de samenleving ervan doordrongen is dat het hier om een algemeen probleem gaat en dat alles moet worden gedaan om dit gedrag overal tegen te gaan. Juist daarom ligt hier een taak voor de overheid. Niet alleen door strafbaarstelling van seksueel misbruik en van de ernstigste vormen van seksuele intimidatie, het opsporen, vervolgen en berechten van deze misdrijven, maar ook door het nemen van preventieve maatregelen en door het bevorderen van de algemene bewustwording.

De Onderzoekscommissie vindt dat de overheid op dit vlak te incidenteel te werk gaat. Weliswaar zijn er de waardevolle rapporten van de Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen, maar die zetten voor de algemene bewustwording en voor het overheidsbeleid nog onvoldoende zoden aan de dijk. Hetzelfde geldt voor de maatregelen die met betrekking tot het voorkomen van seksuele intimidatie en misbruik en het tegengaan van pestgedrag op scholen zijn genomen. Naast de algemene bewustwording verdient het vergroten van de seksuele weerbaarheid van kinderen en jongvolwassenen aandacht. Ook daarvoor heeft de Nationaal Rapporteur bij herhaling gepleit. In het prevalentieonderzoek wordt gerapporteerd dat bij ongeveer de helft van de gevallen van seksuele intimidatie en misbruik in de sport sprake is van medesporters als plegers. Dit duidt op een omvangrijke opvoedkundige problematiek.¹ Daarnaast zullen uiteraard specifieke sectoren maatregelen moeten nemen die op hun specifieke kenmerken zijn toegesneden.

Onmisbare rol van de overheid

De overheid speelt bij het bestrijden van seksuele intimidatie en misbruik een onmisbare rol waar het gaat om wetgeving, beleid, opsporing en vervolging. Maar van intensieve samenwerking tussen de verschillende ministeries die zich met deze problematiek bezighouden, is helaas geen sprake. Elk ministerie bedient hoofdzakelijk zijn eigen achterban. Dit is een bekend probleem bij de rijksoverheid. Toch zou heel veel winst te boeken zijn als departementen op dit gebied intensiever zouden gaan samenwerken.

Wat de sport betreft, staat in het regeerakkoord van het op 26 oktober 2017 aangetreden kabinet-Rutte III dat het kabinet steviger gaat inzetten op de aanpak van dopinggebruik, matchfixing, corruptie en misbruik in de sport. De Onderzoekscommissie is daar uiteraard mee ingenomen.

Veelbelovend is het ontluikend engagement van gemeenten met deze problematiek. Na de grote decentralisaties van de afgelopen jaren, bijvoorbeeld op het gebied van de jeugdzorg, en door de steeds grotere betrokkenheid van gemeenten bij veiligheid in de buurten, is groeiende aandacht voor de sociale aspecten van de plaatselijke sportbeoefening ook welhaast vanzelfsprekend geworden.

Gemeenten kunnen vrijwilligersorganisaties in de sport enorm helpen, zonder hun verantwoordelijkheid voor het tegengaan van seksueel wangedrag over te nemen. Ze kunnen professionele expertise aanbieden en periodiek lokaal overleg organiseren tussen vertegenwoordigers van verschillende verenigingen. Bovendien kunnen de gemeenten voorwaarden verbinden aan het verlenen van subsidies en aan het beschikbaar stellen van accommodaties. Het gaat per slot van rekening ook in de sport om de veiligheid van hun burgers.

1.3 Verantwoordelijkheid van de sportwereld

Er is een aantal goede redenen waarom de sportwereld op dit gebied zelf een bijzondere verantwoordelijkheid heeft. Sportorganisaties willen hun sporters, vrijwilligers en bezoekers een veilige omgeving bieden. De miljoenen Nederlanders die actief sport beoefenen, moeten daarop ook kunnen rekenen. Dat geldt eveneens voor de ouders en verzorgers, die hun kinderen bij een vereniging laten sporten. De sportwereld – en de Onderzoekscommissie beperkt zich hier tot NOC*NSF en de daarbij aangesloten sportbonden – heeft bovendien een goede structuur om met regels, maatregelen en toezicht aan sporters bescherming te bieden. Dat is vooral van belang voor soms zeer jonge mensen, die ook binnen de sportwereld moeten leren om goed met anderen om te gaan, zowel met teamgenoten, trainers/coaches als met tegenstanders, samen of individueel. Juist in de sport kan men leren anderen te respecteren en hen – ondanks competitie en strijd – niet te beschadigen; niet geestelijk en niet lichamelijk.

Opgroeiende kinderen

Daarbij moet ook aan de gevaren van seksuele intimidatie en misbruik worden gedacht. Veel kinderen die sport beoefenen, hebben nog geen idee van seksualiteit of ze zijn bezig de betekenis daarvan te ontdekken. Dat is in het algemeen al niet zo eenvoudig, maar in de sport kunnen kinderen het elkaar op dit gebied ongelooflijk lastig maken. Uit het prevalentieonderzoek van Tine Vertommen blijkt dat bijna de helft van het gerapporteerde grensoverschrijdend seksueel gedrag gepleegd wordt door medesporters.

Ook de relatie van kinderen met hun begeleiders is niet altijd probleemloos. Een kind van 14 of 15 jaar kan bijvoorbeeld best verliefd worden op een begeleider. Het is dus van groot belang dat een begeleider zich steeds realiseert dat hij met opgroeiende kinderen omgaat en niet met jonge volwassenen met wie hij op gelijke voet verkeert. Respectloos gedrag van opgroeiende kinderen ten aanzien van medesporters of derden moet natuurlijk worden gestopt en gecorrigeerd, waarbij – in die gevallen dat sprake is van strafbare feiten – een rol is weggelegd voor politie of justitie. Op volwassenen die kinderen begeleiden, rust daarbij alle verantwoordelijkheid. Zij moeten zich in de omgang met kinderen altijd zo gedragen, dat ze daarover probleemloos alles aan anderen kunnen

vertellen. En als dat moeilijk is of helemaal niet kan, moeten ze dringend anderen advies vragen. In elk geval moeten ze er diep van doordrongen zijn dat ze met kinderen onder geen beding of voorwendsel seksuele of erotisch getinte relaties mogen onderhouden.

Topsporters

Een bijzondere groep die – blijkens het onderzoek – een verhoogde kwetsbaarheid heeft voor seksuele intimidatie en misbruik, wordt gevormd door de topsporters. Die focussen zich vaak van jongs af aan – gedurende vele jaren en soms tot veertig uur per week – op het verbeteren van hun sportieve prestaties. Zij hebben daardoor niet veel gelegenheid voor het onderhouden van ‘normale’ sociale relaties en sporten vaak ook niet meer in verenigingsverband. Een jonge topsporter ziet in veel gevallen zijn begeleider vaker dan zijn ouders. Wie jarenlang in zo’n ‘bubble’ leeft, met alle daaraan verbonden spanningen en emoties, loopt het risico dat de intensieve relatie met een begeleider zich in een ongewenste richting ontwikkelt. Dit risico vraagt natuurlijk ook de voortdurende alertheid van de professionele begeleider zelf. Die moet zich hiertegen wapenen, door in zijn eigen gedrag altijd op de veiligheid van de sporter én op zijn eigen veiligheid bedacht te zijn. Zowel topsporter als begeleider moet daarom vertrouwd zijn met de reglementen en gedragscodes, die beogen hem daarbij te ondersteunen en te beschermen. Ook ouders van topsporters en sportbesturen hebben hier een grote verantwoordelijkheid. Functionele relaties mogen nooit ‘*too close for comfort*’ worden. Zoals een ervaren begeleider het kernachtig uitdrukte: “Sommige dingen moet je gewoon niet doen.”

Bijzondere kenmerken van de sport

Vaak wordt gezegd dat seksuele intimidatie en misbruik in de sport te maken hebben met het feit dat sport nu eenmaal zo ‘fysiek’ is, of met het feit dat men in de sport nu eenmaal veel afhankelijkheids- en machtsrelaties kent. Dat is wel heel kort door de bocht. Veel sporten zijn niet fysiek, maar toch komt ook daar seksueel ongewenst gedrag voor, zelfs bij denksporten. Ook daar werken begeleiders die in de fout kunnen gaan.

Soms klinkt de verwijzing naar het fysieke element in de sport haast als een vergoelijking, en ook daarvan mag geen sprake zijn. En soms is de impliciete suggestie dat fysiek contact de opmaat is naar ongewenst gedrag. Dat is niet fair ten opzichte van hen die fysieke sporten beoefenen of ten opzichte van hen die sporters daarbij verzorgen of begeleiden. Zij beoefenen hun sport of verrichten hun werk met integriteit en geven zich – als het goed is – altijd rekenschap van mogelijke risico’s.

Wat wellicht in positieve zin van het fysieke element kan worden gezegd: je leert in sporten waar dat aan de orde is, heel snel welke grenzen bij fysiek contact niet mogen worden overschreden.

En wat de afhankelijkheids- of machtsrelaties betreft: die tref je overal in de samenleving aan, thuis, op school en op het werk, en ook daar kan seksueel wangedrag plaatsvinden. Die relaties mogen nergens aanleiding zijn voor ongewenst gedrag, en toch komt het helaas vrijwel overal weleens voor.

Diversiteit in de sportwereld

Wie zich enige tijd intensief in ‘de sportwereld’ verdiept, komt al gauw tot het inzicht dat die uit veel verschillende werelden bestaat. Op het eerste gezicht lijkt de trits NOC*NSF, aangesloten sportbonden en daarbij aangesloten sportverenigingen een stevig geïntegreerde constellatie. Dat is echter geen goede beschrijving van de realiteit. NOC*NSF en de sportbonden werken op een aantal gebieden samen, bijvoorbeeld bij het beleid tegen grensoverschrijdend gedrag, maar verder zijn de sportbonden in hoge mate autonoom. Hetzelfde geldt voor veel sportverenigingen ten

opzichte van de overkoepelende sportbond. Als men de sportwereld vanuit het perspectief van verenigingen bekijkt, is de eigen sportbond soms heel ver weg, laat staan NOC*NSF. In sommige sporten hebben de beoefenaars vaak nauwelijks een band met een sportvereniging of sportbond, en zijn ze uitsluitend lid omdat dat voor het verkrijgen van een licentie noodzakelijk is.

En dan zijn er zeer van elkaar verschillende soorten sportverenigingen. Sommige zijn volgens het gewone verenigingsrecht georganiseerd en hebben actief participerende leden, andere bestaan eigenlijk uit commerciële ondernemingen met of zonder aandeelhouders. Er zijn ook 'verenigingen' waar de gezagsverhoudingen worden bepaald door uit verre landen geïmporteerde onderdanigheidsrituelen.²

Moeizame communicatie

In de diverse sportwereld is het voor NOC*NSF en de sportbonden niet altijd eenvoudig overkoepelend beleid te maken. En op de implementatie heeft men vaak (te) weinig zicht. Vaak blijft informatie over het beleid in het traject tussen een koepelorganisatie, 76 sportbonden en bijna 25.000 sportverenigingen ergens halverwege steken of bereikt het maar een deel van de verenigingen.³ Dat is natuurlijk desastreuus voor de effectiviteit van dergelijk beleid. Kennelijk is veel informatie te moeilijk, te omvangrijk of te bewerkelijk voor veel vrijwilligersorganisaties. Maar daar spelen de problemen zich wel af. Daarom moet aan de top van de sportwereld veel meer aandacht worden besteed aan effectieve communicatie met sportverenigingen, sporters en ouders, zonder dat de actieve leden binnen verenigingen worden opgezadeld met omslachtige werkzaamheden. Voor de preventie op het gebied van seksuele intimidatie en misbruik is dat van groot belang.

Vrijwilligers

Voor een buitenstaander is opvallend dat bijna alle sportorganisaties worden gedragen door vrijwilligers. Elke week zijn er ongeveer één miljoen sportvrijwilligers in de weer. Het zijn mensen die zelf intensief bij de sport betrokken zijn, vaak zelf sport hebben beoefend of nog sporten en het goed laten functioneren van een sportorganisatie beschouwen als het voortzetten van een passie in een andere vorm. Dat verklaart de toewijding waarmee al die vrijwilligers zich week in week uit uitsloven om anderen de kans te bieden hun sport te beoefenen. De vrijwilligers hebben hun handen vol aan het runnen van de vereniging, de organisatie van deelname aan de competitie en – natuurlijk – het zoeken van andere vrijwilligers die daarbij een handje kunnen helpen. Wisselingen van bestuurs- en commissieleden zijn aan de orde van de dag. Dit kan ertoe leiden, dat het 'geheugen' van een vereniging voor ingewikkelde onderwerpen weleens te wensen overlaat. Bij ingewikkelde vraagstukken moeten professionals beschikbaar zijn om bij de behandeling daarvan te helpen. Die kunnen werkzaam zijn bij NOC*NSF en ook bij sportbonden. Maar ook gemeenten kunnen vrijwilligersorganisaties ondersteuning bieden.

“Wat moeten we doen?”

Als zich een geval van seksueel wangedrag binnen een vereniging voordoet, klinkt stevast de vraag: “Wat moeten wij nu doen?” Daarop moet een antwoord worden gevonden onder omstandigheden die een flinke emotionele lading hebben en waar snel handelen met het oog op effecten binnen en buiten de vereniging geboden is. Het is niet handig als iedereen dan telkens opnieuw het wiel moet uitvinden. Een helder beleid en een ondubbelzinnige gedragslijn zijn derhalve noodzakelijk.

Het zwijgen doorbreken

De grote aandacht voor seksuele intimidatie en misbruik in de sport is vooral te danken aan sporters die ermee te maken kregen en de moed hadden het stilzwijgen over dit onderwerp te doorbre-

ken. Het is echter veel te vroeg om te concluderen dat het taboe rond dit onderwerp verdwenen is.

Een cultuur om ernstig wangedrag te verzwijgen, kan op twee manieren worden doorbroken: door het zelfreinigend vermogen van een organisatie of door druk van buiten. In de praktijk gebeurt het echter vaak alleen als de buitenwereld van wangedrag kennisneemt en het krachtig veroordeelt. Dat brengt diegenen die het wel wisten, maar niet beseften hoe kwalijk het was – of die het onder de pet wilden houden – in verlegenheid en dwingt hen om orde op zaken te stellen.

Sportbonden en -verenigingen

De verhouding tussen sportbonden en sportverenigingen is ook bij overkoepelende thema's niet helemaal helder. Een recent voorbeeld biedt de Groninger Studenten Roeivereniging Aegir, die in haar verenigingsblad een onversneden seksistisch en voor personen beschadigend artikel plaatste over de "Slet van de Zomer Bokaal". Dit artikel zorgde voor ophef. Het was echter enige tijd daarvoor voorafgegaan door een soortgelijke publicatie over de "Slet van de Winter Bokaal", die niet door de buitenwereld werd opgemerkt. Het bekend worden van dit incident was – naar de Onderzoekscommissie vernam – aanleiding voor leden en oud-leden om zich over de cultuur in de roeivereniging te beraden. Daartoe had het eerdere artikel al aanleiding moeten geven. Het is veelzeggend dat het in de bestaande cultuur niet werd gesignaleerd en dat de buitenwereld eraan te pas moest komen om de roeivereniging te bewegen in actie te komen. Besturen van sportbonden moeten zich natuurlijk niet met alles bemoeien, maar op overkoepelende thema's als seksuele intimidatie en misbruik dient men toch heel alert te zijn.

Soms hebben verenigingen moeite met door een bond afgedwongen cultuurveranderingen. Een voorbeeld, dat nadrukkelijk niet met seksueel misbruik moet worden geassocieerd, kan worden ontleend aan de turnwereld. In hun boek *De onvrije oefening* schetsten Simone Heitinga en Stasja Köhler een onthutsend beeld van jarenlange fysieke en mentale intimidatie als trainingsmethode. De toenmalige voorzitter van de KNGU heeft daarvan afstand genomen en publiekelijk zijn excuses voor dat wangedrag aangeboden. Kort daarna moest hij aftreden.⁴

Consequent optreden van leidinggevenden

Overigens is het minder fraai dat men vaak pas na een schandaal tot actie overgaat. Als leidinggevenden bij sportbonden en sportverenigingen consequent een krachtig signaal afgeven dat evident wangedrag binnen hun organisatie niet wordt getolereerd – ook niet van prominente leden – zou dat overal worden opgepakt en zijn uitwerking niet missen.

Als het gaat om seksuele intimidatie en misbruik, is maar één signaal duidelijk genoeg. Spreek ondubbelzinnig uit dat die zaken in de sportwereld niet worden getolereerd, stel een meldplicht in en handel deze zaken snel en zorgvuldig af. Soms heerst er bij besturen angst dat de sportvereniging door een schandaal een slechte naam krijgt. Die slechte naam krijgt de sportvereniging echter niet als het bestuur op passende wijze optreedt, maar juist als het probeert ernstige zaken te sussen, onder de pet te houden of in de doofpot te stoppen. Daarmee levert men immers geen bijdrage aan een veilig sportklimaat.

Hier ziet de Onderzoekscommissie een duidelijk parallel met de geschiedenis van het gebruik van doping in de wielersport. Eerst werd het doodgezwegen, daarna in alle toonaarden ontkend. Uiteindelijk, nadat het gebruik was aangetoond en de gehele wielersport in diskrediet dreigde te geraken, kon – mede onder druk van publieke opinie, media en sponsors – geen wielerploeg het zich nog permitteren dopinggebruik te tolereren.

Bij seksuele intimidatie en misbruik is al een kentering waar te nemen. Veel sportbonden en sportverenigingen hebben de noodzaak om strenger op te treden onderkend. Het zelfreinigend vermogen krijgt de meeste kans wanneer een sportvereniging zichzelf onbevangen de spiegel van de

buitenwereld durft voor te houden en bestaande problemen benoemt en aanpakt. Bij sportverenigingen die democratisch georganiseerd zijn, kan een ledenvergadering daarbij een handje helpen.

Maar als de organisatie op dit punt in gebreke blijft, is er maar één aanbeveling te doen aan degenen die kennis hebben van onaanvaardbaar gedrag: pik het niet, laat het niet voortduren en stel het – desnoods publiekelijk – aan de kaak!

Dank aan sporters

Om als sporter als slachtoffer naar buiten te treden is om veel redenen niet eenvoudig. Maar, zoals een slachtoffer het omschrijft: "...slachtoffers zijn niet zielig" en een ander: "Ik hoef me niet te schamen voor wat me is aangedaan."

Iedere sporter die misbruik meldt, maakt het daardoor voor anderen minder moeilijk om ook het zwijgen te doorbreken. En elke melding van misbruik helpt om andere sporters daartegen te beschermen. Het is in hoge mate hun verdienste dat dit thema bovenaan de agenda kwam te staan.

1.4 Wat verstaan we onder seksuele intimidatie en misbruik?

Dit onderzoek gaat over seksuele intimidatie en misbruik. Die komen in veel vormen voor. Daarom rijst de vraag wat we eigenlijk onder deze termen verstaan? Is er verschil tussen deze begrippen?

Meestal worden alle vormen van intimidatie en misbruik begrepen onder de aanduiding seksuele intimidatie. In sommige recente rapporten wordt de term seksuele intimidatie vervangen door de omschrijving seksueel grensoverschrijdend gedrag.⁵ Maar omdat die nieuwe term geen andere betekenis blijkt te hebben dan de meestal gebruikte term seksuele intimidatie, biedt ze ook niet meer inzicht in de verschillende vormen van intimidatie en misbruik.

Toch is het van groot belang om precies aan te geven waarover men spreekt. Als grensoverschrijdend gedrag met één term wordt aangeduid, bestaat het risico dat ook alle verschillende vormen daarvan over één kam worden geschoren. Onder seksueel grensoverschrijdend gedrag of seksuele intimidatie en misbruik vallen echter zeer veel verschillende gedragingen. Die lopen van verbale intimidatie (het vertellen van een schuine mop of het maken van een seksueel getinte opmerking) tot verkrachting. Als dan in enquêtes gevraagd wordt of iemand ooit met seksuele intimidatie is geconfronteerd en in de conclusies elke vorm daarvan als 'misbruik' wordt aangemerkt, ontstaat een vertekend beeld van de werkelijkheid.

In het Engels gebruikt men naast elkaar de termen *sexual harassment* en *sexual abuse*, waarbij de ene term betrekking heeft op het lastigvallen van anderen met seksueel getinte toespelingen of gebaren en de andere op ernstige vergrijpen.

Ook in het Nederlandse spraakgebruik heeft intimidatie een andere lading dan misbruik. Met intimerend gedrag probeert men anderen in verlegenheid te brengen of zelfs angst in te boezemen. Bij seksueel misbruik is altijd sprake van ernstige strafbare feiten. Het gaat dan om seksuele handelingen, die iemand gedwongen wordt uit te voeren, te ondergaan of daarvan getuige te zijn. Bij intimidatie ligt dus de nadruk op het kwetsende of dreigende karakter van iemands gedrag, bij misbruik op handelingen die plaatsvinden of hebben plaatsgevonden.

Intimidatie en misbruik kunnen natuurlijk in elkaars verlengde liggen of samengaan. Maar het is niet realistisch om het maken van een seksueel getinte opmerking of het vertonen van ongewenst opdringerig gedrag als even ernstig te kwalificeren als een aanranding.

Niet voor niets zijn de ernstigste vormen van ongewenst gedrag in het *Wetboek van Strafrecht* strafbaar gesteld. De daarin gestelde normen gelden voor iedereen. Minder vergaande vormen van ongewenst gedrag, die vooral betrekking hebben op begeleiders, zijn door NOC*NSF zeer precies geformuleerd en in het tuchtrecht strafbaar gesteld. Maar ook andere gedragingen, die niet per se onder strafrecht of tuchtrecht vallen, kunnen, als ze niet gecorrigeerd worden, de sfeer en de veiligheid in de sport aantasten en ondermijnen. Daaraan moet dus ook door personen die in een sportbond of -vereniging verantwoordelijkheid dragen serieus aandacht worden besteed.

Voor een slachtoffer kunnen alle vormen van seksuele intimidatie of misbruik ingrijpende gevolgen hebben. De aard van de gedraging is daarbij van groot belang, maar ook hoe het slachtoffer en zijn of haar omgeving daarmee omgaan. Vast staat dat alle vormen van grensoverschrijdend gedrag, of men het nu ernstig vindt of niet, ongewenst zijn. Dat geldt ook in de sport, waar voor iedereen die eraan deelneemt een plezierig en veilig sportklimaat moet bestaan. Dat pleit voor een brede benadering van seksuele intimidatie en misbruik, zoals die ook door NOC*NSF wordt gehanteerd. Het gaat dan over "enige vorm van ongewenst verbaal, non-verbaal of fysiek gedrag met een seksuele connotatie (duiding) dat als doel of gevolg heeft dat de waardigheid van de persoon wordt aangetast, in het bijzonder wanneer een bedreigende, vijandige, beledigende, vernederende of kwetsende situatie wordt gecreëerd".

Zoals gezegd kan onder een brede omschrijving zeer uiteenlopend gedrag vallen. Als het nodig is om preciezer te zijn, zal dat in de tekst worden aangegeven. Maar het is belangrijk om vast te houden waar het in deze brede definitie om gaat: de persoon die met het gedrag wordt geconfronteerd, ervaart het als een aantasting van zijn waardigheid. En als hij of zij dat laat weten, moet dat zonder meer serieus worden genomen, niet alleen door degene die dit gedrag vertoont, maar ook door anderen.

Hoofdthema's

Dit rapport bestaat na dit inleidende hoofdstuk uit drie delen. In deel 1 wordt aandacht besteed aan omvang en aard van seksuele intimidatie en misbruik alsmede aan meldingen daarover. In deel 2 worden het normatief kader van seksueel grensoverschrijdend gedrag en het functioneren daarvan besproken. In deel 3 komen onderwerpen aan de orde die van betekenis zijn om de sport veiliger te maken.

Ten slotte nog iets over het taalgebruik. Vaak wordt in dit rapport volstaan met 'hij' als 'hij of zij' bedoeld wordt. In enkele passages die specifiek over slachtoffers gaan, wordt zij/haar gebruikt.

Voorts wordt regelmatig over 'pleger(s)' gesproken. Dat betekent niet dat de Onderzoekscommissie deze personen ook daadwerkelijk schuldig acht aan enig strafbaar feit. Zij hanteert uitdrukkelijk de zogenaamde onschuldpresumptie en maakt onderscheid tussen een dader, wiens schuld aan het strafbare feit van seksueel misbruik is aangetoond, en een pleger, wiens schuld als zodanig niet is vastgesteld. Het zou op zich correct zijn in dat laatste geval te spreken van 'beschuldigde' of 'aangeklaagde' persoon. Het gebruik van de aanduiding 'pleger' is gangbaar in onderzoeken naar seksueel misbruik en huiselijk geweld en de Onderzoekscommissie heeft ervoor gekozen deze benaming te volgen.

De aannemelijkheid van een bepaald voorval baseert de Onderzoekscommissie op een consistente melding over seksuele intimidatie en misbruik. Om die reden worden in dit onderzoeksrapport 'melders' ook vaak aangeduid als 'slachtoffers'.

DEEL 1

.....

Onderzoek naar omvang, aard en meldingen

Hoofdstuk 2

Onderzoek naar omvang en aard

2.1 Belangrijkste bevindingen uit prevalentieonderzoek

Wat zijn de omvang en de aard van seksuele intimidatie en misbruik in de sport in de periode van 1970 tot heden? Hoe vaak kwamen seksuele intimidatie en misbruik binnen de bij NOC*NSF aangesloten sportbonden voor? En over welke vormen van seksuele intimidatie en misbruik hebben we het en hoe ernstig waren de seksuele handelingen? Zijn er bepaalde groepen sporters die meer risico lopen om slachtoffer te worden van seksuele intimidatie en misbruik?

Deze vragen zijn niet een-twee-drie te beantwoorden. Hoewel in Nederland in de jaren tachtig en in het begin van de jaren negentig wetenschappelijk onderzoek werd gedaan naar seksueel misbruik, bestaat er pas in de laatste twintig jaar serieuze aandacht voor deze problematiek. Weliswaar heeft wetenschappelijk onderzoek plaatsgevonden naar seksueel misbruik, maar in redelijkheid kan nog niet gesproken worden van een gevestigde onderzoekstraditie.

Aan de hand van cijfermateriaal bij politie en justitie kunnen de hierboven gestelde vragen evenmin worden beantwoord. Hoewel dergelijke gegevens informatief zijn, bevatten ze uitsluitend informatie over gevallen die officieel gemeld worden en wordt niet altijd vermeld dat het misbruik plaatsvond in de sport. Iets vergelijkbaars geldt voor het aantal gevallen waarin hulpverlening heeft plaatsgevonden: deze cijfers bieden enkel een beeld van hen die hulp hebben gevraagd, vermoedelijk een kleine minderheid van de slachtoffers.¹ En ook die cijfers bieden geen inzicht in misbruik in de sport.

Langs deze weg is het dus niet mogelijk om de omvang van seksuele intimidatie en misbruik met een redelijke mate van zekerheid vast te stellen. Wel kan met behulp van survey-onderzoek een schatting worden gemaakt van ervaringen met seksuele intimidatie en misbruik in de sport. Daarbij wordt aan een steekproef uit de onderzoekspopulatie gevraagd om ervaringen te rapporteren. Dit gebeurt de laatste jaren steeds vaker met behulp van onlinevragenlijsten. Het betreft hier anonieme en retrospectieve zelfrapportages over seksuele intimidatie en misbruik. Hierbij moet worden aangetekend dat de bereidheid van mensen om over dit onderwerp vragen te beantwoorden in de loop der tijd kan wijzigen. De Onderzoekscommissie acht het aannemelijk dat onder invloed van de #MeToo-beweging deze bereidheid zal toenemen. Maar het is goed erop te wijzen dat de berichten in het kader van #MeToo vooral betrekking hebben op wat volwassenen rapporteren over wat ze als adolescent of jongvolwassene hebben meegemaakt. Het gaat dan om ervaringen met seksueel grensoverschrijdend gedrag, maar niet over (ernstig, soms jarenlang) seksueel misbruik van kinderen door personen aan wie zij waren toevertrouwd. Wellicht dat ook de bereidheid van deze groep slachtoffers om over hun ervaringen te rapporteren, groter wordt. Maar dit zal zeker niet voor iedereen gelden. Daarvoor zijn gevoelens van schaamte, schuld en loyaliteit soms te sterk en overweldigend.

Het is de Onderzoekscommissie opgevallen dat in de sportwereld weinig of geen systematisch onderzoek wordt gedaan naar de vraag hoe sporters en andere betrokkenen hun participatie in de sport beleven. Toch zou het voor een sportbond of een sportvereniging heel nuttig zijn te weten hoe leden en anderen hun betrokkenheid bij de sportbeoefening ervaren. Wat vinden ze goed

aan hun vereniging en wat is voor verbetering vatbaar? Hebben ze ervaringen of suggesties die aandacht verdienen? Kort geleden is een pilotonderzoek gedaan bij wielrenbond KNWU, waarbij een selectie uit het ledenbestand gevraagd werd naar “vervelende ervaringen”.² Dit soort onderzoek lijkt de Onderzoekscommissie nuttig voor het ontwikkelen of bijstellen van beleid. Het zou nog beter zijn als sportbonden en verenigingen permanent de vinger aan de pols kunnen houden. Daarvoor biedt bevraging van leden via internet uitstekende mogelijkheden. Wie een vliegreis heeft gemaakt, in een hotel heeft overnacht of een theater heeft bezocht, ontvangt tegenwoordig daags daarna via internet een vragenlijst waarop – soms zeer gedetailleerd – kan worden aangegeven hoe men de opgedane ervaring beoordeelt. Eenzelfde methodiek zou NOC*NSF samen met de bonden voor de sport kunnen laten ontwikkelen, om beter inzicht te krijgen in de beleving van alle betrokkenen bij de sport. En indien blijkt dat er over aspecten van de sportbeleving onbehagen bestaat, kan daarnaar gericht onderzoek worden gedaan.

Onderzoek naar de omvang en aard van seksuele intimidatie en misbruik is best ingewikkeld en vraagt van de lezer een groot doorzettingsvermogen. Daarom vermelden we in deze paragraaf eerst de belangrijkste bevindingen uit dit hoofdstuk. Desgewenst kan de lezer daarna hoofdstuk 3 (‘Meldingen binnen de sport’) lezen.

De conclusies betreffen allereerst seksuele intimidatie en misbruik in het algemeen en vervolgens seksuele intimidatie en misbruik in de sport. Voor dit laatste onderwerp heeft de Onderzoekscommissie Tine Vertommen gevraagd een eerder door haar in 2014 verricht prevalentieonderzoek toe te spitsen op de sport in Nederland. Haar onderzoek biedt inzicht in aard en omvang van seksuele intimidatie en misbruik bij 1.999 in Nederland wonende volwassenen van 18 tot en met 50 jaar oud, die tijdens hun jeugd actief waren in de sport. De meldingen die na dit onderzoek, in 2015 en 2016, bij het Vertrouwenspunt Sport zijn gedaan (zie hoofdstuk 3), geven geen aanleiding te veronderstellen dat een onderzoek onder volwassenen in de leeftijd van 18-50 jaar, waarbij de tijdreeks twee jaar verschuift (van 2014 tot en met 2016), tot een ander inzicht zou leiden.

Omvang en aard van seksuele intimidatie en misbruik in het algemeen

Uit het onderzoek van Rutgers *Seks onder je 25*², waarvan de eerste resultaten afgelopen zomer werden bekendgemaakt, bleek dat elf procent van de vrouwen en twee procent van de mannen tussen de 12 en 25 jaar weleens is gedwongen om seksuele handelingen te doen die ze niet wilden. Zowel het onderzoeksrapport *Seks onder je 25*² als de meest recente cijfers van *Seksuele gezondheid in Nederland* worden nog dit kalenderjaar gepubliceerd.³

Omvang en aard van seksuele intimidatie en misbruik in de sport

Uit het prevalentieonderzoek onder 1.999 Nederlanders die voor hun achttiende jaar hebben gesport in georganiseerd verband, blijkt dat twaalf procent seksueel grensoverschrijdend gedrag rapporteert. Vier procent geeft aan “ernstig” seksueel grensoverschrijdend gedrag te hebben ervaren (aanranding of verkrachting). Dit percentage ligt onder het percentage dat de uitkomst is van het onderzoek van Rutgers, maar daar gold een hogere leeftijdsgrens.

Leeftijd van slachtoffers bij de eerste ervaringen met seksuele intimidatie en misbruik in de sport

De gerapporteerde aanvangsleeftijd van seksueel grensoverschrijdend gedrag is opmerkelijk jong. Meer dan driekwart van de respondenten blijkt bij de eerste ervaring met seksueel grensoverschrijdend gedrag jonger dan 16 jaar.

Plegers in de sport

44 procent van de gerapporteerde seksuele grensoverschrijdingen werd gepleegd door een of meer medesporters. In 39 procent van de gevallen waren de plegers bekende volwassenen in de vereniging en in 21 procent van de gevallen betrof het de coach en/of trainer. In 22 procent van de gevallen was de pleger een onbekende, zoals een supporter, een omstander of een voorbijganger. De som van deze percentages telt op tot meer dan honderd, omdat het voorkomt dat incidenten meerdere plegers (met verschillende rollen in de organisatie) kennen.

Risicogroepen in de sport

Hoewel de absolute aantallen relatief gezien klein zijn, kunnen de onderzoeksresultaten indicaties geven van de omvang van grensoverschrijdend gedrag bij risicogroepen. Zo zegt bijna één op de drie volwassenen die als kind deelnamen aan sportactiviteiten voor kinderen met een beperking, in die tijd seksueel grensoverschrijdend gedrag te hebben ervaren, terwijl dit bij de sporters zonder beperking maar één op tien is. Ook LHBT-sporters rapporteren vaker seksueel grensoverschrijdend gedrag te hebben ervaren dan heteroseksuele sporters (23% tegen 11%). Sporters met een migratieachtergrond rapporteren ook meer seksueel grensoverschrijdend gedrag te hebben ervaren dan autochtone sporters, maar het verschil is daar minder groot (17% tegen 11%). Bij topsporters onder de 18 jaar ligt dat percentage op twintig.

2.2 Verschillende definities en onderzoeksmethoden

Survey-onderzoeken naar de omvang en de aard van seksuele intimidatie en misbruik kennen een veelheid aan gehanteerde definities, verschillende onderzoeksmethoden en -designs. Voor zover de beschikbare onderzoeksresultaten zich al laten vergelijken, leveren zij geen eenduidig beeld op.

De onderzoeken maken wel duidelijk dat sprake is van een algemene en maatschappijbrede problematiek. De sport vormt daarop geen uitzondering.

Het in 2014 uitgevoerde vragenlijstonderzoek van Tine Vertommen biedt veel inzicht in de omvang en de aard van seksuele intimidatie en misbruik in de sport in Nederland. Om nog meer te weten over de prevalentie van seksuele intimidatie en misbruik in verschillende takken van sport, en de prevalentie in de verschillende tijdvakken (afgelopen jaar, in de afgelopen vijf jaren, in de afgelopen tien jaren, et cetera) is echter een veel grotere aselecte steekproef nodig. In zo'n onderzoek zouden ook de sportspecifieke aspecten van seksuele intimidatie en misbruik in de verschillende takken van sport onderzocht kunnen worden.

Omdat de aard van de seksuele handelingen varieert, is in de wetenschappelijke literatuur getracht een zekere mate van objectiveerbaarheid te geven aan de ernst van seksuele intimidatie en misbruik. Dat is niet eenvoudig. Zo wordt in de wetenschappelijke literatuur erop gewezen dat bij de ernst ook rekening moet worden gehouden met de leeftijd: Vond de seksuele intimidatie of het misbruik plaats op jongere leeftijd (vóór het 8ste of vóór het 12de jaar), was het kind al wat ouder (12-18 jaar) of gaat het om volwassenen? Wil sprake zijn van een onderzoek dat het fundament kan vormen voor gericht beleid, dan moet in het onderzoek ook aandacht worden besteed aan de mate van ernst.

Al geruime tijd, meer dan tien jaar, houdt de Europese Unie zich bezig met geweld in de sport, waaronder ook seksuele intimidatie en misbruik. Dat komt niet alleen tot uitdrukking in onderzoeken, maar ook in gezamenlijke activiteiten, gericht op het uitwisselen van *good practices* en het ontwikkelen van preventiemateriaal. Een goed voorbeeld daarvan is het VOICE-project, waaraan Duitsland, België, Oostenrijk, Hongarije, het Verenigd Koninkrijk, Denemarken, Slovenië en Spanje met een financiële bijdrage uit Erasmus+, een Europees beurzenprogramma voor onderwijs, opleiding, jeugd en sport, deelnemen. In een van de onderzoeken die onder het gezag van de Europese Commissie zijn uitgevoerd, wordt gepleit voor *“rigorous and independent attempts to monitor and evaluate the effectiveness of current and future interventions aimed at tackling gender-based violence in sport”*.⁴ Maar ook wordt geconstateerd dat door het gebruik van verschillende methodologische benaderingen geen inzicht bestaat in de prevalentie van seksuele intimidatie en misbruik in de sport in de verschillende landen van de Europese Unie. Dat zorgt ervoor dat een vergelijking tussen de aanpak in de verschillende landen niet goed mogelijk is.⁵

De Onderzoekscommissie acht zo'n onderzoek gewenst. Het zou bij voorkeur samen met een aantal andere Europese landen periodiek moeten worden herhaald met een gelijklopende vraagstelling. In bijlage 9 staat daarvoor een uitgewerkt voorstel.

2.3 Nationale prevalentiestudies met een longitudinale opzet

Deze paragraaf bespreekt onderzoek naar de prevalentie van seksueel misbruik, in het bijzonder twee nationale studies: het onderzoek door het Centrum voor Gezinsstudies van Universiteit Leiden en TNO uit 2010 en een onderzoek door Rutgers uit 2011 (zie tabel 2.1 voor een handzaam overzicht op hoofdlijnen).⁶ Deze twee studies vormen geen uitputtend overzicht van alle verrichte onderzoeksactiviteiten. Wel onderscheiden zij zich in onderzoeksdesign en onafhankelijkheid van de opdrachtgever. Zij kunnen na verloop van tijd opnieuw worden uitgevoerd, zodat de uitkomsten uit opeenvolgende onderzoeken kunnen worden vergeleken.

- Centrum voor Gezinsstudies van Universiteit Leiden en TNO

In opdracht van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport hebben het Centrum voor Gezinsstudies van Universiteit Leiden en TNO in 2010 onderzoek gedaan naar de omvang en aard van mishandeling, waaronder seksueel misbruik, van kinderen en jeugdigen (0-17 jaar) in Nederland.

Het onderzoek bestaat uit twee delen: een zogeheten informantenstudie en een scholierenstudie. De informanten waren 1.100 beroepskrachten, die gedurende drie maanden een formulier hebben ingevuld voor elk kind waarvan zij vermoedden dat sprake was van mishandeling. Zij kregen daarbij omschrijvingen van wat onder mishandeling wordt verstaan. De scholierenstudie bestaat uit een steekproef van bijna 2.000 leerlingen in de eerste vier jaren van het middelbaar onderwijs, gespreid over verschillende vormen van onderwijs en over alle delen van het land. De scholieren hebben een vragenlijst ingevuld over hun eigen ervaringen met mishandeling in het gezin.

De in dit onderzoek gehanteerde vraagstelling betreft ook seksueel misbruik, waarbij onderscheid wordt gemaakt tussen seksueel misbruik met penetratie, lastigvallen met genitaal contact, en ander of onbekend seksueel misbruik. Onder dat laatste worden verstaan blootstelling, voyeurisme, beschikbaar stellen van expliciet seksueel materiaal, kinderpornografie zonder penetratie,

ontbreken van voldoende supervisie van de vrijwillige seksuele activiteiten van een kind, pogingen tot of dreigingen van seksueel misbruik met lichamelijk contact, en ander onbekend seksueel misbruik.

Als gevraagd wordt naar het ooit hebben meegemaakt van vormen van seksueel misbruik, kan op basis van de zelfrapportages uit de scholierenstudie de omvang van seksueel misbruik worden geschat op 4,8 procent.⁷ Dit percentage daalt naar 3,1 procent als de vragen worden geprojecteerd op de kortere tijdsperiode van “het afgelopen jaar”.⁸ Er worden geen cijfers over seksueel misbruik in de sport gerapporteerd.

- Rutgers

In 2011 voerde Rutgers het bevolkingsonderzoek *Seksuele gezondheid in Nederland* uit. Het betreft een onderzoek op basis van een steekproef onder ruim 8.000 Nederlandse mannen en vrouwen tussen de 15 en 71 jaar.⁹

Bij seksueel grensoverschrijdend gedrag gaat het in deze studie om “gedrag of toenaderingen die seksueel van aard zijn en de grenzen van het slachtoffer overschrijden”. Dit kan al dan niet fysiek zijn. Voorbeelden van niet-fysiek seksueel grensoverschrijdend gedrag zijn het ongevraagd toezenden van pornografische afbeeldingen of het ongevraagd versturen van seksueel getinte berichten via sms en e-mail. Bij fysieke grensoverschrijding gaat het om seksuele handelingen tegen de wil, variërend van zoenen en op een seksuele manier betasten tot geslachtsgemeenschap. Er is apart gekeken naar de leeftijdsgroep van 15- tot en met 24-jarigen.

Niet-fysiek seksueel grensoverschrijdend gedrag

Volgens het Rutgers-onderzoek rapporteert 53 procent van de vrouwen en 29 procent van de mannen “ooit” één of meer vormen van niet-fysiek seksueel grensoverschrijdend gedrag te hebben meegemaakt. De prevalentie onder de jonge leeftijdsgroep van 15- tot en met 24-jarigen wordt geschat op 54 procent van de vrouwen en 31 procent van de mannen.

Fysiek seksueel grensoverschrijdend gedrag

Fysieke seksuele grensoverschrijdende ervaringen werden in het Rutgers-onderzoek in 2011 door veertig procent van de vrouwen en dertien procent van de mannen genoemd. De geschatte prevalentie onder jongeren (15-24 jaar) ligt met 22 procent vijf procentpunten lager dan onder de oudere groep. De prevalentieschatting van zelfgerapporteerde ervaringen met fysiek seksueel grensoverschrijdend gedrag onder jonge vrouwen bedraagt 31 procent, onder jonge mannen is deze dertien procent.

Uit het onderzoek *Seks onder je 25°*, waarvan de eerste resultaten afgelopen zomer bekendgemaakt werden, bleek dat elf procent van de vrouwen en twee procent van de mannen tussen de 12 en 25 jaar weleens is gedwongen om seksuele handelingen te doen die ze niet wilden. Zowel het onderzoeksrapport *Seks onder je 25°* als de meest recente cijfers van *Seksuele gezondheid in Nederland* worden nog dit kalenderjaar gepubliceerd.

Tabel 2.1 Landelijk onderzoek naar seksueel misbruik.

	Centrum voor Gezinsstudies (2010)	Rutgers (2011)
Opdrachtgever	Ministerie van VWS	ZonMw
Onderzoeks- methode	Informantenstudie via 1.100 beroepskrachten en survey (onder scholieren 2.000). Longitudinaal onderzoek, eerdere meting in 2006.	Bevolkingsonderzoek, N=8.064. Online onderzoekspanel. Longitudinale opzet. Nieuwe editie van dit onderzoek eind 2017.
Respondenten	Leerlingen uit de eerste vier jaren van het middelbaar onderwijs. Bij de informantenstudie leerkrachten.	Leeftijd 15-71 jaar. Responspercentage 19%.
Definities	Kindermishandeling: "Alle (psychische of fysieke) verwaarlozing en geweldpleging tegen kinderen en jeugdigen door of vanwege hun ouders of andere verzorgers." Bij seksueel misbruik wordt een onderscheid gemaakt tussen: 1) seksueel misbruik met penetratie; 2) lastigvallen met genitaal contact; en 3) ander of onbekend seksueel misbruik (blootstelling, voyeurisme, beschikbaar stellen van expliciet seksueel materiaal, kinderpornografie zonder penetratie, ontbreken van voldoende supervisie van de vrijwillige seksuele activiteiten van een kind, pogingen tot of dreigingen van seksueel misbruik met lichamelijk contact, ander onbekend seksueel misbruik).	Seksueel grensoverschrijdend gedrag: gedrag of toenaderingen die seksueel van aard zijn en de grenzen van het slachtoffer overschrijden. Dit kan al dan niet fysiek zijn. Voorbeelden van niet-fysiek seksueel grensoverschrijdend gedrag zijn het ongevraagd toezenden van pornografische afbeeldingen of het ongevraagd versturen van seksueel getinte berichten via sms en e-mail. Bij fysieke grensoverschrijding moet het slachtoffer zonder toestemming of onder dwang seksuele handelingen ondergaan of uitvoeren.
Operationalisatie	Of men mishandeling, respectievelijk een aantal nader omschreven gebeurtenissen "het afgelopen jaar" (2010), respectievelijk "ooit" heeft meegemaakt.	Of men een aantal nader omschreven gebeurtenissen minstens één keer in het leven heeft meegemaakt.
Prevalentie	<i>Kindermishandeling:</i> 3,4% (informantenstudie). <i>Seksueel misbruik ooit:</i> 4,8% (survey). <i>Seksueel misbruik 2010:</i> 2,8% (informantenstudie). <i>Seksueel misbruik 2010:</i> 3,1% (survey).	<i>Niet-fysieke seksuele grensoverschrijding (ooit):</i> - 15- tot 24-jarigen: 44% (54% van de vrouwen; 31% van de mannen); - 25- tot 71-jarigen: 40% (52% van de vrouwen; 29% van de mannen). <i>Fysiek seksuele grensoverschrijding (ooit):</i> - 15- tot 24-jarigen: 22% (31% van de vrouwen; 11% van de mannen); - 25- tot 71-jarigen: 28% (42% van de vrouwen; 13% van de mannen).

Hoewel deze algemene onderzoeken als zodanig maar beperkte aanknopingspunten bieden voor een schatting van omvang en aard van seksuele intimidatie en misbruik in de sport, maken zij wel duidelijk dat sprake is van een omvangrijk probleem in de gehele Nederlandse samenleving.

2.4 Onderzoek naar seksuele intimidatie en misbruik in de sport

Betrouwbaar onderzoek naar seksuele intimidatie en misbruik in de sport is nog schaarser dan vergelijkbaar onderzoek naar seksueel misbruik in het algemeen. Afgelopen zomer rapporteerde het EenVandaag Opiniepanel een aantal bevindingen.

- EenVandaag Opiniepanel

Het onderzoek van *EenVandaag*, gepubliceerd op 15 juli 2017, betreft de prevalentie van seksuele intimidatie en misbruik in de sport in Nederland. Aan dat onderzoek deden 22.102 leden mee van het EenVandaag Opiniepanel, dat gemiddeld uit 50.000 personen bestaat. Volgens *EenVandaag* is het panel na weging representatief voor zes variabelen: leeftijd, geslacht, opleiding, burgerlijke staat, spreiding over het land en politieke voorkeur. Van de 22.102 ondervraagde leden van het Opiniepanel hebben 15.486 respondenten (70%) in verenigingsverband gesport of doen dat nog steeds. Van deze groep van (oud-)sporters geven 642 leden (4,2%) aan ongewenst seksueel gedrag te hebben meegemaakt in de sportvereniging. Uit de onderzoeksrapportage van *EenVandaag* blijkt dat 366 ondervraagde (oud-)sporters (2,4%) laat weten een fysieke vorm van seksuele intimidatie te hebben meegemaakt. Van de 15.486 ondervraagde sporters melden negentig personen (0,6%) ernstige vormen van seksueel misbruik.¹⁰ Ernstig wordt in het onderzoek van *EenVandaag* omschreven als het verrichten van “seksueel getinte handelingen, aanranding en verkrachting”.

EenVandaag heeft bij de 642 respondenten die hebben aangegeven dat ze ongewenst seksueel gedrag in de sportvereniging hebben meegemaakt, nader geïnformeerd op welke leeftijd dit heeft plaatsgevonden. Meer dan twee op de drie respondenten (67%) was op dat moment minderjarig. Vijftien procent was jonger dan 12 jaar, 36 procent was tussen 12 en 16 jaar en zeventien procent was tussen 16 en 18 jaar oud. Een derde (32%) van degenen die ongewenst seksueel gedrag hebben meegemaakt op de sportclub, was 18 jaar of ouder.¹¹

Over de plegers rapporteert het EenVandaag Opiniepanel dat in 41 procent van de gevallen sprake was van een coach en/of trainer. In 38 procent van de gevallen betrof het een andere speler/teamlid. In negentien procent van de gevallen gaat het om kader – een actief lid, medewerker of vrijwilliger van de sportvereniging. In nog eens vier procent van de gevallen is sprake van een bestuurslid. Ten slotte gaat het in vier procent van de gevallen om een ouder en in drie procent om een verzorger van de sportvereniging.¹²

Bijna de helft (47%) van de slachtoffers, zo meldt *EenVandaag* op zijn website, heeft zijn of haar ervaring voor zich gehouden. Mensen die wel met anderen over hun ervaring hebben gesproken, deden dat vooral met andere sporters (24%) of familie (16%). Een op de tien (11%) heeft melding gemaakt bij de sportvereniging en één procent deed aangifte bij de politie.

- Internationale studies

In 'The IOC Consensus Statement: harassment and abuse (non-accidental violence) in sport' van 30 maart 2016 inventariseert een aantal buitenlandse onderzoeken alle vormen van intimidatie (*harassment*) en misbruik (*abuse*) in de sport. Het Statement rust wat seksuele intimidatie betreft op een viertal wetenschappelijke onderzoeken.¹³ Het Statement definieert seksuele intimidatie (*sexual harassment*) als *"any unwanted and unwelcome conduct of a sexual nature, whether verbal, non-verbal or physical"*. Seksueel misbruik (*sexual abuse*) wordt omschreven als *"any conduct of a sexual nature, whether non-contact, contact or penetrative, where consent is coerced/manipulated or is not or cannot be given"*.

'The IOC Consensus Statement' is helder over de oorzaken van seksuele intimidatie en misbruik. Die liggen in machtsmisbruik, gefaciliteerd door een cultuur in sportorganisaties die tekortschiet bij het voorkomen van seksuele intimidatie en misbruik. Zij moeten dus volgens het Statement worden beschouwd als symptomen van mislukt leiderschap: *"Sexual harassment and abuse in sport stem from abuses of power relations facilitated by an organisational culture that ignores, denies, fails to prevent or even tacitly accepts such problems. They may thus be considered as symptoms of failed leadership."*

'The IOC Consensus Statement' geeft ook aan dat seksuele intimidatie en misbruik in alle sporten en op alle sportieve niveaus voorkomen, waarbij sprake zou zijn van een hogere prevalentie in de topsport. De geschatte prevalentie voor seksuele intimidatie in de sport loopt uiteen van 19 tot 92 procent en voor seksueel misbruik van 2 tot 49 procent; deze enorme verschillen in gemeten prevalentie zijn onder andere het gevolg van verschillende meetinstrumenten en onderzoeksdesigns. Deze verschillen zijn zo groot, dat er nauwelijks zinnige conclusies aan kunnen worden verbonden. De Onderzoekscommissie acht het dan ook gewenst dat er veel systematischer en eenduidiger onderzoek plaatsvindt en doet daarvoor een concreet voorstel (zie bijlage 9).

2.5 Analyse in opdracht van de Onderzoekscommissie

In 2014 is, mede met steun van NOC*NSF, een prevalentieonderzoek uitgevoerd naar grensoverschrijdend gedrag in de Vlaamse en Nederlandse sport. Hierbij is een vragenlijst voorgelegd aan een geselecteerde groep respondenten (4.043 Vlaamse en Nederlandse volwassenen), namelijk degenen die als kind aan sport deden. De vragenlijst bevatte vragen over hun ervaringen met grensoverschrijdend gedrag in de sport toen zij nog minderjarig waren (dat wil zeggen: jonger dan 18 jaar). De Onderzoekscommissie heeft een van de onderzoekers, Tine Vertommen, gevraagd de data van de 1.999 Nederlandse volwassenen uit deze gelegenheidssteekproef die de vragenlijst volledig hadden ingevuld (42% van de benaderde Nederlandse volwassenen), nader te analyseren. In dit hoofdstuk komen de belangrijkste bevindingen aan de orde.¹⁴

De vragenlijst voor het onderzoek bevatte zeventien mogelijke types van seksueel grensoverschrijdend gedrag. Dit varieert van onaangename blikken, seksistische opmerkingen en seksuele grappen, ongewenste aanrakingen tot ernstige vormen van seksueel geweld (zie tabel 2.2 voor een gedetailleerd overzicht).

De opnieuw geanalyseerde gegevens bestaan uit 1.999 in Nederland wonende volwassenen (1.015 mannen en 984 vrouwen van 18 tot en met 50 jaar oud) die tijdens hun jeugd actief waren

in minstens één georganiseerde sportactiviteit. Bijna zes procent van de ondervraagden geeft aan een niet-heteroseksuele voorkeur te hebben. 3,4 procent deed aan gehandicaptensport en negen procent heeft een migratieachtergrond (de deelnemer en/of vader en/of moeder is niet geboren in Nederland).

Uitkomsten

Van de 1.999 respondenten rapporteerde twaalf procent minstens één ervaring met seksueel grensoverschrijdend gedrag in de sport tijdens hun jeugd.¹⁵ De vormen (en daarmee de ernst) van het seksueel grensoverschrijdend gedrag lopen hierbij sterk uiteen. De meest gerapporteerde ervaringen zijn verbale en non-verbale vormen van seksueel grensoverschrijdend gedrag: nafluiten of -roepen, seksistische grappen, seksuele opmerkingen of blikken en het overtreden van de persoonlijke privacy.

Tabel 2.2 Prevalentiecijfers 'Ervaringen met seksueel grensoverschrijdend gedrag in de sport' in een steekproef van 1.999 Nederlandse volwassenen die als kind aan sport deden.

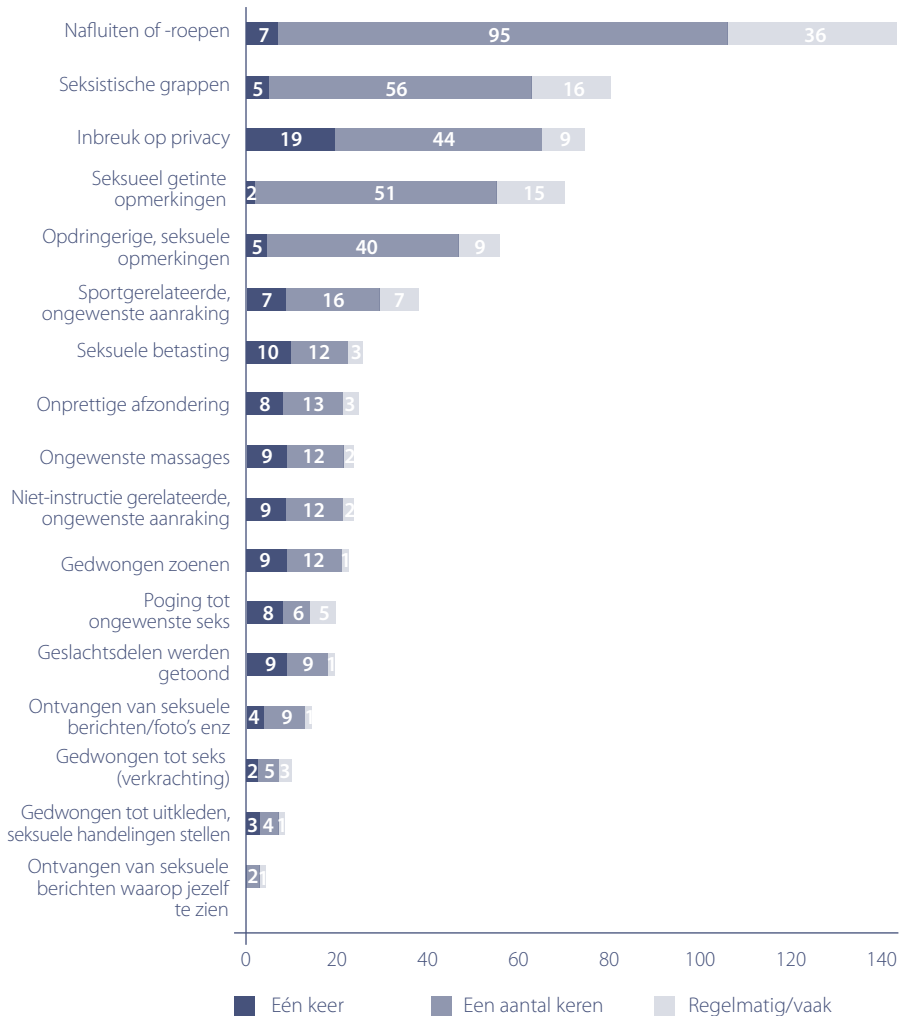
Ervaring	Totaal N=1.999 (in procenten)	Vrouw n=984 (in procenten)	Man n=1.015 (in procenten)
Je werd nagefloten of nageroepen.	7,0	9,4*	4,6
Je was het onderwerp/slachtoffer van seksistische grappen.	3,9	5,5*	2,3
Er werd inbreuk gemaakt op je privacy (denk bijvoorbeeld aan iemand die te dicht bij je kwam staan, iemand die ongeraagd binnenkwam in de kleedkamer).	3,6	6,2*	1,1
Er werden seksueel getinte opmerkingen gemaakt over je uiterlijk en dergelijke.	3,4	5,6*	1,3
Je werd met een opdringerige (seksuele) blik bekeken.	2,7	4,3*	1,2
Je werd tijdens het sporten aangeraakt op een manier die je je ongemakkelijk deed voelen (bijvoorbeeld tijdens een instructie).	1,5	2,4*	0,6
Iemand heeft je seksueel betast terwijl je dat niet wilde.	1,3	1,9*	0,6
Je werd buiten het sporten aangeraakt op een manier die je je ongemakkelijk deed voelen (bijvoorbeeld een knuffel na een wedstrijd).	1,2	1,7*	0,6
Men wreef of masseerde je op een manier die je je ongemakkelijk deed voelen.	1,2	1,6	0,8
Je werd gevraagd om alleen met iemand te zijn waardoor je je ongemakkelijk voelde.	1,2	1,7	0,7
Iemand toonde je zijn/haar geslachtsdelen (in jouw aanwezigheid of via internet), terwijl je dat niet wilde.	1,0	1,0	0,9
Iemand dwong je hem/haar te zoenen, terwijl je dat niet wilde.	1,0	1,3	0,7
Iemand probeerde seks met je te hebben terwijl je dat niet wilde.	1,0	1,4	0,6
Je ontving ongewenst seksuele telefoontjes, kaartjes, briefjes, e-mails, sms'jes, foto's, filmpjes (ook via mobiel/gsm, op internet).	0,7	0,9	0,5
Iemand dwong je tot seks waarbij sprake was van penetratie (oraal, vaginaal of anaal).	0,5	0,6	0,4
Je werd tegen je zin gevraagd om je uit te kleden, poses aan te nemen of seksuele handelingen te verrichten in aanwezigheid van iemand (met/zonder camera) of via de sociale media.	0,4	0,5	0,3
Je ontving ongewenst seksuele foto's, filmpjes, al dan niet via internet, waarop je zelf te zien/horen was.	0,2	0,3	0,1
Je had op z'n minst één ervaring met seksueel grensoverschrijdend gedrag.	11,9	15,6*	8,3

* = $p < 0,05$, dit wil zeggen dat uit de tweezijdige chi-kwadraattoets (of de Fisher exact test indien de aantallen kleiner zijn dan 5) blijkt dat de percentages tussen mannen en vrouwen voldoende van elkaar verschillen om te kunnen spreken van een statistisch significant verschil in de prevalentie van de rapportages van deze ervaringen tussen mannen en vrouwen.

Frequentie van seksueel grensoverschrijdend gedrag

Indien men aangaf één of meer van de gedragingen te hebben ervaren, werden bijkomende vragen gesteld over hoe vaak dit gebeurde. Op die manier werd informatie verzameld over de frequentie van elke afzonderlijke gedraging. Figuur 2.1 laat zien dat de respondenten die een vorm van seksueel grensoverschrijdend gedrag in de sport rapporteren, dit in overgrote meerderheid meer dan één keer hebben ervaren.

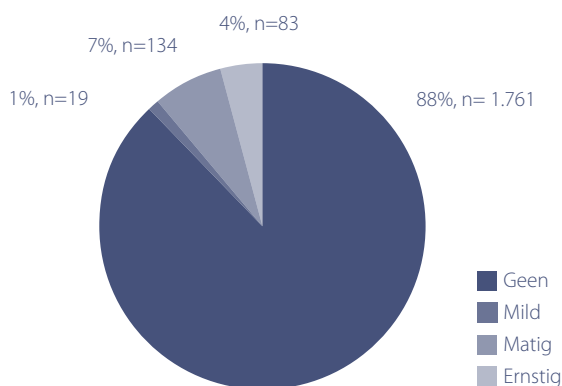
Figuur 2.1 Frequentie van seksueel grensoverschrijdend gedrag in de sport (N=1.999).

Ernst

De gerapporteerde ervaringen kunnen worden opgedeeld in ernstcategorieën. Figuur 2.2 laat zien dat vier procent van alle respondenten als kind bij het sporten “ernstig” seksueel grensoverschrijdend gedrag heeft ervaren (aanranding of verkrachting). Zeven procent van alle respondenten werd slachtoffer van “matig” seksueel grensoverschrijdend gedrag (herhaalde ongepaste aanrakingen). Eén procent van alle respondenten rapporteerde enkel “milde” ervaringen met seksueel grensoverschrijdend gedrag, zoals eenmalige verbale of non-verbale seksuele intimidatie (aanstaren, nafluiten, seksuele blikken of opmerkingen ontvangen).

Figuur 2.2 Ernstclassificatie op basis van intensiteit en frequentie van seksueel grensoverschrijdend gedrag in de sport (N=1.997 Nederlandse volwassenen die als kind aan sport deden).

Tijdperiode

De geschatte omvang van seksueel grensoverschrijdend gedrag in de sport blijkt met 17,2 procent het hoogst bij de jongste respondenten in dit onderzoek. Het gaat hier hoogstwaarschijnlijk in het merendeel van de gevallen om de respondenten die het meest recent (in deze eeuw) deelnamen aan jeugdsport. De omvang voor sporters die rapporteerden over ervaringen in de vorige eeuw is constant, tussen de tien en elf procent.

Tabel 2.3 Geschatte prevalentie over de verschillende leeftijdsgroepen (N=1.998 Nederlandse volwassenen die als kind aan sport deden).

	Allen (N=1.998)*	18-24 jaar (n=361)	25-34 jaar (n=563)	35-44 jaar (n=647)	45-50 jaar (n=427)
Op z'n minst één ervaring met seksueel grensoverschrijdend gedrag in de sport	11,9	17,2	11,2	10,7	10,1

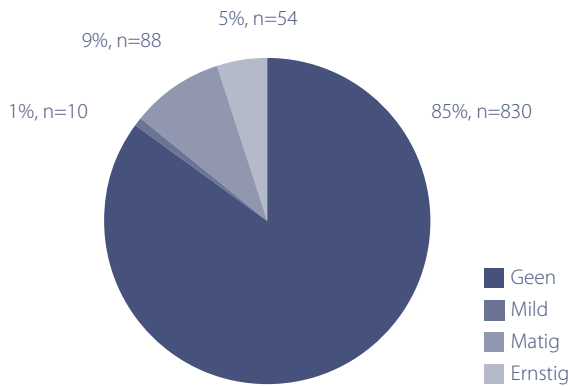
* Van een respondent is de leeftijd niet bekend.

Kenmerken van het slachtoffer

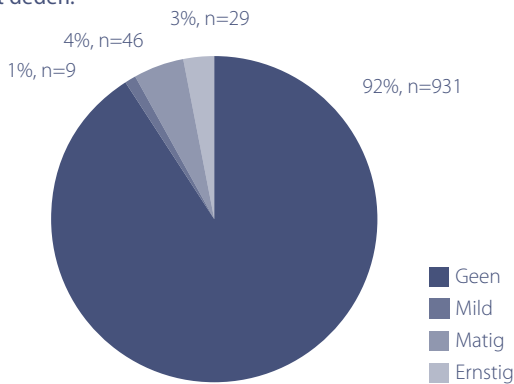
Geslacht

Vrouwen rapporteren significant meer seksueel grensoverschrijdend gedrag dan mannen, namelijk vijftien procent versus acht procent (zie de figuren 2.3 en 2.4). Voor de ernstigere (en minder prevalentie) vormen van seksueel grensoverschrijdend gedrag – te weten 'hands-ongedrag' waarbij sprake is van lichamelijk contact, ongewenste seksuele berichten en (poging tot) verkrachting – zijn de verschillen tussen mannen en vrouwen statistisch gezien niet significant. Dit komt waarschijnlijk door de geringe aantallen in deze categorieën.

Figuur 2.3 Ernst van seksueel grensoverschrijdend gedrag bij 982 Nederlandse vrouwen die als kind aan sport deden.

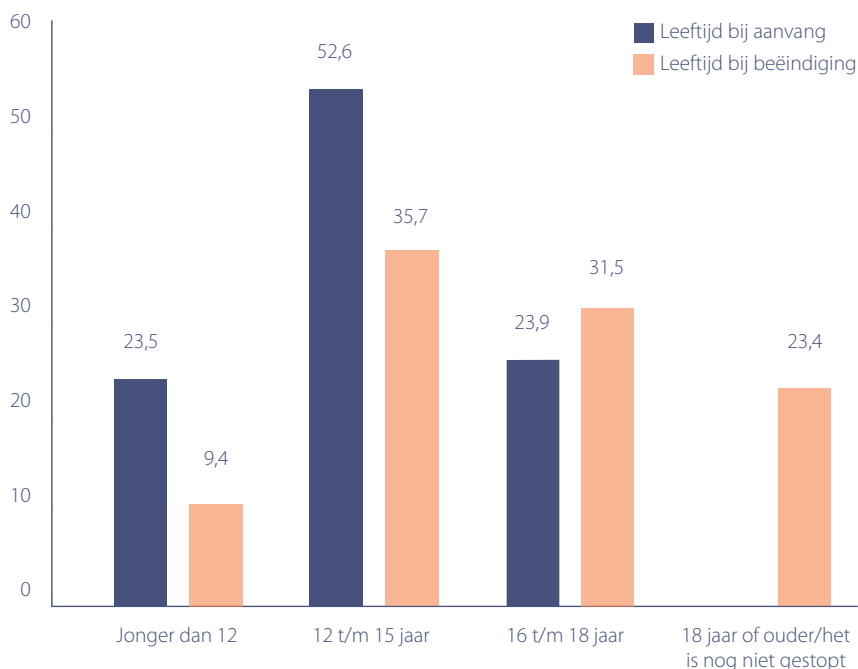
Figuur 2.4 Ernst van seksueel grensgedrag bij 1.015 Nederlandse mannen die als kind aan sport deden.

Leeftijd bij aanvang en stoppen seksueel misbruik

De gerapporteerde aanvangsleeftijd van seksueel grensoverschrijdend gedrag is opmerkelijk jong. Meer dan driekwart van de respondenten blijkt bij de eerste ervaring met seksueel grensoverschrijdend gedrag jonger dan 16 jaar.

Figuur 2.5 Leeftijd waarop het seksueel grensoverschrijdend gedrag startte en stopte.

Risicogroepen

Ondanks de kleine absolute aantallen geven de onderzoeksresultaten indicaties van de omvang van grensoverschrijdend gedrag bij risicogroepen. Zo zegt bijna één op de drie volwassenen (28%) die als kind deelnamen aan sportactiviteiten voor kinderen met een beperking, in die tijd seksueel grensoverschrijdend gedrag te hebben ervaren, tweeënhalve keer meer dan bij de sporters zonder beperking (11%). Ook LHBT-sporters rapporteren meer seksueel grensoverschrijdend gedrag te hebben ervaren dan heteroseksuele sporters (23% tegen 11%). Sporters met een migratieachtergrond rapporteren eveneens meer seksueel grensoverschrijdend gedrag dan autochtone sporters, maar het verschil is daar minder groot (17% tegen 11%).

Tabel 2.4 Prevalentieschattingen van rapportages van minstens een eenmalige ervaring met seksueel grensoverschrijdend gedrag uitgesplitst naar drie verschillende subgroepen onder 1.999 Nederlandse volwassenen die als kind aan sport deden.

Subgroep	Prevalentieschatting 'Op z'n minst éénmalige ervaring met seksueel grensoverschrijdend gedrag'
Validiteit:	
- zonder beperking (n=1.928)	11,3
- met beperking (n=67)	28,4
Seksuele geaardheid:	
- heteroseksuele sporters (n=1.855)	11,2
- LHBT (n=114)	22,8
Etniciteit:	
- autochtone origine (n=1.817)	11,3
- met migratieachtergrond (n=175)	16,6

Kenmerken van de pleger

237 van de 1.999 respondenten (12%) rapporteerden op z'n minst één ervaring met seksueel grensoverschrijdend gedrag. Zij kregen bijkomende vragen voorgelegd over de kenmerken van de pleger. Op basis hiervan kon een beeld opgemaakt worden van het profiel van de pleger.

Aantal plegers

Bijna twee derde van de slachtoffers (62%) geeft aan dat er meer dan één pleger betrokken was.

Geslacht van de plegers

Driekwart van de 237 slachtoffers geeft aan dat het om (een) mannelijke pleger(s) ging (75%). In zeventien procent van de gevallen is sprake van zowel mannelijke als vrouwelijke plegers en in de overige gevallen is of zijn de plegers vrouw.

Positie van de pleger in de sportorganisatie

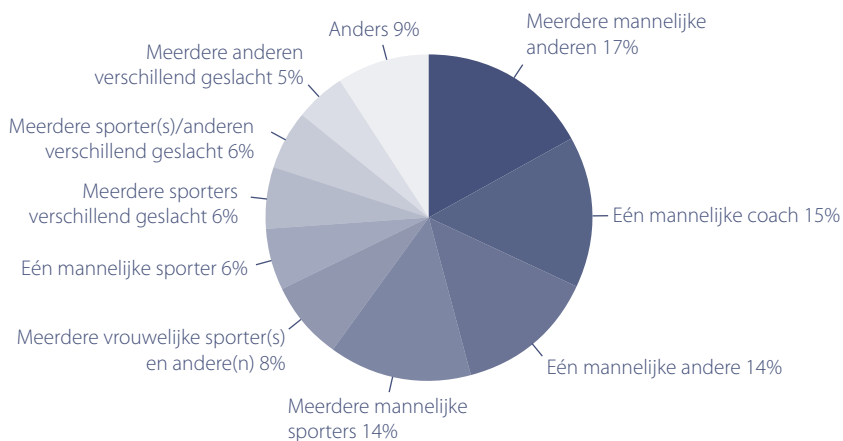
44 procent van de gerapporteerde seksuele grensoverschrijdingen werd gepleegd door een of meer medesporters. In 39 procent van de gevallen waren de plegers bekende volwassenen in de vereniging en in 21 procent van de gevallen betrof het de coach en/of trainer. In 22 procent van de gevallen was de pleger een onbekende, zoals een supporter, een omstander of een voorbijganger. De som van deze percentages telt op tot meer dan honderd omdat het voorkomt dat incidenten meerdere plegers (met verschillende rollen in de organisatie) kennen.

Plegerprofielen

De combinatie van informatie over het aantal plegers, het geslacht en de positie van de pleger(s) in de sportclub leidt tot een aantal beschrijvende plegerprofielen. Zo worden de meest voorkomende profielen van plegers van seksueel grensoverschrijdend gedrag in de sport zichtbaar. Figuur 2.6 geeft een overzicht van gerapporteerde plegerprofielen. De vier meest voorkomende plegerprofielen zijn:

- meerdere mannelijke anderen (dus géén coaches/trainers of sporters – 17%);
- één mannelijke coach/trainer (15%);
- één mannelijke andere persoon (14%);
- meerdere mannelijke sporters (14%).

Figuur 2.6 Plegerprofielen van seksueel grensoverschrijdend gedrag in de sport, gebaseerd op de gerapporteerde ervaringen van 237 Nederlanders die seksueel grensoverschrijdend gedrag in de sport meemaakten voor de leeftijd van 18 jaar.

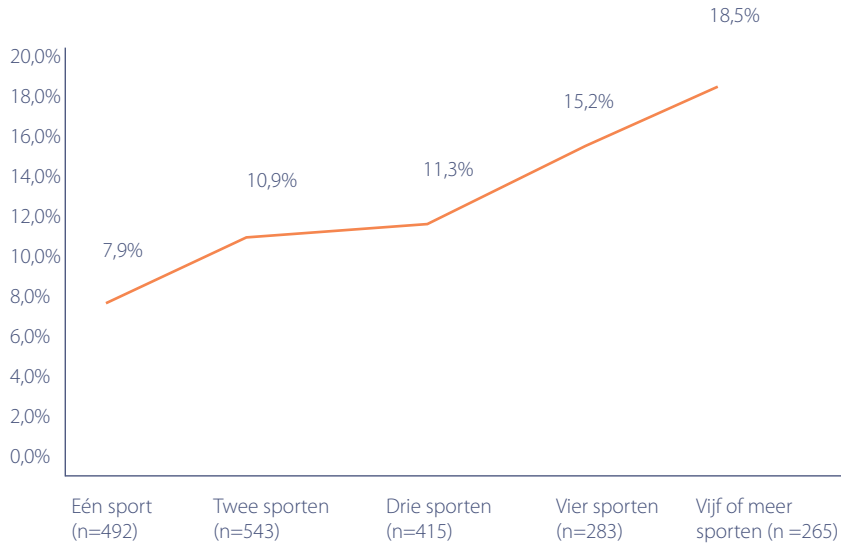

Kenmerken van de sport

Aantal sporten

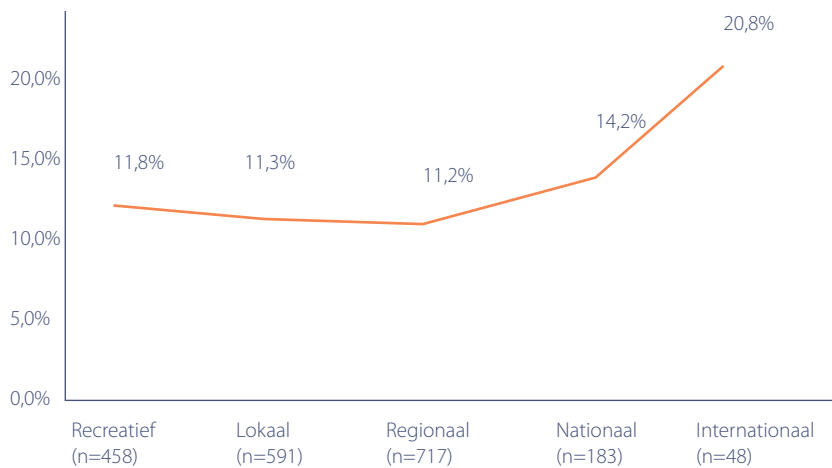
Het aantal sporten dat iemand in zijn kindertijd en jeugd beoefende, is positief gecorreleerd met het meemaken van seksueel grensoverschrijdend gedrag (zie figuur 2.7). Hoe meer sporten men rapporteert tijdens de jeugd te hebben beoefend, des te groter de kans dat men rapporteert seksueel grensoverschrijdend gedrag te hebben ervaren.

Figuur 2.7 Geschatte omvang van seksueel grensoverschrijdend gedrag over het aantal beoefende sporten onder 1.998 Nederlandse volwassenen die als kind ten minste één sport beoefenden.

Sportniveau

Figuur 2.8 Geschatte prevalentie van seksueel grensoverschrijdend gedrag bij verschillende sportniveaus.

48 van de 1.999 ondervraagden (2,4%) geven aan dat zij reeds voor de leeftijd van 18 jaar hun sport op internationaal (top)niveau beoefenden. Hoewel het hier een kleine groep respondenten (48) betreft en we dus voorzichtig moeten zijn bij het interpreteren van deze gegevens, zien we toch een opvallende stijging van de gerapporteerde ervaringen bij sporters die op internationaal niveau sporten (zie figuur 2.8). Eén op vijf van hen (21%) rapporteert seksueel grensoverschrijdend gedrag in de sport. Dit zou erop kunnen duiden dat topsport een risicofactor is voor het meemaken van grensoverschrijdend gedrag.

Hoofdstuk 3

Meldingen binnen de sport

1
2
3

Het belang van meldingen voor het onderzoek

Meldingen van seksuele intimidatie en misbruik zijn voor het verkrijgen van inzicht van het grootste belang. De Onderzoekscommissie beschikt over een analyse van meldingen die zijn gedaan bij het Vertrouwenspunt Sport (VPS) en zijn voorgangers, en over meldingen die aan haar zijn gedaan in het kader van dit onderzoek. Op basis van deze meldingen is het niet mogelijk stellige uitspraken te doen over de werkelijke omvang en aard van seksuele intimidatie en misbruik in de sport. Daar zijn verschillende redenen voor.

Allereerst is bekend dat maar een heel klein deel van de slachtoffers van seksuele intimidatie en misbruik daarvan melding maakt. Ook slachtoffers die zich wel bij de Onderzoekscommissie hebben gemeld, geven aan dat dit voor hen “een heel moeilijke stap” was. Het misbruik is “iets waar ik me ontzettend voor schaam”, aldus een van hen. “Kennelijk is het nu de tijd dat ik mijn verhaal eindelijk ga delen”, aldus een andere melder. Een slachtoffer laat weten het niet eerder te hebben gemeld, ook niet aan zijn ouders: “Het geeft een schuldgevoel.”

Topje van de ijsberg

Dat het bij meldingen om het topje van de ijsberg gaat, blijkt ook uit eerdere – op andere specifieke groepen gerichte – onderzoeken. In het kader van het onderzoek naar seksueel misbruik van minderjarigen in de rooms-katholieke kerk ontving de desbetreffende onderzoekscommissie 1.795 meldingen. Tegelijkertijd toonde dat onderzoek aan dat in de periode tussen 1945 en 2010 binnen de rooms-katholieke kerk sprake is geweest van enkele tienduizenden slachtoffers van seksueel misbruik, van wie enkele duizenden te maken hadden met verkrachting. In de uitzending van *Nieuwsuur* van 29 november 2016 verklaarde Jules Mulder, oud-directeur van de forensische ggz-instelling voor grensoverschrijdend en strafbaar gedrag de Waag, dat negentig procent van de slachtoffers seksueel misbruik niet aangeeft. In een gesprek met de Onderzoekscommissie liet hij weten zich wat dat betreft te baseren op Amerikaanse studies.¹

In de tweede plaats is sprake van meldingen uit verschillende bronnen en over een lange tijdsperiode. De Onderzoekscommissie maakt onderscheid tussen meldingen die rechtstreeks aan haar zijn gezonden (rechtstreeks gedane meldingen) en meldingen die zij wel in dit onderzoek heeft betrokken maar die zijn gedaan bij het Vertrouwenspunt Sport en de voorgangers daarvan (niet-rechtstreeks gedane meldingen).

Bij de rechtstreeks gedane meldingen (tot en met 21 november 2017: 103 meldingen over 109 gevallen) valt op dat maar enkele daarvan betrekking hebben op recente gevallen van seksuele intimidatie en misbruik. De meeste meldingen zijn van (veel) langer geleden en gaan soms ver terug in de tijd: twee rechtstreeks gedane meldingen betreffen gebeurtenissen van meer dan vijftig jaar geleden.

Wat de niet-rechtstreeks gedane meldingen (over 686 unieke casussen) betreft, constateert de Onderzoekscommissie uiteenlopende manieren van vastlegging en registratie. Ook op de volledigheid en duidelijkheid van het vastgelegde valt het nodige af te dingen.

De meldingen bij het Vertrouwenspunt Sport en zijn voorgangers

Het bij het Vertrouwenspunt Sport en zijn voorgangers gedane onderzoek betreft de periode van 2001 tot en met 2016. Tine Vertommen heeft in 2011 607 meldingen geanalyseerd die tussen 2001 en 2010 bij de voorgangers van het Vertrouwenspunt Sport werden gedaan. Het betrof toen 323 casussen. Op verzoek van de Onderzoekscommissie heeft Tine Vertommen ook de nadien gedane meldingen geanalyseerd.

In totaal betreft het 1.061 meldingen, die betrekking hebben op 686 casussen. Er is gekeken naar algemene karakteristieken bij de gemelde casussen: Wat is de leeftijd, het geslacht en de positie van het slachtoffer en de beschuldigde? Welke vorm van seksuele intimidatie en misbruik wordt er vastgesteld? Worden er meerdere vormen van seksuele intimidatie en misbruik geregistreerd bij eenzelfde incident? Zijn er meerdere slachtoffers? Is er ook sprake van andere vormen van grensoverschrijdend gedrag? In welke sporttak en op welk sportniveau komen de meldingen voor? Het onderzoek van Tine Vertommen is descriptief van aard.

Registratie

De registratieformulieren bevatten kwantitatieve en kwalitatieve gegevens. De kwalitatieve informatie (i.e. beschrijving van de omstandigheden van de casus) werden herleid tot kwantitatieve informatie. Alle zaken in de periode van 2001 tot en met 2016 waarvan een registratieformulier bijgehouden is, werden opgenomen in de dataset. Uiteraard speelt ook hier het probleem van het *dark number* (al datgene wat niet gemeld wordt) en ontstaat daardoor geen zicht op de werkelijke omvang van seksuele intimidatie en misbruik in de sport in Nederland.

De vertrouwenspersonen en adviseurs van het Vertrouwenspunt Sport en de voorgangers daarvan vullen bij elke zaak die ze toegewezen krijgen een gestandaardiseerd registratieformulier in. Tot en met 2009 gebeurde dit op papier, sindsdien wordt een digitaal systeem gebruikt. Elke zaak krijgt een dossiernummer, een aanmeldingsdatum en een verwijzing naar de sporttak. Verder wordt de casus en/of hulpvraag omschreven, alsook de inhoud van het gesprek met de vertrouwenspersoon en het resultaat, indien de vertrouwenspersoon of adviseur hiervan op de hoogte is. Andere gegevens die te herleiden zijn uit het formulier:

- geslacht, leeftijd (opgedeeld in categorieën) en positie van het slachtoffer;
- geslacht, leeftijd (opgedeeld in categorieën) en positie van de beschuldigde;
- vorm van seksuele intimidatie of misbruik;
- frequentie en tijdstip van het incident;
- meerdere slachtoffers;²
- functie van de melder;
- kanaal, doorverwijzing, adviezen en resultaat van de melding.

Er zijn duidelijke afspraken gemaakt met de vertrouwenspersonen over het gebruik van de definities van de verschillende vormen van seksuele intimidatie en misbruik. Deze definities worden sinds de start van het Vertrouwenspunt Sport aangehouden, om mogelijke verwarring te vermijden en uniformiteit te garanderen. Hieronder staat een tabel met de gehanteerde omschrijvingen van de verschillende vormen.

Tabel 3.1 Werkdefinities registratie Vertrouwenspunt Sport.

Benaming	Omschrijving
Verbale seksuele intimidatie	'Grapjes', dubbelzinnige opmerkingen, verhalen over seksleven en dergelijke
Ongewenste, zogenaamd functionele, aanraking(en)	Onder het mom van instructie bijvoorbeeld borst of kruis aanraken
Andere ongewenste aanraking(en)	Bijvoorbeeld arm om schouder of middel, zoenen en dergelijke
Aanranding, seksueel misbruik	Onder andere betastingen, moeten masturberen (ander of zichzelf), moeten toekijken, ongewenst tongzoenen
Verkrachting of poging hiertoe	Met penetratie: oraal, anaal of vaginaal
Exhibitionisme	'Potloodventen'
Voyeurisme	Bespieden of begluren in bijvoorbeeld kleedkamer, douche

Resultaten

Van meldingen naar casussen

In de periode tussen 2001 en 2017 werden 1.061 contacten met het Vertrouwenspunt Sport geregistreerd waarvan achterhaald kon worden dat de inhoud van de melding of vraag te maken had met seksueel grensoverschrijdend gedrag in de sport. Mogelijk zijn er nog andere contacten in dit verband geweest, maar deze werden niet of niet voldoende uitgebreid geregistreerd.

Van deze 1.061 registraties werden er na controle vijftig verwijderd, omdat ze onvoldoende informatie omvatten over het type grensoverschrijdend gedrag en de betrokkenen. Verder bleek dat in 298 gevallen louter sprake was van een adviesvraag. Voor zover de vertrouwenspersonen van het Vertrouwenspunt Sport dit konden inschatten, speelde op dat moment geen casus van seksueel grensoverschrijdend gedrag in de sportorganisatie van de adviesvrager. Dit type contacten wordt dan ook niet meegenomen in de analyse.

Ten slotte werd tijdens de analyse duidelijk dat een aantal registratieformulieren betrekking had op dezelfde casussen. In sommige gevallen werden verschillende vertrouwenspersonen en/of adviseurs aangesteld bij een zaak (bijvoorbeeld een vertrouwenspersoon voor het slachtoffer en een adviseur voor het verenigingsbestuur). Om dubbele registratie te vermijden werd slechts één registratieformulier (een bundeling van alle beschikbare informatie over de zaak) opgenomen in deze analyse.

Zo worden er uiteindelijk 686 casussen van seksueel grensoverschrijdend gedrag in de sport gemeld en geregistreerd bij het Vertrouwenspunt Sport in de periode van 2001 tot en met 2016, opgenomen in de analyse van dit onderzoek (zie figuur 3.1).

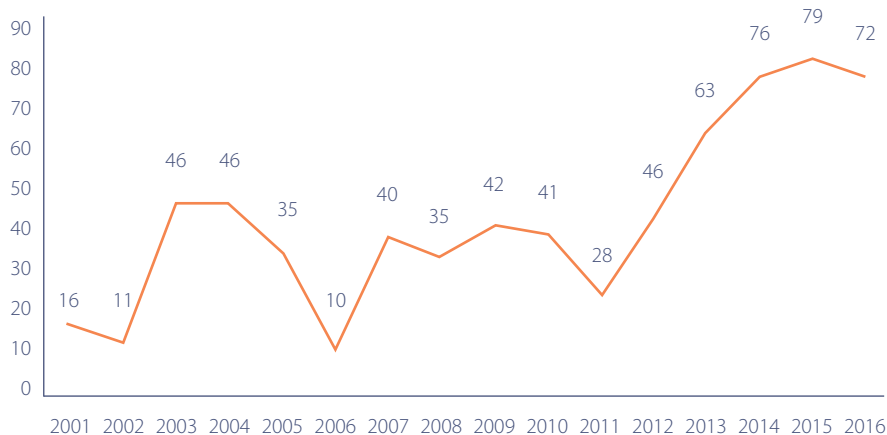
Figuur 3.1 Overzicht van het aantal geregistreerde contacten tot het aantal werkelijke casussen.

Verloop in het aantal geregistreerde casussen per jaar

Wanneer we het aantal geregistreerde casussen afzetten per jaar, zien we een betrekkelijk stabiel aantal tussen 2003 en 2012 (rond de veertig zaken per jaar) en daarna een stijging tot meer dan zeventig zaken per jaar in de afgelopen drie jaren (zie figuur 3.2).

Figuur 3.2 Aantal geregistreerde casussen bij het Vertrouwenspunt Sport.

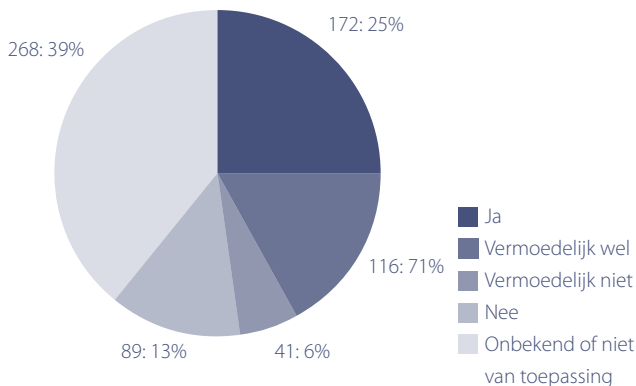

Het slachtoffer

Aantal

Bij meer dan een derde van de geregistreerde casussen is (vermoedelijk) sprake van meer dan één slachtoffer (42%). Bij een vijfde is er (vermoedelijk) hooguit één slachtoffer. Bij de overige casussen (39%) is dit voor de vertrouwenspersoon of adviseur onbekend of zijn er geen rechtstreekse slachtoffers bekend.

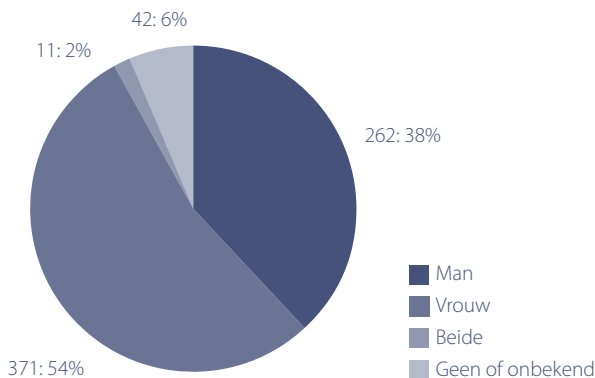
Figuur 3.3 Meer dan één slachtoffer bij de 686 geregistreerde casussen.

Geslacht

In 54 procent van de geregistreerde casussen zijn de slachtoffers uitsluitend vrouwen. In 38 procent van de casussen zijn de slachtoffers uitsluitend mannen. In een klein aantal van de gevallen zijn er zowel mannelijke als vrouwelijke slachtoffers (6%) of is er geen rechtstreeks slachtoffer (i.e. bezit van beelden van seksueel misbruik), of is de vertrouwenspersoon niet op de hoogte van het geslacht (2%).

Figuur 3.4 Geslacht van de slachtoffers bij de 686 geregistreerde casussen.

Leeftijd

Geregistreerde slachtoffers van seksueel grensoverschrijdend gedrag in de sport zijn meestal jong (zie tabel 3.2). Van de gevallen waarover gegevens over de leeftijd van het slachtoffer bekend zijn, blijkt bijna zestig procent van hen jonger te zijn dan 16 jaar op het moment dat het seksueel grensoverschrijdend gedrag plaatsvindt, achttien procent is zelfs jonger dan 12 jaar. Meer dan een vijfde is tussen 16 en 20 jaar. Achttien procent van alle slachtoffers is ouder dan 20 jaar.

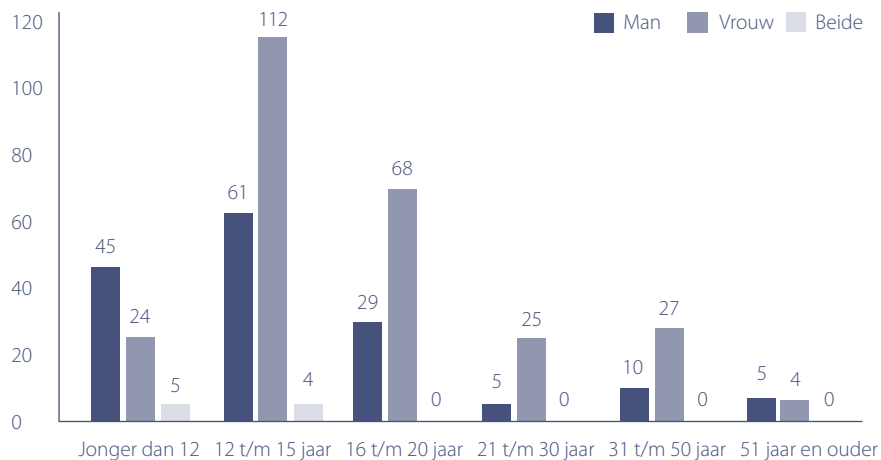
Tabel 3.2 Leeftijd van het jongste slachtoffer.

Leeftijd van het jongste slachtoffer	Aantal	Percentage
Jonger dan 12	78	18,1
12 tot en met 15 jaar	178	41,3
16 tot en met 20 jaar	98	22,7
21 tot en met 30 jaar	30	7,0
31 tot en met 50 jaar	38	8,8
51 jaar en ouder	9	2,1
Totaal	431*	100,0

* Dit totaal wijkt af van het totale aantal geregistreerde casussen (N=686). Bij 255 casussen (37,2%) was de leeftijd van het slachtoffer onbekend, of was er geen sprake van een rechtstreeks slachtoffer.

Hoewel er in totaliteit meer zaken geregistreerd zijn met vrouwelijke slachtoffers, is bij zaken met jonge slachtoffers (jonger dan 12 jaar) sprake van een overwicht aan mannelijke slachtoffers (zie figuur 3.5).

Figuur 3.5 Geslacht per leeftijdsgroep voor de 462 meldingen waarbij geslacht en leeftijd bekend zijn.

Positie

In veruit de meeste gevallen waarin de positie van het slachtoffer bekend is (566), is het slachtoffer een sporter (84%). Bestuursleden (4%), sportbegeleiders (4%), overige kaderleden (1%) en andere personen in de sportorganisaties zijn weleens slachtoffer van seksueel grensoverschrijdend gedrag, maar vormen slechts een relatief kleine subgroep in het geheel van geregistreerde casussen.

Tabel 3.3 Positie van het slachtoffer.

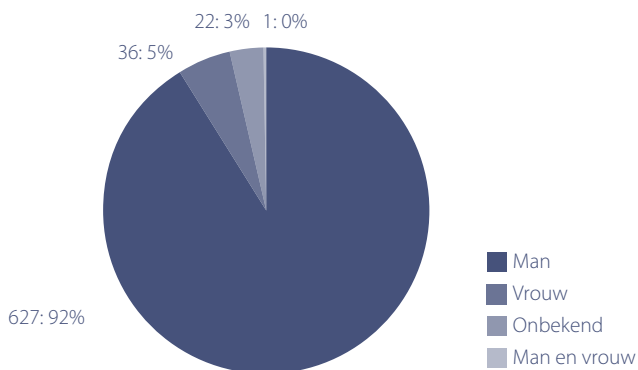
Positie van het slachtoffer	Aantal	Percentage
Sporter	474	83,9
Anders	37	6,6
Lid van het bestuur	25	4,4
Sportbegeleider	20	3,5
Overig kader	8	1,4
(Para)medische staf	1	0,2
Totaal	566*	100,0

* Bij 120 gevallen (17,5%) is de positie van het slachtoffer onbekend, of was er geen sprake van een rechtstreeks slachtoffer.

De beschuldigde

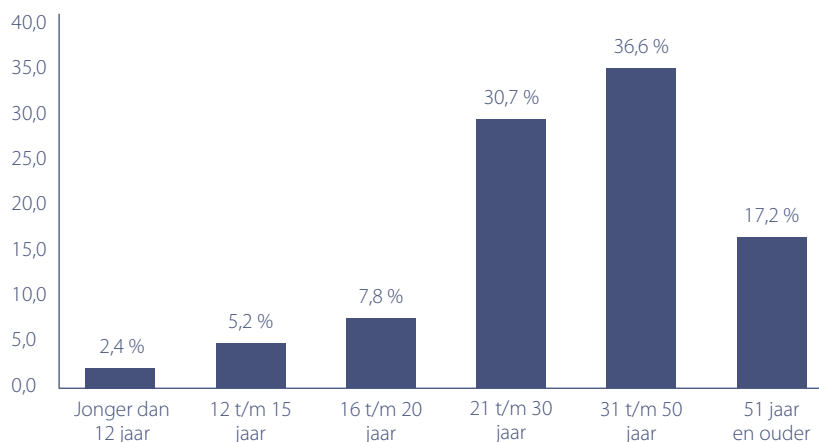
Bij de overgrote meerderheid van de 686 geregistreerde casussen is de beschuldigde een man (92%). Slechts vijf procent van de geregistreerde plegers is vrouw (n=36). En bij drie procent van de geregistreerde gevallen gaat het om mannelijke en vrouwelijke plegers.

Figuur 3.6 Geslacht van de beschuldigde.

Bij 459 zaken is de leeftijd van de beschuldigde bekend bij de vertrouwenspersoon. In 46 procent van deze gevallen is de beschuldigde jonger dan 30 jaar (zie figuur 3.7). Iets meer dan de helft van de beschuldigten is ouder dan 30 jaar.

Figuur 3.7 Leeftijd van de beschuldigde bij de 459 zaken waarin dit bekend was.

Op basis van 560 gevallen met voldoende relevante informatie blijkt dat in de meeste gevallen de beschuldigde de sportbegeleider, coach of trainer is (69%) (zie tabel 3.4). In zestien procent van de gevallen/casussen wordt een sporter aangewezen als de pleger van het seksueel grensoverschrijdend gedrag. Bij de overige incidenten gaat het over sportkader (5%), bestuursleden (3%), personen die zowel begeleider als bestuurslid zijn (3%), (para)medici (1%) of nog anderen (4%).

Tabel 3.4 Positie van de beschuldigde.

Positie van de beschuldigde	Aantal	Percentage
Sportbegeleider	386	68,9
Sporter	87	15,5
Overig kader	29	5,2
Andere	20	3,6
Lid van het bestuur	17	3,0
Begeleider en bestuurslid	14	2,5
(Para)medische staf	7	1,3
Totaal	560*	100,0

* Bij 126 incidenten (18,2%) is de positie van de beschuldigde niet bekend of niet geregistreerd.

Takken van sport

Bij de 686 geregisteerde casussen werden ongeveer veertig verschillende sporttakken genoemd. De meest voorkomende sporttakken zijn tegelijk ook de meest beoefende sporten in Nederland. Een groter aantal casussen wijst mogelijk eerder op een hoger ledental dan op een groter risico op seksueel grensoverschrijdend gedrag. Zowel individuele, semi-individuele als teamsporten kennen incidenten, alsook sporten met en zonder contact, en met of zonder onthullende kledij. In

tabel 3.5 wordt het aantal geregistreerde casussen ook nog afgezet tegen het aantal leden, om zo zicht te krijgen op het relatieve voorkomen van gemelde en geregistreerde gevallen binnen deze sporttak.

Tabel 3.5 Aantal geregistreerde casussen per sporttak.

Sporttak	Aantal geregistreerde gevallen	Percentage	Aantal incidenten per 10.000 leden*
Voetbal	132	19,2	1,1
Zwemmen (inclusief waterpolo)	73	10,6	5,2
Gymnastiek	49	7,1	1,9
Atletiek	44	6,4	3,3
Volleybal	35	5,1	2,8
Hockey	33	4,8	1,5
Korfbal	30	4,4	3,0
Handbal	25	3,6	4,6
Wielrennen	23	3,3	8,9
Basketbal	16	2,3	3,8
Badminton	14	2,0	2,4
Judo	14	2,0	2,3
Honk- en softbal	14	2,0	0,2
Tennis	13	1,9	1,8
Schaatsen	13	1,9	3,9
Tafeltennis	11	1,6	4,1
Reddingsbrigade	10	1,5	1,1
Sporttakken met 3-9 incidenten	55	8,0	
Sporttakken met 2 incidenten	21	3,1	
Sporttakken met 1 incident	24	3,5	
Onbekend	37	5,4	
Totaal	686	100**	

* Om het aantal geregistreerde casussen af te zetten tegen het aantal beoefenaars van deze sporttak, werd gekeken naar het ledental van de desbetreffende sportbond, vermeld in de jaarlijkse rapportage van NOC*NSF over het jaar 2010. Dat jaartal is aangehouden om consistent te kunnen vergelijken met het eerdere onderzoek van Tine Vertommen.

** Na afronding.

Vormen van seksueel grensoverschrijdend gedrag

In totaal werden er bij de 686 casussen 1.115 registraties gemaakt van verschillende vormen van seksueel grensoverschrijdend gedrag, wat neerkomt op meer dan één (1,63) vorm van seksueel grensoverschrijdend gedrag per gemelde casus. In iets meer dan de helft van de gevallen wordt één vorm van seksueel grensoverschrijdend gedrag geregistreerd (57%). In alle andere gevallen is er sprake van op z'n minst één andere (25%), twee andere (11%) of zelfs drie tot zes andere vormen van seksueel grensoverschrijdend gedrag. Het Vertrouwenspunt Sport gebruikt voor de registratie van meldingen een overzicht met een indeling in vormen van seksueel grensoverschrijdend

gedrag dat nog uit het begin van deze eeuw stamt. Door ontwikkelingen als de digitalisering is de indeling enigszins achterhaald.

Tabel 3.6 Vormen van seksueel grensoverschrijdend gedrag, zoals gebruikt voor de registratie door het Vertrouwenspunt Sport.

Vorm van seksueel grensoverschrijdend gedrag	Aantal	Percentage
Verbale seksuele intimidatie (inclusief sociale media)	199	29,5
Ongewenste, functionele aanrakingen	148	22,0
Ongewenste, niet-functionele aanrakingen	175	26,0
Aanranding	164	24,3
Verkrachting	46	6,8
Exhibitionisme	25	3,7
Voyeurisme	87	12,9
Andere vormen van grensoverschrijdend gedrag	271	39,5

Frequentie, tijdstip en locatie van het seksueel grensoverschrijdend gedrag

In de meeste gevallen gaat het over actuele casussen (70%). In dertien procent van de zaken gaat het over een voorval uit het verleden. In een minderheid (3%) gaat het over een voorval dat zowel in het verleden als op het moment van de melding speelt. Bij vijftien procent van de registraties was deze informatie niet beschikbaar.

Slechts in 22 procent (n=127) van de 686 zaken is sprake van een eenmalig incident.

Sinds enkele jaren houden de vertrouwenspersonen en adviseurs ook bij op welke locatie sprake is van seksuele intimidatie en misbruik. Bij de gevallen waarin dit bekend is (in 353 van de 686 geregistreerde zaken), gaat het in de overgrote meerderheid over voorvallen bij de sportvereniging (n=301), en in mindere mate over voorvallen op bondsniveau (n=32) of bij commerciële sportaanbieders, openbare zwembaden of andere (n=20).

Hoofdstuk 4

Meldingen bij de Onderzoekscommissie

Wijze van melden

Rechtstreekse meldingen aan de Onderzoekscommissie konden per e-mail worden gedaan of met behulp van een (online)formulier. Dit laatste vanwege de mogelijkheid om anoniem te melden. Het stond de melder vrij informatie te verstrekken in de vorm en omvang van zijn of haar keuze. Sommige melders kozen voor een korte beschrijving, anderen gaven uitgebreide informatie over de wijze waarop de pleger het slachtoffer geïntimideerd, soms bedreigd en uiteindelijk misbruikt had. Ook boden de meldingen inzicht in de wijze waarop sportverenigingen, sportbonden, het Vertrouwenspunt Sport, politie en justitie zijn omgegaan met hun meldingen in die gevallen dat de melders zich daar al eerder hadden vervoegd.

In dit verband is van belang dat in een aantal gevallen de melding niet door het slachtoffer zelf is gedaan. De Onderzoekscommissie heeft meldingen gekregen van (een van de) ouders van het slachtoffer, van familieleden en soms ook van anderen.

Ten slotte komt het voor dat de informatie wel betrekking heeft op seksuele intimidatie en misbruik, maar dat uit de melding kan worden afgeleid dat sprake is van misbruik in de gezinssituatie of in een situatie die geen relatie heeft met de binnen NOC*NSF georganiseerde sport. Dat geeft wederom aan dat seksuele intimidatie en misbruik maatschappijbrede verschijnselen zijn. Deze melders is aangeraden contact op te nemen met Slachtofferhulp Nederland.¹

Eerder is al gewezen op de (ruime) definitie van seksuele intimidatie en misbruik en op de gevoeligheid van het onderwerp. Daardoor is de interpretatie van slachtoffers van belang en betreffen meldingen in sommige gevallen gebeurtenissen die feitelijk niet vallen onder seksuele intimidatie en misbruik, maar eerder betrekking hebben op ongepast gedrag of pesten en fysiek geweld.

De meldingen bevatten veel informatie over slachtoffers en over de omstandigheden waaronder het misbruik plaatsvond. Ook werpen ze licht op de wijze waarop met meldingen wordt omgegaan. Bovendien kan de uit deze meldingen verkregen informatie worden aangevuld met informatie uit andere bronnen. Met dertig slachtoffers, met enkele ouders en een ander gezinslid is uitvoerig gesproken over wat hen en hun gezinsleden is overkomen.

Andere bronnen

Naast de rechtstreeks en niet-rechtstreeks ontvangen meldingen heeft de Onderzoekscommissie in haar onderzoek informatie gebruikt over specifieke gevallen van seksuele intimidatie en misbruik die te vinden zijn op internet, in de (sociale) media, in rechterlijke uitspraken via www.rechtspraak.nl, in uitspraken in tuchtzaken bij het Instituut Sportrechtspraak (ISR) en in uitspraken in tuchtzaken bij sportbonden met eigen tuchtrechtspraak.

De Onderzoekscommissie heeft op 7 juni 2017 een groot aantal sportbonden gevraagd haar te informeren over de vraag hoe met meldingen en klachten over seksuele intimidatie en misbruik bij de verschillende sportbonden is omgegaan. De reacties van de sportbonden – schriftelijk en mondeling – zijn door de Onderzoekscommissie verwerkt. Omdat een groot aantal niet-rechtstreeks verkregen meldingen is geanonimiseerd, zijn dubbeltellingen niet uit te sluiten.

Aantal meldingen

De Onderzoekscommissie heeft tot en met 21 november 2017 103 meldingen rechtstreeks ontvangen, waarvan negen anoniem. Het betreft in totaal 109 gevallen van seksuele intimidatie en misbruik, waarbij het gaat om 65 vrouwelijke en 33 mannelijke slachtoffers. Van elf slachtoffers is het geslacht onbekend. Door 75 melders wordt aangegeven dat de trainer/coach/begeleider de plegger is. Drie melders noemen een medesporter. Twee andere melders noemen een sport(keurings)-arts. Drie pleggers worden in meldingen van meer melders genoemd. In de overige 26 meldingen worden pleggers genoemd met een uiteenlopende achtergrond. Deze zijn deels sportgerelateerd, deels ook niet.

Van de melders noemen er vijftig de leeftijd waarop seksuele intimidatie en misbruik voor het eerst plaats hadden.

Tabel 4.1 Leeftijd waarop seksuele intimidatie en misbruik voor het eerst plaats hadden.

Leeftijd	Aantal	Percentage (cumulatief)
< 6 jaar	1	2
Tussen 6 en 12 jaar	13	28
Tussen 12 en 16 jaar	26	80
Tussen 16 en 18 jaar	6	92
Tussen 18 en 21 jaar	3	98
> 21 jaar	1	100

Beschrijving van de meldingen

In de meldingen van slachtoffers komen enkele patronen naar voren die van belang zijn voor het nemen van maatregelen ter preventie van seksuele intimidatie en misbruik in de sport.

De Onderzoekscommissie heeft melders nadrukkelijk vertrouwelijkheid toegezegd bij het doen van een melding. Daarom wordt niet gespecificeerd naar de verschillende takken van sport en wordt uitsluitend gesproken over individuele sporten en teamsporten.

Melders laten weten dat trainers/coaches en begeleiders jonge sporters eerst en vooral behandelen als sporters en er weinig oog voor hebben dat het om minderjarigen gaat. In veel meldingen wordt aangegeven dat het seksueel misbruik op jonge leeftijd (voor het zestiende jaar) begon. Bij die meldingen is ook sprake van een groot leeftijdsverschil tussen slachtoffer en plegger.

“Het begint met extra aandacht”

Veel slachtoffers melden dat ze op een zeker moment extra aandacht kregen van hun trainer/coach dan wel van een begeleider. “Thuis was er weinig ruimte voor liefde en aandacht”, schrijft een slachtoffer dat van jongs af aan een talentvolle sporter in een teamsport was. De sport was voor haar “een uitlaatklep”. Met veel aandacht van de trainer voor haar. De trainer complimenteerde haar met haar spel en sleutelrol binnen het team. Hij noemde haar talentvol: “Maar ook hoe mooi en aardig ik was. Dat hoorde ik graag. Dat had ik nog niet zo vaak gehoord. Ik vond de aandacht heerlijk.” Een ander slachtoffer (individuele sport) meldt bij de Onderzoekscommissie: “Ik kreeg

aandacht, ik was ergens goed in en iemand zag dat mijn zelfvertrouwen groeide (en mijn loyaliteit naar hem ook).” Weer een ander slachtoffer (ook individuele sport) laat weten dat in die periode (ze was toen 12/13 jaar) haar leven voornamelijk uit haar sport bestond: “Ik was altijd alleen, zonder mijn ouders, op het sportveld en bij de wedstrijden.”

De trainers/coaches en begeleiders worden in de meldingen soms gekarakteriseerd als personen die binnen de desbetreffende vereniging het imago van een “populair” lid hebben. Bij sporten waarbij de sport wordt beoefend in een sportschool of andere commerciële setting zijn de plegers niet alleen trainer/coach, maar ook eigenaar van de school. Opvallend is het relatief grote aantal meldingen bij de Onderzoekscommissie uit sporten waar naast de afhankelijkheidsrelatie tussen trainer en pupil, ook een gezagsverhouding geldt waarbij van de sporter respect voor en onderdanigheid aan de trainer wordt gevraagd.

In een *grooming*-proces volgen van de zijde van de begeleider avances, seksuele toespelingen en aanrakingen. Een van de melders bericht dat de trainer (teamsport) haar in de kantine liet weten verliefd op haar te zijn. De melder was toen nog geen 16 jaar. Ze voelde zich aan de ene kant gevleid, maar aan de andere kant wilde ze dit niet. Een andere melder, uit een individuele sport, kreeg van haar trainer aandacht en extra trainingen, die geleidelijk aan overgingen in massage waarbij steeds meer aanrakingen volgden. Tijdens het douchen kwam de trainer steeds binnenlopen. Ze was 14 jaar oud en blij met zijn aandacht. Andere melders berichten over verliefde gevoelens (“Ik was dol op hem”), waarop de trainer/coach of begeleider reageerde met toenadering van zijn kant. Een slachtoffer laat de Onderzoekscommissie weten dat een jeugdleader van een teamsport hem van zijn twaalfde tot zijn zestiende misbruikte: “Van het een kwam het ander, zonder dat mijn ouders ervan wisten.”

De trainers/coaches zochten – in hun contacten met slachtoffers – naar een rechtvaardiging, bijvoorbeeld door het slachtoffer deelgenoot te maken van naar hun zeggen uiterst vertrouwelijke confidenties over bijvoorbeeld “zijn slechte huwelijk”. Dat soort informatie moest onder absolute geheimhouding blijven en dat gold ook voor “ons geheim”, een toespeling op de speciale en geprivilegieerde band tussen trainer en pupil, omdat het anders voor trainer en pupil “slecht zou uitpakken”.

Vaak stapje voor stapje, van kus op de wang tot seksueel contact, maakte de trainer/coach of begeleider misbruik van zijn pupil, die vaak steeds meer geïsoleerd raakte van ouders, broers en zussen en vrienden: “Hij zou van mij een winnaar maken. Ik deed keihard mijn best, trainde hard en werd beter. Hij overtuigde mij dat ik zijn kampioen was en ik had er alles voor over dat doel te bereiken.”

Melders geven aan dat om op topniveau te presteren een vertrouwensband tussen trainer/coach en pupil een vereiste is. Een van de slachtoffers beschrijft hoe een trainer/coach zulke sportieve ambities exploiteerde. Deze trainer in een individuele sport stelde zijn pupil en diens ouders voor in het buitenland aan een toernooi mee te doen, als opstap naar een Europees toernooi. Voor het verblijf zou een hotelkamer met twee bedden worden geboekt, maar bij aankomst bleek dat een kamer met een tweepersoonsbed te zijn. De melder bleek bovendien te jong te zijn voor deelname aan het toernooi en kon niet worden ingeschreven. De hele reis was bedoeld om de jonge sporter tot seksuele handelingen te verleiden.

Vaak lukt het pleger om het misbruik voort te zetten tegen de zin van de sporters. Soms jarenlang. Vaak als vervolg op regelmatig terugkerende dreigementen of het doen van noodkreten. Melders laten weten dat ze bang waren dat het stoppen van het misbruik gevolgen zou hebben voor hun sportcarrière. Een slachtoffer laat weten dat de pleger dreigde de toelating tot een opleiding in zijn sport te blokkeren. Niet de pleger, maar het slachtoffer voelt zich – zo blijkt uit meldingen – schuldig en beschaamd. Een melder bericht over angst voor de gevolgen van het bekend worden van het misbruik. Die angst speelt de pleger in de kaart en maakt het mogelijk het misbruik te laten voortduren.

Het seksuele misbruik stopt plotseling: Wat is er gebeurd?

Opvallend in de aan de Onderzoekscommissie gedane meldingen is dat het misbruik vaak vrij abrupt stopte. Dat gebeurde in de meeste gevallen door een externe gebeurtenis, dan wel door toedoen van een buiten de naaste omgeving staande persoon. Een van de melders (teamsport) bericht dat ze door haar moeder werd gevraagd of er iets speelde tussen haar en haar trainer. Ze viel daarop fel uit naar haar moeder, uit angst voor het bekend worden van het misbruik. Maar toen kort daarop een andere vrouw haar rechtstreeks vragen stelde over de band tussen haar en haar trainer, voelde dat als een bevrijding na de drie “donkerste (want meest uitzichtloze) jaren” van haar leven.

Een andere melder laat de Onderzoekscommissie weten dat ze lange tijd niet kon trainen. Eerst moest ze herstellen van een langdurige blessure en daarna volgde ze voor haar studie een buitenlandse stage. Op die manier kon ze zich onttrekken aan de druk om drie keer per week samen met de trainer te oefenen en in het weekeinde aan een wedstrijd deel te nemen. De daaraan gekoppelde momenten waarop het misbruik plaatshad, vielen plotseling weg.

Een slachtoffer in een teamsport kreeg op een gegeven moment verkering met een vriendin. Het misbruik door de pleger stopte toen. Maar niet zonder meer, zo meldde hij. De pleger mishandelde hem zo erg, dat hij in het ziekenhuis moest worden behandeld. Van de mishandeling heeft hij bij de politie aangifte gedaan, maar uit schaamte meldde hij toen niet dat hij seksueel was misbruikt.

Een andere melder (individuele sport) laat weten dat zij, toen ze op haar achttiende ging studeren en verhuisde, eindelijk de kracht vond “om me los te weken uit zijn macht”. Ook andere melders omschreven de verhouding tussen hen en hun trainer als “een tang” of “een klem”.

Rol van de ouders

Veel melders berichten dat ze hun ouders niet durfden te informeren. Dat geldt zowel voor situaties met gescheiden ouders, als voor situaties waarin sprake was van een voortdurend en goed contact binnen het gezin. Waar slachtoffers signalen afgaven, werden deze vaak niet goed begrepen of ondergeschikt gemaakt aan de verwachtingen die ouders hebben van de sporttalenten van hun kind. In een individuele sport moest de trainer bij zijn sportvereniging vertrekken, omdat hij een relatie had met een 15-jarig meisje van zijn sportvereniging. Deze trainer richtte vervolgens een andere vereniging op, waar vervolgens de helft van de ouders van de oude sportvereniging zijn kinderen als lid inschreef.

Slachtoffers laten de Onderzoekscommissie weten dat ze vaak aanwijzingen gaven die niet werden opgepakt, waardoor zij het gevoel kregen niet gehoord te worden. Dat bracht hen tot grote wanhoop.

Andere melders rapporteren dat hun ouders en hun omgeving hen te vroeg gingen beschouwen als jongvolwassenen, die een grote mate van zelfstandigheid hoorden te combineren met mondigheid. In werkelijkheid – zo benadrukken deze melders – had de omgeving hen moeten zien als kinderen, die ondanks hun ogenschijnlijke volwassenheid, bescherming nodig hadden.

Slachtoffers uit risicogroepen

De Onderzoekscommissie ontving enkele meldingen over seksuele intimidatie en misbruik van sporters met een beperking. Een melder bericht dat er binnen de gehandicaptenbond “nooit aandacht is geweest voor (preventie van) seksueel misbruik”. Tine Vertommen rapporteert in haar prevalentieonderzoek dat bijna één op de drie volwassenen die als kind deelnamen aan sportactiviteiten voor kinderen met een beperking seksueel grensoverschrijdend gedrag ervoer (zie hoofdstuk 2). Dat is bijzonder hoog en was voor de Onderzoekscommissie reden om op zoek te gaan naar meer informatie over seksuele intimidatie en misbruik van sporters met een beperking. Zo is navraag gedaan bij het Kenniscentrum Sport, maar geconstateerd moet worden dat die informatie niet voorhanden is. De Onderzoekscommissie pleit voor meer onderzoek naar seksuele intimidatie en misbruik van deze groep – extra kwetsbare – sporters. In elk geval is het gewenst in het door de Onderzoekscommissie voorgestane periodieke prevalentieonderzoek meer aandacht te besteden aan seksuele intimidatie en misbruik van sporters in kwetsbare groepen.

Uit de nadere analyse van het eerdere onderzoek van Tine Vertommen naar de omvang van seksueel grensoverschrijdend gedrag blijkt dat sporters met een migratieachtergrond meer seksueel grensoverschrijdend gedrag rapporteren dan autochtone sporters. Dit verschil is echter volgens haar statistisch gezien niet significant. De Onderzoekscommissie heeft met een van de melders met een migratieachtergrond gesproken. Uit zijn melding blijkt dat hij op latere leeftijd aangifte heeft gedaan bij de politie en voor een gesprek met de voorzitter van de sportvereniging (teamsport) werd uitgenodigd. Al meteen bij het begin van het gesprek wist de voorzitter te melden dat hij wel dacht te weten om welke pleger het zou gaan. In een van de gesprekken van de Onderzoekscommissie met deze melder wees hij erop dat hij tegenover zijn ouders over het seksueel misbruik heeft gezwegen. Het misbruik had van hem een lastige puber en jongvolwassene gemaakt, waarmee zijn ouders geen raad wisten.

Uit de meldingen, zowel de rechtstreeks ontvangen meldingen als de overige, komt geen informatie naar voren over seksuele intimidatie en misbruik van LHBT-sporters. Voor informatie daarover gaat de Onderzoekscommissie af op onderzoek van het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP).² Het SCP stelt dat een kwart van de niet-sportende transgenders geen (georganiseerde) sport bedrijft vanwege het feit dat ze transgender zijn. Het SCP heeft geen significante verschillen tussen rapportages van heteroseksuele en LHB-sporters en wedstrijdbezoekers vastgesteld. Wel voelt ongeveer een op de zes homo-/biseksuele sporters zich in de sport onveilig, een derde is daarover neutraal en de helft voelt zich veilig en geaccepteerd. Lesbische en biseksuele vrouwen voelen zich in de sportwereld aanmerkelijk minder veilig dan homo-/biseksuele mannen en heteroseksuele mannen.

Periodiek (en specifiek) onderzoek naar omvang en aard van seksuele intimidatie en misbruik alsmede naar de specifieke kenmerken van de verschillende takken van sport is nodig om hieromtrent meer inzicht te krijgen.

DEEL 2

Normatieve kaders en toepassing

Hoofdstuk 5

Ongewenst seksueel gedrag in het strafrecht

5.1 Strafbaarstelling zedendelicten

In hoofdstuk 1 staat een brede omschrijving van wat allemaal onder seksuele intimidatie en misbruik valt. De kern daarvan is dat wie ermee wordt geconfronteerd, het als ongewenst gedrag ervaart. Bij een aantal gedragingen is de persoonlijke opvatting van het slachtoffer echter niet eens van belang, omdat het *Wetboek van Strafrecht* ze nadrukkelijk verbiedt en de pleger ervan met straf bedreigt. Een volledig overzicht daarvan is opgenomen in bijlage 6.

Daaruit blijkt dat het gaat om drie soorten delicten. De meest bekende daarvan zijn delicten tegen de persoonlijke vrijheid of geweldsdelicten, zoals aanranding en verkrachting. Bij andere gedragingen gaat het om delicten gericht tegen de verdraagzaamheid (schennis van de eerbaarheid, pornografie) en delicten gericht tegen het gestelde vertrouwen (seksueel contact met jeugdigen en personen in een afhankelijkheidssituatie).¹

In de loop van de tijd heeft de wetgever het rijtje zedendelicten aangepast aan veranderde maatschappelijke opvattingen en nieuwe technologische ontwikkelingen. Sommige strafbaarstellingen uit het verleden zijn om die reden geschrapt, andere zijn juist toegevoegd. Een voorbeeld van die laatste categorie is de strafbaarstelling van gedragingen die te maken hebben met de opkomst en groei van sociale media, zoals *sexting* (240b WvSr.), *grooming* (248e WvSr.) en de voorgenomen strafbaarstelling van wraakporno, seksuele afpersing en *sexchatting*.

Aard van het misbruik

Uit de hoogte van de maximale gevangenisstraf die voor elk delict is bepaald, blijkt hoe de wetgever aankijkt tegen de aard van zedendelicten. Duidelijk is dat een hoge prioriteit wordt toegekend aan de bescherming van kwetsbare personen. Dat geldt voor kinderen onder de 12 jaar, maar ook voor jeugdigen tussen de 12 en 16 en voor personen die bewusteloos en onmachtig zijn of een psychische stoornis hebben. De wetgever tilt ook zeer zwaar aan de situatie dat iemand met geweld of onder bedreiging met geweld wordt gedwongen tot het ondergaan van seksuele handelingen (verkrachting of feitelijke aanranding).

5.2 Verjaring

Wanneer van een zedenmisdrijf aangifte is gedaan bij de politie, zal die een opsporingsonderzoek instellen. Indien er veel tijd is verstreken tussen het feit en het doen van de aangifte, kan dat de waarheidsvinding door de politie bemoeilijken.

Soms kan door het tijdsverloop zelfs het recht tot strafvordering zijn vervallen. Maar als het gaat om de ernstigste misdrijven tegen kinderen onder de 16 jaar, kan dat niet. De wetgever heeft een paar jaar geleden nieuwe regels opgesteld voor verjaring. Sinds 1 april 2013 kunnen ernstige sek-

suele misdrijven tegen kinderen, waarvoor een straf van acht jaar of meer geldt, niet meer verjaren. Dit betreft dus verkrachting, aanranding en seks met kinderen onder de 16 jaar. Er is slechts één uitzondering, namelijk dat de dader ten tijde van het plegen zelf strafrechtelijk minderjarig was. Dan geldt een verjaringstermijn van twintig jaren.

Het vervallen van de verjaringstermijn geldt niet alleen voor ernstige zedenmisdrijven die na 1 april 2013 zijn gepleegd. Ook misdrijven die op dat moment nog niet waren verjaard, vallen onder de nieuwe verjaringsregeling.

5.3 Werkwijze politie

De huidige aanpak van zedenmisdrijven door de politie staat beschreven in de 'Politie-instructie Zeden, Kinderpornografie en Kindersekstoerisme' van 1 december 2016. Het algemeen kader voor de strafrechtelijke aanpak staat vermeld in de 'Aanwijzing Zeden' van het College van procureurs-generaal van 1 mei 2016. Hieruit blijkt dat justitie er veel aan is gelegen om de politionele en justitiële aanpak van zedenmisdrijven zo zorgvuldig mogelijk te laten geschieden en daarbij veel aandacht te hebben voor de belangen van het slachtoffer.

Informatief gesprek

Kenmerkend in de nieuwe aanpak is dat de politie eerst tijd neemt om het slachtoffer goed te informeren en tegelijkertijd niet te overladen met indringende vragen. Na de eerste melding wordt met het slachtoffer een informatief gesprek gevoerd. Het doel hiervan is het uitwisselen van informatie om ervoor te zorgen dat het slachtoffer weloverwogen tot een beslissing kan komen om al dan niet aangifte te doen. Aanvankelijk was de instructie voor het voeren van een informatief gesprek uitgebreid en gedetailleerd. Dat werd door slachtoffers als belastend ervaren. Tegenwoordig is de instructie op het voeren van een informatief gesprek toegespitst. Er wordt in het informatieve gesprek gesproken over mogelijke gevolgen van het doen van aangifte. Vaak zitten slachtoffers zelf met veel vragen. Na het informatief gesprek wordt het slachtoffer een bedenktijd gegund voor het doen van aangifte. Het slachtoffer kan aangeven van bedenktijd te willen afzien. Deze wens wordt gerespecteerd als blijkt dat het slachtoffer zich een grondig en afgewogen oordeel heeft gevormd over de gevolgen van het inzetten van het proces van opsporing en vervolging. Er kan ook in andere gevallen aanleiding zijn om af te zien van bedenktijd, bijvoorbeeld in situaties van actueel misbruik of als een pleger op heterdaad betrapt is.

De bedoeling van deze werkwijze is dat slachtoffers die aangifte doen van een zedendelict, weloverwogen kunnen beslissen of zij bereid en in staat zijn om tot en met een definitieve vervolgingsbeslissing hun medewerking aan onderzoek en vervolging te geven.

Verhoogde kwetsbaarheid

Veel slachtoffers van zedendelicten hebben een verhoogde kwetsbaarheid. Het gaat hierbij bijvoorbeeld om minderjarigen, lichamelijk of verstandelijk beperkten of mensen met een psychische aandoening. In de sport komen we jonge slachtoffers tegen en ook slachtoffers met een beperking en stoornis. Ook hebben toptalenten en (aankomende) topsporters een verhoogd risico op seksuele intimidatie en misbruik.² Bij strafrechtelijk optreden moet zo veel mogelijk worden voorkomen dat kwetsbare personen daardoor (verder) beschadigd raken, zo staat in de 'Aanwijzing Zeden' van het Openbaar Ministerie.

Ook als er geen aangifte wordt gedaan, zal de officier van justitie bezien of er ambtshalve redenen zijn voor nader onderzoek. Dat zal zich bijvoorbeeld voordoen als het risico bestaat dat de beschuldigde persoon ook andere slachtoffers kan maken.

Uit cijfers van de Nationale Politie en het Openbaar Ministerie blijkt dat in meer dan de helft van de informatieve gesprekken aangifte wordt gedaan. In een afzonderlijke instructie heeft de politie de doorlooptijden na het doen van aangifte vastgelegd. Op dit moment legt de politie in tachtig procent van de aangiftes (met uitzondering van *sexting*- en schenniszaken) de dossiers binnen zes maanden voor aan het Openbaar Ministerie.³ Het Openbaar Ministerie heeft zich ten doel gesteld om binnen zestig dagen te beslissen over het voorleggen van het dossier aan de rechtbank. Dat gebeurt slechts bij 43 procent van de dossiers.

Uit cijfers van het CBS blijkt dat het in 2016 om 8.100 geregistreerde zedenmisdrijven gaat.

Tabel 5.1 In 2016 geregistreerde zedenmisdrijven.

Soort misdrijf	Aantal registraties	Aantal opgehelderde misdrijven
Aanranding	2.205	660
Verkrachting	1.505	300
Schennis der eerbaarheid	1.380	720
Ontucht met minderjarige	815	255
Pornografie	395	185
Ontucht met misbruik van gezag	505	130
Seksueel misdrijf (overig)	1.295	160
Totaal	8.100	2.410

Bron: CBS Statline Geregistreerde criminaliteit.

De politie heeft in 2016 4.742 informatieve gesprekken gevoerd en er zijn 2.746 aangiften gedaan (57,9%).

5.4 Werkwijze Openbaar Ministerie

Het is uiteindelijk het Openbaar Ministerie dat bepaalt of daadwerkelijk tot opsporing en vervolging zal worden overgegaan. De zaak mag nog niet verjaard zijn. En het opsporingsonderzoek moet toch wel zo veel feiten hebben opgeleverd, dat er een redelijke verdenking bestaat tegen de persoon op wie de aangifte betrekking heeft. In dat kader is de 'Aanwijzing Zeden' van 1 mei 2016 van groot belang. Daarin beschrijft het Openbaar Ministerie hoe ingrijpend zedendelicten zijn voor de slachtoffers:

“Zedendelicten zijn ernstige schendingen van de lichamelijke en geestelijke integriteit van het slachtoffer. Zedenzaken zijn daarmee ingrijpende zaken die vaak veel emoties oproepen. Ingrijpend in het leven van degenen die het betreft. En ingrijpend vanwege de impact die zedenzaken hebben op de omgeving van de betrokkenen en de samenleving als geheel.”

Dan vervolgt de ‘Aanwijzing’ met een belangrijke constatering, waaraan niet altijd vanzelfsprekend aandacht wordt besteed in het maatschappelijk debat: ook in zedenzaken moet waarheidsvinding plaatsvinden. Zedenzaken zijn ingrijpend voor de slachtoffers en hun omgeving, “maar (ze zijn) ook ingrijpend voor mensen die ten onrechte beschuldigd worden van het plegen van een zedendelict. Met de belangen van al deze betrokkenen dient in de verschillende fases van het op waarheidsvinding gerichte opsporingsonderzoek en de vervolging zo goed mogelijk rekening te worden gehouden. Dat vraagt om uiterste zorgvuldigheid tijdens onderzoek en vervolging.”

Een verdachte heeft het recht op een eerlijke berechting door een onafhankelijke en onpartijdige rechter. In het *Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens (EVRM)* zijn de rechten van de verdachte vastgelegd. Hij mag niet als schuldige worden behandeld, totdat zijn schuld volgens de wet is bewezen (de onschuldspresumptie). Hij moet zich door een rechtsgeleerd raadsman kunnen laten bijstaan. Hij moet exact weten waarvan hij verdacht wordt. De verdachte moet kunnen reageren op de tegen hem ingebrachte beschuldigingen. Hij moet de getuigen (onder wie het slachtoffer) die tegen hem belastend verklaren, kunnen ondervragen en hij moet de mogelijkheid hebben zijn versie daartegen in te brengen. En als er anonieme getuigenverklaringen tegen hem zijn ingebracht, mogen die verklaringen niet als bewijsmateriaal worden gebruikt als er niet voldoende aanvullend bewijs is. De verdachte moet zelf getuigen naar voren kunnen brengen en ondervragen. En hij heeft daarbij een algemeen recht: hij is niet verplicht medewerking te verlenen aan zijn eigen veroordeling.

Ook als het Openbaar Ministerie van mening is dat er voldoende bewijs is, kan het zijn dat de rechter daar anders over denkt. In dat geval zal vrijspraak volgen. Als de rechter tot een bewezenverklaring komt, het feit strafbaar is en de dader strafbaar is, zal in de meeste gevallen een straf worden opgelegd.

Justitiële gegevens

De justitiële gegevens van alle zaken waarvan het proces-verbaal door het Openbaar Ministerie in behandeling is genomen, worden gedocumenteerd. Dat betekent dat gegevens over de persoon die in zo’n proces-verbaal als verdachte is aangemerkt, worden vastgelegd. Daarbij komen ook alle beslissingen die door het Openbaar Ministerie of de rechter in die zaak zijn genomen, en alle gegevens over de tenuitvoerlegging van een rechterlijke beslissing. Ook een vrijspraak staat daarin vermeld. Alleen als het Openbaar Ministerie een beslissing tot niet vervolgen heeft genomen omdat de betrokken persoon ten onrechte als verdachte is aangemerkt, worden de justitiële gegevens niet gedocumenteerd. Alle geregistreerde gegevens worden op zijn vroegst na twintig jaar vernietigd.

In de Wet justitiële en strafvorderlijke gegevens, die de vastlegging van bovengenoemde gegevens regelt, staan ook bepalingen over de Verklaring Omtrent Gedrag (VOG). De afgifte van een VOG kan door de screeningsautoriteit Justis van het ministerie van Justitie en Veiligheid worden geweigerd op basis van de vastgelegde gegevens. Daarbij kunnen ook politiegegevens een rol spelen.

5.5 Vervolging en berechting

Wanneer het Openbaar Ministerie besluit tot vervolging over te gaan, brengt het een dagvaarding aan de verdachte uit. Daarin staat wat de verdachte wordt verweten en wanneer hij terecht moet staan. Bij zedendelicten wordt de zaak meestal behandeld door de meervoudige kamer van de rechtbank. Het Openbaar Ministerie heeft als doelstelling om deze zaken binnen vier maanden na de beoordeling op zitting te brengen.

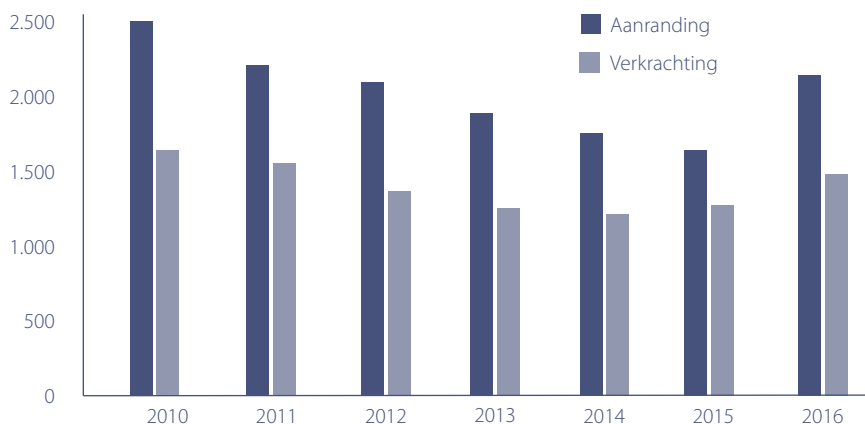
Daarbij doet zich in de dagelijkse strafrechtspraktijk vaak een probleem voor. Meestal bevindt een verdachte van een zedendelict zich niet in voorlopige hechtenis. Dat gebeurt alleen als er sprake is van een te onderbouwen gevaar voor recidive, bij delicten als verkrachting waar een straf van twaalf jaar of meer geldt, en in die gevallen waarbij kan worden onderbouwd dat de rechtsorde ernstig is geschokt. Als een verdachte niet in voorlopige hechtenis zit, is sprake van een zogenaamde 'loopzaak'. Bij de vaststelling van de zaken die worden aangebracht voor de meervoudige kamer, moeten – zo wijst de praktijk uit – verdachten die in voorlopige hechtenis zitten altijd voorrang hebben. Loopzaken worden aangebracht als er nog plaats over is. Daardoor hebben de meeste zedenzaken een veel te lange doorlooptijd, meer dan de nagestreefde vier maanden. Dat probleem doet zich niet alleen voor bij de rechtbank, maar ook bij het gerechtshof dat in hoger beroep over de zaak oordeelt. Er is door bezuinigingen onvoldoende zittingscapaciteit bij de gerechten, zo liet de voorzitter van de Raad voor de rechtspraak de Onderzoekscommissie in een gesprek weten.

Dat heeft als consequentie dat juist in dit deel van de strafrechtsketen zo veel verstopping zit, dat een adequate strafrechtelijke aanpak van zedendelicten ernstig wordt belemmerd. Voor het slachtoffer is dit zeer belastend. Als het slachtoffer verneemt dat het heel lang kan duren voordat een zedenzaak strafrechtelijk is afgehandeld, kan dit ertoe leiden dat toch wordt afgezien van het doen van aangifte. Maar ook voor de verdachte is het van belang dat de zaak voortvarend wordt afgehandeld. Een verdachte heeft er recht op om binnen een redelijke termijn te weten waar hij aan toe is. En als het allemaal te lang duurt, zal dat bij een bewezenverklaring in de straftoemeting moeten worden gecompenseerd.

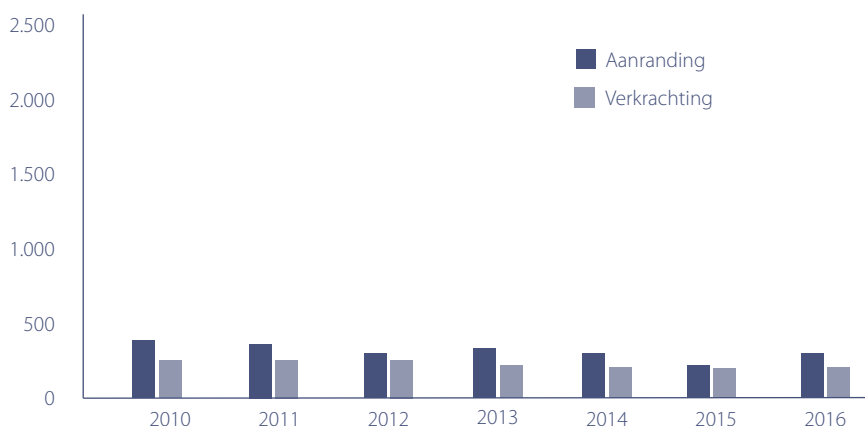
Uit cijfers van het CBS blijkt dat tussen het aantal geregistreerde aanrandingen en verkrachtingen en het aantal opgelegde straffen en maatregelen een zeer groot verschil zit.

Figuur 5.1 Seksueel geweld wordt in 2016 weer vaker gemeld.

Aantal geregistreerde aanrandingen en verkrachtingen

Aantal opgelegde straffen en maatregelen

Bron: *NRC Handelsblad*, 19 oktober 2017.

Kan berechting niet sneller plaatsvinden?

De Onderzoekscommissie heeft met de Raad voor de rechtspraak en het college van procureurs-generaal gesproken over het stellen van prioriteit voor de behandeling van zedenzaken. In die gesprekken werd gesteld dat dat thans niet mogelijk is. Gelet op het aantal rechters kan de rechtspraak per jaar maar een bepaald aantal strafzaken aan. Elk jaar worden per rechtbank met het Openbaar Ministerie afspraken gemaakt over het maximale aantal strafzittingen. Het Openbaar Ministerie is uiteindelijk de instantie die per zitting aan de rechtbank voorstelt welke zaken zullen worden aangebracht.

Drempels

De Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen heeft in 2014 gewezen op drempels die – nadat men een melding bij de politie heeft gedaan – het doen van aangifte in zedenzaken bemoeilijken. Volgens haar vormen het informatief gesprek en de daaraan gekoppelde bedenktijd een hoge drempel. Daarbij wijst de Nationaal Rapporteur naar cijfers van het politiekorps Hollands-Midden, dat op 1 januari 2013 is opgegaan in de Eenheid Den Haag van de Nationale Politie. De voor haar analyse gebruikte cijfers van 2011 en 2012 betreffen echter alle zedenzaken waarbij kinderen betrokken waren, dus ook zedenzaken waarbij sprake is van naaste familieleden die van het plegen van het misdrijf beschuldigd worden (incest). Ook is wel gesteld dat bij de politie te veel de nadruk zou liggen op de mogelijkheid dat een aangifte vals is. Dat verwijt lijkt echter afdoende weerlegd.⁴

Ela Hutten

In het in oktober 2017 verschenen boek van Ela Hutten over seksueel misbruik door haar zwemcoach (*Onder water*) is nauwkeurig vastgelegd hoe zwaar het doorlopen van de strafrechtelijke procedure voor het slachtoffer kan zijn.⁵ Na de aangifte duurde het een jaar voordat het dossier bij de officier van justitie in Breda terechtkwam. In de tussentijd was het bij de reclassering blijven liggen, omdat de zwemcoach geen medewerking wilde verlenen. Vanwege verhuizing van de coach naar Gelderland werd het dossier vervolgens overgedragen aan de officier van justitie in Arnhem. Het boek van Ela Hutten reconstrueert de gang van zaken gedetailleerd en laat zien hoe gebrek aan medewerking door de verdachte en de daaropvolgende beslissingen van de rechtbank tot uitstel – en de daaraan verbonden lange termijnen – er uiteindelijk voor zorgden dat tussen aangifte en het uitspreken van een taakstraf van 240 uur maar liefst zeven jaren waren verlopen.

5.6 Meer samenwerking met de sport

Op 28 juni 2017 ondertekenden NOC*NSF, de Nationale Politie en het Openbaar Ministerie een overeenkomst over samenwerking in de aanpak van ongewenst seksueel gedrag in en rondom de sport, specifiek in gevallen waarbij sprake is van een vermoeden van een strafbaar feit. In deze samenwerking gaat het NOC*NSF, de Nationale Politie en het Openbaar Ministerie om vijf thema's:

- preventie;
- zorg voor de slachtoffers en andere betrokkenen;
- voorkomen of verkleinen van maatschappelijke onrust;
- delen en/of afstemmen van interventies, onderzoekshandelingen en maatregelen;
- terugkoppeling van het verloop en de afloop van concrete gevallen.

De samenwerking voorziet in verdere afspraken die in 2018 in een werkdocument worden vastgelegd.

Advisering door politie van besturen en bestuursleden

Er kan sprake zijn van een zekere schroom om als bestuur en bestuursleden contact op te nemen met de politie. Vaak bestaat het beeld dat, zodra de politie op de hoogte is gebracht van een incident, zij zich met – bij wijze van spreken – loeiende sirenes op de zaak stort. Dat beeld is in zedenzaken onjuist. Ook de zedenpolitie heeft er alle belang bij om met een laag profiel te werk te gaan. Om onrust te voorkomen en het bestuur zijn bestuurlijke verantwoordelijkheid te laten heeft de

Nationale Politie een nieuwe werkwijze ingevoerd. Die houdt in dat besturen van sportverenigingen die worstelen met de vraag of ze van vermoedens van seksueel misbruik binnen hun vereniging werk moeten maken, laagdrempelig aan de politie advies kunnen vragen over strafbaarheid dan wel ongepastheid van het geconstateerde gedrag, over onrustbeperking en over het voorkomen van stappen die een eventueel strafrechtelijk onderzoek kunnen belemmeren. Het Openbaar Ministerie heeft zich aangesloten bij deze nieuwe werkwijze en staat open voor regelmatig overleg over de wijze van aanpak van ernstige vormen van seksueel grensoverschrijdend gedrag, met NOC*NSF en met sportbonden.

Bij vermoedens van seksueel misbruik kan snel brede onrust ontstaan: bij ouders, andere sporters, binnen de vereniging en daarbuiten, in de media en in de gemeente(n) waar de sporter en de verdachte wonen en de vereniging haar thuisbasis heeft. Dit kan bij een bestuur leiden tot in haast genomen beslissingen, die achteraf gezien ongewenste effecten hebben. Om dat te voorkomen werken de politie, het Openbaar Ministerie en de gemeente met het 'Scenario zedenzaken en maatschappelijke onrust'. Dit scenario voorziet in verschillende stappen voor afstemming, informatievoorziening, zorg en hulp.

5.7 Oproep van het Openbaar Ministerie

Het Openbaar Ministerie heeft publiekelijk opgeroepen om seksueel misbruik te melden. De landelijk zedenofficier deed dat op 28 juni 2017 tijdens een bijeenkomst, georganiseerd door NOC*NSF, en ook publiekelijk op 9 november 2017, in verband met #MeToo. Haar oproep is ondersteund door latere uitspraken van de minister-president en de bewindspersonen van het ministerie van Justitie en Veiligheid.

Hoge prioriteit voor het tegengaan van seksueel misbruik

De Onderzoekscommissie is het met deze oproepen eens, maar hoopt dat zij niet vrijblijvend zijn. Het is – op z'n zachtst gezegd – uiterst onbevredigend dat niet voortvarend naar een oplossing wordt gezocht voor de lange looptijd van zedenzaken. Hier ligt overigens niet alleen een verantwoordelijkheid bij het Openbaar Ministerie en de rechtspraak, maar vooral bij de regering, omdat de capaciteit van de rechtspleging mede afhankelijk is van de ter beschikking gestelde middelen. Zedenzaken vallen meestal niet in de categorie 'eenvoudige zaken'. Niet zozeer vanwege de toepassing van de wet als wel ten aanzien van het bewijs. Een zaak is derhalve gediend met een tijdige behandeling. Als de samenleving een hoge prioriteit toekent aan het tegengaan van seksuele intimidatie en misbruik vanwege de ingrijpende gevolgen daarvan, mag de mogelijkheid tot sanctiëring van deze misdrijven niet op de lange baan terechtkomen en zullen voldoende middelen moeten worden beschikbaar gesteld om die zaken tijdig af te doen.

Hoofdstuk 6

Ongewenst seksueel gedrag in het tuchtrecht en het verenigingsrecht

6.1 Instituut Sportrechtspraak

Op 20 mei 1997 committeerden de bij NOC*NSF aangesloten bonden zich aan de ‘Gedragsregels ter preventie van seksuele intimidatie in de sport’. Ook ondertekenden de bonden een intentieverklaring om actief tegen seksuele intimidatie op te treden. De gedragsregels maakten deel uit van een omvangrijker document, dat was opgesteld door de werkgroep seksuele intimidatie in de sport.

In het uitvoerige document, dat opent met de woorden “De sportwereld is wakker geschud”, worden de gedragsregels van een toelichting voorzien. Bovendien is een verplichting voor begeleiders opgenomen om handelend op te treden.

Het document constateert het volgende: “De begeleider moet zich realiseren dat hij een voorbeeldfunctie heeft. Op het moment dat hij grensoverschrijdend gedrag constateert dient hij daar tegen maatregelen te nemen.” Daarvoor worden de volgende mogelijkheden genoemd:

- de desbetreffende persoon daarop aanspreken;
- het bevoegd gezag, bestuur of directie van de sportbond, -vereniging of -school inlichten dan wel een officiële klacht indienen;
- advies vragen over hoe te handelen bij NOC*NSF.

De werkgroep stelde voor de naleving van de gedragsregels te bevorderen door sancties mogelijk te maken. Daarbij werd gedacht aan de volgende sancties: waarschuwing, berisping, non-actiefstelling, schorsing en ontslag. Daarvoor zouden sportbonden hun tuchtreglementen moeten aanpassen, en verenigingen zouden de gedragsregels in hun huishoudelijke reglementen kunnen opnemen.

Moeizame inrichting tuchtrechtspraak

In 2001 deed NOC*NSF, daartoe aangespoord door het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, navraag bij de aangesloten sportbonden naar knelpunten in de dagelijkse gang van zaken. Een groot aantal bonden meldde problemen bij het inrichten van de tuchtrechtspraak. De tuchtrechtelijke colleges hadden te maken met gebrek aan kwaliteit en met een tekort aan leden. Aanvankelijk koerste NOC*NSF bij het zoeken van een oplossing af op de oprichting van een stichting, die gekwalificeerde leden van tucht- en beroepscommissies zou ‘uitlenen’ aan diverse tuchtspraakorganen. Uiteindelijk werd ervoor gekozen om de tuchtrechtspraak onder te brengen in een nieuw instituut, het ISR (Instituut Sportrechtspraak), dat als het ware zou gaan fungeren als het verlengstuk van elk van de sportbonden. Hierbij gaat het om een deel van de tuchtrechtspraak in de sport. Veel bonden hebben – zoals later wordt beschreven – hun eigen tuchtrechtspraak.

Gezamenlijke tuchtrechtspraak in het ISR

Op 22 juli 2003 volgde de oprichting van het ISR, dat aanvankelijk voor acht (kleinere) sportbonden de tuchtrechtspraak ter hand zou nemen.¹ Thans zijn voor de onderwerpen seksuele intimidatie en

misbruik zestig bonden aangesloten bij het ISR. Voor een aantal sportbonden neemt het ISR ook de tuchtrechtspraak over matchfixing en doping voor zijn rekening.²

Het ISR stelt eisen aan de lidmaatschapsconstructie van de aangesloten sportbonden. Zowel de sportverenigingen als de leden en alle functionarissen van die verenigingen dienen lid te zijn van de sportbond. Daarmee wordt beoogd dat de door de sportbond aangegane verplichtingen gelden voor alle bij die bond aangesloten sportverenigingen en hun leden. De sportbond moet ook de door het ISR ter zake geformuleerde bepalingen in zijn statuten opnemen. Zo ontstaat een uniforme formulering van gedragsregels die moeten worden nageleefd. Onlangs heeft het ISR besloten om ook sportbonden als lid te accepteren, die via contracten vrijwilligers binden aan de tuchtreglementen.

Financiering van het ISR

Uit de jaarcijfers over 2015 blijkt dat het ISR over een zeer beperkt budget beschikt. In 2015 was dat 131.252 euro. Het ISR wordt deels gefinancierd met opbrengsten van de Nederlandse Loterij (in 2015: 104.880 euro). Dit is echter niet toereikend om ook de kosten te dekken die direct aan de behandeling van tuchtzaken zijn verbonden. Deze kosten worden doorberekend via een kostenverdeling die in een uitspraak wordt opgenomen. Dat leidt er in de praktijk toe, dat als een aangifte van een individueel lid door het ISR ongegrond wordt verklaard, de kosten van de behandeling voor rekening komen van de aangever. Dit kan, naast de kosten van juridische bijstand, oplopen tot een bedrag van duizend euro. Dat geldt ook in die gevallen dat de tuchtcommissie zich onbevoegd of niet-ontvankelijk verklaart.

Dit heeft ontegenzeggelijk een ontmoedigende werking op het indienen van klachten. Gevreesd moet worden dat slachtoffers van seksuele intimidatie het financiële risico van het doen van aangifte in bepaalde gevallen niet durven nemen. Eén sporter heeft al publiekelijk aangegeven dat dit risico haar van het indienen van een klacht heeft afgehouden.

Uiteraard moet worden voorkomen dat lichtvaardig tuchtzaken worden aangespannen. Het tuchtreglement voorziet echter niet voor niets in commissies die kunnen onderzoeken of een zaak aangiftewaardig is. De Onderzoekscommissie beveelt aan dat de kosten niet op de aangever verhaald worden, indien een zaak aangiftewaardig is bevonden. De Onderzoekscommissie stelt voor dat NOC*NSF en de sportbonden die bij het ISR zijn aangesloten zich beraden op het treffen van een voorziening of het inrichten van een fonds waaruit de proceskosten die samenhangen met het aanbrengen van een zaak, kunnen worden bestreden.

Tuchtreglement seksuele intimidatie

In het 'Tuchtreglement seksuele intimidatie' van het ISR zijn naast de bepalingen over strafbaar seksueel misbruik in het *Wetboek van Strafrecht* ook de gedragsregels van NOC*NSF voor begeleiders opgenomen. Die zijn op 20 mei 1997 vastgesteld en op 15 november 2011 (met enkele tekstuele wijzigingen) als bijlage van de 'Blauwdruk tucht recht seksuele intimidatie in de sport' opgenomen en opnieuw bekrachtigd. Daarin staat onder andere het volgende:

"De begeleider onthoudt zich van elke vorm van (machts)misbruik of seksuele intimidatie tegenover de sporter.

Seksuele handelingen en seksuele relaties tussen de begeleider en de jeugdige sporter tot zestien jaar zijn onder geen beding geoorloofd en worden beschouwd als seksueel misbruik."

Naast deze gedragsregels kent NOC*NSF nog een gedragscode voor trainers, coaches en begeleiders. Deze gedragscode kent de volgende bepaling:

“Een trainer, coach of begeleider (...) is zich bewust van machtsongelijkheid en (soms ook) afhankelijkheid en misbruikt zijn positie niet. Gebruik de positie niet om op onredelijke of ongepaste wijze macht uit te oefenen. Onthoud je van elke vorm van (machts)misbruik, fysiek grensoverschrijdend gedrag, waaronder seksueel getinte opmerkingen, en aanrakingen en seksueel misbruik. Alle seksuele handelingen, -contacten en -relaties met minderjarigen zijn onder geen beding goorloofd.”

Deze bepaling in de gedragscode is meer beschrijvend en adviserend van aard dan die van de gedragsregels en biedt derhalve ruimte voor een eigen interpretatie.

Het is niet duidelijk welke formele status deze gedragscode heeft. De gedragsregels uit 1997 gelden echter voor alle bij NOC*NSF aangesloten sportbonden.

Aanklagers van het ISR

Het tuchtreglement voorziet erin dat een sportbond een triagecommissie kan instellen die een klacht onderzoekt. Sinds juni 2016 zijn ook de taken en bevoegdheden van een aanklager vastgelegd. Deze is bevoegd bij een vermoeden van een overtreding zelf onderzoek te doen of te laten doen. De aanklager kan ook anderen op de hoogte brengen van de aangifte en kan het bondsbestuur om een ordemaatregel vragen. Verder is de aanklager bevoegd om aan de beschuldigde een schikkingsvoorstel te doen. Hij kan ook aangifte doen bij de tuchtcommissie, of tot een gemotiveerd sepot besluiten of de zaak overdragen aan het Openbaar Ministerie. Als een bondsbestuur een ordemaatregel treft, staat daartegen beroep open bij de voorzitter van de tuchtcommissie. Het bondsbestuur moet het secretariaat van het ISR op de hoogte stellen van de ordemaatregel.

Aangifte bij het ISR

Iemand, die meent dat er ten opzichte van hem of haar sprake is geweest van seksuele intimidatie en misbruik, kan dat melden bij het secretariaat van het ISR. Het bondsbestuur, de directie van de bond en de triagecommissie van de bond kunnen alleen aangifte doen met instemming van deze melder.³ De aangifte kan worden gedaan tegen de beschuldigde, als die “tenminste ten tijde van de overtreding” lid was van de sportbond. Is de beschuldigde op het moment van de behandeling van de aangifte geen lid meer, dan geschiedt de behandeling als ware hij nog lid.

De tuchtcommissie van het ISR kan de volgende straffen opleggen: een berisping, een verbod om deel te nemen aan activiteiten van de sportbond (maximaal drie jaar), een verbod om aan leden toegekende rechten uit te oefenen (ook maximaal drie jaar), een verbod tot het uitoefenen van functies (maximaal tien jaar), schorsing (maximaal vijf jaar), en royement. Behalve bij berisping betekenen de opgelegde straffen dat de naam van de plegger, mits ouder dan 16 jaar, in het registratiesysteem tuchtrechtelijk veroordeelden seksuele intimidatie van NOC*NSF wordt opgenomen.

Overzicht tuchtzaken seksuele intimidatie en misbruik bij het ISR

Het ISR kende naar eigen zeggen “een trage start”.⁴ In 2005 werden vijf tuchtzaken behandeld, waarvan twee betrekking hadden op seksuele intimidatie en misbruik. In 2006 volgden vijftien tuchtzaken, waarvan geen enkele betrekking had op seksuele intimidatie en misbruik.

Het ISR heeft de Onderzoekscommissie een overzicht verstrekt van alle tuchtzaken die betrekking hebben op seksuele intimidatie in de periode tussen 2007 en 2016. Later heeft de Onderzoekscommissie de uitspraak ontvangen van de twee tuchtzaken in 2005, die gezamenlijk zijn behandeld.

Dit overzicht bevat dertien uitspraken van de tuchtcommissie, waaronder een hersteluitspraak van de tuchtcommissie en een uitspraak van de beroepscommissie. Eén uitspraak heeft betrekking op het doen van een valse aangifte. De uitspraken hebben betrekking op acht gevallen van seksuele intimidatie en misbruik. De uitspraken luiden: niet-ontvankelijk (1), vrijspraak (3), schuldig zonder straf/deels vrijspraak (1), voorwaardelijke schorsing (1) en berisping (2).

Tabel 6.1 Overzicht van uitspraken over seksuele intimidatie 2005-2017.

Jaar	Commissie	Bond	Uitspraak	Nummer
2005	Tucht	KNBB	Voorwaardelijke schorsing van drie maanden	2005/I/A/14/01/01 en 2005/I/A/02/02
2007	Tucht	KNKF (gewichtheffen)	Vrijspraak	T2007007
2011	Voorzitter tuchtcommissie	Nederlandse Minigolf Bond	Opschorting schorsing	T2011013
2012	Tucht	KNMV	Bevestiging strafrechtelijke uitspraak in verband met opneming naam pleger in register NOC*NSF	T2012019
2012	Tucht	KNWU	Vrijspraak	T2012022
2013	Beroep	KNWU	Berisping	B2013005
2013	Herstel tucht	JBN	Verschrijvingen	T2013002
2013	Tucht	JBN	Deels schuldig, maar geen straf. Deels vrijspraak	T2013002
2014	Tucht	KNGU	Bevestiging strafrechtelijke uitspraak in verband met opneming naam pleger in register NOC*NSF	T2014003
2015	Tucht	KNGU	Vrijspraak	T2015007
2015	Tucht	KNGU	Niet-ontvankelijk	T2015008
2015	Tucht	KNBRD	Berisping	T2015012
2015	Tucht	KNBRD	Berisping	T2015013

Geen publicatie van uitspraken

De uitspraken van de tuchtcommissie en de beroepscommissie worden door het ISR op dit moment alleen bekendgemaakt op een afgeschermd deel van zijn website. Dit is uitsluitend toegankelijk voor tuchtrechters en aangesloten sportbonden. Het ISR heeft laten weten dat op zijn nieuwe website uitspraken geanonimiseerd en voor iedereen toegankelijk zullen worden gepubliceerd. Dat lijkt de Onderzoekscommissie een noodzakelijke verandering. Met uitspraken waarvan vrijwel niemand kennis kan nemen, ontvalt veel betekenis aan tuchtrechtspraak, omdat er geen lering uit valt te trekken.

Jaarverslagen

Op de website van het ISR ontbreken de jaarverslagen over 2005, 2006 en 2007. De Onderzoekscommissie beschikt inmiddels over de jaarverslagen 2006 en 2007. Het jaarverslag over 2005 is niet (meer) beschikbaar.

In 2008 werden volgens het jaarverslag acht zaken in behandeling genomen (“twee tuchtzaken en zes dopingzaken”). In 2009 hadden zich inmiddels 25 bonden aangesloten. Het aantal in dat jaar ingediende aangiften bedroeg zeventien, maar in het jaarverslag staat niet aangegeven waarop deze aangiften en afhandeling betrekking hebben. Ook wordt geen melding gemaakt van de straffen die bij de afhandeling zijn opgelegd.

In 2010 werden in totaal twaalf aangiften gedaan. Ook in dat jaar was geen sprake van een specificatie en werd de uitkomst van de afhandeling niet vermeld. In 2011, toen inmiddels 33 sportbonden bij het ISR waren aangesloten, werden 26 aangiften gedaan. Volgens het jaarverslag had geen enkele aangifte betrekking op seksuele intimidatie en misbruik. Een zaak (T2011013) heeft betrekking op een beschuldiging van seksuele intimidatie en misbruik, waarbij sprake was van een valse aangifte. Hierdoor is deze zaak als ‘tucht’ gerubriceerd.

In 2012 was wederom sprake van 26 aangiften. Daarvan hadden er twee betrekking op seksuele intimidatie en misbruik. Slechts één van deze uitspraken is terug te vinden in het aan de Onderzoekscommissie verstrekte overzicht.

In 2013 betrof het zeventien aangiften, waarvan één voor seksuele intimidatie en misbruik. Het betrof een zaak die – zowel landelijk als regionaal – publicitaire aandacht heeft gekregen. Een coach kreeg in die zaak een berisping, omdat hij onvoldoende gezorgd had voor een veilige omgeving, toen een vrouwelijke sporter het slachtoffer werd van seksuele intimidatie door ploeggenoten. De sporter benaderde *de Gelderlander* en vertelde daarover het volgende: “Ik was 16 jaar, zat als enige meisje in een groep van negen jongens. Een paar jaar ouder dan ik, jongens met opspelande hormonen. (...) Het ging zelfs zo ver, dat bij het eten de laptop met porno op tafel stond. Ik heb vaak geprobeerd erover te praten.”

De coach was er vaak geweest, terwijl de sporter aan tafel zat te huilen: “Hij zou er iets aan doen, maar er veranderde helemaal niets.”

Het aantal tuchtzaken dat sinds 2005 bij het ISR is behandeld, is op de vingers van twee handen te tellen. In haar uitspraken komt de tuchtcommissie tot voorwaardelijke straffen en een enkele berisping.

6.2 Tuchtrechtspraak bij afzonderlijke bonden

Ten onrechte wordt vaak gedacht dat tuchtrecht in de sport gelijk staat met tuchtrecht door het ISR. Niet alle sportbonden die aangesloten zijn bij NOC*NSF hebben hun tuchtrechtspraak aan het ISR opgedragen. Vijftien bij NOC*NSF aangesloten sportbonden hebben hun eigen tuchtrechtstelsel.⁵

Deze sportbonden vertegenwoordigen meer dan de helft van de sporters die lid zijn van een bij NOC*NSF aangesloten sportbond. In 2015 telden de 76 bij NOC*NSF aangesloten sportbonden 5.292.310 leden. Dit aantal leden heeft betrekking op 4.360.720 personen. Er zijn dus sporters die lid zijn van twee of meer sportbonden.

Tabel 6.2 De tien sportbonden met de hoogste ledenaantallen op 1 juli 2015.

Bond	Aantal leden	Aangesloten bij het ISR voor tuchtzaken seksuele intimidatie
Koninklijke Nederlandse Voetbalbond	1.227.080	Nee
Koninklijke Nederlandse Lawn Tennis Bond	599.012	Nee
Sportvisserij Nederland	572.648	Nee, maar gaat binnenkort naar ISR
Nederlandse Golf Federatie	382.236	Nee
Koninklijke Nederlandse Gymnastiek Unie	303.650	Ja
Koninklijke Nederlandse Hockey Bond	251.287	Nee
Koninklijke Nederlandse Hippische Sportfederatie	200.315	Ja
Atletiekunie	140.271	Ja
Koninklijke Nederlandse Zwembond	137.098	Ja
Nederlandse Volleybalbond (Nevobo)	116.820	Ja

Bron: NOC*NSF, Lidmaatschappenrapportage 2015.

Om na te gaan welke sportbonden hun eigen tuchtrechtspraak (voor seksuele intimidatie) hebben, is de lijst van bij NOC*NSF aangesloten sportbonden vergeleken met de lijst van sportbonden die op de website van het ISR staan en hun tuchtrecht voor seksuele intimidatie bij het ISR hebben ondergebracht.

Verschillen in tuchtrecht

De Onderzoekscommissie heeft in kaart gebracht hoe de sportbonden die (nog) niet bij het ISR zijn aangesloten hun tuchtrecht ten aanzien van seksuele intimidatie hebben geregeld. Het overzicht is gebaseerd op gegevens en documenten die deze sportbonden op hun websites vermelden.

Deze inventarisatie laat een grote mate van verscheidenheid zien, met name in de mogelijkheid om aangifte te doen. Bij de ene sportbond is die voorbehouden aan de sporter die met seksuele intimidatie te maken heeft gehad (KNVB), bij andere sportbonden kunnen ook bepaalde instanties binnen de sportbond aangifte doen (KNLTB). Bij sommige bonden kan – net als de bij het ISR aangesloten bonden – aangifte worden gedaan tegen personen die hun lidmaatschap hebben opgezegd. Maar bij de KNRB is vastgelegd dat tegen personen die hun lidmaatschap hebben opgezegd, geen aangifte kan worden gedaan.

Box 6.1 Door de mazen van het tuchtrecht

Een coach in een sport (individueel en team) zat bij junioren “met enige regelmaat met zijn hand in hun broek”. Hij nam junioren (15-17 jaar) mee op kampeervakantie in Zweden. Hij gaf ze drank en drugs en liet hen bij hem thuis slapen. Dit speelde zich twintig jaar geleden af. De Onderzoekscommissie heeft twee meldingen gekregen die ook bekend zijn bij het bestuur van de sportbond. De sportbond kan met deze meldingen geen tuchtzaak beginnen, want de coach heeft zich als lid laten uitschrijven. Het tuchtreglement van deze sportbond voorziet niet in de mogelijkheid tegen een oud-lid een tuchtzaak te begin-

nen. Na een periode actief te zijn geweest in een andere sporttak, wil hij nu opnieuw aan de slag in zijn oude sport. Omdat er in het verleden nimmer tuchtrechtelijke stappen zijn gezet, zijn er geen formele beletselen om hem weer als lid van zijn sportvereniging toe te laten. Mocht hij weer als coach aan de slag gaan, dan moet voor hem een VOG worden aangevraagd. Omdat hij nimmer is veroordeeld, hoeft ook dat geen beletsel te zijn.

Tussen de verschillende tuchtreglementen bestaan ook verschillen met betrekking tot de inschakeling van aanklagers en onderzoekers. Bij sommige sportbonden kunnen aanklagers worden ingezet om onderzoek te doen, bij andere bonden wordt een lid van de tuchtcommissie als onderzoeker aangewezen. Bij sommige sportbonden, zoals de KNHB en de KNLTB, bestaat een meldplicht. Bij de KNHB moet melding worden gedaan bij de vertrouwenscontactpersoon van het bondsbureau, bij de KNLTB is dat de *compliance officer* die werkzaam is bij het bondsbureau.

Box 6.2 Bestuurlijk handelen en tuchtrecht

Soms lijken aan een tuchtprocedure ernstige gebreken te kleven. Zo werd recent een trainer bij een individuele sport op staande voet ontslagen door de bondsdirecteur en de technisch directeur. De trainer had een seksuele relatie met een toen 15-jarige pupil. Het leeftijdsverschil tussen beiden was vijftien jaar. Enkele maanden later boog de tuchtcommissie zich op verzoek van het bondsbestuur over deze zaak. Het slachtoffer en haar ouders waren niet op de hoogte van de tuchtzaak. Zij wisten niet van het bestaan van een tuchtcommissie en tuchtreglement. Zij werden ook niet gehoord. Het bondsbestuur was niet aanwezig. De aanklager van de sportbond moest wegens privéomstandigheden verstek laten gaan. De ontslagen trainer was wel met zijn raadsman aanwezig en verklaarde dat hij en de pupil met elkaar hadden gezoend. De tuchtcommissie bepaalde dat de trainer tot 1 januari 2018 geen activiteiten voor en binnen de desbetreffende sportbond mag uitvoeren. Het slachtoffer en haar ouders werden niet op de hoogte gebracht van deze maatregel. Bij deze sportbond worden doorgaans uitspraken van de tuchtcommissie in een overzicht opgenomen, maar deze uitspraak is daarin niet terug te vinden. Uitspraken over seksuele intimidatie en misbruik worden bij deze sportbond niet gepubliceerd, aldus de bondsdirecteur. Het bondsbureau verkeerde in de veronderstelling dat het slachtoffer en haar ouders niet bij de tuchtzaak betrokken wilden zijn en zag daarom van informatie naar hen af. Het slachtoffer heeft kenbaar gemaakt geen aangifte te willen doen bij de politie. Zij heeft haar sportloopbaan inmiddels beëindigd.

Publicatie van uitspraken

Ten slotte een observatie over de publicatie van tuchtrechtelijke uitspraken. Bij sommige sportbonden vindt geen publicatie plaats, bij andere wordt alleen in door het bondsbestuur aangewezen (interne) media gepubliceerd, meestal met weglating van naam en woonplaats van de betrokkenen. De KNLTB publiceert op een redelijk toegankelijke wijze uitspraken van de tuchtcommissie en van de beroepscommissie. Bij de KNVB gebeurt dat uitsluitend met de uitspraken

van de beroepscommissie. Zoals eerder vermeld, plaatst het ISR geanonimiseerde uitspraken op een afgeschermd deel van zijn huidige website. Maar op de nieuwe website zullen uitspraken – geanonimiseerd – worden vermeld.

6.3 Aanbevelingen op het gebied van het tuchtrecht

Het aantal tuchtzaken met betrekking tot seksuele intimidatie en misbruik dat door het ISR en de verschillende tuchtcommissies wordt behandeld, is opmerkelijk gering. Er is een grote discrepantie tussen het totale aantal meldingen en het aantal dat uiteindelijk leidt tot een aangifte of tot inschakeling van een aanklager. Daarbij moet worden aangetekend dat de inschakeling van een aanklager pas sinds 2016 mogelijk is. Dit alles roept vragen op over de effectiviteit van het tuchtrechtelijk systeem. De Onderzoekscommissie doet daarom de volgende zeven aanbevelingen:

1. Het is noodzakelijk gedragscodes, gedragsregels en het tuchtrecht op het gebied van seksuele intimidatie en misbruik te uniformeren.
2. Bij het indienen van een klacht moet het slachtoffer erop bedacht zijn dat bij niet-ontvankelijkheid, niet-bevoegdheid en bij niet-gegrondverklaring de kosten voor zijn rekening kunnen komen. De Onderzoekscommissie is van mening dat dit een ontmoedigende werking heeft op hen die overwegen een melding te doen. Het tuchtreglement voorziet in onderzoekscommissies die bezien of een zaak aangiftewaardig is. De Onderzoekscommissie beveelt aan dat in zaken die aangiftewaardig zijn bevonden de kosten niet op de aangever verhaald worden. De Onderzoekscommissie stelt voor dat NOC*NSF en de bonden zich snel beraden op het treffen van een voorziening of het inrichten van een fonds waaruit diverse kosten die samenhangen met het aanbrengen van een zaak bij de tuchtrechter kunnen worden bestreden.
3. Het is noodzakelijk om de mogelijkheid om aangifte te doen te uniformeren, en te regelen dat aanklagers zelfstandig een zaak kunnen opnemen.
4. Van openbaarmaking van een tuchtrechtelijke uitspraak kan een normbevestigende werking uitgaan. Daardoor wordt immers voor iedereen duidelijk dat een sportbond bij overtreding van een gedragsregel niet wegkijkt en dat daarop een sanctie kan volgen. Ook kan een uitspraak nadere uitleg geven over de reikwijdte en betekenis van de algemeen geformuleerde gedragsregels. De wijze waarop bijvoorbeeld de KNLTB uitspraken van de tucht- en beroepscommissies publiceert, biedt in dit opzicht een goed voorbeeld.
5. De Onderzoekscommissie meent dat aan slachtoffers die pas na geruime tijd aangifte willen doen, daartoe de gelegenheid moet worden geboden. Het is nu eenmaal een gegeven dat slachtoffers pas na verloop van tijd melding durven te doen van seksuele intimidatie en misbruik. Het ISR heeft in 2015 zijn tuchtreglement aangepast en de verjaringstermijn van twaalf jaar geschrapt, maar een aantal sportbonden (waaronder de KNVB) met eigen tuchtrecht kennen in hun tuchtreglement wat seksuele intimidatie en misbruik betreft wel een verjaringstermijn. Het loslaten van een verjaringstermijn maakt het mogelijk steeds aangifte te doen van seksuele intimidatie en misbruik, hetgeen niet alleen voor de betrokkenen, maar wellicht ook voor de veiligheid van andere sporters betekenis kan hebben.
6. Het opzeggen van het lidmaatschap van een sportbond mag niet leiden tot straffeloosheid. Het tuchtreglement van het ISR biedt de mogelijkheid aangifte te doen tegen plegers die hun lidmaatschap van een bij het ISR aangesloten sportbond hebben beëindigd. Dit moet ook worden geregeld voor sportbonden die niet bij het ISR zijn aangesloten bij hun eigen tuchtcommissies. Ten slotte verdient het aanbeveling om de mogelijkheid te openen om tegen een pleger die inmiddels van sportbond is gewisseld, via zijn nieuwe bond aangifte te doen.

7. De Auditcommissie Seksuele Intimidatie rapporteert jaarlijks over de wijze waarop sportbonden hun tuchtreglement hebben ingericht en over de wijze van behandeling van bij de bonden gedane meldingen. De Onderzoekscommissie beveelt NOC*NSF en de sportbonden aan om deze jaarlijkse rapportage van de Auditcommissie te benutten om op bestuurlijk niveau te reflecteren op de effectiviteit van de aanpak van seksuele intimidatie en misbruik. Dit zou door NOC*NSF moeten worden georganiseerd.

6.4 Ongewenst seksueel gedrag in het verenigingsrecht

Een sportvereniging kan in zijn reglementen algemene regels opnemen, maar ook regels die relevant zijn voor het concreet tegengaan van seksuele intimidatie en misbruik. Want ook als van overtreding van straf- of tuchtrecht (nog) geen sprake is, kan iemand zodanig seksueel getint gedrag vertonen, dat dit door anderen als ongewenst wordt ervaren. Het gaat daarbij om gedrag dat op zich niet strafrechtelijk of tuchtrechtelijk behoeft te worden aangepakt, maar dat toch binnen een sportvereniging niet wordt getolereerd.

Veel sportverenigingen hebben daarover bepalingen in een reglement, of ze hebben huisregels waaraan iedereen in de sportvereniging geacht wordt zich te houden. Het bestuur van de sportvereniging is de instantie die voor het handhaven van die regels verantwoordelijk is.

Regels scheppen duidelijkheid

De reglementen of huisregels hebben de bedoeling om de algemene gang van zaken binnen een sportvereniging in goede banen te leiden. Als een sportvereniging duidelijk aangeeft welk gedrag ze van leden en anderen die zich binnen de sportvereniging bewegen verwacht en waarom, geeft dat aan iedereen houvast. Het maakt het bovendien makkelijker om mensen op ongewenst gedrag aan te spreken. Dit kan in de praktijk van groot belang zijn. Een begeleider die een jonge vrouwelijke sporter in zijn auto had meegenomen, werd daarop door een lid van de vereniging aangesproken: "We hebben afgesproken dat we dat hier niet doen." Het meisje schreef aan de Onderzoekscommissie "dat dit haar leven had gered".

Reglementen of huisregels hebben meestal een algemene strekking. Ze beogen een klimaat te bevorderen waarbinnen iedereen veilig en met plezier de sport kan beoefenen. Maar regels zijn natuurlijk niet voldoende. Als er klachten zijn in een sportvereniging over het gedrag van een of meer leden, of over mensen die zich op het terrein van de sportvereniging bevinden, dient men elkaar hierop ook aan te spreken.

Het bestuur is als eerste verantwoordelijk om een plezierig en veilig sportklimaat in stand te houden. Het is dan ook gewenst dat dit onderwerp, inclusief seksuele intimidatie en misbruik, een vast agendapunt op de bestuursvergaderingen vormt. Daardoor gaat het tot de onderwerpen behoren waaraan men altijd aandacht besteedt. De algemene ledenvergadering is voor het bestuur een goede gelegenheid om met de leden van gedachten te wisselen over het nastreven van een veiliger sportklimaat binnen de sportvereniging, inclusief het tegengaan van seksuele intimidatie en misbruik.

Lidmaatschap

Een belangrijke verantwoordelijkheid van het bestuur is ervoor te zorgen dat niet alleen de sporters, maar ook de begeleiders lid zijn van de sportvereniging. Anders zijn ze niet onderworpen aan de regels van de sportvereniging en van de sportbond. Indien begeleiders geen lid van de sportvereniging willen worden, dienen ze tenminste een verklaring te ondertekenen dat zij zich

onderwerpen aan de binnen de sportbond of -vereniging geldende regels. Als de sportvereniging voor bestuursleden en begeleiders het bezit van een VOG voorschrijft, en iemand weigert om die aan te vragen, is het raadzaam dat niet te accepteren en de band met de begeleider te verbreken. Een VOG is overigens geen verklaring dat iemand van onbesproken gedrag is, hetgeen bijvoorbeeld voor bestuursfuncties wel wenselijk of zelfs noodzakelijk kan zijn.

Tegen plegers van lichtere vormen van seksuele intimidatie kunnen, als een corrigerend gesprek niet de gewenste uitwerking heeft, bestuurlijke maatregelen worden getroffen. Het bestuur kan iemand – als daartoe aanleiding is – waarschuwen, verbieden het terrein van de sportvereniging te betreden, schorsen of in het uiterste geval zijn lidmaatschap opzeggen of de betrokkene als lid royeren.

Als het bestuur een sanctie heeft opgelegd, is daartegen meestal beroep mogelijk bij een beroepscommissie of – bij gebreke daaraan – bij de algemene ledenvergadering. In geval van roeyement of opzegging van het lidmaatschap wordt door betrokkene soms ook het oordeel van de rechter gevraagd. Deze stelt aan een roeyement, dat als oneervol wordt gezien, doorgaans hogere eisen dan aan een opzegging.

Het toepassen van hoor en wederhoor is in alle gevallen van sanctionering wenselijk, maar niet altijd noodzakelijk. Toen een vereniging zonder hoor en wederhoor de politie had ingeschakeld, en betrokkene daartegen bezwaar maakte, merkte het gerechtshof in Leeuwarden het volgende op: “Het moge zo zijn, dat het mogelijk was geweest om [appellant] vooraf van haar gang naar de politie op de hoogte te stellen, maar dat wettigt niet de conclusie dat de [vereniging] onzorgvuldig heeft gehandeld.” Het gerechtshof vond het “begrijpelijk en zelfs verstandig” dat de sportvereniging zich tot justitie heeft gewend alvorens tot verdere actie over te gaan.

In hetzelfde arrest stelde het gerechtshof overigens vast dat de sportvereniging, die een andere sportvereniging over de lopende kwestie had ingelicht, niet onrechtmatig had gehandeld. Gelet op de gevoeligheid van de materie was dit niet onzorgvuldig. Daar kwam volgens het gerechtshof nog bij dat het bij die mededelingen om “droge feiten” ging, te weten de klachten van ouders die aanleiding waren geweest voor het instellen van een justitieel onderzoek.⁶

Naarmate de inbreuk op de eigen regels ernstiger is, wordt het voor een bestuur belangrijker om over een zaak contact te hebben met vertrouwenscontactpersonen bij de sportbond, of bij gebreke daaraan met die bij NOC*NSF.

Een bestuur moet altijd zorgvuldig handelen. Een sportvereniging en bestuursleden kunnen aansprakelijk worden gesteld, indien hen onzorgvuldig handelen kan worden verweten, waardoor anderen schade hebben gelopen.⁷

DEEL 3

Veilige sport

Hoofdstuk 7

Bestuurlijk optreden van NOC*NSF tegen seksuele intimidatie en misbruik

7.1 Terugblik

Een belangrijke aanleiding voor dit onderzoek was het bekend worden van gevallen van seksueel misbruik in de sport, in Engeland en in Nederland. Daarom heeft de Onderzoekscommissie nagegaan hoe NOC*NSF de afgelopen twintig jaar op bestuurlijk niveau met het vraagstuk van seksuele intimidatie en misbruik in de sport is omgegaan. Ook toen hebben sporters daarover hun ervaringen gemeld.

Eind februari 1996 vertelden drie judoka's, de voormalige wereldkampioenen Anita Staps en Irene de Kok alsmede de toenmalige wereldkampioen Monique van der Lee, in het televisieprogramma *Barend & Van Dorp* over "ongewenste aanrakingen" door hun coach Peter Ooms. De toenmalige voorzitter van Judo Bond Nederland reageerde met verbijstering op dit bericht.¹ De sportbond kondigde een onderzoek aan en liet weten dat als de beschuldiging kon worden bevestigd, Ooms zijn lesbevoegdheid zou worden ontnomen.

Een gezamenlijke, sportbrede aanpak

Op 5 maart 1996 maakte NOC*NSF bekend met een aantal sportbonden overleg te willen voeren over maatregelen om dit soort problemen tegen te gaan. Tegelijkertijd begon de tuchtcommissie van de judobond aan de behandeling van de klacht van de drie judoka's. Op 14 maart 1996 besprak het bestuur van NOC*NSF een brief van de algemeen directeur over "de commotie rondom de drie judoka's die met hun problemen in de publiciteit zijn getreden".

Het bestuur kreeg het advies zich te beraden over "ongewenste intimiteiten, machtsmisbruik en dergelijke, hoe dit te voorkomen en hoe om te gaan met ontsparingen". Het bestuur ging daarmee akkoord en de uitnodiging voor zo'n beraad ging de deur uit.

Het Tweede Kamerlid Mieke Sterk, zelf oud-atlete en olympisch sporter, had inmiddels Kamervragen gesteld. In de bestuursvergadering merkte de algemeen directeur van NOC*NSF daarover het volgende op: "De waarheid getrouw zal ons antwoord zijn dat er binnen de sportsector al veel werk verzet wordt op dit gebied, maar dat branche-brede afspraken, -regulering en -sturing nog ontbreken."

Bij de beantwoording van de Kamervragen van Mieke Sterk door de toenmalige staatssecretaris van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, Erica Terpstra, zelf vroeger olympisch zwemster, was deze iets concreter: "Er zijn sportbonden met een vertrouwenscommissie, maar dit lijkt niet altijd het juiste middel om seksuele intimidatie of machtsmisbruik bespreekbaar te maken."² De staatssecretaris had van 'de sportsector' begrepen dat gedacht werd aan "maatregelen ter voorkoming van ongewenste intimiteiten en afspraken voor behandeling van klachten op dit gebied, zoals het opstellen van protocollen en gedragscodes, de aanpassing van opleidingen en bondsreglementen of het instellen van een telefonisch meldpunt".

Katalysator

In de wetenschappelijke literatuur wordt erop gewezen dat de affaire-Ooms als een katalysator heeft gewerkt.³ Mede dankzij de publicitaire aandacht werd duidelijk dat de sportsector was achtergebleven bij andere sectoren om beleid te ontwikkelen en maatregelen te treffen. De toenmalige projectleider seksuele intimidatie bij NOC*NSF werd in juni 2002 als volgt aangehaald in *NRC Handelsblad*:

*“Sindsdien voert NOC*NSF een actief beleid (...). Daarvóór was daar geen draagvlak voor. (...) Bij een vermoeden van seksueel misbruik beoordelen onze experts, in overleg met slachtoffer, ouders, bond en vereniging, of justitie wordt ingeschakeld. We doen altijd aangifte van verkrachting en ernstig pedofiel misbruik.”⁴*

Inmiddels voerden de hoofden van de bondsbureaus al op 12 maart 1996 overleg om te komen tot afspraken over maatregelen ter voorkoming van ongewenste intimiteiten in de sportsector. In geval van ontsporingen wilde men (sport)branchebrede afspraken voor behandeling van klachten.

Tuchtrechtelijke en strafrechtelijke afdoening

In april 1996 besloot het Openbaar Ministerie in Breda om Ooms te dagvaarden op verdenking van het plegen van ontuchtige handelingen. Tijdens de bestuursvergadering van NOC*NSF van 9 mei 1996 kwam een brief van de raadsman van Ooms aan de orde, waarin deze NOC*NSF aansprakelijk hield voor eventuele schade.

Op 31 mei 1996 volgde de uitspraak van de tuchtcommissie: Ooms werd voor een periode van drie jaar geschorst en hem werd zijn lidmaatschap van verdienste van Judo Bond Nederland ontnomen. De tuchtcommissie noemde het “zeer betreuenswaardig” dat de drie klagers de zaak “ten volle in de publiciteit” hadden gebracht, voordat ze een klacht hadden ingediend. De klachten van Staps en De Kok werden overigens niet-ontvankelijk verklaard, omdat in hun geval sprake zou zijn van verjaring. De rechtbank in Breda legde op 25 juli 1997 Ooms een voorwaardelijke gevangenisstraf op van vier maanden.

Algemene Ledenvergadering NOC*NSF

Tijdens de Algemene Ledenvergadering van NOC*NSF op 28 mei 1996 kwamen de affaire-Ooms en de publicitaire nasleep daarvan aan de orde: “Er is sprake van te veel incidenten om nog van incidenten te kunnen spreken.” De Algemene Ledenvergadering vond – zo blijkt uit het verslag – dat “de te ontwikkelen code eenduidig moet zijn en door alle organisaties aanvaard en onderschreven moet worden. Daarnaast moet er een vertrouwenscommissie ingesteld worden. De heer De Groot (Nederlandse Christelijke Sport Unie) doet de suggestie gebruik te maken van de expertise in andere maatschappelijke sectoren. Met name het onderwijs heeft al een redelijke ervaring op dit terrein.”

7.2 Naar een andere aanpak

Op 9 augustus 1996 drong het bestuur aan op versnelling van het project ‘Ongewenste intimiteiten ongewenst’. In het archief van NOC*NSF bevinden zich geen verslagen van de bijeenkomsten van de projectorganisatie en er zijn ook geen conceptversies van de beleidsnotitie te vinden. Het ontwikkelen van beleid voor preventie en bestrijding van seksuele intimidatie viel onder de afdeling Sportontwikkeling. Daar werd op 1 augustus 1996 een beleidsmedewerker aangesteld, die zich volledig op dit beleidsterrein zou richten. Op 3 oktober 1996 besprak het bestuur een notitie

van een van de bestuursleden, die ter vergadering werd uitgedeeld. Ter toelichting meldde de algemeen directeur van NOC*NSF dat de problematiek van “ongewenste intimiteiten” niet onderschat mocht worden en dat de oplossing niet teruggebracht zou kunnen worden tot de vaststelling van een gedragscode. Afgesproken werd het desbetreffende beleidsplan te agenderen op de Algemene Ledenvergadering van 5 november 1996.

In die Algemene Ledenvergadering kwam de notitie over het ‘Beleid ter preventie en bestrijding van seksuele intimidatie in de sport’ aan de orde. In de notitie werd verwezen naar “verschillende werkgroepen (...), waarin naast vertegenwoordigers uit sportorganisaties en materie-deskundigen ook slachtoffers/topsporters zitting hebben genomen. Een klankbordgroep van bestuurs- en directieleden van sportorganisaties reageert op de beleidsinstrumenten in ontwikkeling.”

De in de notitie opgenomen maatregelen kregen de steun van de Algemene Ledenvergadering. Daarbij kreeg de invoering van gedragsregels voor begeleiders in de sport de hoogste prioriteit. Een conceptversie diende op 17 december 1996 in een plenaire bespreking met onder andere leden van NOC*NSF behandeld te worden. Voor verenigingen en sportbonden “met een acuut probleem betreffende seksuele intimidatie” was de mogelijkheid van advisering bij NOC*NSF voorhanden: “Van deze mogelijkheid wordt reeds gebruik gemaakt.” Voor “de opvang van slachtoffers en de begeleiding van aangeklaagden” werden gesprekken gevoerd met Korrelatie en Rutgers “om te bezien in hoeverre deze hulpverlening bij hen ondergebracht kan worden”. De invoering van een sportbrede behandeling van klachten was voorzien voor 1997. Ook was het de bedoeling om een netwerk van vertrouwenspersonen op te zetten, voorlichtingsmateriaal te ontwikkelen en de “thematiek van het omgaan met machtsverhoudingen en afhankelijkheid in opleidingen te integreren”.

De Algemene Ledenvergadering nam een verklaring aan waarin seksuele intimidatie werd omschreven als “elke vorm van seksueel gedrag of seksuele toenadering, in verbale, non-verbale of fysieke zin, opzettelijk of onopzettelijk, die door de persoon die het ondergaat als ongewenst of gedwongen wordt ervaren”. Ook stelde de verklaring “dat deugdelijke reglementering ter zake van tuchtrechtelijke vervolging en sanctie van daders binnen de sport wordt ingevoerd, overigens zonder dat daarmee beoogd wordt enige beperking te bewerkstelligen van bevoegdheid en beleid van de overheidsrechter.”

Overschaduw door andere problemen in de sport

De besluiten van de Algemene Ledenvergadering van 5 november 1996 werden overschaduw door andere zorgen bij NOC*NSF, de bonden en sportverenigingen. Veel sportbonden en -verenigingen waren in financiële nood terechtgekomen. De overheid trok zich op lokaal niveau terug als het ging om de sport en koos voor verhuur van accommodaties en privatisering van het beheer. Op rijksniveau slaagde het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport er niet goed in om de andere departementen achter zich te krijgen bij de opstelling van een ambitieuze sportnota. Een derde van alle sportverenigingen en sportbonden kampte met zulke ernstige financiële problemen dat volgens NOC*NSF “de continuïteit en kwaliteit van de sport onder grote druk” stonden.⁵ De medaillesuccessen bij de Olympische Spelen in Atlanta hadden voor de sportwereld niet geleid tot aanwas van leden en tot extra inkomsten. Ondanks de gouden medaille voor het mannenvolleybalteam kreeg de volleybalbond (Nevobo) nauwelijks financiële steun van de overheid bij de organisatie van de World League in Rotterdam. De voorzitter van de volleybalbond zei daarover: “We hebben een schitterende etalage maar daarachter gaat een heel vreemde winkel schuil waar van de roltrappen het niet doen. De infrastructuur is zoek.”

Bestuurlijke aanpak van seksuele intimidatie en misbruik

De financiële zorgen namen niet weg dat NOC*NSF en de sportbonden aan de slag gingen met een intentieverklaring waarin alle partijen zich committeerden aan de gedragsregels. Op 15 mei 1997 sprak de voorzitter van NOC*NSF "zijn lof uit over een voorliggende notitie. Hij had echter de voorkeur gegeven aan gebruik van de term 'intimidatie' in de brede zin van het woord in plaats van 'seksuele intimidatie'." De gedragsregels werden voorgelegd aan de Algemene Ledenvergadering op 20 mei 1997, die zich unaniem achter deze aanpak schaarde. Deze 'Gedragsregels ter preventie van seksuele intimidatie in de sport' zijn – met enkele tekstuele aanpassingen – nog steeds van kracht en zijn terug te vinden op de website van NOC*NSF.

In 1997 kwam een meldpunt tot stand dat beschikte over een poule van vertrouwenspersonen, waarbij De Kindertelefoon en SOS Telefonische Hulpdienst werden ingeschakeld. Op 15 januari 1998 gaf het bestuur van NOC*NSF een persconferentie ter afsluiting van een proces dat op dat moment bijna twee jaar in beslag had genomen.

Bestuurlijke problemen

Op 10 februari 1998 kwam NOC*NSF in een bestuurlijke crisis terecht, die tot het aftreden van voorzitter Wouter Huijbregtsen zou leiden vanwege diens vermeende uitlatingen over het IOC-lidmaatschap van de Prins van Oranje.

In de tussentijd had het organisatiebureau Bakkenist de organisatie van NOC*NSF doorgelicht. Bakkenist stuitte op een aantal problemen, waaronder een "matige bureauorganisatie", gebrek aan leiding en een weinig krachtig bestuur. Oud-staatssecretaris van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur Joop van der Reijden werd aangesteld als adviseur (tot 12 mei 1998) en tot interim-voorzitter voor een halfjaar. Aanvankelijk relativeerde Van der Reijden de uitkomsten van het Bakkenist-onderzoek: "Het is niet zo dramatisch. Er is geen geld weg, er is geen opstand, er zijn geen fundamentele verschillen. Er is een incident geweest."⁶

Gaandeweg kwam hij echter tot een "vernietigend" oordeel over het bestuur en de organisatie van NOC*NSF: "Sommige voorzitters (van bonden) noemden NOC*NSF een logge bureaucratische organisatie. Er zou geen consistente beleidsvisie zijn en er heerst grote onduidelijkheid over de bevoegdheden, verantwoordelijkheden en taakverdeling tussen bestuur en bureau. Bovendien zou het bestuur onvoldoende aandacht hebben gehad voor de heersende problemen binnen de Nederlandse sportwereld."⁷ Van der Reijden trok hieruit de conclusie dat de leden van het oude bestuur zouden moeten vertrekken. De meesten deden dat vrijwillig, een enkeling werd ontslag verleend door de Algemene Ledenvergadering.

Minder bestuurlijke aandacht voor seksuele intimidatie en misbruik

De bestuurlijke strubbelingen bieden waarschijnlijk de verklaring voor het verminderen van bestuurlijke aandacht voor seksuele intimidatie en misbruik. Aan de samenwerking met De Kindertelefoon en SOS Telefonische Hulpdienst kwam in 2000 een einde. Daarvoor in de plaats kwam een landelijke poule van vertrouwenspersonen met een eigen meldpunt seksuele intimidatie in de sport. In 2003 volgde een voorlichtingscampagne onder de naam 'Waar ligt jouw grens'.

Maar ook toen NOC*NSF bestuurlijk weer in rustiger vaarwater terechtkwam, haalde het onderwerp van seksuele intimidatie en misbruik maar zelden de agenda van het bestuur of van de Algemene Ledenvergadering van NOC*NSF. In de loop van 2003 kwam het tot de oprichting van het ISR, waar kleinere sportbonden hun tuchtrechtspraak onderbrachten. Op eigen benen lukte dat bij deze sportbonden niet meer.

Het bestuur van NOC*NSF legde begin 2005 dertien aanbevelingen voor aan de Algemene Ledenvergadering. De Algemene Ledenvergadering van 1 maart 2005 stemde in met de aanbeveling dat besturen van bonden moeten zorgen voor een regeling tegen seksuele intimidatie. De naleving van deze afspraak en de inrichting van een onafhankelijke tuchtrechtspraak zouden moeten worden gewaarborgd. Ook die aanbevelingen werden overgenomen. De Algemene Ledenvergadering schaarde zich bovendien achter het voorstel dat bondsbesturen ervoor moeten zorgen dat sportverenigingen en natuurlijke rechtspersonen (direct en getrap) lid zijn van de sportbond, waardoor het tuchtreglement van de sportbond rechtstreeks op hen van toepassing is.

De Algemene Ledenvergadering van 25 maart 2008 besloot tot de invoering van een sterrensysteem voor de bonden. Dit houdt in dat sportbonden aan bepaalde (minimale) kwaliteitseisen moeten voldoen om in aanmerking te komen voor financiële middelen. Een kwaliteitseis verwijst naar het verplicht hebben van een reglement tegen seksuele intimidatie.

VOG en centrale registratie

Op 16 april 2008 deed het bestuur van NOC*NSF aan de sportbonden het voorstel over te gaan tot de invoering van een 'Register veroordeelden seksuele intimidatie in de sport'. Ook zou onderzoek worden gedaan naar het verplicht stellen van een VOG. De Algemene Vergadering van 13 mei 2008 ging met de start van een onderzoek akkoord, maar het werd niet ter hand genomen, omdat de kosten van een VOG "buitenproportioneel" waren. Per VOG zou dertig euro moeten worden betaald. In 2011 zei de staatssecretaris van Veiligheid en Justitie na te gaan of het mogelijk was om de VOG voor vrijwilligers gratis te maken. Dat is uiteindelijk – na een proef in 2014 – vanaf 1 januari 2015 gerealiseerd.

De invoering van een registratiesysteem verliep langzaam. Het was bestemd voor tuchtrechtelijk gestrafte plegers vanaf 16 jaar die zich hebben schuldig gemaakt aan een of meer vormen van seksuele intimidatie en strafbare seksuele gedragingen binnen de sport(organisatie). Al op 3 juli 2008 gaf het College bescherming persoonsgegevens (thans Autoriteit Persoonsgegevens) een zogenoemde rechtmatigheidsverklaring af.

Goedkeuring registratiesysteem en Blauwdruk tuchtrecht seksuele intimidatie in de sport

De Algemene Ledenvergadering van 13 mei 2011 keurde het registratiesysteem voor tuchtrechtelijk veroordeelden en een 'Blauwdruk tuchtrecht seksuele intimidatie in de sport' goed. Ook stemde de Algemene Ledenvergadering in met een contributieverhoging van één eurocent per lid om "het preventieve en repressieve beleid seksuele intimidatie voort te kunnen zetten". Daarmee kwam op jaarbasis in totaal 150.000 euro beschikbaar, waarvan 120.000 euro beschikbaar was voor het Vertrouwenspunt Sport, toen nog Meldpunt Seksuele Intimidatie geheten.

De invoering van het registratiesysteem kwam weer aan de orde tijdens de Algemene Ledenvergadering van 15 november 2011. Beslispunt was de harmonisering van de reglementen voor tuchtrechtspraak. In het registratiesysteem zouden immers namen worden opgenomen van personen die tuchtrechtelijke sancties hadden gekregen. Om dat mogelijk te maken moesten alle reglementen voldoen aan de in de 'Blauwdruk tuchtrecht seksuele intimidatie in de sport' opgenomen procedurele en inhoudelijke eisen. Een auditcommissie zou in het leven worden geroepen om vast te stellen of de sportbonden aan de voorwaarden voor een uniform tuchtreglement voldeden.

Onderzoek naar meldingen

In 2011 verscheen een studie van Tine Vertommen naar meldingen bij de voorgangers van het Vertrouwenspunt Sport. Ook daarvan zijn maar weinig sporen aangetroffen in de verslaglegging van bestuurlijk overleg. Op 28 oktober 2011 besloot het bestuur van NOC*NSF aan de op 15 november 2011 te houden Algemene Ledenvergadering een notitie voor te leggen over “beleid ter preventie & repressie van seksuele intimidatie in de sport”. In deze notitie werd ingegaan op het onderzoek van Tine Vertommen naar meldingen bij de voorgangers van het Vertrouwenspunt Sport. Daarbij werd nadrukkelijk aandacht gevraagd voor enkele uitkomsten van dit onderzoek, zoals de uitkomst dat in 75 procent van de gevallen de beschuldigde van seksueel wangedrag trainer, coach of begeleider is.

7.3 Hernieuwde bestuurlijke aandacht

In 2014 ging het Meldpunt Seksuele Intimidatie over in het Vertrouwenspunt Sport, dat ook meldingen over matchfixing, eetproblemen en doping tot zijn domein mocht gaan rekenen.

In zijn openingstoespraak tijdens de Algemene Ledenvergadering van 21 november 2016 bedankte de voorzitter van NOC*NSF de minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport voor haar besluit om het programma ‘Naar een veiliger sportklimaat’ met twee jaar te verlengen. Daarbij vestigde hij de aandacht op bedreigingen voor de sport, zoals dopinggebruik, matchfixing, corruptie en seksuele intimidatie en misbruik.⁸ “We spreken af dat ieders persoonlijke verantwoordelijkheid voor het overschrijden van integriteitsgrenzen nooit verjaart”, aldus de voorzitter. De verlenging van de mogelijkheid tot het gratis aanvragen van een VOG voor vrijwilligers in de sport noemde hij daarbij een “mooi duwtje in de rug”. Om de bedreigingen voor de sport, zoals seksuele intimidatie en misbruik, te bestrijden zouden NOC*NSF en de sportbonden nog meer gezamenlijk gaan optrekken.

Richtsnoer

De Algemene Ledenvergadering stemde vervolgens in met een ‘richtsnoer’ over sport en integriteit, dat beoogt “houvast te bieden bij het omgaan met niet-integer gedrag van topsporters, bestuursleden, scheidsrechters, trainers en coaches uit het verleden”. Topsporters worden gestimuleerd om afstand te doen van medailles/records, wanneer buiten de verjaringstermijnen overtredingen (doping en matchfixing) bekend worden. Daarnaast is het richtsnoer ook voor seksuele intimidatie relevant. Bij carrière- of sportprijzen in Nederland moet bijvoorbeeld door de jury rekening worden gehouden met het feit dat betrokkene ooit veroordeeld is. Dit geldt ook als: “(...) na de verjaringstermijn is vast komen te staan dat hij of zij een overtreding op de gebieden van matchfixing, doping of een vorm van (seksuele) intimidatie heeft begaan”. Als de betrokkene toch een prijs krijgt, maakt de jury “de argumentatie waarom het verleden geen belemmering vormde, publiek”.

Voor het geval na het verstrijken van een verjaringstermijn niet-integer gedrag aan het licht komt, kunnen bestuurlijke maatregelen worden overwogen als de persoon in kwestie nog bestuurlijk of sporttechnisch binnen de sportbond actief is.

Het richtsnoer wordt gezien als een eerste stap om het vertrouwen in de sport te handhaven en zal in 2018 worden geëvalueerd. Topsporters, bestuursleden, scheidsrechters, coaches en trainers die in het verleden in verband zijn gebracht met niet-integer gedrag, krijgen met dit richtsnoer het signaal dat ze altijd het risico lopen met dit gedrag en de consequenties daarvan te worden geconfronteerd.

Bij de vaststelling van het richtsnoer wees een van de sportbonden op de verschillen in regelgeving en de noodzaak om hiaten in de overlappende regels en richtlijnen te dichten. Nadrukkelijk werd ook gewezen op de beschikbaarheid van een onderzoekscommissie van het ISR waarvan alle sportbonden gebruik kunnen maken.

De instelling van zo'n onderzoekscommissie is een van de aanbevelingen van de Auditcommissie Seksuele Intimidatie, die jaarlijks aan de Algemene Ledenvergadering rapporteert. Veel aandacht kregen deze jaarlijkse rapporten niet: ze werden met de andere vergaderstukken ter kennisgeving meegezonden en als zodanig ook afgehandeld.

Het richtsnoer werd vastgesteld kort voordat de eerste verhalen over seksuele intimidatie en misbruik in de Engelse voetbalsport aandacht kregen in de Nederlandse media. Nog voor de jaarwisseling besloten de algemeen directeur en het bestuur van NOC*NSF tot "een groot onafhankelijk onderzoek".⁹

Tijdens de Algemene Ledenvergadering van 15 mei 2017 werd opnieuw op het hoogste bestuurlijke niveau binnen NOC*NSF over seksuele intimidatie en misbruik in de sport gesproken. Die dag was niet alleen de start van het onderzoek van de Engelse voetbalbond naar seksuele intimidatie en misbruik in het voetbal, maar ook de officiële start van het onderhavige onderzoek in opdracht van NOC*NSF.

Zo kwam een einde aan een periode waarin bestuurlijke aandacht voor seksuele intimidatie en misbruik in de sport bij tijd en wijle op een laag pitje had gestaan.

Hoofdstuk 8

Bestrijding van seksuele intimidatie en misbruik in de sport

8.1 De verantwoordelijkheid voor een veilig sportklimaat

Op 23 februari 2017 presenteerde de minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport de resultaten van het in de afgelopen jaren gevoerde sportbeleid. Tussen 2011 en 2016 investeerde het kabinet 800 miljoen euro in de sport. Ter vergelijking: gemeenten besteden jaarlijks ongeveer 1,2 miljard euro aan sportaccommodaties, sportverenigingen en de sport in het algemeen. In haar presentatie van de resultaten van het kabinetsbeleid legde de minister nadrukkelijk een verband tussen sporten en gezondheid ("sport is gezond") en een verband tussen sport en sociale cohesie ("brengt mensen bij elkaar").

In het regeerakkoord (2017) van VVD, CDA, D66 en ChristenUnie wordt deze lijn doorgetrokken: "Sport bevordert de gezondheid en brengt plezier, trots en saamhorigheid." Ook het kabinet-Rutte III zet zich derhalve in om sporten en bewegen te bevorderen. Bijna 9 miljoen Nederlanders sporten regelmatig. De helft daarvan doet dit in georganiseerd verband en het vorige kabinet wilde dat dit aandeel groeit naar zestig procent. Ook de topsport krijgt impulsen en het kabinet wil dat Nederland wat de topsport betreft bij de tien meest succesvolle landen hoort.

Het kabinet heeft daarbij ook oog voor in de sport voorkomende uitwassen. In het regeerakkoord wordt aangekondigd dat het kabinet steviger gaat inzetten op de aanpak van dopinggebruik, matchfixing, corruptie en misbruik in de sport. De voorgeschiedenis van dit kabinetsvoornemen gaat terug tot 1996.

Box 8.1 De voorgeschiedenis

- 8 november 1996: brief aan de Tweede Kamer van de minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport over bestrijding van seksueel geweld;
- eind 1996: beleidsplan van NOC*NSF 'Sportief beleid tegen seksuele intimidatie, een actieplan van preventief en curatief beleid';
- 1999: Een slag vóór. Leidraad preventiebeleid seksuele intimidatie van NOC*NSF, gepresenteerd door de staatssecretaris van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. Het was een handleiding voor de sportwereld hoe in bonds- en verenigingsverband seksuele intimidatie voorkomen zou kunnen worden;
- 24 april 2007: verschijning rapport Sociaal en Cultureel Planbureau Een gele kaart voor de sport;
- 15 oktober 2007: beleidsnota kabinet De kracht van sport;
- 3 september 2008: vervolgonderzoek van het SCP Weinig over de schreef;
- voorjaar 2009: driejarig actieplan NOC*NSF 'Samen voor Sportiviteit en Respect';
- 22 april 2011: brief van de minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport 'Naar een veiliger sportklimaat';
- 18 november 2011: presentatie actieplan VSK.

In de beleidsnota *De kracht van sport* van 15 oktober 2007 had het kabinet-Balkenende IV de sportsector gestimuleerd om te werken aan een sportieve en (sociaal) veilige omgeving.¹ Reden daarvoor was een rapport van het SCP, getiteld *Een gele kaart voor de sport*.² Geweld in en rond het sportveld en ander ongewenst gedrag in de sport moesten naar de opvatting van de overheid door de sportwereld zelf worden aangepakt: "Negatieve verschijnselen die zich in de maatschappij voordoen gaan niet aan de sport voorbij, maar kunnen vanwege de sporteigen waarden en het sociale verband juist in de sport goed worden aangepakt met, naar verwachting, een gunstige uitstraling naar andere delen van de samenleving."

In *De kracht van sport* werden de maatregelen opgesomd die NOC*NSF en de sportbonden hadden genomen ter bestrijding van seksuele intimidatie. Daarbij ging het om het aanscherpen van procedures, het afkondigen van een gedragscode voor sporters en sportkader, lesmateriaal voor de kaderopleidingen en weerbaarheidscursussen voor kwetsbare sporters. Door het instellen van een landelijk meldpunt en een stelsel van onafhankelijke vertrouwenspersonen en adviseurs, zo werd in deze beleidsnota geconstateerd, was er sprake "van een goed werkend vangnet dat in geval van seksuele intimidatie adequaat kan reageren".

Na een vervolgonderzoek van het SCP van 3 september 2008, gepubliceerd onder de titel *Weinig over de schreef*, werd met ondersteuning van het ministerie door NOC*NSF en enkele bonden in het voorjaar van 2009 het programma 'Samen voor Sportiviteit en Respect' gepresenteerd. Dit driejarige actieplan was erop gericht de verruwing en verharding in de sport een halt toe te roepen.

Naar een veiliger sportklimaat

Op 22 april 2011 ontvouwde de minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport het actieplan 'Naar een veiliger sportklimaat'.³ In dit actieplan stond de verruwing van de samenleving en de gevolgen daarvan op en rondom de sportvelden voorop.

Volgens de minister werden sportverenigingen nog steeds geconfronteerd met ongewenst gedrag. Als voorbeelden noemde de minister grove overtredingen op het veld, te fanatieke ouders langs de lijn, scheldpartijen, bedreiging en molest van scheidsrechters, discriminerende opmerkingen en spreekkoren, sportwedstrijden die uitmondten in vechtpartijen, alcoholmisbruik in de kantine en seksuele intimidatie. Vastgesteld werd dat het voor vrijwilligers in de sport vaak lastig is om goed in te grijpen of ongewenst gedrag te voorkomen, maar dat het niet zo kon zijn dat daardoor misdragingen onbestraft bleven.

Doelstelling

De doelstelling van het actieplan VSK was veilig sporten bij de sportvereniging, zonder last te hebben van intimidatie of geweld. Er werd een breed spectrum aan maatregelen en activiteiten aangekondigd. De insteek van het actieplan was zowel preventief als curatief, dus voorkomen en aanpakken.

Het actieplan bevatte vier thema's waarbinnen, in overleg met het NOC*NSF, bonden en andere betrokken partijen, maatregelen zouden worden uitgewerkt:

- strakke handhaving van spel- en gedragsregels en het tuchtrecht;
- aanpak van excessen bij de sport (*zero tolerance*);
- aansluiting van de sport bij (lokaal) integraal veiligheidsbeleid;
- hulp voor vrijwilligers in de sport om ongewenst gedrag en excessen aan te pakken en te voorkomen.

Op 18 november 2011 volgde de uitwerking van het actieplan VSK.⁴ Het programma werd gericht op bonden “waar nog veel winst valt te behalen” en sportbonden met een groot ledenaantal. In totaal ging het om dertig sportbonden die 75 procent van de ruim 4,5 miljoen sporters vertegenwoordigen. Voor waar het een verbetering van het functioneren van het tuchtrecht betreft, ging het om alle 76 sportbonden. Bij de maatregelen ter bestrijding van excessen werd vooral gekeken naar sporten waar deze veelvuldig voorkwamen. Binnen het actieplan VSK werd een specifiek programma voor voetbal aangekondigd, omdat in deze sport geweld in en rond het sportveld aanzienlijk vaker voorkomt dan in andere sporten. Daarnaast kent de aanpak van geweld in het voetbal een wettelijke grondslag in de zogeheten Voetbalwet, die onder andere voorziet in een meldplicht voor ordeverstoorers, niet alleen in de gemeente waar sprake is van ordeverstoring, maar ook in de gemeente waar ordeverstoring wordt gevreesd.

Ongewenst gedrag

Ongewenst gedrag werd in de uitwerking van het actieplan gedefinieerd door het noemen van een aantal gedragingen. Daarbij werd seksuele intimidatie nadrukkelijk vermeld als: “ongewenst gedrag van (bege)leidend kader richting pupillen en spelers (zoals seksuele intimidatie)”.

Er werden zeven maatregelen gepresenteerd, gericht op het aanpakken van ongewenst gedrag en excessen in de sport:

- maatregelen die betrekking hebben op spelregels;
- maatregelen op het gebied van het tuchtrecht;
- maatregelen gericht op gedragsregels;
- maatregelen van de sport gericht op excessen;
- maatregelen van politie en justitie gericht op excessen;
- maatregelen die aansluiting regelen van sport bij (lokaal) integraal veiligheidsbeleid;
- maatregelen gericht op vrijwilligers in de sport.

Voor het tegengaan van seksuele intimidatie waren vooral de maatregelen op het gebied van het tuchtrecht en de maatregelen gericht op excessen van belang.

Ten aanzien van het tuchtrecht werd de ambitie geformuleerd dat alle bij NOC*NSF aangesloten sportbonden “een transparant en uniform systeem van reglementen met bezwaar- en beroepsprocedures” zouden hebben, “zowel voor competitie als voor algemeen tuchtrecht, doping en seksuele intimidatie, gebaseerd op een sport brede blauwdruk tuchtrecht”.

Het sinds 2003 bestaande ISR zou een grotere rol krijgen in het tuchtrechtsysteem van de aangesloten bonden. Ook werd gestreefd naar uitbreiding van de samenwerking met organisaties met veel vrijwilligers in de tuchtrechtspraak en het centrale registratiesysteem voor tuchtrechtelijk veroordeelden wegens seksuele intimidatie.

Om excessen te bestrijden zouden sportverenigingen en tuchtrechtcommissies aangifte moeten kunnen doen bij de politie bij vermoedens van strafbare feiten. Sancties voor excessieve overtredingen zouden beter moeten aansluiten bij het verwachtingspatroon in sport en samenleving.

Daarnaast werd ingezet op het ontwikkelen van een sportbreed registratiesysteem (zwarte lijst) van personen die ernstig ongewenst gedrag vertonen, afgestemd op het registratiesysteem van plegers van seksuele intimidatie. Ook werd aangekondigd dat voldoende door NOC*NSF opgeleide vertrouwenscontactpersonen voor de sportverenigingen beschikbaar zouden komen. Tot slot werden in de uitwerking van het actieplan VSK bewustwordings- en ondersteuningsprogramma's aangekondigd, gericht op bestuursleden van sportverenigingen, trainers en coaches en vrijwilligers in de sport.

Financiering

Voor het actieplan VSK werd tot en met 2016 7 miljoen euro per jaar ter beschikking gesteld. Met dit budget hebben NOC*NSF en de daarbij aangesloten bonden het actieplan VSK uitgevoerd, in samenwerking met ministeries, de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) en gemeenten, en de MO-groep Welzijn, de landelijke werkgeversorganisatie voor instellingen binnen het sociaal werk in Nederland (thans: Sociaal Werk Nederland).

Uitgangspunt van het actieplan VSK is dat de sportwereld zich de thematiek eigen zou moeten maken én zelf de kracht en ervaring moet opbouwen om de benodigde acties in de toekomst te blijven uitvoeren. Op 16 november 2016 kondigde de minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport in de *Voortgangsbrief Sport 2016* aan dat het actieplan VSK met twee jaar verlengd zou worden, tot en met 2018, om de impact van het actieplan ook na afloop te behouden.⁵ De voortgangsbrief werd geagendeerd voor het algemeen overleg van de vaste Kamercommissie voor Volksgezondheid, Welzijn en Sport op 21 november 2016. In het 65 bladzijden tellende woordelijk verslag van dit overleg komt de problematiek van seksuele intimidatie en misbruik in de sport nergens aan de orde.⁶

Het tegengaan van seksuele intimidatie binnen het actieplan VSK

De lancering van het actieplan VSK in 2011 had plaats in een periode waarin er vooral zorg was over het toenemend geweld in en rond het sportveld, in het bijzonder bij voetbal. De meeste aandacht ging dan ook uit naar maatregelen die gericht waren op het tegengaan van deze ontwikkeling. In een algemeen overleg van de vaste Kamercommissie voor Volksgezondheid, Welzijn en Sport op 29 juni 2011 bleek dat deze prioriteitstelling ruim werd ondersteund.

Het terugdringen van seksuele intimidatie stond dan ook niet bovenaan de lijst van prioriteiten. Het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport stelde zich op het standpunt dat het de verantwoordelijkheid van de sport zelf was om voor een veilig sportklimaat te zorgen. Als onderdeel van het actieplan VSK werd voortgebouwd op het stelsel van eerder genomen maatregelen in het kader van de bestrijding van excessen. Het uitgangspunt voor die bestrijding bleef zoals het al in 2007 was geformuleerd: het aanpakken ervan was en is de verantwoordelijkheid van de sportwereld zelf.

Dit uitgangspunt gold ook voor het treffen van nadere maatregelen om seksuele intimidatie in de sport tegen te gaan en het bestaande vangnet voor de opvang en begeleiding van slachtoffers te verbeteren. Na de lancering van het actieplan VSK werden drie maatregelen genomen.

De eerste maatregel betrof het verbeteren van het stelsel van vertrouwenscontactpersonen bij de verenigingen en bonden. Goed opgeleide vertrouwenscontactpersonen zouden in voldoende mate beschikbaar moeten komen.

Daarnaast werd ter versterking van het stelsel van vertrouwenspersonen in de zomer van 2014 door NOC*NSF, in samenspraak met de bonden, het centrale Vertrouwenspunt Sport (VPS) gelanceerd. Dit was in feite een uitbreiding van de reeds bestaande hulplijn Seksuele Intimidatie. Het Vertrouwenspunt Sport werd ingesteld voor sporters, begeleiders en anderen die daar terecht konden met vragen en meldingen van zaken die mogelijk in strijd waren met de regels en die de integriteit van de sporter of de sport aantasten. Naar aanleiding van rapporten over doping en matchfixing werd het werkterrein van het Vertrouwenspunt Sport verbreed.

Als derde maatregel zijn in het tuchtrecht ook de inzet van een onderzoekscommissie en de functie van aanklager gerealiseerd.

8.2 Jaarlijkse monitor van het actieplan Naar een veiliger sportklimaat

Om de effectiviteit van het actieplan VSK gedurende de looptijd te kunnen beoordelen, wordt in opdracht van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport een jaarlijkse monitor opgesteld door het Mulier Instituut, dat zich toelegt op sociaalwetenschappelijk sportonderzoek. De monitor bestrijkt alle onderdelen van het actieplan VSK. Naast deze algemene toetsing van het actieplan VSK, stelde NOC*NSF in 2013 de Auditcommissie Seksuele Intimidatie in. Deze rapporteert jaarlijks of de sportbonden tuchtreglementen voor seksuele intimidatie opstellen, die voldoen aan de eisen van de in 2011 door NOC*NSF vastgestelde 'Blauwdruk tucht recht seksuele intimidatie in de sport'. Ook heeft de Auditcommissie Seksuele Intimidatie de taak te beoordelen hoe wordt omgegaan met meldingen en klachten over seksuele intimidatie bij de sportbonden.

Monitor VSK 2013

Voor het opstellen van de jaarlijkse monitor actieplan VSK stelt het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport een budget (ongeveer 0,1 miljoen euro) ter beschikking. Het Mulier Instituut wees in de eerste monitor (2013) op de omvang en complexiteit van het actieplan VSK, waardoor de monitor er niet op was ingericht om "wetenschappelijk te bepalen in hoeverre eventuele veranderingen in het sportklimaat ook daadwerkelijk zijn toe te schrijven aan het actieplan of onderdelen daarvan".⁷

Toch kwam het Mulier Instituut tot de conclusie dat het actieplan VSK "goed in de steigers staat".⁸ Verenigingen stelden vertrouwenspersonen aan, expliciteerden gedragsregels en ondernamen vaker actie na onwenselijk gedrag.

Ten aanzien van seksuele intimidatie werd vastgesteld dat het takenpakket van de sinds 1997 bestaande hulplijn werd verbreed naar vrijwel alle vormen van grensoverschrijdend gedrag. Daarnaast had NOC*NSF in 2008 een registratiesysteem voor tuchtrechtelijk veroordeelden wegens seksuele intimidatie en misbruik in de sport in gebruik genomen en was er een pilot gestart met het (gratis) aanvragen van VOG's.

VSK Monitor 2014

In de tweede monitor (2014) kwam het Mulier Instituut tot de conclusie dat het actieplan VSK behoorlijk tot ontwikkeling was gekomen. Het was echter nog niet vast te stellen of deze ontwikkeling ook al had geleid tot een veiliger sportklimaat. Geconstateerd werd dat excessen geen sportbreed probleem vormden en dat voornamelijk voetbal te maken had met verbaal en fysiek geweld. Tegelijkertijd werd opgemerkt dat vrijwel alle takken van sport met seksuele intimidatie geconfronteerd werden, maar dat hierop door sportbonden actie was ondernomen. De actie bestond onder meer uit een uitbreiding van het aantal opgeleide vertrouwenscontactpersonen naar 533. Ook namen meer verenigingen dan in 2013 het VSK-product 'Herkennen en voorkomen van seksuele intimidatie' af, al was het aantal (316) nog steeds beperkt. Over het in 2014 ingestelde Vertrouwenspunt Sport werd gemeld dat volgens NOC*NSF de hulplijn significant vaker was benaderd dan in de periode 2002-2010, maar dat exacte cijfers ontbraken.

VSK Monitor 2015

In de derde monitor (2015) werd een voorlopige balans opgemaakt van het actieplan VSK. Vastgesteld werd dat er sprake was van veel activiteiten en dat de bewustwording over de noodzaak van een veiliger sportklimaat bij sportbestuurders was gegroeid. Het aantal excessen was gedaald en sporters leken zich iets veiliger te voelen op het sportveld.

Tegelijkertijd werd opgemerkt dat zich nog steeds excessen voordeden en dat er nog een lange

weg te gaan was om het VSK te laten doordringen in de haarvaten van de bijna 25.000 sportverenigingen. Zo had ruim de helft van de verenigingsbestuursleden (55%) in 2015 nog nooit van het actieplan VSK gehoord.⁹

Het Mulier Instituut kwam tot de conclusie dat het waarmaken van de ambitie die was geformuleerd om met het actieplan VSK 7.500 verenigingen te bereiken, binnen handbereik lag. Het VSK had een impuls gegeven om met het thema 'veiliger sportklimaat' aan de slag te gaan. Het bewustzijn was vergroot, hulpmiddelen waren aangereikt om te interveniëren, onduidelijke situaties waren deels opgelost en grenzen waren getrokken met behulp van hardere sancties. Ondanks deze positieve ontwikkelingen bleef het moeilijk de effecten van het VSK te meten. Alleen in het voetbal was er sprake van een zichtbare daling van het aantal excessen. In andere sporten viel moeilijker vast te stellen of er sprake was van een veiliger sportklimaat als gevolg van het actieplan VSK.

Seksuele intimidatie

Hoewel de meeste aandacht uitgaat naar algemene aspecten van het VSK, is in de monitorrapporten van het Mulier Instituut wel een aantal passages gewijd aan seksuele intimidatie als een van de vormen van ongewenst gedrag.

Uit de *VSK Monitor 2015* bleek dat een zeer klein percentage (7%) verenigingsbestuursleden bekend was met de VSK-toolkit 'Beleid Seksuele Intimidatie voor sportverenigingen'.¹⁰ Een peiling onder verenigingen wees uit dat slechts drie procent van de bestuursleden in 2015 aangaf dat er klachten over seksuele intimidatie waren geweest.¹¹

In de *VSK Monitor 2015* werd ook aangegeven dat er sprake was van een sterke stijging van het aantal contacten met het Vertrouwenspunt Sport. In 2014 ging het om 193 contacten, waarvan 184 betrekking hadden op grensoverschrijdend gedrag, zoals pesten en seksuele intimidatie.¹² In 2015 zette de stijging door.

VSK Monitor 2016

Van de 265 contacten hadden 169 betrekking op seksuele intimidatie.¹³ Het ging hierbij om 79 unieke casussen.¹⁴ Naar de oorzaken van deze stijging heeft het Mulier Instituut zelf geen nader onderzoek gedaan. Het instituut geeft in de *VSK Monitor 2015* ter verklaring hiervoor de zienswijze van het Vertrouwenspunt Sport weer. Volgens het Vertrouwenspunt Sport is de stijging toe te schrijven aan drie factoren: de verbreding van het aantal thema's waarover met het Vertrouwenspunt Sport contact kan worden opgenomen, een betere communicatie over het Vertrouwenspunt Sport binnen de sportwereld en meer actieve doorverwijzing door vertrouwens(contact)personen naar het Vertrouwenspunt Sport. Deze verklaring wordt in de *VSK Monitor 2016* min of meer overgenomen: "Hoe de stijging in het aantal meldingen bij het Vertrouwenspunt Sport moeten worden geïnterpreteerd, is lastiger te duiden. Vermoedelijk geeft de stijging vooral aan dat men het punt makkelijker weet te vinden, en vormt de stijging geen indicatie voor een groeiend aantal wantoestanden in de sport".¹⁵

VSK Monitor 2017

De *VSK Monitor 2017* van het Mulier Instituut verscheen op 10 november 2017. In deze monitor wordt gewezen op de noodzaak van een blijvende impact van het actieplan. Nu het actieplan VSK in 2018 het laatste jaar ingaat, moet volgens het Mulier Instituut worden voorkomen dat "wanneer het actieplan als katalysator na 2018 wegvalt, het thema alleen in beleidsstukken blijft bestaan".¹⁶ Het aantal aangevraagde VOG's is in 2017 gestegen naar 98.361 (in 2016: 76.731). Het aantal vertrouwenscontactpersonen is nu 1.044.

Naast deze speciaal getrainde vertrouwenscontactpersonen zijn er nog meer vertrouwens-(contact)personen actief. Het Mulier Instituut komt in de *VSK Monitor 2017* tot een aandeel van verenigingen met vertrouwens(contact)persoon van 56 procent. Bij voetbal is dat percentage 61.¹⁷ De waardering voor de opleiding van vertrouwenscontactpersoon binnen de vereniging is hoog: tachtig procent van de respondenten is van mening dat de opleiding (veel) meerwaarde heeft.¹⁸

8.3 Auditcommissie Seksuele Intimidatie

In 2013 stelde NOC*NSF ook de al eerder genoemde Auditcommissie Seksuele Intimidatie in, bestaande uit drie leden. Deze Auditcommissie rapporteert jaarlijks aan het bestuur van NOC*NSF. De Auditcommissie kreeg tot taak om de tuchtreglementen van de sportbonden te toetsen aan de in 2011 vastgestelde 'Blauwdruk tuchtrect seksuele intimidatie in de sport'. Daarnaast moet de Auditcommissie beoordelen hoe bij de aangesloten sportbonden de afhandeling verloopt van meldingen en klachten over seksuele intimidatie.

In het auditrapport over 2013 werden 57 registraties van meldingen/klachten gemeld. Bij vier meldingen kwam het tot een tuchtzaak en dat gold ook alsnog voor een melding uit 2012. Van deze meldingen werden er twee behandeld door het ISR en de overige door tuchtcommissies op bondsniveau.

Bij sportbonden bleek vaak onbekend of binnengekomen meldingen uiteindelijk ook hebben geleid tot aangifte bij de politie. De Auditcommissie stelde vast dat er sprake was van een grote diversiteit bij de opvolgingen van de meldingen. En dat een groot aantal meldingen niet tot een klacht of een start van een tuchtrectprocedure dan wel aangifte leidde. De Auditcommissie deed de aanbeveling nader onderzoek te doen en pleitte voor meer uniformiteit en strakker toezicht als het gaat om de opvolging van meldingen.

Over 2014 werden door de Auditcommissie 55 meldingen gerapporteerd, waarvan er zeven uiteindelijk leidden tot een officiële klacht. Daarvan kwamen er zes bij een tuchtcommissie en het ISR terecht. Vijf meldingen werden omgezet in een aangifte bij de politie. Bij het grootste deel (41) van de geregistreerde meldingen werd advies gegeven aan de melder en/of doorverwezen naar het Vertrouwenspunt Sport (21). De Auditcommissie wees er echter op dat bij het Vertrouwenspunt Sport ook meldingen binnenkomen die niet door de sportbonden zelf zijn gerapporteerd en daarmee buiten haar zicht vallen.

Voor de derde keer stelde de Auditcommissie vast dat er onduidelijkheid is over een eenduidige afhandeling van meldingen, omdat die op verschillende plekken binnenkomen. Wederom werd geconstateerd dat een groot aantal meldingen niet heeft geleid tot een klacht of een tuchtrectprocedure.

Over 2015 werden 41 meldingen geregistreerd, maar bij tien daarvan was het onduidelijk of het seksuele intimidatie betrof. Van de 31 meldingen waren er vier een officiële klacht geworden. Daarvan zijn er drie bij een tuchtrectcommissie en het ISR terechtgekomen.

Opnieuw werd aanbevolen nader onderzoek te doen naar de opvolging van de meldingen. Gepleit werd voor het opzetten van een eenduidig registratiesysteem. De Auditcommissie stelde overigens vast dat het Vertrouwenspunt Sport buiten het mandaat valt van de Auditcommissie, omdat het geen onderdeel is van de formele reglementen van de sportbonden, terwijl bonden bij veel meldingen wel doorverwijzen naar het vertrouwenspunt. Er zijn dus meldingen bij het Vertrouwenspunt Sport die niet door de sportbonden worden gerapporteerd in de vragenlijsten

die zij invullen. Het databestand van het Vertrouwenspunt Sport wordt door de Auditcommissie omschreven als een logboek, waarin de gesprekken en acties van VPS-vertrouwenspersonen worden vastgelegd.

8.4 Terugblik VSK-beleid en seksuele intimidatie

In de periode waarin het actieplan VSK werd gelanceerd, bestond er in de sportwereld en de politiek vooral zorg over de verruwing en verharding op en rond de sportvelden. Het actieplan bevatte daarom een scala aan activiteiten en maatregelen om deze verruwing en verharding tegen te gaan. Bewustwordingscampagnes gericht op sportbonden en -verenigingen werden gelanceerd, gedragsregels werden aangescherpt, het tuchtrecht werd strakker toegepast en er werd gestreefd naar een betere samenwerking met partijen buiten de sport, zoals het Openbaar Ministerie en de politie. Het breed opgezette actieplan kreeg vanuit het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport een bescheiden budget, gelet op de omvang van de sportwereld (bijna 25.000 verenigingen, ruim 1 miljoen vrijwilligers en 4,5 miljoen sporters in georganiseerd verband) en de maatschappelijke opgaven die aan de sport worden toegedacht.

Geen hoge urgentie voor seksuele intimidatie en misbruik

Toen het actieplan VSK in 2011 verscheen, werd seksuele intimidatie niet gezien als het meest urgente probleem in de sportwereld. Het werd onderdeel van een algemene aanpak van excessen, zoals doping, pesten en matchfixing. Enkele maatregelen die specifiek voor de bestrijding van seksuele intimidatie genomen werden, waren van bestuurlijke aard, zoals de 'Blauwdruk tuchtrecht seksuele intimidatie in de sport'. Daarnaast nam het aantal vertrouwenscontactpersonen toe en breidde NOC*NSF – zoals eerder vermeld – de bestaande hulplijn uit tot het Vertrouwenspunt Sport. Daar konden voortaan ook meldingen worden gedaan over matchfixing en doping.

Uit de rapportages van het Mulier Instituut over het actieplan VSK blijkt niet dat gedurende de afgelopen jaren seksuele intimidatie hoger op de agenda is komen te staan. Ook niet toen werd waargenomen dat het aantal meldingen bij het Vertrouwenspunt Sport stijgende was en dat de meeste meldingen in 2015 betrekking hadden op seksuele intimidatie. Dat kwam waarschijnlijk ook omdat het Mulier Instituut het vermoeden uitsprak dat de stijging geen indicatie vormde voor een groeiend aantal wantoestanden binnen de sport. De oorzaak zou liggen in het feit dat meer over het Vertrouwenspunt Sport werd gecommuniceerd en dat actieve vertrouwenscontactpersonen van bonden naar het Vertrouwenspunt Sport werden doorverwezen. Daarbij ging het Mulier Instituut af op een verklaring van het Vertrouwenspunt Sport zelf, die niet is geverifieerd. Vanaf 2013 is sprake van een stijging van het aantal unieke casussen, van jaarlijks gemiddeld veertig naar gemiddeld zeventig.¹⁹

Stelsel van vertrouwenscontactpersonen

Uit de rapportages van het Mulier Instituut komt het beeld naar voren, dat de sportwereld ten aanzien van het tegengaan van seksuele intimidatie vooral vertrouwd is op de uitbouw van het bestaande stelsel van vertrouwens(contact)personen. Zo wordt melding gemaakt van het feit dat alle 76 sportbonden bij NOC*NSF geregistreerde vertrouwenscontactpersonen hebben aangesteld en dat sprake is van een verdubbeling van het aantal vertrouwenscontactpersonen (in 2016 meer dan 800, in 2017 1.044) die via een opleiding van NOC*NSF zijn getraind.²⁰

Het was bij het Mulier Instituut echter niet bekend hoe vaak vertrouwenscontactpersonen bij sportbonden en -verenigingen werden geraadpleegd. De rapporten van de Auditcommissie Seksuele Intimidatie geven wel inzicht in het aantal contacten over seksuele intimidatie aan de hand van gegevens die de sportbonden zelf aanleverden. Tegelijkertijd stelde de Auditcommissie echter vast, dat er geen goede koppeling was tussen deze data en die van het Vertrouwenspunt Sport. Er was dus geen sprake van een betrouwbaar beeld van het aantal contacten.

De Auditcommissie toonde zich vrij kritisch over de uiteenlopende wijze van opvolging van casussen binnen de sportwereld. Dat gold ook voor het feit dat een groot aantal contacten niet leidde tot een klacht of de start van een tuchtrechtprocedure of uiteindelijk tot het doen van aangifte. Herhaalde oproepen aan NOC*NSF, om nader onderzoek te doen en meer aandacht te schenken aan de opvolging van meldingen door uniformiteit tot stand te brengen en strakker toezicht uit te oefenen, werden tevergeefs gedaan.

Overigens oordeelde de Auditcommissie wel positief over de toename van het aantal vertrouwenscontactpersonen en de toename van het aantal aangevraagde VOG's door sportverenigingen.

8.5 De toekomst van het actieplan Naar een veiliger sportklimaat

In het bovenstaande is duidelijk geworden dat er onvoldoende inzicht bestaat of het breed opgezette actieplan VSK ook heeft geleid tot het effectiever tegengaan van seksuele intimidatie in de sport. Ontegenzeggelijk zijn er gedurende de looptijd van het actieplan op bestuurlijk gebied verbeteringen doorgevoerd, die in algemene zin de sportwereld beter in staat stellen excessen aan te pakken. In hoeverre die verbeteringen ook invloed hebben gehad op het tegengaan van seksuele intimidatie, kan echter niet worden vastgesteld.

Er is veel werk gemaakt van de uitbreiding en training van het aantal vertrouwenscontactpersonen bij sportbonden en -verenigingen. Daarnaast is in 2014 de bestaande hulplijn uitgebreid en omgedoopt tot het Vertrouwenspunt Sport. De daarin werkzame vertrouwenspersonen delen echter geen informatie over concrete gevallen met elkaar of met anderen. Het effect daarvan is dat sportbonden en -verenigingen meestal in het duister tasten over wat er gebeurt met meldingen die worden doorverwezen naar het Vertrouwenspunt Sport. Bovendien valt het Vertrouwenspunt Sport buiten de bevoegdheid van de Auditcommissie Seksuele Intimidatie om te rapporteren over de wijze waarop meldingen worden behandeld.

Onderdeel van algemene aanpak of afzonderlijke voorziening?

Bij de opzet van het actieplan VSK is de keuze gemaakt het bestrijden van seksuele intimidatie deel te laten uitmaken van de algemene aanpak van het tegengaan van excessen. Wat de bestuurlijke maatregelen betreft, ligt het voor de hand dat deze een verantwoordelijkheid van de sportwereld zelf moeten blijven. De bestuurlijke betrokkenheid van NOC*NSF, sportbonden en -verenigingen bij het voorkomen van seksuele intimidatie en misbruik, dient volgens de Onderzoekscommissie drastisch te worden geïntensiveerd. De Onderzoekscommissie heeft daarnaast overwogen of het tegengaan van seksuele intimidatie en misbruik moet blijven plaatsvinden binnen het kader van een breder op het beschermen van de integriteit van sport en sporters gericht beleid, of dat er een afzonderlijke organisatorische voorziening noodzakelijk is.

Mits garanties bestaan dat het bestuur van NOC*NSF de bestuurlijke aandacht voor dit onderwerp intensificeert en borgt, is volgens de Onderzoekscommissie een inbedding in een brede aanpak te prefereren. De reden hiervoor is dat in de praktijk blijkt dat wangedrag op één gebied

zelden op zichzelf staat, en veelal plaatsvindt in een context van onacceptabel gedrag, dat door achteloosheid en “wegkijken” te veel kansen krijgt.

8.6 Aanbevelingen

De Onderzoekscommissie beveelt aan de brede aanpak te continueren en om – naar analogie van het onderwijs – sportverenigingen die voldoen aan de criteria van het actieplan VSK, na toetsing een keurmerk te geven als VSK-vereniging. Het verwerven van dit keurmerk zou de ambitie van elk verenigingsbestuur moeten zijn. Het feit dat een sportvereniging zo’n keurmerk al dan niet heeft, is voor sporters en hun ouders, maar ook voor de sportbond, een indicatie dat het veilig sportklimaat binnen die vereniging al dan niet met succes wordt nagestreefd.

Dit alles vereist een actievere rol van NOC*NSF bij de implementatie van het beleid. De aanbevelingen van het Mulier Instituut zijn kennelijk voor kennisgeving aangenomen, terwijl zij aanleiding hadden moeten zijn tot aanzienlijke verbeteringen. Hetzelfde geldt voor de aanbevelingen van de Auditcommissie Seksuele Intimidatie.

Ook het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, dat de afgelopen jaren grote stappen heeft gezet om beleid te ontwikkelen, zou meer interesse moeten tonen voor de vraag of dat beleid in de praktijk de uitvoering krijgt die het verdient. Overwogen moet worden om – gezien de grote maatschappelijke betekenis van sport en de groeiende betrokkenheid van de overheid – het te voeren beleid in te passen in een wettelijk kader. Hierbij kan worden gewezen op artikel 165 VWEU (*Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie*). Daarin is opgenomen dat de Europese dimensie van de sport dient te worden ontwikkeld “door de eerlijkheid en de openheid van sportcompetities en de samenwerking tussen de verantwoordelijke sportorganisaties te bevorderen, en door de fysieke en morele integriteit van sportlieden, met name jonge sporters, te beschermen”. In deze geest hoort de belangrijke rol van de overheid bij het ontwikkelen en uitvoeren van beleid voor de sport volgens de Onderzoekscommissie ook in de Nederlandse wetgeving een plaats te krijgen.

Hoofdstuk 9

Preventie van en communicatie over seksuele intimidatie en misbruik in de sport

9.1 Het belang van preventie

Ervaringen met seksuele intimidatie en misbruik hebben voor veel slachtoffers ernstige gevolgen voor hun psychische gezondheid. Dat blijkt uit de vele onderzoeken die daarnaar zijn gedaan, en de Onderzoekscommissie heeft dit bevestigd gezien in gesprekken met slachtoffers.

In zekere zin is het omgaan met de gevolgen van leed dat al is aangedaan altijd te laat. Beter is het om seksuele intimidatie en misbruik geen kans te geven en preventief op te treden. In gesprekken met de Onderzoekscommissie klinkt bij veel slachtoffers door: "Voor mij is het te laat, maar ik vertel mijn verhaal niet alleen om erkenning en excuus te krijgen, maar ook om te voorkomen dat het een ander overkomt!"

De aanpak van preventie

Wie enkele dagen, of zelfs maar enkele uren, op internet bekijkt wat er over seksuele intimidatie en misbruik geschreven is, raakt vanzelf onder de indruk van de gigantische hoeveelheid beschikbare informatie. Het veelgehoorde verwijt dat 'de sport' voor dit probleem geen aandacht zou hebben, is dus veel te makkelijk gezegd. Als alles wat wordt aanbevolen en afgeraden in praktijk zou worden gebracht, zou het probleem ongetwijfeld beter worden bestreden. Maar hierbij past wel een kanttekening. De informatie is vaak moeilijk toegankelijk en onduidelijk. Het vereist behendigheid om met de juiste zoektermen informatie te vinden waar men iets aan heeft.

Mede door internet is er online veel informatie over regelgeving en beleid, voorzien van toolkits en wijze raad. Omdat al die informatie voor de opkomst van internet niet voor iedereen beschikbaar of toegankelijk was, mag worden aangenomen dat tegenwoordig veel meer mensen in de sport af en toe van een deel van deze informatie kennisnemen.

De vraag is wie van al die informatie kennisneemt? NOC*NSF, de sportbonden, de sportverenigingen en anderen besteden niet alleen aandacht aan seksuele intimidatie en misbruik, maar ook aan honderden andere onderwerpen die voor de sport relevant zijn. Het is zeer de vraag of de meeste sporters, begeleiders en verzorgers, of zelfs bestuursleden van sportverenigingen, tijd en zin hebben om zich zonder acute noodzaak in al die informatie te verdiepen. Daarom heeft de Onderzoekscommissie Rutgers opdracht gegeven onderzoek te doen naar preventie van seksuele intimidatie en misbruik, en naar de communicatie daarover. Uit dit onderzoek, dat in bijlage 3 bij dit onderzoeksrapport volledig is opgenomen, blijkt dat sporters in verenigingen maar heel oppervlakkig kennis dragen van het beleid en maatregelen gericht op preventie en aanpak die gedurende de twee laatste decennia aan de top zijn getroffen. Minstens zo opvallend is dat praten over omgangsvormen en grenzen die daarbij in acht horen te worden genomen binnen verenigingen nauwelijks gebeurt.

Niet meer dan zestien procent van de sporters blijkt bekend te zijn met het bestaan van vertrouwenscontactpersonen (zie figuur 9.1). Met de mogelijkheid van verwijzing naar het Vertrouwenspunt Sport is een op de tien sporters bekend. Dat leden onder het tuchtrecht vallen, is ook maar bij tien procent van de sporters bekend. Een even hoog percentage van de sporters meent – ten onrechte – dat dat juist niet het geval is. Uit figuur 9.1 is op te maken dat er over (de aanpak van) seksuele intimidatie en misbruik in de sport grote onwetendheid bestaat. Deze uitkomsten bevestigen wat eerder in monitorrapportages van het Mulier Instituut over het actieplan ‘Naar een Veiliger Sportklimaat’ werd geconstateerd. In die rapportages is ook gekeken naar wat bestuursleden en vrijwilligers aan kennis hadden.

Figuur 9.1 Maatregelen genomen door verenigingen en sportscholen, volgens sporters.

Bron: NOC*NSF Sportdeelname Index augustus 2017.

Het is niet moeilijk voor deze onwetendheid een verklaring te vinden. Over de moeite die het kost om de juiste informatie op internetsites van NOC*NSF, sportbonden en verenigingen te vinden, wordt verderop in dit hoofdstuk ingegaan. Maar een belangrijke factor is dat de sport in Nederland in belangrijke mate wordt gedragen door vrijwilligers, op bestuurlijk en op begeleidend/ondersteunend niveau. Professionele ondersteuning of begeleiding is meestal maar in beperkte mate voorhanden. Dat betekent voor het overgrote deel van de sportwereld dat de capaciteit om grote hoeveelheden niet dringend noodzakelijke informatie te verwerken, beperkt is. Men heeft de handen meer dan vol aan het runnen van de sportvereniging en de competitie.

Aan beschikbare informatie over seksuele intimidatie en misbruik bestaat geen gebrek. Maar het is de vraag of iedereen die informatie zoekt over seksuele intimidatie en misbruik door de bomen het bos nog wel kan zien. Een zorgvuldig opgestelde en actueel gehouden routebegeleiding door al die websites is daarbij onontbeerlijk. Maar beter zou het zijn als NOC*NSF en de sportbonden een taskforce zouden instellen, om de beschikbare informatie aan een grondige schoonmaak te onderwerpen en te komen tot een uniforme presentatie. Waar het hier door iedereen onderschreven beleid betreft, moet dat tot een overzichtelijker presentatie kunnen leiden, waardoor mensen geactiveerd worden en niet ontmoedigd raken.

9.2 Misvattingen

Bestuursleden, begeleiders en vrijwilligers komen en gaan en het institutionele geheugen is meestal matig ontwikkeld. Meestal dragen betrokkenen daarom in beperkte mate kennis van het beleid dat op tal van onderwerpen door hun sportvereniging en hun sportbond in de loop der jaren wordt ontwikkeld. Kennis moet dus bij voortduring gerecycled en verversd worden om een plek te krijgen in het dagelijks reilen en zeilen van sportorganisaties.

Dit heeft belangrijke implicaties voor het besturen van een koepelorganisatie als NOC*NSF of van een sportbond. Zij moeten extra alert zijn op een aantal misvattingen dat veel bestuurders parten speelt.

Misvatting 1: beleid wordt automatisch omgezet in praktijk

Helaas is dat niet altijd zo. Het formuleren van goed beleid is essentieel. Maar daarmee is het beleid nog geen praktijk. Papier is geduldig. Men kan er met de beste bedoelingen het mooiste beleid aan toevertrouwen, maar daarmee wordt het nog geen realiteit. NOC*NSF of een sportbond kan op het belang van het tegengaan van seksuele intimidatie en misbruik wijzen en elk bestuur van een sportvereniging aanraden dit onderwerp altijd op de bestuurlijke agenda te houden, maar daarmee gebeurt het nog niet. Dat blijkt al uit het feit dat het bestuur van NOC*NSF het zelf jarenlang mondjesmaat op zijn eigen bestuurlijke agenda heeft gezet.

Het mechanisme dat hier speelt, verloopt voorspelbaar: er gebeurt iets ernstigs, men formuleert beleid, draagt dat uit, treft enkele voorzieningen en als dat allemaal heeft plaatsgevonden, gaat de aandacht weer uit naar andere onderwerpen, die ook na aan het hart liggen. Dat geldt zeker bij het onderwerp seksuele intimidatie en misbruik, waar meestal sprake is van verlegenheid.

Om te zorgen dat seksuele intimidatie en misbruik, in samenhang met andere onderwerpen die voor een veilig sportklimaat nodig zijn, bij voortduring de aandacht krijgen die nodig is, zijn op bestuurlijk niveau in een sportbond en een sportvereniging ten minste drie dingen nodig. Ten eerste bestuursleden die nadrukkelijk de verantwoordelijkheid krijgen zich over de implementatie van het beleid te buigen en daarover de overige bestuursleden te informeren. Vervolgens professionele begeleiding of ondersteuning door sportbonden en NOC*NSF. En, *last but not least*, leden, ouders en andere geïnteresseerde 'buitenstaanders' (bijvoorbeeld de media of gemeenten) die zorgen dat het bestuur als eindverantwoordelijke bij zijn werk gesteund wordt en bij de les blijft. Hieraan kan de verenigingsdemocratie een goede bijdrage leveren.

Misvatting 2: organisaties moet je ongestoord hun werk laten doen

Dat is een tweede veelvoorkomende misvatting. Ter uitvoering van het beleid worden vaak organisatorische verbanden in het leven geroepen, die sommige aspecten van het beleid moeten ondersteunen. Maar het is half werk dat soort instituties in het leven te roepen, zonder te beseffen dat die regelmatig aandacht en onderhoud nodig hebben. Ze moeten constructief, maar ook kritisch in hun functioneren worden begeleid en ondersteund.

Daarbij gaat het vooral om de vraag of de instelling wel doet wat men ervan verwacht, en of die daartoe redelijkerwijs ook in staat is en blijft. Zowel bij de tuchtrechtspraak als bij het Vertrouwenspunt Sport valt op dat het kennismaken en op waarde schatten van hun belangrijkste producten – uitspraken en adviezen – door gebrek aan transparantie bijzonder moeilijk is. Dit wordt echter niet gesignaleerd, omdat bestuurders er geen aandacht voor hebben.

Misvatting 3: communicatie doet vanzelf zijn werk

Dat is een derde misvatting bij veel bestuurders. Ze veronderstellen dat hun boodschappen vanzelfsprekend iedereen bereiken voor wie ze van belang zijn. Maar dat is de vraag. Een sportorganisatie ziet er – net als veel andere organisaties – vanuit het perspectief van het bestuur vaak heel anders uit dan vanuit het perspectief van individuele sporters. Sommige sporters hebben heel weinig op met hun vereniging, laat staan met hun sportbond. Die laatste is in sommige gevallen alleen ‘nodig’ om een licentie te krijgen, of om competitie te kunnen spelen. Van alle problemen die een bestuur bezighouden, hebben sporters vaak in het geheel geen weet.

Juist bij het tegengaan van seksuele intimidatie en misbruik is dit een reëel probleem. Hoe groot je binnen een sportbond en binnen een sportvereniging het algemeen bewustzijn van de gevaren van seksuele intimidatie en misbruik? En hoe vergroot je de weerbaarheid van leden die het risico lopen daarvan het slachtoffer te worden? Hoe zorg je dat omgangsvormen en de daaraan te stellen grenzen onderwerpen zijn waarover gepraat wordt op de vereniging? Door sporters, ouders en begeleiders? Dat kan vanuit een positieve aanpak: “Hoe houden we het leuk in de vereniging?” Maar daarnaast zijn natuurlijk ook andere preventieve maatregelen nodig, zoals minder afgesloten trainingsruimtes, het vierogenprincipe, meerdere trainers op een team. En dat kan moeilijk zonder een grotere betrokkenheid van ouders bij de sportuitoefening.

9.3 De noodzaak van bewustwording

Preventie begint bij bewustwording: alertheid is nodig om situaties te onderkennen waar ongewenst seksueel gedrag zich kan voordoen. Werken aan bewustwording is ook dringend noodzakelijk, zolang een op de drie Nederlanders gelooft dat seksueel grensoverschrijdend gedrag in de sport niet voorkomt en slechts een derde van de sporters vindt dat het thema aan de orde gesteld moet worden binnen de vereniging waar zij zelf sporten.

De bekendheid met het feit dat seksuele intimidatie en misbruik zo vaak voorkomen, dat het ook in de eigen omgeving af en toe kan plaatsvinden, is klaarblijkelijk gering. De kans dat leden van sportverenigingen ‘wegkijken’ of seksuele intimidatie en misbruik niet signaleren, omdat zij zich er niet van bewust zijn, is gelet op de uitkomsten van het onderzoek van Rutgers zeer groot. Dat zo veel sporters denken dat seksuele intimidatie en misbruik niet voorkomen in hun eigen sportomgeving, kan ook het ongeloof verklaren waar slachtoffers tegenaan lopen. Een van hen meldde: “Wie zou mij nou geloven? Iedereen vond hem aardig en geloofde niet dat hij ongepaste dingen zei en deed.”

Op alle niveaus moet derhalve door besturen aan bewustwording worden gewerkt. Een bestuur dat zich aan die verantwoordelijkheid onttrekt, blijft in gebreke en draagt bij aan het vergroten van de risico’s van een onveilig sportklimaat. Dat dit voor besturen een stevige opdracht is, blijkt uit de bevindingen van het rapport van Rutgers. Met het eenmalig organiseren van een workshop is het niet gedaan. Sportverenigingen hebben hierbij de actieve en permanente steun van hun bonden en de regie van NOC*NSF nodig. En die kan alleen maar adequaat zijn, wanneer het onderwerp ook daar niet als een bijzaak wordt beschouwd.

Bewustwording bij de leden van de sportverenigingen vergroten is geen eenvoudige opdracht en vraagt om betrokkenheid van iedereen in de vereniging, de sportbond en bij NOC*NSF. Gedragsregels, gedragscodes en reglementen hebben bovendien meer effect, wanneer de leden van de sportvereniging betrokkenheid ervaren, en ze zelf bij het opstellen en up-to-date houden worden betrokken.

Betrokkenheid bevorderen

Betrokkenheid kan dankzij internet en e-mail tegenwoordig met eenvoudige middelen worden bevorderd, door nieuwe leden van sportverenigingen en/of hun ouders te verwelkomen met een brief of bericht waarin niet alleen staat dat er contributie moet worden betaald. Met dezelfde moeite kan men hen immers ook laten weten, dat de vereniging hoopt dat iedereen plezier in het sporten zal hebben en ernaar streeft dat dat veilig kan gebeuren. Laat de nieuwe leden en/of hun ouders daarbij ook weten, dat indien zich een probleem mocht voordoen, vertrouwenscontactpersonen op verenigings- en bondsniveau de helpende hand kunnen bieden. Maak in die brief en op de website bekend wie de vertrouwenspersonen zijn, wat hun achtergrond is en wat hun contactgegevens zijn.

De KNGU heeft voor trainers en bestuursleden een training geïntroduceerd met als thema 'Ouders'. Daarin wordt besproken hoe verenigingen ouders kunnen verwelkomen, welke informatie er wordt gegeven en hoe het verdere contact met de ouders verloopt. Daarnaast wordt aandacht gegeven aan pesten en seksuele intimidatie aan de hand van voorbeeldsituaties en komen ook oplossingen en een gerichte aanpak aan bod.

Maak de kans op seksuele intimidatie en misbruik zo klein mogelijk

In het onderzoek van Rutgers is gekeken naar het instrumentarium voor sportverenigingen om een effectief preventiebeleid te voeren. Daartoe heeft Rutgers gesproken met een aantal sportbonden, waaronder de KNZB. In het *Verenigingshandboek* van de KNZB is de opgave om een effectief preventiebeleid voor sportverenigingen te formuleren en uit te voeren als volgt onder woorden gebracht:

“Grensoverschrijdend gedrag is een lastig onderwerp, waarvan elke (...)vereniging hoopt dat het bij hen niet voor zal komen. Maar de kop in het zand steken en het er maar niet over hebben is geen oplossing. Als (...)vereniging heb je de taak om dit onderwerp op de agenda te zetten en er, door goed preventief beleid, voor te zorgen dat de kans op grensoverschrijdend gedrag zo klein mogelijk is.”

Hoe doe je dat? In veel sectoren – van het onderwijs tot aan de gezondheidszorg, van de krijgsmacht tot de kinderopvang – gelden strenge en slechts voor één uitleg vatbare gedragsregels. De ene kant van de medaille is het vastleggen van de norm. De andere kant is naleving van die norm en – als dat niet gebeurt – ingrijpen en eventueel toepassen van sancties. Seksuele intimidatie en misbruik gedijen goed in een omgeving waar ongepast – en soms strafbaar – gedrag afgedaan wordt als: “Het hoort er gewoon bij, het is grappig bedoeld.”

Soms is het lastig de grens te trekken tussen wat als ‘normaal kleedkamer gedrag’ beschouwd wordt en wat de grenzen van het acceptabele overschrijdt. Toch moet geprobeerd worden die grenzen aan te geven, ze in normen vast te leggen en die niet steeds verder te laten opschuiven. Onduidelijkheid over wat wel en wat niet acceptabel is, leidt tot onveilige en onacceptabele situaties.

Een voorbeeld hiervan biedt een verenigingsbestuur dat sporters, die zich schuldig hadden gemaakt aan seksueel misbruik, als lid van de sportvereniging handhaafde, omdat het misbruik buiten de hekken van het terrein van de sportvereniging had plaatsgevonden. Als evident misbruik binnen een sportvereniging wordt afgedaan als een uit de hand gelopen grap, zal geen slachtoffer nog de moed hebben melding te maken van ongewenst gedrag. Dan hebben diegenen die grenzen overschrijden zogezegd vrij spel.

Zonder helder beleid gericht op preventie, loopt een sportvereniging het risico dat mensen die grenzen overschrijden, kunnen beweren dat ze “dat niet konden weten”. Of dat minderjarigen die seksueel geïntimideerd en misbruikt worden, denken dat zij de enigen zijn, of niet weten bij wie ze terecht kunnen. Een bestuur dat geen helder beleid heeft, handelt onverantwoordelijk. Dit kan zover gaan, dat juridische aansprakelijkheid ontstaat.

Box 9.1 Voorbeeld van een sportvereniging die heldere regels hanteert en dat duidelijk kenbaar maakt aan haar leden (op 19 november 2017)

“Zoals in de huisregels te lezen valt, hanteert (naam sportvereniging) een zero tolerance beleid ten aanzien van een aantal zaken, zoals drugsgebruik en seksuele intimidatie. Vooral dat laatste onderwerp is de afgelopen weken veelvuldig in het nieuws, denk bijvoorbeeld aan de #MeToo affaire. Zonder dat er een specifieke aanleiding is, is te denken dat ook bij (naam sportvereniging) dit soort zaken voorkomen.

Daarom willen we in elk geval de leden dit bericht sturen. Indien er op de club onverhoopt toch iets dergelijks plaatsvindt of plaats heeft gevonden, is het voor (naam sportvereniging) van groot belang dat er melding van wordt gemaakt. (Naam sportvereniging) heeft hiervoor vertrouwenspersonen tot haar beschikking, waarmee op anonieme en vertrouwelijke basis kan worden gesproken over gevoelige kwesties. Namen en contactgegevens van de vertrouwenspersonen zijn te vinden op de website.”

Risico-verminderende maatregelen

Rutgers heeft nagegaan welke risicofactoren in de sport van belang zijn en welke maatregelen de afgelopen twee decennia zijn genomen om deze te verkleinen. Daarbij onderscheidt Rutgers:

- risico's van seksuele intimidatie en misbruik van kinderen en jongeren;
- risico's van seksuele intimidatie en misbruik van (jong)volwassen topsporters door trainers/coaches en begeleiders;
- risico's van seksueel grensoverschrijdend gedrag tussen trainer en pupil door onachtzaamheid;
- risico's van seksueel grensoverschrijdend gedrag tegen volwassenen in de recreatieve sport.

De meeste aandacht gaat in de praktijk uit naar de preventie van seksueel misbruik van kinderen. Daarbij ligt de focus op het weren van potentiële plegers door het verplicht stellen van een VOG, het opvragen van referenties en het raadplegen van het registratiesysteem. Minder aandacht bestaat voor het verminderen van gelegenheden en ruimte om kinderen en jongeren te *groomen*, voor het vergroten van bewustzijn bij sporters en ouders, en het meer betrekken van ouders bij de sport.

Tabel 9.1 Aandacht voor risicofactoren in huidig beleid.

1. Seksueel misbruik van kinderen/jongeren

Risicofactor	Aandacht in beleid?	In welk landelijk beschikbaar instrument?
Aanwezigheid potentiële pleger	Ja	VOG, screening nieuwe trainers, register (zwarte lijst)
Ruimte om kinderen te 'groomen'	Enigszins	Gedragsregels
Aanwezigheid kwetsbare kinderen	Enigszins	Risicoanalyse (toolkit)
Ambitieuze sporters op jonge leeftijd	Enigszins	Risicoanalyse (toolkit)
Factoren die machtsverschil tussen volwassene en kind groter maken	Nee	-
Gebrek aan kennis sporters	Enigszins	Omgangsregels per vereniging, brochure voor sporters, hoort in taken VCP vereniging
Gebrek aan kennis ouders	Enigszins	Brochure voor ouders, hoort bij taken VCP vereniging
Gelegenheden voor misbruik	Enigszins	Gedragsregels, training Herkennen en Voorkomen van SI, gericht advies van bonden (zoals vierogenprincipe, geen één-op-éénsituaties)
Cultuur (tolereren seksisme, gesloten relatie trainer-pupil)	Enigszins	Risicoanalyse (toolkit), training Herkennen en Voorkomen van SI, VSK, VCP
Weinig betrokkenheid sociale omgeving bij sportende kind	Nee	-
Gebrek aan kennis en urgentie bij vereniging	Ja	Gedragsregels, VCP, gratis VOG, toolkit, e-learning, training Herkennen en Voorkomen van SI, brochures

2. Seksueel misbruik (jong)volwassen topsporters door trainers

Risicofactoren	Aandacht in beleid?	In welk landelijk beschikbaar instrument?
Zelfde factoren als hierboven	Enigszins	VOG, gedragsregels, soms informatiebijeenkomsten bonden
Emotionele afhankelijkheid	Enigszins	VSK: beleidskaart Ouders van Toptalenten
Almachtpositie trainers	Nee	-
Cultuur topsport	Nee	-
Gebrek aan kennis en urgentie bij topsportkader	Wisselend	Verschildt per tak van sport waar het gaat om de mate waarin het is opgenomen in opleidingen van kader, sinds 2017 is het een door NOC*NSF verplicht onderdeel van master-coachopleidingen

3. Seksueel grensoverschrijdend gedrag tussen trainer en pupil door onachtzaamheid

Risicofactoren	Aandacht in beleid?	In welk landelijk beschikbaar instrument?
Cultuur sportvereniging van elkaar aanspreken op gedrag	Nauwelijks	VSK, gedragsregels
Gebrek aan kennis en sensitiviteiten bij sportkader	Wisselend	Meeste vrijwillig kader geen opleiding, bij sportopleidingen zoals CIOS wisselend ingevoerd

4. Seksueel grensoverschrijdend gedrag tegen volwassenen in de breedtesport

Risicofactoren	Aandacht in beleid?	In welk landelijk beschikbaar instrument?
Cultuur (seksisme)	Enigszins	VCP, Verenigingsbox VSK (als onderdeel van omgangsvormen en positief sportklimaat in het algemeen)
Ongelijke machtsbalans aantal mannen/ vrouwen op de vereniging	Nee	-
Gelegenheden	Nee	-
Kwetsbare sporters (minderheden zoals LHBT'ers, sporters met een beperking)	Enigszins	Apart beleid op LHBT-inclusie sportverenigingen

9.4 Belemmerende en bevorderende factoren op verenigingsniveau

Slachtoffers hebben zelf aanbevelingen gedaan die de sportomgeving veiliger kunnen maken. Velen noemen daarbij het belang van een open cultuur, waarin je kunt praten over datgene wat je als ongewenst ervaart. Dat vraagt om een omgeving waarin iedereen die het onderwerp seksueel grensoverschrijdend gedrag aan de orde stelt, serieus genomen wordt. Bij de meeste slachtoffers was daarvan geen sprake en zij hebben daar zeer onder geleden. Ze spreken over een “taboesfeer” omdat ze niet over hun ervaring mochten praten, over het ongeloof en de afwijzing door medesporters, bestuursleden en ook ouders. Het gevoel zelf medeschuldig te zijn en het gemis van een luisterend oor, sloegen slachtoffers nog verder uit het lood. De reacties na het ondergaan van het misbruik hebben zij vaak ervaren als “een tweede, nog zwaardere dreun”. Vaak braken deze slachtoffers hun (veelbelovende) sportcarrière – “een groot deel van mijn leven” – abrupt af. Opvang en nazorg waren er niet. Van sportverenigingen en sportbonden werd niets vernomen. In plaats van een open cultuur hadden deze sporters het idee dat hun ervaringen in de doofpot waren gestopt.

Naast de noodzaak van een open cultuur, noemen slachtoffers ook het belang van heldere normen en waarden die gelden voor alle sporters, ouders van sporters, begeleiders en bestuursleden. Deze normen en waarden moet iedereen in de sportvereniging kennen, zodat iedereen daarop ook kan worden aangesproken. Het begrip ‘respect’ is in de sport breed bekend, maar wordt niet vanzelfsprekend in verband gebracht met het voorkomen van seksuele intimidatie en misbruik. Tijdens de wedstrijd worden gedragsregels door scheidsrechters gehandhaafd, maar daarbuiten lijken ze er vaak niet toe te doen. Pas als normen en waarden in de gehele sportvereniging nageleefd en gehandhaafd worden, kan gesproken worden van een veilige sportomgeving.

De Onderzoekscommissie heeft enkele slachtoffers gevraagd hun aanbevelingen op papier te zetten. In box 9.2 staan voorstellen van een ex-topsporter die te maken had met seksuele intimidatie en misbruik door haar trainer.

Box 9.2 Overzicht van voorstellen op het gebied van preventie

*Voorstellen aan NOC*NSF en de sportbonden:*

- *maak een risicoanalyse en verklein de kansen op een-op-eengelegenheden. Laat naar (buitenlandse) toernooien en wedstrijden altijd twee of meer sporters afreizen;*
- *organiseer voor trainers een verplichte cursusdag over dit onderwerp;*
- *organiseer bijscholing voor leraren op Topsport Talentscholen om beter signalen te herkennen bij sportleerlingen;*
- *maak ouders bewust en wijs hen op hun eigen verantwoordelijkheid.*

*Voorstellen aan NOC*NSF:*

- *richt bij NOC*NSF een vraagbaak in voor sportbonden en sportverenigingen waar ook sporters en ex-sporters met hun verhalen en vragen terecht kunnen;*
- *organiseer jaarlijks dagen voor sporters, bestuursleden en trainers met aandacht voor het tegengaan van seksuele intimidatie en misbruik.*

Voorstel aan de sportbonden:

- *vergroot de weerbaarheid van (jonge) sporters. Las elk jaar een verplichte rustperiode in voor jonge sporters om afstand te nemen tot trainer, coach en begeleider en voor evaluatie.*

9.5 De rol van vertrouwenscontactpersonen

Sportverenigingen zijn – zo heeft Rutgers in zijn onderzoek waargenomen – huiverig om het onderwerp te agenderen, omdat ze denken het probleem daarmee groter te maken. Vaak breekt het aan bestuurlijk verantwoordelijkheidsgevoel: het onderwerp is dan vooral ‘het ding’ van de vertrouwenscontactpersoon of de vertrouwenscommissie. Maar het is en blijft een verantwoordelijkheid van het bestuur van de sportvereniging, met raadpleging en ondersteuning van de sportbond en eventuele verdere ondersteuning op het niveau van NOC*NSF.

Het beleid dat zo veel mogelijk sportverenigingen beschikken over een vertrouwenscontactpersoon, verdient onverminderd voortgang. Maar ook de bekendheid van de vertrouwenscontactpersoon moet zo groot mogelijk zijn. Hij of zij moet goed geschoold zijn en regelmatig bijscholing krijgen. Het bestaande aanbod van NOC*NSF voorziet daarin slechts in beperkte mate en niet alle vertrouwenscontactpersonen nemen aan regionale bijeenkomsten voor bijscholing deel. In het onderzoek van Rutgers wordt gewezen op de door gemeenten geopperde mogelijkheid om vertrouwenscontactpersonen die binnen een gemeente of stadsdeel bij een of meer sportverenigingen actief zijn, periodiek met elkaar in contact te brengen. De Onderzoekscommissie verwacht van zo’n initiatief een zeer positieve impuls.

9.6 De samenwerking met gemeenten

De Nederlandse gemeenten geven jaarlijks 1,2 miljard euro uit aan de sport. Voor een groot deel betreft dat de kosten van sportaccommodaties. Voor een ander deel (86,9 miljoen euro) betreft dat de kosten van gemeenten als bijdrage aan de financiering van buurtsportcoaches, die in bijna alle Nederlandse gemeenten actief zijn. In totaal gaat het om ongeveer 4.500 buurtsportcoaches en combinatiefunctionarissen (2.911 fte). Belangrijke doelstelling is mensen meer te laten bewegen. Gemeenten willen graag verbindingen tot stand brengen tussen sport en andere sectoren, zoals school en gezondheidszorg. Een aantal GGD-organisaties werkt nauw samen met buurtsportcoaches en gemeenten. Tijdens bijeenkomsten in het kader van dit onderzoek gaven enkele GGD-organisaties aan hun kennis en expertise ter voorkoming van seksuele intimidatie en misbruik op scholen, ook te willen inzetten voor sportverenigingen.

Voor haar onderzoek heeft de Onderzoekscommissie contact gezocht met de Vereniging Sport en Gemeenten (VSG). Op verzoek van de Onderzoekscommissie heeft de VSG geïnventariseerd welke rol gemeenten voor zichzelf zien bij het bestrijden van seksuele intimidatie en misbruik. In box 9.3 zijn de uitkomsten van deze inventarisatie opgenomen.

Box 9.3 Inventarisatie onder 390 gemeenten

Inventarisatie onder alle 390 Nederlandse gemeenten uitgevoerd door Vereniging Sport en Gemeenten. Respons 26 procent (n=102).

“Is seksuele intimidatie en misbruik in de sport een thema waarop actief beleid wordt gevoerd?”

Reactie: ja 17 procent, nee 83 procent.

Van de 83 procent die momenteel geen actief beleid voert, gaat 6 procent dit binnenkort ontwikkelen, 24 procent niet en 70 procent van de gemeenten weet het (nog) niet.

Er zijn geen significante verschillen naar gemeentegrootte waar te nemen.

“Waarom wordt hier een actief beleid op gevoerd?”

Door nagenoeg alle respondenten wordt het creëren van een veilig en sociaal sportklimaat genoemd. Enkele overwegingen daarbij:

- “Kinderen en volwassenen moeten kunnen sporten zonder dat dit belemmeringen of angsten geeft.”*
- “Omdat wij het een functie van de lokale overheid vinden om dit zeer gevoelige maatschappelijk probleem op de agenda van bestuursleden te zetten en daarna maatregelen op te zetten.”*
- “Omdat wij vinden dat onze kinderen veilig en gezond moeten kunnen opgroeien. Daarom willen wij dat alle vrijwilligersorganisaties die ‘werken’ met kinderen een actief beleid voeren om (seksueel) grensoverschrijdend gedrag te voorkomen.”*

“Hoe krijgt dit beleid vorm?”

De meeste gemeenten die actief beleid voeren, geven hieraan invulling door voorlichting over het thema te geven. Enkele gemeenten nemen een proactieve houding aan door wat extra te doen in de vorm van agendering, ondersteuning en meedenken.

“Verenigingen ondersteunen met opzetten beleid rondom een veilig sportklimaat en aanbieden gratis VOG.” Deze ondersteuning verloopt vaak via de buurtsportcoach.

- *actief uitdragen van het hebben van een VOG. Voorbeeld geven in eigen sportaccommodaties en dit kenbaar maken (gemeentelijk zwembad);*
- *voorlichtingsavonden voor verenigingen en kader (laten) organiseren;*
- *cursussen aanbieden of faciliteren dat deze gevolgd kunnen worden.*

“Welke rol ziet u voor gemeenten in het algemeen weggelegd op het thema seksuele intimidatie en misbruik in de sport?”

Net als de gemeenten die actief beleid voeren of dat binnenkort gaan doen, wordt het geven van informatie en voorlichting over het thema het meest genoemd als voorbeeld van de rol van gemeenten. Ook het faciliteren en actief ondersteunen van clubs wordt relatief vaak genoemd.

Een kleiner deel respondenten ziet een rol voor de gemeente in het op de agenda zetten van het onderwerp en het bespreekbaar maken bij verenigingen (en andere vrijwilligersorganisaties).

Slechts enkele gemeenten beschouwen het thema als een echte verenigingsaangelegenheid en zien de rol van de gemeente als minimaal.

Opvallend is dat slechts twee gemeenten opperen om voorwaarden mee te nemen in subsidieafspraken, bijvoorbeeld de verplichting om een VOG aan te vragen voor (jeugd)kader.

Tot slot is er nog een opmerking gemaakt op het gebied van voorzieningen: “Fysieke maatregelen in accommodaties treffen (bijvoorbeeld meer glas).”

Dit laatste punt, de fysieke inrichting van accommodaties, acht de Onderzoekscommissie van groot belang. Door een weloverwogen inrichting kan de mogelijkheid om seksuele intimidatie en misbruik te plegen immers aanzienlijk worden beperkt. De directeur van de KNGU, Marieke van der Plas, liet de Onderzoekscommissie weten dat zij tijdens het KNGU congres voor Trainers & Coaches op 14 en 15 oktober 2017 op het volgende had gewezen: “Ik was laatst bij Delta Sport Zierikzee en het is prachtig om te zien hoe zij met de bouw rekening hebben gehouden met veiligheid. Overal glazen wanden. Je kan zo van de ene sport naar de andere sport lopen. Genoeg ruimte voor de ouders om naar hun eigen kinderen te kijken. Dat is iets wat ik graag zie.”

Gelet op de rol van gemeenten ten aanzien van sportaccommodaties verdient dit punt dus grote aandacht.

9.7 Belemmerende en bevorderende factoren op bondsniveau

Samenwerking in de sport komt moeizaam tot stand. Vaak wordt sportspecifiek gedacht, ook als het over problemen gaat die zich lenen voor een gezamenlijke aanpak, al dan niet met een leidende of ondersteunende rol van NOC*NSF. De media-aandacht voor seksuele intimidatie en misbruik in de sport heeft het gevoel van urgentie om de krachten te bundelen versterkt. Zo bestaat er een Werkgroep seksuele intimidatie waarin KNVB, KNHB, KNZB, KNGU, Nevobo, KNWU en NOC*NSF vertegenwoordigd zijn. Verschillende sportbonden zijn begonnen met eigen campagnes.

Box 9.4 Aanpak preventie KNZB

Monitoring van preventiemaatregelen

De KNZB voert campagne met andere brancheorganisaties (zwembaden), gericht op preventie ('Code Blauw'). De KNZB heeft een 0-meting en (na een jaar) een 1-meting gedaan om het effect van hun campagne 'Code Blauw' te meten. Komend jaar volgt een 2-meting om meer te weten te komen over de doorwerking van de campagne. De KNZB concludeert: "Hoewel de periode tussen de 0-meting en de 1-meting relatief kort was, lijken de eerste effecten van Code Blauw voorzichtig positief. Vooral de bekendheid van de campagne en de bewustwording van het probleem zijn flink toegenomen. Bij de daaropvolgende acties is echter nog een wereld te winnen. Uit de 1-meting komt ook naar voren dat maar liefst 86,1 procent van de respondenten beschikt over huisregels en 73,7 procent over gedragsregels, die zijn opgenomen in statuten of huishoudelijk reglement.

Bovendien worden bezoekers en leden meer aangesproken op de gedragsregels: 24,8 procent van de respondenten deed dit in 2015 en maar liefst 37,9 procent in 2016. Uit de 1-meting blijkt tevens dat inmiddels 64,2 procent over een Verklaring Omtrent Gedrag beschikt.

Als we inzoomen op de functiegroepen waarvoor een VOG is aangevraagd, zien we voor alle groepen ten opzichte van 2015 een forse stijging: bestuursleden (van 21,2 naar 37,3 procent), trainers/coaches (van 43,2 naar 50,4 procent), vrijwilligers (van 19,7 naar 42,2 procent), medewerkers (van 24,2 naar 44,3 procent), directie/management (van 15,2 naar 29,1 procent), zwembadmedewerkers (van 18,2 naar 43,9 procent) en zweminstructeurs (van 37,9 naar 61,9 procent)."

Omdat er behoefte was aan eenheid en uniformiteit, is de KNLTB drie jaar geleden begonnen met het project 'Fair Play', waarin zowel seksueel grensoverschrijdend gedrag als doping en matchfixing aangepakt worden. Er is nieuw beleid opgesteld, met een reglement en met gedragscodes per doelgroep (arbitrage, begeleiders, ouders, tennissers, vrijwilligers). Het beleid is primair gericht op preventie. Verenigingen kregen een informatiepakket toegestuurd met daarin gedragscodes, folders, flyers, posters en een bord dat bij de ingang van de accommodatie kan worden geplaatst, om zo bewustwording te creëren bij leden en bezoekers. Op het bord staat een verwijzing naar de website van de KNLTB. Het pakket bevat ook informatie over het aanstellen van een vertrouwenspersoon, het doen van meldingen, en over de rol van de vereniging en die van de bond.

De voortgang van dit project wordt vastgelegd in jaarverslagen. In totaal kreeg de KNLTB in 2016 72 meldingen, variërend van adviesaanvragen van tennisverenigingen tot klachten over onsportief gedrag, wangedrag en grensoverschrijdend gedrag. Nog eens drie meldingen kwamen rechtstreeks terecht bij de vijf vertrouwenspersonen van de KNLTB.

Hoe rekening te houden met belemmerende en bevorderende factoren op het niveau van NOC*NSF?

Veel informatie over wat er voor preventiebeleid aan instrumentarium beschikbaar is, staat op de website van NOC*NSF, maar is daar niet altijd eenvoudig te vinden. Hetzelfde kan worden gezegd over de sites van een aantal sportbonden. De Onderzoekscommissie heeft zelf de sites van sport-

bonden bezocht en gezocht naar informatie die voor sporters relevant kan zijn om vragen over seksuele intimidatie en misbruik te vinden. Zij heeft hiervan verslag gedaan aan deze sportbonden en hoopt dat haar bevindingen leiden tot verbeteringen in de vindbaarheid en toegankelijkheid. Gevolg van onbekendheid met de instrumenten is dat sportverenigingen het onderwerp soms aanpakken via ongeschreven regels, dan wel veel losse instrumenten gebruiken in plaats van een samenhangend geheel. Veel sportverenigingen geven in het onderzoek van Rutgers aan niet te weten wat te doen met meldingen, wat ze moeten doen en waar te starten met beleid.

9.8 Toolkit

Sportbonden geven aan dat het hebben van gedragsregels alleen niet voldoende is. Er is behoefte aan een stappenplan waarmee sportverenigingen advies en begeleiding krijgen om beleid te ontwikkelen. De toolkit van NOC*NSF kent zeven stappen:

1. zet het onderwerp op de agenda;
2. maak een risicoanalyse (hiertoe zijn ook twee vragenlijsten opgenomen);
3. stel een vertrouwenscontactpersoon aan;
4. besteed aandacht aan de gedragsregels voor begeleiders in de sport;
5. bepaal hoe om te gaan met aanstellingen van vrijwilligers;
6. maak samen met je leden omgangsregels;
7. informeer alle betrokkenen over het beleid.

Sommige sportbonden, zoals de KNZB, hebben dit stappenplan verfijnd en opgenomen in het verenigingshandboek.

NOC*NSF monitort het gebruik van de toolkit niet. Op bijeenkomsten met sportverenigingen bleek dat, op een enkele uitzondering na, geen van de aanwezige sportverenigingen de toolkit kende. Ook sportondersteuners van gemeenten kenden het instrument niet. De *Sportaanbieders-monitor 2017*, een van de monitoren van NOC*NSF, laat zien dat maar tien procent van de sportverenigingen de toolkit in huis hebben. Slechts zeven procent van de sportkaderleden geeft aan dat zijn vereniging van de toolkit gebruikmaakt.

9.9 Stimuleringsregeling gratis Verklaring Omtrent Gedrag (VOG)

Sinds 2015 kunnen sportverenigingen gebruikmaken van een gratis VOG. De VOG is gratis, mits een vereniging kan laten zien dat ze breder preventief beleid voeren. Sportverenigingen moeten een aanvraag hiervoor doen bij NOC*NSF.

Veel (middel)grote bonden stimuleren het aanvragen van een VOG. Ze geven daarbij aan dat het geen waterdicht middel is: "Het is niet zaligmakend, maar het niet doen is dom." Vaak maakt het onderdeel uit van een breder pakket aan preventieve maatregelen die sportverenigingen kunnen nemen. Ook kan een VOG dienen als middel om het thema bespreekbaar te maken. Bijkomend pluspunt van de regeling is volgens bonden dat verenigingen moeten kunnen aantonen dat ze een vorm van preventief beleid hebben. Punt van aandacht dat door een bond wordt genoemd, is dat sportscholen met een winst oogmerk geen aanspraak kunnen maken op de gratis VOG-rege-

ling, terwijl sommige sporten vrijwel uitsluitend zijn ondergebracht bij sportscholen in plaats van bij verenigingen.

Een aantal sportverenigingen worstelt met de vraag voor wie een VOG moet worden aangevraagd. Of ze verwachten vrijwilligers kwijt te raken als ze hen verzoeken een VOG aan te vragen. Er heerst onder sportverenigingen onduidelijkheid over de vraag hoelang een VOG houdbaar is en of bij de afweging of een VOG wordt verstrekt ook tuchtrechtelijke veroordelingen een rol spelen.

Het aantal aanvragen voor een gratis VOG is naar de stand van 2017 98.361. Sportbonden hebben echter geen overzicht welke verenigingen de VOG's hebben aangevraagd. De aanvragen daarvoor gaan via NOC*NSF. Bonden kunnen bij NOC*NSF een overzicht opvragen van verenigingen die een VOG hebben aangevraagd en het aantal aangevraagde VOG's, maar kunnen daar niet zelf bij. Enkele grote sportbonden hebben onlangs met NOC*NSF de afspraak gemaakt dat binnenkort wel zelf te kunnen.

Naast het verplicht stellen van een VOG is het bij het aanstellen van trainers/coaches, begeleiders en vrijwilligers aan te raden om referenties te vragen. Zeker waar een trainer/coach, begeleider of vrijwilliger eerder werkervaring heeft opgedaan bij andere sportverenigingen, is het alleszins redelijk dat hij daarvoor toestemming geeft.

9.10 Vertrouwens(contact)personen

Sportbonden kunnen een vertrouwenscontactpersoon of vertrouwenspersoon aanstellen om het thema seksueel grensoverschrijdend gedrag bij sportverenigingen op de agenda te zetten. Ook kunnen sportverenigingen zelf een vertrouwenscontactpersoon aanstellen. NOC*NSF stelt dat een vertrouwenscontactpersoon bij sportverenigingen het belangrijkste middel is om sporters en ouders te bereiken. Op bondsniveau is te zien dat alle sportbonden over een bij NOC*NSF geregistreerde vertrouwenscontactpersoon beschikken. Er is overigens een grote variëteit aan taken en rolopvattingen van vertrouwenspersonen en vertrouwenscontactpersonen bij sportbonden en -verenigingen.

Veel sportbonden adviseren verenigingen om een vertrouwenscontactpersoon aan te stellen. Andere zien een vertrouwenscontactpersoon vooral als een van de beleidsmaatregelen die verenigingen kunnen nemen om in aanmerking te komen voor de gratis VOG-regeling. Zij stimuleren het aanstellen van een vertrouwenspersoon daarom niet uit eigen beweging.

Het aantal vertrouwenscontactpersoon neemt gestaag toe. Toch heerst er, net als bij de VOG, nog veel onduidelijkheid. Verenigingen vragen zich bijvoorbeeld af of "vrijwilligers dit allemaal wel aankunnen", want er worden "enorme eisen gesteld aan de functie". Ook vragen ze zich af of de vertrouwenscontactpersoon een verenigingslid moet zijn of juist een persoon die geen deel uitmaakt van de sportvereniging.

De toenemende interesse voor het aanstellen van een vertrouwenscontactpersoon blijkt ook uit de aanmeldingen voor de opleidingsmodule, die door NOC*NSF wordt aangeboden. De opleiding voor vertrouwenscontactpersonen is de afgelopen jaren populairder geworden en wordt daarom ook steeds vaker gegeven. NOC*NSF heeft recent extra trainers aangesteld om aan de

toenemende vraag te voldoen. In 2017 is het aantal vertrouwenscontactpersonen dat opgeleid is via NOC*NSF, opgelopen tot meer dan duizend. Dit is meer dan in de jaren daarvoor. Inmiddels beschikt 56 procent van de sportverenigingen over een vertrouwens(contact)persoon.

De kosten van de opleiding voor vertrouwenscontactpersoon zijn volgens sportbonden voor sommige verenigingen een probleem.

De opleiding zelf krijgt, zo blijkt uit de interne evaluaties van NOC*NSF, een positieve beoordeling van deelnemers. Ook uit eerder onderzoek naar de effectiviteit en bruikbaarheid van het beleidsinstrumentarium blijkt dat de door NOC*NSF geschoolde vertrouwenscontactpersonen tevreden zijn over hun opleiding, en dat het aanstellen van een vertrouwenscontactpersoon wordt gezien als effectief beleidsinstrument. Wel gaven de vertrouwenscontactpersonen in eerder onderzoek aan ondersteuning te missen, evenals voldoende terugkomdagen en bijscholing. Inmiddels organiseert NOC*NSF drie keer per jaar regionale terugkomdagen, maar door gebrek aan belangstelling moest een in juli geplande dag worden verschoven naar 25 november 2017. Aan deze bijeenkomsten nemen gemiddeld zeventig vertrouwenscontactpersonen deel, per jaar dus ongeveer 200.

Het volgen van een opleiding om vertrouwenscontactpersoon te worden, is niet verplicht. Dat is reden tot zorg bij sommige sportbonden, omdat hierdoor de kwaliteit van een vertrouwenscontactpersoon niet kan worden gegarandeerd. Om te stimuleren dat vertrouwenscontactpersonen een opleiding van NOC*NSF volgen, heeft een sportbond zijn verenigingen aangeboden om de helft van de opleidingskosten te betalen.

De meeste sportbonden weten niet welke verenigingen over een vertrouwenscontactpersoon beschikken en wie dit precies zijn. Een centrale registratie, waardoor ook een rechtstreeks informatiekanaal wordt geopend, is wenselijk. Hierin zou NOC*NSF moeten voorzien.

Dat vergemakkelijkt ook het aanbieden van (bijdragen aan) opleidingen. De Nationale Politie heeft de Onderzoekscommissie laten weten in de opleiding van vertrouwens(contact)personen te willen deelnemen en inzicht te bieden in de nieuwe werkwijze van de Nationale Politie.¹

9.11 Trainers en coaches: opleidingen

Sportbegeleiders spelen een belangrijke rol in de cultuur en omgangsvormen in de vereniging. Zij hebben soms fysiek contact met sporters en geven ook aan hoe sporters met elkaar moeten omgaan. Het is belangrijk dat sportbegeleiders zich bewust zijn van de afhankelijkheid van sporters. Zij moeten een integere houding ontwikkelen in de omgang met sporters, zowel wat betreft lichamelijk contact – bijvoorbeeld door te checken of iemand het goed vindt dat er een fysieke instructie van een beweging plaatsvindt – alsook op het emotionele vlak. Zoals een trainer van topsporters dat in zijn gesprek met de Onderzoekscommissie uitdrukte: “Wees je er als trainer van bewust dat niet alles wat goed is voor de prestaties, ook goed is voor de jeugdige sporter. Als trainer moet je je realiseren dat je deze kinderen vaak meer ziet dan hun eigen ouders. Je moet dus ook beseffen dat je in veel gevallen een verlengstuk van de opvoeding bent.”

Trainers en coaches hebben soms een bondsopleiding of een beroepsopleiding (CIOS, ALO of een andere sportopleiding) gevolgd, waarbinnen dit thema als vak een belangrijke plek moet hebben. Maar soms zijn trainers en coaches ook vrijwilligers, bijvoorbeeld ouders die bijspringen in een vereniging.

Concrete ideeën die werden aangedragen zijn:

- sportopleidingen en bondsopleidingen voor trainers en coaches zouden ruim aandacht moeten besteden aan het bespreekbaar maken van seksueel grensoverschrijdend gedrag en het ontwikkelen van seksuele integriteit. In deze trainingen en opleidingen zouden voorbeelden van risicovolle situaties gebruikt moeten worden als oefenmateriaal;
- waar sprake is van licenties, zouden aan de licentieverlening voorwaarden kunnen worden verbonden. En waar gewerkt wordt met jonge topsporters, zouden alleen trainers met een licentie aan de slag mogen gaan;
- gemeenten zouden – eventueel in samenwerking met trainersverenigingen, dan wel met een brancheorganisatie als NLcoach – voor vrijwillige trainers en coaches van lokale verenigingen thema-avonden over seksueel grensoverschrijdend gedrag kunnen organiseren.

Hoofdstuk 10

Signaleren en melden

10.1 Waarom wordt er zo weinig gemeld?

Als zich een geval van seksueel misbruik voordoet, is dat vaak alleen bij het slachtoffer en de pleger bekend. Eerder is al aan de orde gekomen, dat veel slachtoffers niet met anderen delen wat hen werd of wordt aangedaan. Soms vertelt een slachtoffer zijn verhaal pas (veel) later, naar aanleiding van een bijzondere gebeurtenis, zoals berichtgeving over seksueel misbruik dat elders heeft plaatsgevonden. Ook de instelling van deze Onderzoekscommissie door NOC*NSF bracht sommige slachtoffers ertoe hun ervaring alsnog vertrouwelijk te delen. Maar veel slachtoffers doen er het zwijgen toe.

Verskillende slachtoffers vertellen waarom ze een geval van seksuele intimidatie en misbruik niet eerder of niet meteen hebben gemeld. De meest genoemde redenen, die natuurlijk ook in combinatie kunnen voorkomen, worden hierna besproken.

Angst voor de pleger

Soms oefent de pleger geestelijke en zelfs fysieke terreur uit over zijn slachtoffer. Soms subtiel, soms fors en grof. Het slachtoffer raakt daardoor zo geïntimideerd, dat het zijn ervaring niet aan anderen durft te vertellen. Een bijzondere vorm hiervan kan zijn dat een vrijwilliger bang is zijn vrijwilligersbaan te verliezen door het aanwijzen van een pleger. Ook komt het voor dat een sporter vreest voor de eigen sportcarrière. De pleger kan bijvoorbeeld een sleutelrol bij de selectie vervullen of in een bepaalde fase bij de voorbereiding op een belangrijk evenement feitelijk onvervangbaar zijn. Het slachtoffer ondergaat het misbruik, of laat het voortduren, omdat de pleger grote invloed heeft op zijn toekomstige mogelijkheden. Ook komt het voor dat de pleger het slachtoffer op het hart drukt het seksuele contact tussen hen beiden geheim te houden en daarover te zwijgen. Mocht het seksuele misbruik naar buiten komen, dan zou dat ophef veroorzaken en voor het slachtoffer of voor hen beiden verkeerd aflopen.

Schaamte en schuldgevoel

Het slachtoffer vindt het misbruik zelf zo vernederend, dat het daarover niet met anderen wil praten. Het vreest negatieve reacties uit zijn omgeving, die aanleiding kunnen zijn voor sociale isolatie, afkeer, bespottend of pesten. Ook vreest het slachtoffer soms dat het zelf de schuld zal krijgen van wat is voorgevallen (*victim blaming*). Niet zelden buit de pleger dit schaamte- en schuldgevoel van het slachtoffer op deze manier uit. Een vorm hiervan is dat het slachtoffer vreest van leden van de sportvereniging of medesporters het verwijt te krijgen het eigen nest te bevuilden. Of het verwijt te krijgen "het toch zelf te hebben gewild". Slachtoffers deinzen er zelfs na lange tijd voor terug om hun verhaal te doen. Ze voelen zich schuldig, omdat ze vrezen dat gedurende hun stilzwijgen wellicht nieuwe slachtoffers zijn gemaakt en ze schamen zich ervoor dat niet te hebben voorkomen.

Gebrek aan weerbaarheid en onmacht

Gebrek aan weerbaarheid en onmacht komt bij kinderen veel voor. Als ze aan sport gaan doen, betreden ze een spannende, onbekende wereld. Talentvolle, jonge sporters trekken sneller dan in school- of ander verband op met volwassen medespelers en trainers, coaches, begeleiders. Daarin worden ze soms met gedrag geconfronteerd waarop zij niet of onvoldoende zijn voorbereid. Die voorbereiding is ook niet eenvoudig. Ouders, verzorgers of de sportvereniging waarvan ze lid worden, gaan vaak bewust of onbewust voorbij aan het risico dat een nieuwe sporter misschien ook met onaangename en ontoelaatbare praktijken geconfronteerd kan worden. Ze vertellen niet dat de nieuwe sporter zich onder die omstandigheden moet verzetten of in ieder geval hulp moet vragen. Toch blijkt dat in de praktijk heel effectief te zijn. Een 14-jarig meisje dat door haar moeder was gewaarschuwd op te letten of er geen rare dingen gebeurden, zocht meteen hulp toen ze een mobiele telefoon onder de deur van haar kleedhokje zag glijden, zo meldde haar moeder aan de Onderzoekscommissie. Maar sommige kinderen kunnen geen weerstand bieden en ondergaan het misbruik, wellicht omdat ze denken dat het erbij hoort of onontkoombaar is.

Emotionele relatie met de dader

Bij jeugdige sporters speelt soms een rol dat ze bewondering of zelfs een zekere genegenheid voor de pleger van seksuele intimidatie en misbruik hebben opgevat. Deze heeft vaak gedurende langere tijd extra aandacht voor de sporter getoond en de jeugdige sporter is langzaam maar zeker in zijn ban geraakt. Als de begeleider hieraan ten onrechte onvoldoende weerstand biedt, kan dit ontaarden in seksueel misbruik. Maar het kan ook zijn dat een begeleider dit soort gevoelens probeert op te wekken en gedurende langere tijd stimuleert, om op een gegeven moment seksueel misbruik van de sporter te maken (*grooming*).

Onwetendheid omtrent de mogelijkheid om te melden of advies te vragen

Bij slachtoffers is lang niet altijd bekend waar zij terecht kunnen om – eventueel anoniem – over hun ervaring te spreken. Sportbonden en sportverenigingen vertrouwen erop dat de informatie op hun websites de individuele sporters wel zal bereiken. Of ze gaan ervan uit dat die in een nood-situatie wel te vinden zijn. Dat is veel te optimistisch gedacht. Sporters horen juist vóórdat ze in de problemen komen te worden geïnformeerd over het feit dat er helaas soms dingen gebeuren die niet mogen en over wat ze in zo'n geval kunnen en moeten doen.

10.2 De rol van ouders, verzorgers of anderen

Vaak komt iemand er uit zichzelf niet toe om aan anderen te vertellen dat hij seksueel misbruik heeft ervaren. Dat betekent echter niet dat het slachtoffer daarvoor geen aandacht van anderen heeft gezocht. Veel slachtoffers vertellen dat zij meerdere malen – vaak indirect – geprobeerd hebben de aandacht van hun ouders of van anderen voor het misbruik te vragen. Soms tonen zij zich diep gefrustreerd door het feit dat die signalen niet werden opgevangen. Het is dus van groot belang niet alleen naar de woorden van een slachtoffer te luisteren, maar ze ook te verstaan: er kan meer achter zitten dan op het eerste gezicht het geval lijkt.

“Ik vind het niet meer leuk op sport”

Wanneer kinderen tegen hun ouders zeggen “dat ze het niet meer leuk vinden op de sport”, “dat ze niet meer naar een training willen”, “dat ze niet naar het feestje bij de trainer willen”, “dat ze niet alleen met een trainer naar het buitenland willen” en tal van andere signalen geven, komt het vaak

voor dat ouders dit voor kennisgeving aannemen: “Niet zeuren, flink zijn, doorzetten, je hebt net nieuwe spullen gehad” en wat het reisje betreft: “Leuk toch?”

Door belangstellend en geduldig op dit soort opmerkingen in te gaan en er rustig over te praten, kunnen ouders en anderen nagaan of er wellicht iets aan de hand is. Misschien bedoelde het kind alleen maar te zeggen wat het zei, maar misschien wilde het ook iets anders aangeven.

Vertrouwen bij ouders in het goede gedrag van mensen aan wie ze de zorg voor hun kind toevertrouwen, is gelukkig meestal helemaal terecht. Maar blind vertrouwen in anderen kan dramatische gevolgen hebben.

“Die aardige man of vrouw”

Een van de lastigste problemen voor slachtoffers of hun ouders is dat zij, wanneer zij het misbruik bekendmaken en de naam van de pleger noemen, soms op een muur van ongeloof stuiten. Anderen kunnen zich “niet voorstellen” of “niet geloven” dat die persoon “zoiets” gedaan kan hebben. Zij weten niet dat plegers van seksueel misbruik vaak goede bekenden van het slachtoffer en diens omgeving zijn, gewaardeerde vrijwilligers of bekwame begeleiders, die altijd klaar staan om iets voor de sportvereniging te doen. Het zijn dikwijls mensen voor wie veel waardering bestaat, voor wie soms een lintje wordt aangevraagd, van wie je dit niet zou verwachten, en over wie je dus ook liever niet wilt horen dat zij zich aan misbruik schuldig maken. En soms heeft de pleger familie in de vereniging of machtige vrienden. Hier kan de cultuur binnen een sportvereniging een grote rol spelen. Als de ogen en oren open staan voor signalen en hints dat ‘iets niet goed zit’, kan veel onheil worden voorkomen.

Ongeloof is het ergste

Soms verwijt de omgeving de melder zelfs impliciet of expliciet dat hij of zij misbruik heeft gemeld, en begint men met het uitspreken van geloof in de pleger. Dat is voor iemand die de moeilijke stap neemt om een geval van misbruik te melden, natuurlijk een vreselijke ervaring. Een ouder van een slachtoffer verklaarde tegen de Onderzoekscommissie: “Het ongeloof van andere ouders en van het team is het ergste. En als de politie dan ook nog ten minste twaalf weken nodig heeft voor ze iets bekendmaakt, leef je dus twaalf weken in onmin met je directe sportvrienden.”

Hier ligt een belangrijke taak voor het bestuur van een sportvereniging. Uiteraard mag iemand die een geval van seksuele intimidatie of misbruik meldt er niet automatisch van uitgaan dat iedereen de beschuldigde meteen veroordeelt. Maar een melder mag er wel op rekenen dat anderen zijn melding serieus nemen en ervoor zorgen dat er een zorgvuldig onderzoek wordt ingesteld. Daar hoort een verenigingsbestuur voor te zorgen.

Niet geloven gaat soms heel ver...

Niet geloven en niet serieus nemen kunnen soms heel ver gaan. Door het radioprogramma *Argos* werd gemeld dat een trainer die wegens onzedelijk gedrag bij een sportvereniging was weggestuurd, daarna gewoon bij een andere sportvereniging aan de slag kon. En sommige ouders stuurden hun kinderen meteen naar die andere sportvereniging, omdat betrokkene toch zo'n goede trainer was.

Marjan Olfers vertelde in *de Volkskrant* van 10 februari 2017 dat een trainer wegens onzedelijk gedrag bij een sportvereniging was weggestuurd, maar dat de ledenvergadering het daar niet mee eens was en het vertrouwen in het bestuur opzegde. Dit is later overigens weer rechtgezet.

10.3 De gevolgen van het niet-melden van seksueel misbruik

Het gevolg van het niet-melden van een ernstig geval van seksueel misbruik is dat het slachtoffer in zijn eentje met deze ervaring moet omgaan. Niemand kan ingrijpen. De pleger kan ongehinderd met zijn onzedelijk gedrag doorgaan, ook bij andere leden van dezelfde vereniging of van andere organisaties waarbinnen hij actief is. Zijn misdrijven kunnen niet worden bestraft en hij kan rustig zijn VOG blijven ophalen. De Onderzoekscommissie kent geen enkel positief argument dat niet-melden zou kunnen rechtvaardigen.

Box 10.1 Twee voorbeelden van omgaan met meldingen

Voorbeeld 1

Een grote sportvereniging (teamsport) met 2.000 leden en honderden vrijwilligers heeft een vertrouwenscommissie en twee vertrouwenspersonen. De vertrouwenscommissie is er voor het bestuur en de vertrouwenspersonen zijn er voor de leden. Op portretjes in het verenigingsgebouw staan alle functionarissen van de sportvereniging beschreven, zodat iedereen weet wie de vertrouwenspersonen zijn en hoe ze te bereiken zijn. De praktijk is dat een melding met de vertrouwenscommissie wordt besproken, als de melder daarmee akkoord gaat. Als de melding aanleiding is voor een onderzoek, dan is het bestuur aan zet.

De vertrouwenspersonen kregen onlangs drie meldingen, waarvan een over seksuele intimidatie. Een ouder langs de lijn herkende een scheidsrechter als iemand die als trainer bij een andere sportvereniging was vertrokken na een onderzoek naar seksueel grensoverschrijdend gedrag. De vertrouwenspersonen hebben over deze melding contact gezocht met de sportbond. Uit dat contact bleek dat tegen de scheidsrechter/trainer nooit een klacht was ingediend en dat in het onderzoek ook niet was gebleken dat sprake zou zijn van seksueel grensoverschrijdend gedrag. De vertrouwenspersonen houden zich aan de regel dat ze de sportbond altijd informeren over meldingen die betrekking hebben op seksuele intimidatie en misbruik.

Voorbeeld 2

Een vertrouwenscontactpersoon krijgt een anonieme melding over een verkrachting van een meisje en poging tot verkrachting van een ander meisje na afloop van een feest van hun sportvereniging (individueel en teamsport). De pleger, ook lid, is een paar jaar ouder dan de meisjes. Beide meisjes overwegen aangifte te doen, als zich nog een derde slachtoffer meldt. In de tussentijd is de pleger lid geworden van een andere vereniging.

Het Wetboek van Strafvordering kent een aantal misdrijven waarvan altijd aangifte moet worden gedaan (artikel 160 lid 1). Een van deze misdrijven is verkrachting. De vertrouwenscontactpersoon heeft daarom zelf contact opgenomen met de contactfunctionaris van de politie voor de sport. Zo kan de politie nagaan of er nog meer slachtoffers zijn en wegens gevaarzetting de nieuwe vereniging op de hoogte brengen.

10.4 Secundaire victimisatie?

Soms wordt wel een negatief argument tegen het melden van misbruik aangevoerd, namelijk dat melden voor het slachtoffer veel problemen met zich mee kan brengen. Tuchtrecht en strafrecht vergen nu eenmaal dat de verantwoordelijke instanties zorgvuldig aan waarheidsvinding doen. Iemand kan natuurlijk niet enkel op basis van een melding of aangifte veroordeeld worden. Een waarheidsvinding kan een langdurig en pijnlijk proces zijn. Daarom raadt men een slachtoffer de gang naar de tucht- of strafrechter weleens af, omdat daardoor een 'secundaire' oftewel 'tweede victimisatie' zou dreigen. Dat wil zeggen dat het slachtoffer nogmaals ernstig leed kan ondergaan, maar nu door de – soms langdurige – periode waarin de door hem gedane aangifte wordt behandeld. Melders hebben de Onderzoekscommissie laten weten dat ze lange tijd een confrontatie met de pleger in de rechtszaal of bij de tuchtrechter niet aandurften of nog steeds niet aandurven, uit vrees om wat hen is aangedaan weer op te rakelen.

Dit is een reëel risico en het kan voor het slachtoffer inderdaad een zware belasting zijn. Intensieve begeleiding en ondersteuning van het slachtoffer kunnen het hele proces echter draaglijker maken en zijn daarom absoluut noodzakelijk. En iedereen moet zijn best doen om die periode zo kort mogelijk te laten duren, met zo min mogelijk belasting van het slachtoffer.

Toch moeten bij de vrees voor een tweede victimisatie twee kanttekeningen worden gemaakt. Het ene slachtoffer is het andere niet. Sommige slachtoffers zijn zeer weerbaar en willen dat de pleger terechtstaat. Een tweede kanttekening is dat het voor anderen moeilijk – zo niet onmogelijk – is in te schatten of het leed dat een slachtoffer ondergaat tijdens een tucht- of strafproces en alles wat daarmee samenhangt, ernstiger zou zijn dan het leed en zelfverwijt dat een slachtoffer met zich mee blijft dragen als door zijn toedoen een pleger niet aangeklaagd of vervolgd wordt. Die kan daardoor straffeloos blijven en zijn ontuchtige handelingen ook bij anderen voortzetten.

Enkele slachtoffers hebben verteld dat zij tientallen jaren nadat zij seksueel werden misbruikt, daar nog steeds ernstig onder lijden. Zij vrezen dikwijls dat de pleger – mede door hun nalaten om hem aan te klagen – meer slachtoffers heeft gemaakt.

Hoe pijnlijk een aangifte en wat daarop volgt ook kan zijn, het gevoel dat men de pleger van seksuele intimidatie en misbruik niet onaantastbaar heeft gelaten, versterkt het gevoel van eigenwaarde van het slachtoffer. Het slachtoffer doet wat het kan om de kans dat anderen hetzelfde overkomt kleiner te maken. Zoals een slachtoffer zei: "Een slachtoffer is niet zielig." Het kan ook strijdbaar zijn. Medeleven met het slachtoffer is op zijn plaats, maar het moet wel met opgeheven hoofd verder door het leven kunnen gaan. Daar moeten zijn naaste omgeving en adviseurs het slachtoffer bij helpen. Het slachtoffer is onder bepaalde omstandigheden iets aangedaan wat nooit had mogen gebeuren. En de pleger heeft iets gedaan wat hij nooit had mogen doen. Daarover moeten, behoudens goed gemotiveerde uitzonderingen, een tucht- en strafrechter oordelen.

Wat te doen om melden van seksuele intimidatie en misbruik te bevorderen?

Het melden van seksuele intimidatie en misbruik is essentieel om ertegen te kunnen optreden. Daarmee ligt de vraag op tafel wat gedaan kan worden om het melden van seksuele intimidatie en misbruik te bevorderen. Deze problematiek doet zich natuurlijk niet alleen in de sport voor. De afgelopen decennia is de aandacht voor seksuele intimidatie en misbruik overal toegenomen en zijn in andere sectoren van de samenleving op dit punt maatregelen genomen.

10.5 Meldingen in andere sectoren: onderwijs

In de Algemene Ledenvergadering van NOC*NSF op 28 mei 1996 werd gesproken over de aanpak van de affaire-Ooms en over een breder en doelgericht beleid voor het tegengaan van seksuele intimidatie. Daarbij werd ook gewezen op ontwikkelingen in andere maatschappelijke sectoren, met name in het onderwijs. In de jaren tachtig en negentig kreeg preventie van seksueel misbruik daar meer aandacht. Er werden vertrouwenspersonen aangesteld en klachtencommissies in het leven geroepen.

Op basis van de daarmee opgedane ervaringen werd op 28 juli 1999 nieuwe wetgeving van kracht, met als belangrijkste onderdeel een meldplicht voor personeel in het primair onderwijs, voortgezet onderwijs, beroepsonderwijs en volwasseneneducatie. Deze meldplicht voor het personeel is bedoeld om het bevoegd gezag op de hoogte te brengen van vermoedens van strafbare feiten. Onder personeel worden alle personeelsleden begrepen, waaronder ook contactpersonen en vertrouwenspersonen. Het bevoegd gezag is verplicht bij de politie aangifte te doen van seksueel misbruik. Dat gebeurt na overleg met een vertrouwensinspecteur van de Onderwijsinspectie. In de onderwijswetgeving is namelijk geregeld dat het bevoegd gezag onverwijld in overleg moet treden met de vertrouwensinspecteur, als het bevoegd gezag op enigerlei wijze bekend is geworden dat een "ten behoeve van zijn school met taken belaste persoon" zich mogelijk schuldig heeft gemaakt aan een zedenmisdrijf jegens een leerling. Hiermee is sprake van een laagdrempelige mogelijkheid om vermoedens van seksueel misbruik op vertrouwelijke basis te bespreken, voordat aangifte wordt gedaan. De vertrouwensinspecteur begeleidt het bevoegd gezag naar het doen van aangifte. De vertrouwensinspecteurs van de inspectie zijn zelf vrijgesteld van het doen van aangifte. Er is wel regelmatig contact tussen de vertrouwensinspecteurs en de zedenpolitie.

Geen interne afhandeling

Voor deze nieuwe wetgeving tot stand kwam, werden zedendelicten vaak binnen een school afgehandeld. Een pleger van een zedenmisdrijf moest meestal wel bij zijn school vertrekken, maar kon vaak elders weer aan de slag. Zonder veroordeling kon de pleger blijven beschikken over een VOG. Schoolbesturen en directies kunnen sinds de nieuwe wet niet meer naar eigen goeddunken handelen. De verplichte aangifte bij de politie en een eventuele vervolging door het Openbaar Ministerie bieden naar verwachting betere mogelijkheden om seksueel misbruik effectief tegen te gaan.

Elke school voor het primair en voortgezet onderwijs is sinds 1 augustus 1998 verplicht om over een klachtenregeling te beschikken. Op grond van de klachtenregeling sluit de school zich aan bij een lokale of regionale klachtencommissie. Indien een personeelslid daarin zitting heeft, is het gehouden aan zijn meldplicht. Als de klachtencommissie een klacht gegrond verklaart en het over een strafbaar feit gaat, treedt de aangifteplicht in.

Ongewenst, maar niet strafbaar gedrag

Bij de meld- en aangifteplicht is sprake van gedrag dat de grenzen van het strafbare nadert of er zelfs overheen gaat. Maar er is ook gedrag dat niet in de buurt komt van strafbaarheid, maar wel als ongewenst en ongepast moet worden beschouwd. Daarvoor bestaan in het onderwijs gedragsregels die een grote mate van gelijkenis vertonen met gedragsregels in de sport. Zo moet het personeelslid zorgen voor een omgeving en sfeer waarbinnen de leerling zich veilig voelt. Dat betekent dat een personeelslid een leerling in zijn waarde laat en niet verder in diens privéleven doordringt dan noodzakelijk is. Ook als sprake is van (wederzijdse) gevoelens als verliefdheid, geldt dat seksuele handelingen en relaties tussen docenten en overige personeelsleden enerzijds en leerlingen anderzijds – ongeacht de leeftijd – zijn verboden.

Een veilig schoolklimaat

Het streven naar een veilig schoolklimaat is in de loop van de jaren ook gericht op andere vormen van ongepast gedrag, zoals intimidatie, diefstal, agressie en pesten. In 2015 is deze bredere aanpak wettelijk verankerd. De nieuwe regels houden onder andere in dat vanaf 1 augustus 2017 de Onderwijsinspectie alle scholen in het primair, voortgezet, speciaal en middelbaar beroepsonderwijs gaat toetsen op sociale veiligheid in het onderwijs (met als mogelijke uitkomsten: goed, voldoende of onvoldoende). Scholen kunnen dan het predicaat 'sociaal veilig' krijgen of – als ze niet aan de toets voldoen – dat verliezen. De toets is niet vrijblijvend. Scholen moeten een veiligheidsplan hebben en aantonen dat ze adequaat op signalen reageren. Ook moeten ze de veiligheidsbeleving van leerlingen jaarlijks monitoren. De scholen zijn verplicht de gegevens van de monitor aan de Onderwijsinspectie beschikbaar te stellen. De wijze waarop de monitoring wordt uitgevoerd, is wettelijk vastgelegd.

Klachtencommissies

Klachtencommissies publiceren geanonimiseerde samenvattingen van hun uitspraken op hun websites. Een rondgang langs de belangrijkste (koepel)commissies voor het openbaar en bijzonder (confessioneel) onderwijs leert dat de afgelopen jaren geen enkele klachtuitspraak over seksuele intimidatie is gepubliceerd.

Beoordeling van meldingen

De Onderwijsinspectie heeft een *Factsheet meldingen Vertrouwensinspecteurs Inspectie van het Onderwijs over het schooljaar 2015-2016* gepubliceerd, waarin ook de meldingen in de schooljaren 2013-2014 en 2014-2015 worden genoemd. Gemiddeld worden in elk schooljaar ongeveer 2.000 meldingen gedaan. Zo'n 350 daarvan hebben betrekking op seksuele intimidatie en misbruik. Deze aantallen hebben betrekking op alle vormen van onderwijs (primair, voortgezet, speciaal, middelbaar beroepsonderwijs, hoger onderwijs). Het aantal meldingen dat betrekking heeft op seksueel misbruik door personeelsleden bedraagt 31 (27,7%) in het schooljaar 2014-2015. Voor het schooljaar 2015-2016 gaat het om 48 meldingen van seksueel misbruik door personeelsleden (47,1% van het totale aantal meldingen over seksueel misbruik). Dat schooljaar was ook de eerste keer dat bijgehouden werd hoe vaak meldingen werden gedaan over seksuele intimidatie door personeelsleden. Dat waren er 78 (33,3%).

Het aantal meldingen over seksuele intimidatie is in het primair onderwijs het hoogst. Het voortgezet onderwijs kent het hoogste aantal meldingen over seksueel misbruik. Het gaat daarbij jaarlijks om enkele tientallen meldingen. In het speciaal onderwijs en het middelbaar beroepsonderwijs gaat het om enkele meldingen over zowel seksuele intimidatie als seksueel misbruik. In het hoger onderwijs zijn in de drie schooljaren genoemd in de factsheet geen meldingen gedaan.

Lerarenregister

Vanaf 1 augustus 2018 wordt het lerarenregister wettelijk verplicht voor alle leraren in Nederland. Om ingeschreven te staan in het lerarenregister zijn de benoembaarheidsvereisten, zoals opgenomen in de diverse sectorwetten van het onderwijs, van belang. Een leraar is benoembaar als hij of zij bevoegd is, een VOG kan overleggen en de rechter de leraar niet heeft uitgesloten van het geven van onderwijs. Bij een veroordeling wegens seksueel misbruik kan de rechter de dader veroordelen tot uitsluiting van lesgeven en een VOG zal in beginsel niet (meer) overlegd kunnen worden. In dergelijke gevallen is inschrijving in het lerarenregister dus niet (meer) mogelijk. In dergelijke gevallen zal de werkgever overgaan tot beëindiging van de arbeidsrelatie en zal deze werknemer op grond van de benoembaarheidsvereisten niet meer aangesteld kunnen worden in het onderwijs.

10.6 Meldingen in andere sectoren: kinderopvang

Op grond van de Wet kinderopvang en kwaliteitseisen peuterspeelzalen bestaat er in de kinderopvang een meldplicht gewelds- en zedendelicten. Deze meldplicht houdt in dat alle personen die werkzaam zijn in een kinderopvangvoorziening, verplicht zijn om bij een aanwijzing dat een collega zich schuldig maakt aan seksueel of ander geweld tegen een kind, dit meteen te melden bij hun werkgever. De werkgever is op zijn beurt wettelijk verplicht hierover te overleggen met de vertrouwensinspecteur van de Onderwijsinspectie. Als werknemers vermoeden dat de werkgever zelf zich schuldig maakt aan seksueel of ander geweld tegen een kind, dan is de werknemer verplicht hiervan aangifte te doen bij de politie.

Ouders die vermoeden dat tegen hun kind seksueel of ander geweld is gebruikt, kunnen contact opnemen met de vertrouwensinspecteur. De vertrouwensinspecteur kan advies geven over te nemen stappen en over het doen van aangifte.

Onder kinderopvangvoorzieningen worden verstaan kindercentra, gastouderbureaus, voorzieningen voor gastouderopvang en peuterspeelzalen. Het college van burgemeester en wethouders ziet per gemeente toe op de naleving van de kwaliteit van deze voorzieningen. Het toezicht wordt uitgevoerd door de GGD. De Onderwijsinspectie onderzoekt jaarlijks de gemeentelijke taken op het gebied van het toezicht op de naleving van de wettelijk vastgelegde kwaliteitseisen.

Personeel werkzaam in de kinderopvang heeft naast het vereiste van een VOG te maken met een continue screening. Dit betekent dat informatie over personen die in aanraking komen met justitie vanwege een relevant strafbaar feit en daardoor een bedreiging kunnen zijn voor de veiligheid van de kinderen, beschikbaar komt bij de toezichthouder, die vervolgens de desbetreffende personen weert uit de kinderopvangsector.

Onlangs bekende een pedagogisch medewerker van de buitenschoolse opvang Partou in De Bilt dat hij een aantal jonge kinderen had misbruikt. Dat toont aan dat seksuele intimidatie en misbruik door ogenschijnlijk sluitende maatregelen nooit geheel kunnen worden voorkomen. Permanente aandacht is daarom geboden.

10.7 Meldingen in andere sectoren: gezondheidszorg

Seksueel grensoverschrijdend gedrag in de gezondheidszorg is onder alle omstandigheden verboden. Zo bepaalde een regionaal tuchtcollege onlangs dat een medisch specialist die met wederzijds goedvinden seks had met een volwassen patiënte, een jaar geschorst werd, waarvan een halfjaar voorwaardelijk.¹ Ook in het strafrecht is, naast ontucht met minderjarigen en mensen die in een zorginstelling verblijven, ontucht met volwassen patiënten en cliënten in een niet-klinische setting strafbaar. De titel van een brochure van de Inspectie voor de Gezondheidszorg laat aan duidelijkheid niets te wensen over: *Het mag niet, het mag nooit*.

Elke vorm van “seksueel geweld” moet worden gemeld bij de Inspectie voor de Gezondheidszorg binnen drie werkdagen nadat dit “seksueel geweld” is vastgesteld. Voorbeelden van gedragingen die onder de meldplicht vallen, zijn seksueel getinte berichten en opmerkingen, onnodige ontkleding en betastingen van de geslachtsdelen zonder dat dit voor de behandeling of de diagnostiek nodig is.

Niet alleen strafrechtelijk, maar ook tuchtrechtelijk kan een zorgverlener voor seksueel overschrijdend gedrag worden vervolgd. De meest ingrijpende maatregel die de tuchtrechter kan opleggen, is doorhaling van de inschrijving in het BIG-register.² Voor veel beroepen in de gezondheidszorg is het noodzakelijk om in dat register ingeschreven te staan. Zonder inschrijving kunnen deze zorgverleners hun beroep niet uitoefenen. Dat geldt voor medisch specialisten, maar ook voor fysiotherapeuten.

De Inspectie voor de Gezondheidszorg kan ook zelf een bevel of aanwijzing geven aan een zorgaanbieder en aan een (solistisch werkende) zorgverlener. Dat kan op grond van de Wet kwaliteit, klachten en geschillen zorg. De reikwijdte van deze wet is ruimer en geldt ook voor bijvoorbeeld sportmassieurs. De wetgever heeft voor deze beroepsgroep een onderscheid gemaakt tussen ontspanningsmassages en handelingen gericht op blessurepreventie aan de ene kant, en handelingen gericht op genezing- en blessurebehandeling aan de andere kant. Wat de eerste categorie betreft, is de Wet kwaliteit, klachten en geschillen zorg niet van toepassing. Wat de tweede categorie betreft, is dat wel het geval.

10.8 Meldingen in andere sectoren: scouting

Een van de grotere organisaties waar veel jongeren lid van zijn, is Scouting Nederland. De organisatie met ongeveer 100.000 leden in de leeftijd van 6 tot 18 jaar drijft op vrijwilligers. Wie aan scouting denkt, heeft het al gauw over spel en uitdagingen in de natuur. Ideale omstandigheden voor plezier, maar ook een risico voor ongewenst gedrag. In 1998 voerde Scouting Nederland een meldingsplicht in. Elk vermoeden van een “seksueel contact” met een jeugdlid moet bij het landelijk bureau worden gemeld. Het landelijk bestuur heeft daarvoor een contactpersoon van het landelijk servicecentrum aangewezen. Dat kan een landelijk opvangteam activeren om de plaatselijke groep te adviseren en te ondersteunen.

Scouting Nederland beschikt over een overzichtelijk en bruikbaar stappenplan bij een melding over ongewenst gedrag:

1. Stap 1 (de eerste drie minuten) houdt in dat de melder rustig en neutraal te woord wordt gestaan. Degene aan wie wordt gemeld, wordt aangeraden om inhoud, aard en ernst van de melding te noteren in neutrale bewoordingen.
2. Voor stap 2 worden drie uren uitgetrokken. In die periode vormt het groepsbestuur een tweemanschap en wordt contact opgenomen met het landelijk servicecentrum. Eventueel – afhankelijk van de ernst van de melding – kan ondersteuning door dat team worden ingeroepen.
3. Stap 3 (de eerste drie dagen) is het inwinnen van advies bij de politie. Liefst aan de hand van een eerste gesprek met het slachtoffer en/of diens ouders. Vanzelfsprekend vindt in deze fase ook een gesprek plaats met de beschuldigde. Scouting Nederland gaat in deze fase – ongeacht de ernst van de melding – over tot het op non-actief stellen van de beschuldigde.
4. Stap 4 (binnen drie weken) houdt in dat overleg met hulpverlenende instanties wordt gevoerd en informatie wordt verstrekt aan niet-rechtstreeks betrokken ouders.
5. Binnen drie maanden (stap 5) moet het bestuur beslissen over te treffen maatregelen (aangifte of een ordemaatregel), moet verdere informatie aan rechtstreeks betrokkenen en niet-rechtstreeks betrokkenen worden gegeven en moet aan het landelijk servicecentrum worden gerapporteerd.

6. Scouting Nederland kent nog een zesde stap (binnen drie jaar). Daarin wordt een eventuele gerechtelijke procedure gevolgd en vindt de slotrapportage aan het landelijk servicecentrum plaats.

Al sinds 1998 houdt Scouting Nederland een interne zwarte lijst bij. Dat kan zonder bezwaren vanwege de privacywetgeving, omdat de ledenadministratie van Scouting Nederland wordt gevoerd door de aanmeldingen door lokale groepen. Er vindt dus geen verwerking en uitwisseling tussen verschillende organisaties plaats.

Wie als vrijwilliger bij de ene scoutinggroep niet langer welkom is, kan niet via een aanmelding bij een andere scoutinggroep actief worden. De ledenadministratie accepteert de nieuwe aanmelding niet. Het gaat hier om vrijwilligers die om welke reden dan ook niet conform de gedragscodes binnen Scouting Nederland hebben gehandeld.

Meldplicht

Bij het behandelen van een geval van seksueel misbruik is onzekerheid over wat 'men' moet doen voor veel verenigingen een groot probleem. Dat kan ertoe leiden dat men het probleem uit de weg probeert te gaan, een oogje dichtknijpt of zelfs in een permanente staat van ontkenning verkeert: "Dit gebeurt bij ons niet." In dat laatste geval is het nodig om struisvogelgedrag te vervangen door het besef dat seksuele intimidatie en misbruik overal kunnen voorkomen en dat men er goed aan doet daarop bedacht te zijn.

Onwetendheid kan ertoe leiden dat men zelf gaat verzinnen hoe zo'n geval moet worden aanpakkt, wie daarbij wel of niet moeten worden betrokken, et cetera.

10.9 Aanbevelingen

Voor iedereen die in de sport actief is, geldt dat voor seksueel grensoverschrijdend gedrag in de sport geen plaats is en dat iedereen een verantwoordelijkheid heeft dit gedrag tegen te gaan en – als het toch voorkomt – hiervan melding te doen. Dit uitgangspunt behoort, zoals een aantal bonden reeds heeft gedaan, in statuten en reglementen van de bond en verenigingen te worden verankerd. Daarvan gaat op zichzelf al een krachtig signaal uit, dat seksuele intimidatie en misbruik niet worden getolereerd en dat ertegen zal worden opgetreden. Dan weet iedereen – ook de potentiële plegger – waar hij aan toe is.

Dit leidt tot de volgende aanbevelingen:

1. Stel verplicht dat leden die kennis krijgen van een geval van seksuele intimidatie of misbruik, dit melden bij het bestuur van de vereniging. Als het om zaken gaat die niet in het tucht- of strafrecht verboden zijn, handelt het bestuur dit af.
2. Als een bestuur van een vereniging kennisneemt van gepleegde tucht- of strafrechtelijke vergrijpen, is het verplicht dit te melden bij het bondsbestuur en – na overleg – om tegen de vermoedelijke plegger handelend op te treden met een ordemaatregel of sanctie.
3. Als een bondsbestuur kennisneemt van gepleegde tuchtrechtelijke vergrijpen, stelt het een onderzoekscommissie in. Als die vaststelt dat het vergrijp inderdaad heeft plaatsgevonden, maakt het bestuur de zaak aanhangig bij de tuchtrechter. Als het bondsbestuur kennisneemt van gepleegde strafrechtelijke vergrijpen, meldt het die bij de politie en volgt het bovendien de procedure die hierboven voor tuchtrechtelijke vergrijpen is beschreven.

4. Het is gewenst dat verenigingen een – vertrouwelijke – registratie van incidenten bijhouden, waarbij wordt vermeld hoe op een incident is gereageerd, bijvoorbeeld met een vermaning, een ordemaatregel of een sanctie. Indien zich later met betrekking tot dezelfde persoon weer problemen voordoen, is het belangrijk deze registratie te kunnen raadplegen.
5. Indien een lid van de vereniging geschorst of geroyeerd wordt of een tuchtrechtelijke straf krijgt opgelegd, moet dit (ook) in de ledenadministratie van de bond worden opgenomen. Als betrokkene zich bij een andere vereniging binnen de bond als lid aanmeldt, dient de bond de betrokken vereniging te informeren over de eerder opgelegde sanctie, zodat betrokkene zich niet zonder meer opnieuw als lid kan inschrijven.

De Onderzoekscommissie heeft met vertrouwenspersoon Pascal Kamperman (KNVB) van gedachten gewisseld over een schematische procesbeschrijving van de wijze waarop verenigingen, sportbonden en NOC*NSF kunnen omgaan met meldingen. De schematische procesbeschrijving is opgenomen in bijlage 8.

10.10 Informatie over een pleger delen met anderen

Het komt voor dat een pleger niet alleen binnen één sportbond actief is, maar ook lid is van een andere sportbond. Dat roept de vraag op of die andere sportbond mag worden gewaarschuwd. Informeren mag, mits dit beperkt blijft tot “droge feiten”, maar niet door inzage te verlenen in of zelfs uitwisselen van ‘zwarte lijsten’.

Binnen één sportvereniging (of bond) kan registratie van wangedrag (meestal) zonder probleem plaatsvinden. De belangrijkste eis daarbij is het betrachten van grote zorgvuldigheid in de omgang met die gegevens. Maar het is op grond van de privacywetgeving niet mogelijk de in die registratie vermelde gegevens aan anderen buiten de sportbond ter beschikking te stellen. De enige wijze waarop sportbonden thans van een sanctionering bij een andere sportbond kunnen kennismaken, is via het door NOC*NSF bijgehouden centrale registratiesysteem van plegers van seksuele intimidatie. Daar stonden op 16 oktober 2017 drie namen in. De Onderzoekscommissie is ervan op de hoogte dat op 1 januari 2018 minstens één van deze namen uit het register wordt verwijderd. Aan de effectiviteit van het register als middel om anderen op de hoogte te stellen, kan worden getwijfeld.

De vraag is dus of andere oplossingen denkbaar zijn die dit probleem beter behandelbaar maken. Vaak worden tegen andere oplossingen juridische problemen in verband met de privacywetgeving in stelling gebracht, maar daarvoor bestaan natuurlijk ook altijd juridische oplossingen. De vraag is echter of die door de sportwereld wel gewenst worden, en of ze niet zodanig bewerkelijk zijn dat ze hun doel voorbijschieten.

Eén vereniging voor alle sporters?

In theorie zou het denkbaar zijn om alle sporters, en anderen die lid van een vereniging zijn, automatisch via een dubbellidmaatschap lid van een iedereen omvattende sportvereniging te maken. Er zijn sportbonden die een dubbellidmaatschap kennen (van de sportbond en van de daarbij aangesloten sportvereniging) en daar zou nog een lidmaatschap van een overkoepelende sportvereniging bijkomen, die met name bedoeld is voor het gezamenlijk voeren van één ledenadministratie. Als iedere sporter lid is van ‘dezelfde’ vereniging, is het probleem van registratie van personen in beginsel opgelost. De Onderzoekscommissie heeft zich ervan vergewist dat dit op zich een werkbare optie zou kunnen zijn, maar acht de bereidheid om hiertoe over te gaan, de dwingende noodzaak, evenals de financiële haalbaarheid voorlopig op zijn best een voorwerp voor nadere studie.

Een nieuw register?

De Onderzoekscommissie heeft zich ook georiënteerd omtrent door de Autoriteit Persoonsgegevens toegelaten registraties, die bekend staan als 'zwarte lijsten'. Het verkrijgen van toestemming voor het vervaardigen en inzien van een zwarte lijst, is geen sinecure. NOC*NSF heeft alleen toestemming voor het aanhouden van een zwarte lijst van personen die 'tuchtrechtelijk' zijn gestraft. Maar het opstellen van een zwarte lijst van personen die niet zijn veroordeeld of tegen wie geen aangifte is gedaan, is niet eenvoudig. De Autoriteit Persoonsgegevens stelt daarvoor strenge voorwaarden. De zwarte lijst moet bijvoorbeeld noodzakelijk zijn, omdat de organisatie het daarmee beoogde doel niet kan bereiken op een andere manier, die minder ingrijpend is voor de privacy van de betrokkenen. De organisatie moet ook duidelijk maken dat het belang van de organisatie zwaarder weegt dan de gevolgen voor betrokkenen van plaatsing op de zwarte lijst.

De Autoriteit Persoonsgegevens heeft toestemming gegeven voor een aantal zwarte lijsten, bijvoorbeeld lijsten van winkeldieven, verzekeringsfraudeurs, overlast veroorzakende hotelgasten en bezoekers van horecagelegenheden. In de zorg bestaat een register van personen die – onder andere op grond van seksuele intimidatie van cliënten – door alle zorginstellingen worden geweerd.

Toch beveelt de Onderzoekscommissie ook deze oplossing nog niet aan. Elke sportbond die bij zo'n register aangesloten wil zijn, moet aantoonbaar zelf alles gedaan hebben om plegers van seksuele delicten te signaleren en te weren. Dat is in de sportwereld nog lang niet het geval. Bovendien vereist realisering een kostbare professionele organisatie, die uiterst zorgvuldig met persoonsgegevens kan omgaan. Van meer belang is echter dat de 'grensoverschrijders' zich niet alleen binnen de wereld van de sport bewegen, maar ook daarbuiten. Omdat het altijd om zaken zal gaan waarin de politie gekend moet worden, is het beter erop te vertrouwen dat die – bij voorkeur in overleg met de sportorganisatie – probeert vast te stellen of elders ook van gevaarstelling sprake is. Daar moet de politie dan interveniëren en zorgen dat men bedacht is op mogelijke risico's.

Andere suggesties

In haar studie 'Organisatorische inbedding, de juridische structuur en de toereikendheid van de maatregelen' beveelt Marjan Olfers een centraal meldsysteem aan, "waar alle meldingen, waaronder anonieme meldingen en meldingen van verdachte situaties/omstandigheden binnen komen (...)." Deze registratie van meldingen "wordt eventueel gekoppeld aan andere registratiesystemen buiten de sport en eventueel met politie/justitie documentatie. Ook (zachte) informatie moet in het systeem kunnen worden opgeslagen." Het ligt volgens haar voor de hand om dit systeem in een publiekrechtelijke omgeving te brengen. "In verband met privacy en het delen van informatie. Wellicht onder het gezag van de politie." Dit idee verdient volgens haar nadere uitwerking (Olfers, 4.5.1).³ Deze suggestie is verwant aan een publiekelijk gedane aanbeveling van Pieter van Vollenhoven om tot een speciale instantie te komen, om beschuldigingen van seksuele intimidatie te onderzoeken.

De Onderzoekscommissie is van mening dat het meer in de rede ligt om – waar nodig – het functioneren van reeds bestaande instanties – zoals de Nationale Politie – te verbeteren, dan om daaraan nieuwe toe te voegen, die eventueel onder het gezag van de politie zouden moeten worden geplaatst. Bovendien acht zij het bijeenbrengen van op anonieme basis verkregen gegevens over zeer vertrouwelijke en gevoelige zaken, die vervolgens met andere registraties gekoppeld moeten worden, bij een niet nader gedefinieerde nieuwe instelling, moeilijk in te passen in de Nederlandse rechtsorde.⁴

Dit neemt natuurlijk niet weg, dat bij een sportvereniging, een bond of bij NOC*NSF anonieme meldingen over seksuele intimidatie en misbruik kunnen binnenkomen die – gelet op de inhoud daarvan – aanleiding moeten zijn voor een oriënterend onderzoek door daartoe bevoegde instanties.⁵

Hoofdstuk 11

Melden en/of adviseren

11.1 Vertrouwelijke advisering

Het komt voor dat een slachtoffer van seksuele intimidatie of misbruik dit onmiddellijk aan zijn ouders of verzorgers vertelt, aan een vertrouwde vriend, vriendin of bekende, of aan een huisarts of sportarts. Die kunnen dan adviseren wat hij het beste kan doen en daarbij hulp bieden. Er zijn ook speciaal voor advisering opgerichte hulpdiensten. Bekende voorbeelden van dat laatste zijn Slachtofferhulp Nederland, het Centrum Seksueel Geweld en instellingen op het gebied van de geestelijke gezondheidszorg.

Advies vragen of melden

Er is een belangrijk verschil tussen het vragen van vertrouwelijk advies of iets ergens melden. In het dagelijks spraakgebruik lopen de begrippen door elkaar, maar de Onderzoekscommissie zal hier proberen ze uit elkaar te houden.

Een vertrouwelijk adviseur heeft alleen een relatie met wie hem advies vraagt. Voor sommige adviseurs, bijvoorbeeld advocaten, is zelfs wettelijk vastgelegd dat niemand – ook niet politie of justitie – hen kan dwingen om te vertellen welke informatie ze hebben gekregen en welk advies ze hebben gegeven. Dat is het bekende ‘verschoningsrecht’ (artikel 218 *Wetboek van Strafvordering*) gebaseerd op het beroepsgeheim. Voor de meeste mensen die vertrouwelijk advies geven, geldt dat niet. De rechter kan bepalen dat zij ondanks de beloofde geheimhouding toch een verklaring moeten afleggen. Maar in de praktijk is dit niet zo relevant. Als iemand vertrouwelijkheid belooft, betekent dit dat hij niet uit zichzelf aan een ander zal vertellen wat hij weet.

11.2 Meldpunt

Bij een meldpunt ligt dit anders. Aan een meldpunt vertel je iets in de wetenschap en verwachting dat het meldpunt iets met je melding kan doen. Daarvoor is het meldpunt ook ingericht. Dat betekent niet dat een meldpunt niet discreet of prudent met een melding moet omgaan, maar het zal in beginsel de actie nemen die op een melding hoort te volgen. Binnen organisaties kunnen nadrukkelijk meldpunten worden ingesteld. In de praktijk betekent dit dat men personen aanwijst bij wie een melding kan worden gedaan. Dat kunnen bijvoorbeeld bestuursleden zijn of vertrouwenscontactpersonen. Zij zullen natuurlijk discreet met de aan hen gegeven informatie omgaan, maar in bepaalde gevallen zullen ze daarop ook actie nemen.

Rolvermenging

Soms treden instanties en personen niet alleen op als vertrouwelijk adviseur, maar ook als meldpunt. Dat is niet makkelijk te combineren. Vertrouwelijke adviesinstanties die zich ook als meldpunt presenteren, dienen klip en klaar duidelijk te maken hoever de vertrouwelijkheid die zij beloven reikt. En dat moet vooraf gebeuren, anders weet de adviesvrager/melder niet waar hij aan toe is. Een adviseur kan bijvoorbeeld aangeven dat hij bij kennisgeving van bepaalde (strafbare) feiten de bevoegde instanties zal moeten inlichten. Voor die zaken is hij dus een meldpunt, dat uiteraard discreet zal omgaan met wat hem wordt toevertrouwd.

Op een bijeenkomst over seksuele intimidatie en misbruik vertelde een adviseur van het Vertrouwenspunt Sport dat hij aan slachtoffers altijd volledige vertrouwelijkheid belooft. Gevraagd naar wat hij zou doen als hij kennis zou nemen van het plegen van strafbare feiten, was het antwoord dat hij dan wellicht de vertrouwelijkheid zou moeten opheffen. Dat is geen juiste gang van zaken. Een vertrouwelijk adviseur kan niet naar eigen inzicht onverwachts in een meldpunt veranderen. Waar het om (een vermoeden van) een strafbaar feit gaat, is er een instantie die altijd om advies moet worden gevraagd: de Nationale Politie, waarmee NOC*NSF ook afspraken heeft gemaakt over afstemming en advisering.

Om problemen te voorkomen is het dan ook beter de functies van meldpunt en vertrouwenspersoon strikt te scheiden. In het onderwijs kent men een vertrouwensinspecteur die wettelijk van een meldplicht is ontheven. Maar iedereen die binnen een onderwijsinstelling werkzaam is, heeft die meldplicht wel, óók de daar werkzame vertrouwenspersonen.

Meerdere belangen bij een meldpunt

Ook bij een meldpunt kunnen belangen weleens door elkaar lopen. Een bestuur van een sportvereniging dat kennisneemt van een geval van misbruik, zal zich niet alleen afvragen wat dat voor het slachtoffer betekent, maar ook wat de implicaties zijn voor de beschuldigde, voor andere sporters en voor de vereniging. Zakelijke en emotionele overwegingen kunnen het moeilijk maken om snel tot een goede gedragslijn te komen. Soms zal de beschuldigde binnen de vereniging een gewaardeerde kracht zijn, voor wie niets te veel is. Soms zijn er familierelaties of vriendschappelijke verhoudingen met het slachtoffer of de pleger. Ook kan een bestuur bang zijn dat de reputatie van de vereniging hieronder te lijden zal hebben en dat het sponsors zou kunnen afschrikken. En alles kan nog lastiger worden als andere personen zich indringend met een zaak gaan bemoeien en het voor de beschuldigde of het slachtoffer gaan opnemen.

Stramien

Daarom is het van groot belang dat de behandeling van een melding volgens een weloverwogen stramien verloopt. Door het volgen van een binnen een sportbond overeengekomen handelwijze behoeft niet ieder verenigingsbestuur zich opnieuw het hoofd te breken. Dat maakt zorgvuldig en snel handelen mogelijk, hetgeen anders bij ingewikkelde zaken – die bovendien niet vaak voorkomen – niet automatisch het geval is. De eerste stap voor een verenigingsbestuur is altijd: probeer ernstige zaken niet zelf op te lossen, maar stel altijd en meteen de op bondsniveau aangewezen functionaris daarvan op de hoogte. Die kan met zijn kennis en ervaring bij een goede ‘afhandeling’ behulpzaam kan zijn. En als op bondsniveau zo’n functionaris ontbreekt, kan men zich wenden tot NOC*NSF.

11.3 Vertrouwenspunt Sport

Bijzondere aandacht verdient in dit verband het Vertrouwenspunt Sport. Toen in de jaren negentig de sportwereld werd opgeschrikt door berichten over seksuele intimidatie en misbruik, is in overleg tussen NOC*NSF en de sportbonden een groot aantal maatregelen getroffen om dit probleem aan te pakken. Voor slachtoffers werd toen de Hulplijn seksuele intimidatie geopend, waar in de afgelopen twintig jaar alle sporters die met seksueel wangedrag te maken kregen voor vertrouwelijk advies terechtkonden. Deze hulplijn is in 2014 uitgebreid tot het Vertrouwenspunt Sport en adviseert nu ook in gevallen van matchfixing, doping en eetstoornissen.

De medewerkers van het Vertrouwenspunt Sport worden door deskundigen vaak geprezen om hun betrokkenheid en kennis van zaken.

Pioniersrol

Zonder overdrijving kan worden gesteld dat NOC*NSF met het instellen van de Hulplijn (1998) en het Vertrouwenspunt Sport (2014) een pioniersrol heeft vervuld. Een groot aantal sporters dat in moeilijke omstandigheden verkeerde, heeft hier in de afgelopen twintig jaar advies kunnen krijgen.

Het functioneren van het Vertrouwenspunt Sport en zijn voorgangers heeft kennelijk in de loop der jaren weinig discussie opgeleverd. Ook niet binnen het bestuur van NOC*NSF. Tegelijkertijd kan worden geconstateerd dat op signalen die er wel waren, door het bestuur van NOC*NSF niet of nauwelijks is gereageerd. Zo heeft het de herhaalde oproep van de Auditcommissie Seksuele Intimidatie om het Vertrouwenspunt Sport ook bij haar jaarlijkse monitor te betrekken, nooit opgepakt. Waarschijnlijk heeft het bestuur zich onvoldoende gerealiseerd dat ook een instelling die ogenschijnlijk goed functioneert, voortdurend kritische aandacht en onderhoud nodig heeft.

Bij het functioneren van het Vertrouwenspunt Sport worden ook door de Onderzoekscmissie vraagtekens gezet. Bij sportbonden valt te beluisteren dat men veel te weinig informatie of terugkoppeling krijgt en dus niet weet of men beleidsmatig of bestuurlijk juist heeft gehandeld, of wellicht nog actie moet ondernemen. Ook worden vragen gesteld over de advisering, waarvan zelfs gesteld is dat die "het effect kan hebben van een doofpot".

Vertrouwelijkheid

Het Vertrouwenspunt Sport telt – naast een coördinator – dertien vertrouwenspersonen/adviseurs, die deze functie – naast hun andere werkzaamheden – vanaf verschillende plaatsen in het land uitoefenen. De vertrouwenspersonen adviseren onafhankelijk van elkaar. Zij informeren elkaar niet over lopende adviestrajecten, maar handelen een zaak zelfstandig af. Bij een geval van een seksueel misdrijf kan het voorkomen dat één vertrouwenspersoon het slachtoffer adviseert, een ander de pleger en een derde de vereniging. Ook de coördinator krijgt geen informatie over de adviezen die de vertrouwenspersonen geven. Wel wordt tijdens een aantal intervisiebijeenkomsten in algemene zin over het werk van gedachten gewisseld. Op de website staat hierover het volgende: "De vertrouwelijkheid is heel belangrijk en is goed geborgd binnen NOC*NSF. De vertrouwenspersonen kunnen op de inhoud van de gesprekken door hun leidinggevendenden of de directie niet worden aangesproken!"

Deze afspraak is vastgelegd in een zogeheten 'professioneel statuut', een overeenkomst tussen NOC*NSF en elke vertrouwenspersoon afzonderlijk. In artikel 2 van deze overeenkomst is het volgende vastgelegd: "NOC*NSF stelt de Vertrouwenspersoon in staat zijn verplichtingen in de uitoefening van zijn functie na te leven met betrekking tot de geheimhouding van gegevens en de vrije en onbelemmerde uitoefening van het verschoningsrecht ter zake van de door hem behandelde zaken en de aard en omvang van daarmee samenhangende belangen. NOC*NSF onthoudt zich van al hetgeen dat ertoe strekt dat anderen dan de Vertrouwenspersoon of de personen die met het Vertrouwenspunt in contact treden van die gegevens kennis kunnen nemen."

Vragen

De werkwijze van het Vertrouwenspunt Sport roept een aantal vragen op. Het lijkt erop dat er niet één vertrouwenspunt is, maar dat alle vertrouwenspersonen zonder overleg met elkaar opereren en dus ieder voor zich een afzonderlijk vertrouwenspunt vormen. Het is niet goed te begrijpen waarom men niet – uiteraard vertrouwelijk – met elkaar over aanhangige zaken van gedachten zou kunnen wisselen. Dat kan een goede oordeelsvorming en advisering ten goede komen.

Bovendien vermeldt de website van het Vertrouwenspunt Sport dat niemand de vertrouwenspersonen op de inhoud van gesprekken kan aanspreken. Dat dit niet door leidinggevendenden of de directie kan worden gedaan, is begrijpelijk. Maar waarom is er niet een toezichhoudend orgaan dat – natuurlijk ook in volstrekte vertrouwelijkheid – met vertrouwenspersonen belangrijke gevallen en de daarbij gegeven adviezen kan bespreken? Het is volstrekt normaal dat ook op zaken die vertrouwelijk zijn, vertrouwelijk toezicht wordt uitgeoefend. Nu blijft geheel in het duister wat er geadviseerd wordt en kan niemand de kwaliteit van de adviezen (en van de adviseurs) beoordelen. Op basis van informatie die aan de Onderzoekscommissie is verstrekt, kunnen bij de kwaliteit van sommige adviezen vraagtekens worden gezet.

Vertrouwelijk adviseren en meldpunt

Op de website presenteert het Vertrouwenspunt Sport zich als vertrouwelijk adviseur: “In een vertrouwelijk gesprek met een deskundig vertrouwenspersoon of adviseur bespreek je wat je dwars zit en welke stappen je zou kunnen zetten om het aan te pakken. Je houdt zelf de regie op wat er met je verhaal wordt gedaan.”

Maar het Vertrouwenspunt Sport presenteert zich ook als meldpunt, en wel voor “(...) misstanden waar iets mee moet worden gedaan. Deze meldingen leiden tot vervolgonderzoek, waarbij het mogelijk is dat dit onderzoek leidt tot sancties en/of maatregelen. Het Vertrouwenspunt Sport helpt bij het maken van de, voor die persoon, juiste keuzes. Door goede begeleiding wordt verergering en herhaling van grensoverschrijdend gedrag en mogelijke misstanden voorkomen. Met het melden van misstanden signaleren we problemen en kan het beleid of de organisatie aangepast worden.”

Hierdoor ontstaat de indruk dat er twee soorten gesprekken worden gevoerd. Bij het eerste wordt alles vertrouwelijk besproken. Het slachtoffer houdt zelf de regie over wat er met zijn verhaal gebeurt. De vraag rijst of dit ook kan betekenen dat een geval van een seksueel misbruik niet gemeld wordt bij de politie. En ook of een dergelijk geval niet wordt gemeld bij de sportbond of bij de sportvereniging. De vraag is ook of de identiteit van een pleger die nog steeds actief is, al dan niet door het Vertrouwenspunt Sport kan worden doorgegeven aan de desbetreffende sportbond. Het tweede gesprek lijkt het karakter te hebben van een melding. Hoe het beleid van een organisatie kan worden aangepast zonder dat adequate terugkoppeling plaatsvindt, wordt overigens niet uiteengezet.

Juiste keuzes?

Op de website van het Vertrouwenspunt Sport wordt niet duidelijk op basis van welke waarden, principes of uitgangspunten wordt geadviseerd: “Het Vertrouwenspunt Sport helpt bij het maken van de, voor die persoon, juiste keuzes.” Maar hoe bepaalt men eigenlijk wat die juiste keuzes zijn? En wat te doen als die keuzes zich niet verdragen met de belangen van anderen in de sport, of de samenleving? Dit kan complicaties oproepen als het Vertrouwenspunt Sport zowel slachtoffer, pleger als vereniging adviseert, temeer wanneer dit door afzonderlijke – niet met elkaar overleggende – vertrouwenspersonen gebeurt. Door binnen het Vertrouwenspunt Sport niet met elkaar over de advisering te praten, lost men dit probleem niet op.

Kritiek op het Vertrouwenspunt Sport

Ondanks het feit dat het Vertrouwenspunt Sport met niemand inhoudelijke informatie deelt, hebben anderen daar wel opvattingen en/of informatie over. Een lid van het bestuur van het ISR, Peter

Vogelzang, zei hierover op 30 januari 2017 in *Nieuwsuur*: “Het lijkt erop dat het effect van de vertrouwenspersonen bijna iets heeft van een doofpot. Ik heb het over het effect van de vertrouwenspersonen.”

In een andere uitzending van *Nieuwsuur* vertelde een vrouwelijke sporter dat een vertrouwenspersoon haar had afgeraden een tuchtzaak te beginnen, omdat die procedure hoge kosten met zich mee zou kunnen brengen. De beschuldigde zou haar immers kunnen aanklagen wegens smaad. Op basis van dit advies had zij van een gang naar de tuchtrechter afgezien. Uit dit verhaal zou men kunnen afleiden dat het Vertrouwenspunt Sport niet bepaald stimuleert dat plegers tucht- of strafrechtelijk worden aangepakt. Die suggestie is ook door anderen aan de Onderzoekscmissie gedaan. Het kan dus zijn dat dit soort adviezen is gegeven, misschien zelfs op goede gronden.

Door de vertrouwelijkheid die wordt betracht, is dit echter door niemand te controleren. Toch is deze kwestie belangrijk genoeg om binnen het Vertrouwenspunt Sport onderwerp van gesprek te laten zijn. En ook met een toezichthouder. Maar die is er niet.

Nieuwsuur

De discussie over het Vertrouwenspunt Sport kreeg een stevige stimulans door de uitzending van *Nieuwsuur* op 30 januari 2017, waarin het volgende werd vastgesteld: “De hulplijn seksuele intimidatie van NOC*NSF bestaat sinds 1998. De huidige naam is Vertrouwenspunt Sport. In 20 jaar zijn er 1.811 meldingen over seksuele intimidatie binnengekomen. Het Instituut voor Sportrechtspraak (ISR) behandelt de tuchtzaken namens 57 sportbonden. In de tien jaar dat het ISR bestaat zijn er slechts 9 zaken over seksuele intimidatie behandeld.”

Deze presentatie van cijfers is nogal suggestief. In de eerste plaats betreft het aantal 1.811 een periode van twintig jaar en slaat het aantal van 1.811 op 686 gevallen van seksuele intimidatie en misbruik (zie hoofdstuk 3). Het ISR werd weliswaar al in 2003 opgericht, maar nam bij de oprichting de tuchtrechtspraak van slechts een beperkt aantal (kleinere) sportbonden voor zijn rekening. Gaandeweg hebben meer sportbonden hun tuchtrechtspraak over seksuele intimidatie en misbruik overgedragen aan het ISR. Een aantal (grotere) sportbonden, zoals KNVB, KNLTB, KNHB en NGF, kennen eigen tuchtreglementen en tuchtcommissies. Het ISR zou dan ook maar een deel van de door *Nieuwsuur* genoemde zaken hebben kunnen behandelen.

In de tweede plaats is het Vertrouwenspunt Sport niet bedoeld als voorportaal of toeleverancier van het ISR. Het is zelfs niet bevoegd om zaken bij het ISR aanhangig te maken. Bij het ISR kunnen slachtoffers én – met toestemming van het slachtoffer – ook sportbonden een tuchtclacht aanhangig maken. Maar omdat het Vertrouwenspunt Sport geen informatie verstrekt aan de sportbonden over de status van een melding, ontbreekt het sportbonden aan informatie die nodig is om bij het ISR in actie te komen.

Desondanks roept het grote verschil tussen het aantal meldingen bij het Vertrouwenspunt Sport en het beperkte aantal zaken dat in de laatste jaren door het ISR en bij de tuchtcommissies van afzonderlijke sportbonden werd behandeld de vraag op hoe die meldingen worden afgehandeld. Daarvan wordt echter geen inzichtelijke registratie bijgehouden. Of zaken die bij het Vertrouwenspunt Sport zijn gemeld een strafrechtelijk vervolg krijgen, is evenmin bekend. Het Vertrouwenspunt Sport legt daarover – bijvoorbeeld in jaarverslagen – naar anderen (NOC*NSF, sportbonden en -verenigingen) geen verantwoording af. Over 2016 is een jaarverslag opgesteld, maar dat is niet gepubliceerd. In de daaraan voorafgaande jaren zijn geen jaarverslagen opgesteld.

11.4 Herijking rol NOC*NSF

De urgentie om seksuele intimidatie en misbruik krachtiger tegen te gaan, wordt de afgelopen decennia in de hele samenleving onderkend. De toenmalige Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen kreeg in 2009 opdracht ook over kinderpornografie te rapporteren. Het eerste rapport daarover verscheen in 2011 en was onder meer aanleiding om de taak van de rapporteur uit te breiden. Thans heeft ons land derhalve een Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen. Ook over dit laatste onderwerp brengt de Nationaal Rapporteur periodiek rapporten uit. Baanbrekend was het rapport *Op Goede Grond* over de aanpak van seksueel geweld tegen kinderen (2014). Van groot belang zijn ook *Ontucht voor de rechter* (2016) en *Effectief Preventief* (2017). Deze rapporten zijn te vinden op www.nationaalrapporteur.nl.

Ook de aandacht voor slachtoffers, die vanaf de jaren tachtig in de vorige eeuw groeide, is in de jaren negentig sterk toegenomen, mede door de toegenomen politieke belangstelling en de daarmee samenhangende financiële steun van de overheid. De landelijke organisatie Slachtofferhulp Nederland had in 2016 niet minder dan 190.000 contacten met slachtoffers van misdrijven. Ongeveer 80.000 slachtoffers maakten gebruik van vervolghulp. De organisatie biedt ook advies, emotionele, praktische en juridische ondersteuning bij seksueel misbruik en heeft zich dit jaar specifiek toegelegd op misbruik in de sport.

Daarnaast zijn er belangrijke ontwikkelingen in andere sectoren geweest, zoals in het onderwijs, de gezondheidszorg en de kinderopvang, die in hoofdstuk 10 kort zijn behandeld.

Tegen deze achtergrond is het wenselijk hier ook te reflecteren op de toekomstige rol van NOC*NSF en de sportbonden met betrekking tot het Vertrouwenspunt Sport.

Geen combinatie van vertrouwelijk adviseren en meldpunt

In het voorgaande is aandacht besteed aan de pioniersrol van het Vertrouwenspunt Sport, toen nog Hulplijn, aan het eind van de vorige eeuw. Ook zijn bij het functioneren vragen gesteld, die moeilijk bevredigend kunnen worden beantwoord. Het ligt dan ook voor de hand om in het licht van de maatschappelijke ontwikkelingen te komen tot een herijking.

Allereerst acht de Onderzoekscommissie het noodzakelijk dat een eind komt aan de combinatie van vertrouwelijk adviseren en functioneren als meldpunt. Het verdient de voorkeur om vertrouwelijke advisering van slachtoffers te ontkoppelen van de sportorganisaties en die aan onafhankelijke, professioneel geleide en toegeruste organisaties over te laten. De Onderzoekscommissie denkt daarbij in de eerste plaats aan Slachtofferhulp Nederland, maar het staat het slachtoffer uiteraard vrij om zich tot andere instanties te wenden. Zoals eerder aangegeven, is de Onderzoekscommissie ervan overtuigd dat iedereen die werkzaam is in de sportwereld zelf een meldplicht heeft te hebben.

Daarmee kan de rol van NOC*NSF op het gebied van strikt vertrouwelijke slachtofferhulp worden beëindigd. Het is volgens de Onderzoekscommissie ook dringend gewenst de activiteiten in het kader van het bestrijden van seksuele intimidatie en misbruik meer op de voorkant van het beleid en op de implementatie daarvan te richten. Er is grote behoefte aan een beleids- en kenniscentrum, dat tevens adviserend, ondersteunend en activerend kan zijn voor NOC*NSF zelf, maar vooral ook voor de sportbonden, die dit alleen tegen hoge kosten ieder voor zich kunnen realiseren. Voor sommige sportbonden is dat zelfs volstrekt onhaalbaar.

Een nieuw in te richten centrum kan sporters en bonds- en verenigingsbesturen bijstaan bij de aanpak van problemen op het gebied van seksuele intimidatie en misbruik, waar nodig met inbegrip van het traject naar de tuchtrechtspraak bij het ISR dan wel bij de eigen tuchtcommissie of in het geval van een melding bij de politie. Het kan ook een spil zijn in het netwerk van vertrouwens(contact)personen bij de sportbonden, die als meldpunt voor sporters en verenigingsbesturen fungeren en het bondsbestuur bijstaan bij het formuleren van beleid en het nemen van besluiten. Ook voor het snel uitwisselen van *best practices* is dit centrum uitermate gewenst. In algemene zin moet het centrum beleidsexpertise opbouwen over de bestrijding van seksuele intimidatie en misbruik, en deze kennis actief uitdragen.

De expertise van het centrum hoeft overigens niet beperkt te blijven tot het gebied van seksuele intimidatie of misbruik, maar kan zich uitstrekken tot alle onderdelen die thans door het actieplan 'Naar een veiliger sportklimaat' worden bestreken: een VSK-centrum derhalve.

De Onderzoekscommissie denkt – samenvattend – aan de volgende hoofdbestanddelen van de taak:

- het bijeenbrengen, verwerken en uitdragen van relevante kennis;
- het organiseren van overleg tussen de meest betrokken personen en organisaties;
- het ontwikkelen van voorlichtingsmateriaal, het initiëren van campagnes en het aanbieden van cursussen;
- het volgen van de implementatie van overeengekomen beleid;
- het signaleren van lacunes in beleid of praktijk en trachten daarin te voorzien;
- het verzamelen van *best practices* en die verspreiden;
- het behulpzaam zijn bij het toegankelijk(er) maken van informatie over seksuele intimidatie en misbruik op de verschillende websites;
- het volgen van de relevante jurisprudentie van tucht- en strafrechter;
- het volgen van het relevante overheidsbeleid op dit gebied en te bevorderen dat NOC*NSF daarvoor een inbreng heeft.

Het is van belang dat dit centrum zich omtrent zijn werkzaamheden en initiatieven laat adviseren door deskundigen en betrokkenen uit de sportbonden. Hierbij moet onder meer worden gedacht aan het initiatief van Renald Majoor, een slachtoffer van seksueel misbruik bij voetbalvereniging Vitesse, voor de begeleiding en ondersteuning van topsporters die slachtoffer zijn van seksueel misbruik.¹

Anders dan in de huidige situatie zou dit centrum onder verantwoordelijkheid van de algemeen directeur/bestuurder van NOC*NSF actief moeten communiceren over zijn bevindingen en activiteiten. Uiteraard zal het bestuur van NOC*NSF op het functioneren van dit centrum aanspreekbaar zijn en daarover rapporteren aan de Algemene Ledenvergadering.

Het lijkt volgens de Onderzoekscommissie geen twijfel dat langs de lijnen van dit voorstel een belangrijke impuls kan worden gegeven aan het op preventie ingestelde beleid.

Hoofdstuk 12

Plegers

In ons recht geldt als grondregel dat iedereen voor onschuldig wordt gehouden tot het tegendeel is bewezen. Dit rechtsbeginsel wordt de *praesumptio innocentiae* (vermoeden van onschuld) genoemd. Dat uitgangspunt geldt natuurlijk ook in de sport. Het belang ervan is duidelijk, omdat niemand alleen op basis van een beschuldiging veroordeeld mag worden. Soms worden ook beschuldigingen gedaan die niet helemaal juist zijn, of zelfs vals, bijvoorbeeld om de eigen rol te verbergen of om iemand in een kwaad daglicht te stellen.

Daarom is het van het grootste belang dat elke melding van seksuele intimidatie of misbruik serieus wordt genomen, en zorgvuldig wordt behandeld. Daar heeft niet alleen de melder recht op, maar ook degene die beschuldigd wordt. In de dagelijkse praktijk levert dit voor bestuursleden vaak een lastig probleem op. Aan de ene kant zijn er altijd mensen die zeker denken te weten dat de beschuldigde het nooit gedaan kan hebben, en aan de andere kant zijn er mensen die een beschuldiging meteen gelijkstellen aan een veroordeling. Een bestuurslid dat kennisneemt van een melding, moet hierop bedacht zijn door wel zijn betrokkenheid te tonen, maar niet bij voorbaat partij te kiezen. Hij moet ervoor zorgen dat een melding discreet, zorgvuldig en objectief wordt behandeld. Het is daarom belangrijk dat een bestuurslid zowel voor het slachtoffer als voor de dader bereikbaar is. Uiteraard is het aan te raden om van alle genomen stappen aantekening te houden.

De 'Aanwijzing Zeden' van het Openbaar Ministerie wijst op het verschil tussen onderzoek rond zedendelicten en onderzoek naar andere strafbare feiten:

“Waar in die laatste gevallen doorgaans vaststaat dát een strafbaar feit is gepleegd en het onderzoek zich vooral richt op wie erop welke wijze bij betrokken is, is bij zedenzaken de naam van de mogelijke dader juist in de meeste gevallen wel bekend en draait het onderzoek vooral om de vraag óf er een strafbaar feit is gepleegd en zo ja, welk strafbaar feit precies.

Dat lang niet altijd meteen vaststaat of er sprake is van een strafbaar feit, komt deels doordat niet alles wat als onwenselijk seksueel gedrag wordt ervaren, ook daadwerkelijk strafbaar gesteld is. Daarnaast komt het voor dat mensen ten onrechte aangeven dat er een zedendelict zou zijn gepleegd. Soms berust een onterechte melding of aangifte simpelweg op een verkeerde interpretatie van feiten of signalen (...). Ook komt het voor dat verklaringen van betrokkenen in de loop der tijd zodanig beïnvloed zijn, dat datgene wat bij de politie verteld wordt uiteindelijk (in belangrijke mate) afwijkt van datgene wat zich daadwerkelijk heeft voorgedaan. Onterechte melding van een zedendelict heeft soms ook bewust plaatsgevonden om opzettelijk iemand te belasten (...).”

Hierbij wordt in de 'Aanwijzing' als voorbeeld een problematische echtscheiding genoemd, maar men kan – als voorbeeld – ook denken aan het feit dat iemand vindt dat hij ten onrechte niet in een selectie wordt opgenomen.

De inhoud van een melding is echter meestal wel voldoende reden om te vermoeden dat er iets ernstigs is gebeurd en om tijdelijke maatregelen te nemen. Daarop moet in elk geval een nader onderzoek volgen. Dat is voor iemand die beweert dat hij onschuldig is, natuurlijk buitengewoon onaangenaam. Het kan hem en zijn reputatie beschadigen, ook als later wordt vastgesteld dat hij inderdaad onschuldig was. Indien blijkt dat de melding ongegrond was, moet een vereniging of een bond daarom aandacht besteden aan goede begeleiding, want door een onterechte beschuldiging loopt iemand hoe dan ook ernstige beschadiging op. Hoe in dat geval met de melder moet worden omgegaan, hangt uiteraard van de omstandigheden en gebleken feiten af.

Wat hier staat vermeld voor de zedenmisdrijven geldt – zij het in mindere mate – ook voor tuchtrechtelijk te behandelen overtredingen van de gedragsregels door begeleiders in de sport. En tot op zekere hoogte ook wel voor overtreding van de interne regels van een sportvereniging. De gevolgen van een strafrechtelijke of tuchtrechtelijke veroordeling kunnen heel groot zijn. Maar ook sancties op overtreding van gedragsregels kunnen een grote impact hebben. Een zorgvuldige en weloverwogen toepassing is dus van groot belang.

Waarheidsvinding

Als de seksuele intimidatie bestaat uit het maken van allerlei ongewenste opmerkingen in het bijzijn van derden, zal het meestal niet zo moeilijk zijn de waarheid te achterhalen. Zelfs dan bestaat overigens de mogelijkheid dat die derden – uit een verkeerde solidariteit met, of zelfs uit angst voor de dader en zijn omgeving – net doen alsof ze niets hebben gehoord of gezien. En het is eenvoudiger als iemand op heterdaad wordt betrapt of als zijn optreden bijvoorbeeld op beeld is geregistreerd. Er bestaat tegenwoordig een kans dat iets op een smartphone wordt vastgelegd. In elk geval is duidelijk dat een late of zeer late melding bewijsvoering kan bemoeilijken.

In het gros van de gevallen vindt seksuele intimidatie of misbruik echter niet plaats in het bijzijn van getuigen en is sprake van een een-op-eensituatie. Dat maakt waarheidsvinding soms heel ingewikkeld. Tegenover de beschuldiging door het slachtoffer staat meestal de ontkenning door de beschuldigde dat er iets laakbaars is gebeurd. Vaak wordt ook aangevoerd dat er sprake is van een verkeerde interpretatie van feiten of dat iets met wederzijds goedvinden is gebeurd. Het is dan zaak alles op een onpartijdige en professionele manier te laten onderzoeken. Als daaruit voldoende aanwijzingen komen dat sprake kan zijn geweest van seksueel grensoverschrijdend gedrag, zal uiteindelijk een onafhankelijke tucht- of strafrechter daarover een oordeel vellen. Bij dat oordeel zullen een slachtoffer en een beschuldigde en alle andere betrokkenen zich moeten neerleggen.

In het 'Tuchtreglement Seksuele Intimidatie Instituut Sportrechtspraak' van 2016 en in de diverse tuchtreglementen van sportbonden is voorzien in waarheidsvinding. De bepalingen in het tuchtreglement geven door de instelling van een aanklager en de mogelijkheid van het instellen van een onderzoekscommissie mogelijkheden voor een onafhankelijke waarheidsvinding.

Op verenigingsniveau ligt het bij minder grote overtredingen van de gedragsregels meestal iets eenvoudiger. Als een bestuur van een vereniging melding krijgt van een feit dat niet tuchtrechtelijk of strafrechtelijk strafbaar is gesteld, neemt het meestal eerst contact op met degene over wie dat is gemeld. Dat is een eerste vorm van interne waarheidsvinding: "Ik heb dit gehoord, klopt dat?" Zorgvuldigheid is hier vooral ook geboden omdat het onderwerp gevoelig ligt en een grote potentie heeft om mensen te beschadigen.

Ordemaatregelen

Ook wanneer nog niet definitief beslist is op een melding of aangifte, kan het bonds- of verenigingsbestuur bestuurlijke ordemaatregelen nemen ter voorkoming van herhaling. Dat kan nodig zijn om onrust te voorkomen of de veiligheid van anderen te waarborgen. Aan degene die van seksuele intimidatie wordt verdacht, kan met onmiddellijke ingang een tijdelijke beperking van de bewegingsvrijheid op de verenigingslocatie worden opgelegd indien herhaling of onveiligheid moet worden gevreesd. Van een door het bondsbestuur genomen ordemaatregel staat beroep open bij de algemeen voorzitter van de tuchtcommissie. De door het bondsbestuur genomen ordemaatregel blijft in stand totdat de tuchtcommissie uitspraak heeft gedaan of totdat de algemeen voorzitter van het ISR heeft beslist in het geval dat van de ordemaatregel beroep is ingesteld (artikel 10 van het Tuchtreglement Seksuele Intimidatie Instituut Sportrechtspraak). Die ordemaatregel kan natuurlijk ook worden opgelegd als er een politieel opsporingsonderzoek ter zake van seksuele intimidatie wordt uitgevoerd.

Daderschap

In gesprekken met de Onderzoekscommissie is duidelijk geworden dat er veel verschillende soorten daders bestaan. Stereotype aanduidingen bieden hier weinig houvast. Voor het voorkomen van misbruik geldt bij alle potentiële daders dat hen zo min mogelijk gelegenheid moet worden geboden ongezien en onbelemmerd misbruik te plegen. De volkswijsheid dat de gelegenheid de dief maakt, heeft ook hier zeker betekenis. Er zijn echter ook daders die vanuit hun geaardheid geneigd zijn seksuele relaties met kinderen op te zoeken. Als ze daarvan zelf de maatschappelijke onwenselijkheid inzien, moeten ze proberen hun gedrag en activiteiten zo in te richten dat ze niet aan hun neiging kunnen toegeven. De Onderzoekscommissie heeft daarover een gesprek gehad met de stichting Stop it Now!, die beoogt deze potentiële groep van daders daarbij te helpen. Stop it Now! is een internationale organisatie die in 1992 in de Verenigde Staten is opgericht en ook actief is in het Verenigd Koninkrijk en Ierland. In Nederland probeert deze organisatie via een website en door individuele begeleiding door gekwalificeerde raadslieden mensen ervan te weerhouden verkeerde keuzes te maken. De ministeries van Volksgezondheid, Welzijn en Sport en van Justitie en Veiligheid ondersteunen de activiteiten van de stichting in bescheiden mate.

Hoofdstuk 13

Hulp aan en erkenning voor slachtoffers

13.1 Het verhalen van schade

Aan het begin van dit rapport werd als eerste prioriteit genoemd dat slachtoffers van seksuele intimidatie en misbruik zo goed mogelijk moeten worden geholpen en ondersteund. Vanzelfsprekend hebben slachtoffers recht op erkenning van datgene wat hen is aangedaan. Het aangedane leed is niet meer ongedaan te maken. Maar wel is de vraag aan de orde of er sprake moet zijn van een financiële tegemoetkoming in de vorm van schadevergoeding, compensatie of anderszins.

Wie schade toebrengt, moet schade vergoeden

Een van de beginselen in ons recht luidt dat ieder zijn eigen schade draagt, maar ook dat als iemand een ander schade heeft toegebracht, hij die – behoudens bijzondere omstandigheden – dient te vergoeden. Bij materiële schade probeert men dan de geleden schade op geld te waarderen. Bij immateriële schade is dat meestal niet goed mogelijk, ook niet bij seksueel ongeoorloofd gedrag. Een schadevergoeding daarvoor heeft dus eerder het karakter van een tegemoetkoming.

Schikking, strafrecht en civiel recht

Een slachtoffer dat schadevergoeding wil hebben, moet die schade in eerste instantie proberen te verhalen op degene die de schade heeft veroorzaakt. Denkbaar is dat slachtoffer en plegger, liefst onder begeleiding van een onafhankelijke derde, samen tot een ‘schikking’ komen en afspreken hoe zij hun conflict kunnen beëindigen. Bij ernstige vormen van seksueel misbruik is dit echter niet de meest voor de hand liggende – of zelfs wenselijke – oplossing.

Als er een strafrechtelijke vervolging plaatsvindt ter zake van ernstig seksueel misbruik, kan het slachtoffer zich in het proces voegen als benadeelde partij en een vordering tot schadevergoeding instellen. De strafrechter beslist over die vordering gelijktijdig met de einduitspraak in de strafzaak. In dat kader is ook van belang dat het *Wetboek van Strafvordering* sinds kort bepaalt dat de politie, de officier van justitie of andere opsporingsambtenaren zorgdragen voor verwijzing van het slachtoffer naar een instelling voor slachtofferhulp, waar zij toegang hebben tot informatie, advies en ondersteuning.

Ook kent het *Wetboek van Strafvordering* de mogelijkheid van bemiddeling. Als een bemiddeling tussen slachtoffer en verdachte tot een overeenkomst heeft geleid, houdt de rechter daarmee in zijn vonnis rekening. Voorts bestaat nog de mogelijkheid dat de rechter een zogenaamde schadevergoedingsmaatregel oplegt. Daardoor wordt het slachtoffer bevrijd van de noodzaak om zelf voor de inning van het verschuldigde bedrag te zorgen. In het strafvonnis wordt in dat geval aan de veroordeelde de verplichting opgelegd om aan de Staat een geldbedrag te betalen ten behoeve van het slachtoffer, en de Staat keert een ontvangen bedrag onverwijld uit aan het slachtoffer. Als de veroordeelde het bedrag niet of niet volledig tijdig aan de Staat betaalt, keert de Staat het (resterend) bedrag uit aan het slachtoffer. De maatregel kan worden opgelegd indien en voor zover de verdachte jegens het slachtoffer volgens het burgerlijk recht aansprakelijk is voor de schade die door het strafbare feit is toegebracht.

Het slachtoffer kan ook proberen schadevergoeding te krijgen op grond van het civiele recht. Artikel 162 boek 6 van het *Burgerlijk Wetboek* bepaalt dat iemand die jegens een ander een onrechtmatige daad pleegt, welke hem kan worden toegerekend, verplicht is de geleden schade te vergoeden. Als er dan al een strafrechtelijke veroordeling voor seksueel misbruik ligt, staan de onrechtmatige gedraging en, met uitzondering van gevallen van volledige ontoerekeningsvatbaarheid, ook de toerekenbaarheid vast. Hetzelfde geldt als door de gedaagde partij wordt erkend dat hij een onrechtmatige daad heeft gepleegd. Maar als deze ontkent, zal de eisende partij zijn vordering met bewijs moeten onderbouwen.

Aansprakelijkheid van een bestuur(der)

Kan een slachtoffer ook schadevergoeding krijgen door (het bestuur van) de sportvereniging aansprakelijk te stellen voor wat er is gebeurd? Dat hangt ervan af of een bestuur of bestuurslid zijn taak behoorlijk heeft vervuld. Als een bestuur(der) geen persoonlijk ernstig verwijt valt te maken over wat is voorgevallen, zal er in de regel ook geen sprake zijn van civiele aansprakelijkheid. Maar als er door onbehoorlijk bestuur schade is geleden, kan ook hier aansprakelijkheid aan de orde komen. Als het bestuur bijvoorbeeld kennis draagt – of ernstige vermoedens heeft – van seksueel misbruik door een trainer/coach of begeleider en desondanks bewust nalaat in te grijpen om verder misbruik te voorkomen, is dat onbehoorlijk. Hetzelfde geldt als een bestuur er diverse keren op wordt geattendeerd dat ernstige vraagtekens worden gesteld bij het gedrag van een bepaalde coach, begeleider, vrijwilliger of andere sporter, en nalaat serieus op die signalen in te gaan. Voor de aansprakelijkheid van een sportbond of van NOC*NSF geldt eveneens het criterium van behoorlijk bestuur. Wanneer er sprake is van een dienstverband van een trainer of coach bij een vereniging, maar ook wanneer er sprake is van een verlening van een opdracht, bestaat risico-aansprakelijkheid. De sportvereniging kan dan geen beroep doen op het ontbreken van schuld.¹

Schadefonds Geweldsmisdrijven

Onder bepaalde omstandigheden kan een slachtoffer ook een uitkering krijgen uit het Schadefonds Geweldsmisdrijven. Omdat de daarvoor geldende procedure maar weinig bekend is, en hij ook voor slachtoffers van seksuele misdrijven van belang kan zijn, noemt de Onderzoekscommissie daarvan enkele belangrijke onderdelen.

Het Schadefonds voorziet in eenmalige uitkeringen aan mensen die door een geweldsmisdrijf ernstig lichamelijk of psychisch letsel hebben opgelopen. Deze uitkering moet worden beschouwd als een maatschappelijke uiting van solidariteit en een blijk van erkenning van het onrecht en leed dat een slachtoffer of nabestaande is overkomen. De uitkering wordt betaald uit belastinggeld en heeft niet tot doel alle schade te dekken. De tegemoetkoming is bedoeld om het geschade vertrouwen enigszins te herstellen en het slachtoffer of de nabestaande(n) (financieel) vooruit te helpen, zodat de blik weer op de toekomst kan worden gericht. De tegemoetkoming bedraagt maximaal 35.000 euro en de ontvanger is vrij in de besteding daarvan.

Een aanvraag bij het Schadefonds

Wanneer kan zo'n uitkering worden aangevraagd? Het moet gaan om een in Nederland op of na 1 januari 1973 opzettelijk gepleegd geweldsmisdrijf, als gevolg waarvan een slachtoffer ernstig letsel heeft ondervonden. Daarmee wordt een misdrijf bedoeld waarbij tegen een persoon geweld is gebruikt of met geweld is bedreigd. Geweld kan bestaan uit lichamelijk en psychisch geweld. Mishandeling, openlijke geweldpleging, bedreiging met geweld, mensenhandel, belaging, verkrachting, diefstal met geweld en moord en doodslag zijn misdrijven die altijd worden aangemerkt als geweldsmisdrijf.

Ook als een slachtoffer onder grote psychische druk wordt gezet, kan sprake zijn van een geweldsmisdrijf. Hierbij valt te denken aan een aanzienlijk leeftijdsverschil, een gezagsverhouding of een afhankelijke positie ten opzichte van de dader.

Aannemelijkheid van feit en toedracht

Om voor een uitkering van het Schadefonds in aanmerking te komen hoeft een geweldsmisdrijf niet bewezen te worden (zoals bij de strafrechter), maar moet het aannemelijk worden gemaakt. Daarbij moet men denken aan een aantal elementen. In de eerste plaats natuurlijk aan de feitelijke geweldshandeling. Daarnaast moet voor de aannemelijkheid ook de toedracht van het geweldsmisdrijf, de aanleiding ervan en de omstandigheden waaronder het heeft plaatsgevonden, voldoende duidelijk zijn. Als er alleen maar een eigen verklaring van een slachtoffer is, biedt dat onvoldoende grond om de aannemelijkheid vast te stellen. Het doen van aangifte bij de politie is echter geen vereiste voor het in behandeling nemen van de aanvraag door het Schadefonds. Toch is in de praktijk een aangifte en het daaropvolgende strafrechtelijk onderzoek heel belangrijk voor de onderbouwing van een aanvraag. Ook om die reden is het belangrijk dat een slachtoffer zo spoedig mogelijk na het geweldsmisdrijf aangifte doet.

Als er geen sprake is van een aangifte bij de politie, moet de aannemelijkheid op basis van zogenaamde objectieve andere verklaringen vastgesteld kunnen worden. Het Schadefonds kijkt dan naar de toedracht van het geweldsmisdrijf, de aanleiding ervan en de omstandigheden waaronder het heeft plaatsgevonden. Uiteraard verwacht het Schadefonds volledige medewerking van een slachtoffer aan het opsporingsonderzoek van de politie. Als de strafrechter uitspraak heeft gedaan in de strafzaak tegen de verdachte, betreft het Schadefonds die uitspraak altijd in zijn beoordeling.

Voorwaarden

Bij het doen van een uitkering houdt het Schadefonds rekening met schade die het slachtoffer langs burgerrechtelijke weg kan verhalen of heeft verhaald en met overige schadeposten, die als gevolg van het misdrijf aan het slachtoffer zijn of kunnen worden vergoed. Het Schadefonds verwacht van het slachtoffer dat het zijn schade zo veel mogelijk verhaalt op de dader (als deze bekend is). Dit kan het slachtoffer doen door zich als benadeelde partij te voegen in de strafzaak of door de dader civielrechtelijk aansprakelijk te stellen. Het slachtoffer kan ook een schikking met de dader treffen. Als dit een schikking tegen finale kwijting is, verstrekt het Schadefonds in principe geen uitkering. Om voor een uitkering van het Schadefonds in aanmerking te komen, is het echter niet vereist dat een slachtoffer (eerst) de dader aanspreekt. Een dader kan namelijk onbekend zijn gebleven of het slachtoffer kan een goede reden hebben om de dader niet aan te spreken. Ten slotte geldt voor aanvragen bij het Schadefonds een tijdslimiet. Een aanvraag voor een uitkering moet bij het fonds worden ingediend binnen tien jaar na de dag waarop het misdrijf is gepleegd.

Probleem van zeer laat melden

Om gebruik te kunnen maken van de hierboven genoemde mogelijkheden is het gewenst of zelfs noodzakelijk dat slachtoffers – in verband met waarheidsvinding of het aantonen van de aannemelijkheid van het voorgevallene – melding maken van wat hen is overkomen. Maar bij seksueel misbruik is het nu juist een probleem dat zeer veel slachtoffers zich in het geheel niet melden, of dat pas na verloop van – soms zeer lange – tijd doen. In de afgelopen jaren is een aantal verjaringstermijnen opgerekt of afgeschaft, maar het is duidelijk dat de mogelijkheid om na vele – soms tientallen – jaren nog overtuigend bewijs van het gebeurde te kunnen leveren, beperkt is.

13.2 Slachtofferhulp

In alle gevallen waarin aan de Onderzoekscommissie meldingen zijn gedaan van seksueel misbruik heeft de Onderzoekscommissie slachtoffers nadrukkelijk gewezen op de mogelijkheid om zich tot Slachtofferhulp Nederland te wenden, dat slachtoffers op emotioneel, praktisch en juridisch gebied hulp kan bieden. Waar mogelijk biedt Slachtofferhulp Nederland die hulp zelf, waar nodig wijst Slachtofferhulp Nederland het slachtoffer de weg naar een van de gespecialiseerde organisaties waarmee wordt samengewerkt. Bij die hulp hoort ook kennis over de mogelijkheid om schadevergoeding te vragen. Slachtofferhulp Nederland kan slachtoffers informeren en ondersteunen bij het verhalen van schade op een verdachte in een strafzaak en kan daarbij juridische ondersteuning bieden. Dat geldt ook bij een aanvraag van een financiële tegemoetkoming bij het Schadefonds Geweldsmisdrijven. Ook slachtoffers die na vele jaren nog last hebben van wat hen is overkomen, moeten de mogelijkheid houden die feiten bespreekbaar te maken met behulp van speciaal daartoe opgeleide deskundigen, en hulp te krijgen om eindelijk te kunnen omgaan met de eertijds opgelopen trauma's.

Slachtofferhulp Nederland moet daarom volgens de Onderzoekscommissie blijvend via adequate subsidiëring door de overheid zijn werk kunnen blijven doen, omdat zij net als het Schadefonds Geweldsmisdrijven moet worden beschouwd als een maatschappelijke uiting van solidariteit en een blijk van erkenning van het onrecht en leed dat een slachtoffer is overkomen.

Meldingen en schadevergoeding

Slechts een enkel slachtoffer dat zich bij de Onderzoekscommissie heeft gemeld, heeft aangegeven het vragen van schadeloosstelling te overwegen. De belangrijkste motivatie om zich te melden, was bij de meeste melders om door hun verhaal bij te dragen aan het onderzoek, opdat een beter inzicht in seksueel misbruik in de sport zou ontstaan. Daarnaast speelde de behoefte om door een melding andere sporters voor bepaalde praktijken te waarschuwen. Ook het probleem om misbruik binnen de sport aan de orde te stellen en daarbij serieus te worden genomen, speelde een belangrijke rol.

Andere mogelijkheden?

Op zich zou het denkbaar zijn om te bepleiten de mogelijkheden van het Schadefonds Geweldsmisdrijven uit te breiden. Daarbij valt eventueel aan drie zaken te denken: het verlengen van indientermijnen, het uitbreiden van de reikwijdte naar vormen van seksueel wangedrag die niet als zodanig in het *Wetboek van Strafrecht* zijn strafbaar gesteld, en het slachtoffer ook onder de grens van aannemelijkheid in aanmerking te laten komen voor een uitkering. De Onderzoekscommissie betwijfelt echter of deze mogelijkheden de positie van slachtoffers zou verbeteren. De vraag of deze uitbreidingen voldoende maatschappelijk draagvlak zouden hebben, kan alleen door de wetgever worden beantwoord.

Ook valt te denken aan het vormen van een fonds door NOC*NSF, dan wel door een sportbond, waaruit slachtoffers die zich melden een financiële tegemoetkoming voor ondervonden schade zouden kunnen krijgen. Dit zou vooral moeten worden overwogen als binnen een bepaalde vereniging of bond een groot aantal meldingen van seksuele misdrijven wordt geconstateerd. Dat zou namelijk een indicatie kunnen zijn dat men binnen die vereniging of bond niet voldoende heeft gedaan om door preventie of repressie seksuele misdrijven te voorkomen.

Op grond van de door haar ontvangen meldingen kan de Onderzoekscommissie dat niet vaststellen. De meldingen hebben een grote spreiding over de hele sport, betreffen individuele gevallen van misbruik, verschillen sterk van aard en hebben plaatsgevonden verspreid over een heel lange periode.

In dit verband is ook bezien wat in de jeugdzorg en in de rooms-katholieke kerk na gebleken seksueel misbruik is gebeurd. Bij de jeugdzorg was sprake van feiten die plaatsvonden in instellingen en pleegezinnen waarvoor de overheid (uiteindelijk) verantwoordelijk was. Een vergelijking van de rooms-katholieke kerk met de wereld van de sport gaat ook mank. Het structureel misbruik dat door personen werkzaam in die kerk werd gepleegd en door hun leidinggevendenden werd getoleerd, is niet te vergelijken met de incidenten in de sport. In de rooms-katholieke kerk was – zo is uit onderzoek gebleken – sprake van een gestructureerde bescherming van pleegers, waarbij slachtoffers aan hun lot werden overgelaten of het misbruik met medeweten van kerkelijke autoriteiten, tot op het hoogste niveau, in de doofpot werd gestopt.

Het misbruik en de seksuele intimidatie in de sport zijn eerder te vergelijken met wat helaas in de samenleving in het algemeen voorkomt. De 76 sportbonden functioneren in hoge mate autonoom en de ruim 24.000 verenigingen staan zo ver van elkaar en van hun bonden af, dat een collectieve verantwoordelijkheid van ‘de sportwereld’ voor gepleegd misbruik moeilijk met terugwerkende kracht kan worden vastgesteld. In de structuur van NOC*NSF, de sportbonden en de sportverenigingen kan, behoudens wanneer sprake zou zijn geweest van onbehoorlijk bestuur en ernstige verwijtbaarheid, in redelijkheid niet worden gesteld dat deze aansprakelijk kunnen worden gehouden voor ernstige misstappen van individuele leden. Dit neemt niet weg dat nu er geen collectieve verantwoordelijkheid kan worden vastgesteld, in individuele gevallen ook financiële oplossingen kunnen worden gezocht. Slachtofferhulp Nederland kan het slachtoffer informeren over de mogelijkheden daarvoor.

Hierbij moet ook worden gewezen op bemiddeling tussen slachtoffer en dader. Daarvoor is sinds 2006 Perspectief Herstelbemiddeling (voorheen Slachtoffer in Beeld) door het ministerie van Justitie en Veiligheid aangewezen voor het begeleiden van bemiddeling tussen slachtoffer en dader. De organisatie heeft inmiddels in duizenden zaken bemiddeld. Bemiddeling biedt een kans op herstel. Door erkenning te bieden en te krijgen, kan het slachtoffer weer verder en ontstaat perspectief voor de toekomst. Afhankelijk van de mogelijkheden en de wensen van het slachtoffer kan in de bemiddeling een financiële tegemoetkoming aan de orde komen.

De Onderzoekscommissie geeft aan deze weg de voorkeur boven de regelingen die golden voor slachtoffers van seksueel misbruik in de jeugdzorg. Uit in opdracht van het ministerie van Justitie en Veiligheid uitgevoerde onderzoek blijkt dat slachtoffers deze regelingen complex vonden.² De lange doorlooptijden werden als belastend ondervonden. Het hoge percentage ongegrondverklaringen werd als een afwijzing en als secundaire victimisatie ervaren. Uit het onderzoek blijkt dat veel slachtoffers opnieuw geraakt werden. Dat deed en doet afbreuk aan erkenning en genoegdoening.

13.3 Erkenning

Enkele slachtoffers die zich tot de Onderzoekscommissie hebben gewend, geven aan dat zij behoefte hebben aan erkenning door hun sportvereniging van wat hen – soms lang geleden – is overkomen. Verenigingen moeten daarvoor volop open staan. Daarbij zal onomwonden moeten worden erkend, dat ondanks goede intenties en inspanningen, ook veel is misgegaan. Elk misbruik valt ernstig te betreuren, vanwege het leed dat daardoor aan het slachtoffer is toegebracht.

Men kan natuurlijk zeggen dat dat maar woorden zijn, maar woorden zijn – mits oprecht – ongevoelig belangrijk. Nog belangrijker is dat de sportwereld daar meer daden bij voegt. Er kan veel meer worden gedaan om seksueel wangedrag tegen te gaan. Dat moet tot een cultuurverandering leiden, gericht op preventie.

Daarvoor biedt dit rapport een aanzet, geïnspireerd door al die sporters die naar buiten zijn getreden om misbruik aan de kaak te stellen, en door hen die hun tot nu toe geheim gehouden ervaringen, met de Onderzoekscommissie hebben durven delen.

Hoofdstuk 14

Conclusies en aanbevelingen

14.1 Conclusies

Over de omvang en aard van seksuele intimidatie en misbruik in de sport

Seksuele intimidatie en misbruik komen in de sport vaak voor. Twaalf procent van Nederlandse volwassenen die als kind aan sport deden, heeft op z'n minst één ervaring met seksueel grensoverschrijdend gedrag. Vier procent van deze volwassenen rapporteert ernstige vormen van seksueel misbruik (aanranding en verkrachting). Medesporters worden in 44 procent van de gevallen als pleger genoemd: een hoger percentage dan het percentage voor begeleiders. De leeftijd waarop de eerste ervaring met seksuele intimidatie en misbruik plaatsvond, ligt bij 76 procent van de gevallen onder de leeftijd van 16 jaar.

Over de mogelijkheid van het doen van een melding en over het vervolg daarop

De mogelijkheden om melding te doen van seksuele intimidatie en misbruik zijn ruimschoots aanwezig op verenigingsniveau, bij de sportbonden en bij het Vertrouwenspunt Sport van NOC*NSF, alsmede bij de politie. Maar een vervolg op een gedane melding is er nauwelijks. Meldingen bij verenigingen leiden slechts bij uitzondering tot bestuurlijke maatregelen. Van gebruik van de tuchtrechtspraak wordt meestal afgezien. Het aantal uitspraken in het tuchtrecht is gering. Bij het Instituut Sportrechtspraak gaat het om gemiddeld één uitspraak per jaar. Over de jaren 2013 tot en met 2015 zijn bij de Auditcommissie Seksuele Intimidatie negen tuchtzaken bij sportbonden met een eigen tuchtcommissie bekend. Het register van tuchtrechtelijk veroordeelden in de sport telt op dit moment drie namen. Tuchtrechtelijke uitspraken worden in de meeste gevallen niet of uiterst summier gepubliceerd. Van de jaarlijks ongeveer zeventig meldingen bij het Vertrouwenspunt Sport is niet bekend wat daarmee gebeurt. Van het doen van aangifte bij de politie wordt vaak afgezien. Soms wordt slachtoffers ontraden om naar de politie te gaan. Het aantal aangiften is beperkt en slechts een zeer klein deel van de aangiften leidt tot het opleggen van een straf door de rechter.

Over verbeteringen

Het is dringend noodzakelijk om seksuele intimidatie en misbruik in de sport veel actiever tegen te gaan. De grote discrepantie tussen het aantal gevallen van seksuele intimidatie en misbruik en het geringe aantal meldingen, en het magere effect daarvan, vraagt om een breed scala aan verbeteringen. Daarvoor doet de Onderzoekcommissie de volgende aanbevelingen.

14.2 Aanbevelingen

Voor NOC*NSF, sportbonden en sportverenigingen

I Over een meldplicht voor seksuele intimidatie en misbruik

1. Maak ondubbelzinnig duidelijk dat in de sport seksuele intimidatie en misbruik niet worden getolereerd.
2. Neem elke melding daarvan serieus en handel deze zorgvuldig af.
3. Zorg dat alle betrokkenen bij de sport eenvoudig kennis kunnen nemen van de geldende gedragsregels.
4. Stel verplicht dat leden die kennis krijgen van een geval van seksuele intimidatie of misbruik, dit meteen melden bij het bestuur van de vereniging.
5. Het bestuur van een sportvereniging moet gevallen afhandelen die niet onder het tucht- en strafrecht vallen, eventueel in overleg met het bondsbestuur.
6. Als een bestuur van een sportvereniging kennisneemt van gepleegde tucht- of strafrechtelijke vergrijpen, is het verplicht dit te melden bij het bondsbestuur en – na overleg daarmee – handelend op te treden tegen de verdachte met een ordemaatregel of sanctie.
7. Als het bestuur van een sportbond kennisneemt van gepleegde tuchtrechtelijke vergrijpen, stelt het een onderzoekscommissie in. Als die vaststelt dat het aannemelijk is dat het vergrijp inderdaad heeft plaatsgevonden, maakt het bestuur de zaak aanhangig bij de tuchtrechter.
8. Als het bestuur van een sportbond kennisneemt van gepleegde strafrechtelijke vergrijpen, meldt het die bij de politie en volgt het bovendien de procedure die hierboven voor tuchtrechtelijke vergrijpen is beschreven.
9. Het is een verantwoordelijkheid van besturen van sportbonden en verenigingen om te zorgen dat slachtoffers op emotioneel, praktisch en juridisch gebied worden bijgestaan. Zorg voor een goede samenwerking met Slachtofferhulp Nederland.

II Over de regelgeving en het tuchtrecht

1. Verricht een permanente inspanning om gedragscodes, gedragsregels en het tuchtrecht in de sport met betrekking tot seksuele intimidatie en misbruik te uniformeren.
2. Uniformeer de mogelijkheid om aangifte te doen en regel dat aanklagers zelfstandig een zaak kunnen opnemen.
3. Bevorder dat tuchtrechtelijke uitspraken altijd (geanonimiseerd) openbaar worden gemaakt.

4. Regel dat proceskosten die samenhangen met het aanbrengen van een als aangiftewaardig beoordeelde zaak, niet door de aanbrenger maar door de sportbond worden vergoed, bijvoorbeeld uit een fonds of uit een voorziening.
5. Bied slachtoffers die pas na geruime tijd melding willen doen, daartoe de gelegenheid en schrap verjaringstermijnen die daarvoor in tuchtreglementen een belemmering zijn.
6. Hanteer voor registratie van tuchtrechtelijke veroordelingen een langere termijn dan de lengte van de periode waarin een tuchtrechtelijke sanctie van kracht is.
7. Regel dat het opzeggen van het lidmaatschap van een sportbond niet kan leiden tot tuchtrechtelijke straffeloosheid.
8. Open de mogelijkheid om tegen een pleger die inmiddels van sportbond is gewisseld, via zijn nieuwe bond aangifte te doen in het kader van de tuchtrechtspraak.
9. Zorg voor ruimere financiële ondersteuning van het Instituut Sportrechtspraak.
10. Overleg periodiek over de wijze waarop tuchtreglementen zijn ingericht en over de wijze van behandeling van bij de verschillende bonden gedane meldingen. Bespreek in dit overleg het jaarlijkse rapport van de Auditcommissie Seksuele Intimidatie.

III Over de herijking van het Vertrouwenspunt Sport

1. Maak bij het Vertrouwenspunt Sport een eind aan de verwarring tussen de functie van vertrouwelijk adviseur en die van meldpunt.
2. Transformeer het Vertrouwenspunt Sport naar een Centrum voor Veilige Sport, dat zich actief richt op het preventiebeleid en de implementatie daarvan en dat als beleids- en kenniscentrum een adviserende, ondersteunende en activerende rol speelt voor NOC*NSF en de sportbonden.
3. Laat de expertise en activiteiten van dit Centrum zich uitstreken tot alle onderdelen die thans door het actieplan 'Naar een veiliger sportklimaat' worden bestreken.
4. Stel dit Centrum onder verantwoordelijkheid van de algemeen directeur/bestuurder van NOC*NSF in en laat deze daarover rapporteren aan de Algemene Ledenvergadering.

IV Over het op verenigingsniveau bevorderen van betrokkenheid van leden en ouders

1. Vergroot de betrokkenheid van leden en ouders door hen regelmatig te informeren – bijvoorbeeld op bijeenkomsten of per e-mail – over wat de vereniging probeert te realiseren en wat daarbij van hen verwacht wordt.
2. Betrek ouders bij het formuleren van gedragsregels.

3. Bespaar leden en ouders moeizame en tijdrovende zoekexpedities op internet naar essentiële of nuttige informatie en stuur die informatie proactief zelf met enige regelmaat per gestandaardiseerde e-mail aan hen toe.
4. Zorg dat in kantines en kleedruimtes altijd informatie hangt over de vertrouwenscontactpersoon. Zet deze informatie ook standaard op de website en in het bonds- of verenigingsblad.

V Over onderzoek naar prevalentie van seksuele intimidatie en misbruik en naar de beleving van sporters en andere betrokkenen

1. Laat periodiek een onderzoek instellen naar prevalentie van seksuele intimidatie en misbruik in de sport. Draag daarbij zorg voor een vraagstelling die is afgestemd op onderzoek in andere landen en die bij een vervolgonderzoek consequent kan worden herhaald. Besteed in dit onderzoek ook aandacht aan de ernst van de verschillende vormen van seksuele intimidatie en misbruik, met inbegrip van nieuwe vormen zoals *sextortion*, en aan sportspecifieke aspecten hiervan in de verschillende takken van sport.
2. Houd periodieke enquêtes onder alle betrokkenen bij de vereniging om op de hoogte te blijven van hun beleving van het functioneren van de vereniging. Gebruik daarbij bijvoorbeeld technieken die in het hotel- en reiswezen worden toegepast.

VI Over een veiliger sportklimaat

1. Bevorder een open cultuur in de vereniging waarin gedrag bespreekbaar is.
2. Onderzoek of – analoog aan het onderwijs – een keurmerk ‘Veilige Sportvereniging’ kan worden ontwikkeld. Formuleer in elk geval aan welke criteria een vereniging die zo’n predicaat zou wensen, moet voldoen.
3. Investeer in de uitbreiding en opleiding van vertrouwenscontactpersonen. Scherp hun taakomschrijving aan, zodat zij hun rol zo goed mogelijk kunnen vervullen.
4. Zorg dat het belang van preventie bij iedere bestuurder in de sport en bij allen die daarin werkzaam zijn ‘in de genen’ komt te zitten.
5. Ga systematisch na hoe de vindbaarheid en toegankelijkheid van het uitgebreide instrumentarium voor preventief handelen kunnen worden verbeterd.
6. Stel vast hoe moet worden omgegaan met de aanstelling van betaald personeel en van vrijwilligers. Denk daarbij aan een kennismakingsgesprek, het inwinnen van referenties bij organisaties waar betrokkene eerder heeft gewerkt, het inleveren van een Verklaring Omtrent Gedrag en het bevragen van het registratiesysteem veroordeelden seksuele intimidatie van NOC*NSF.
7. Investeer in de samenwerking met politie en justitie in de geest van het in juni 2017 gesloten akkoord, teneinde – met behoud van ieders verantwoordelijkheid – de signalering en opsporing van plegers te vereenvoudigen.

8. Zoek samenwerking met gemeenten – plaatselijk of in regionaal verband – om gezamenlijk te bespreken hoe de veiligheid in de sport kan worden verbeterd.
9. Besteed bij het ontwikkelen en inrichten van accommodaties aandacht aan de bescherming van sporters tegen ongewenst seksueel gedrag.

Voor andere betrokkenen

Voor de minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport

- Onderzoek of een wettelijk kader ondersteuning kan bieden bij het bevorderen van een veiliger sportklimaat.

Voor de minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en de minister van Justitie en Veiligheid

- Werk veel intensiever samen bij het ontwikkelen van beleid om seksuele intimidatie en misbruik tegen te gaan. Benoem wie hierbij het voortouw heeft en stel een agenda op.

Voor de minister van Justitie en Veiligheid

- Onderzoek in welke mate de grote discrepantie tussen prevalentie van seksueel misbruik en het aantal aangiften, vervolgingsbeslissingen en rechterlijke uitspraken in ernstige zedenzaken, alsmede de lange duur van procedures, mede valt toe te schrijven aan gebrek aan capaciteit bij politie, Openbaar Ministerie en rechterlijke instanties.

Voor gemeenten

- Intensiveer de ondersteuning van vrijwilligersorganisaties in de sport bij hun inzet om een veiliger sportklimaat te creëren, in het kader van het gemeentelijk beleid op het gebied van veiligheid, maatschappelijke ondersteuning en jeugdzorg.

Noten

Voorwoord

1. Het Instellingsbesluit is te vinden op de website van de Onderzoekscommissie: www.simonderzoeksport.nl.

Hoofdstuk 1

1. Zie hoofdstuk 2.
2. Zie voor een uitgebreide beschrijving van het verenigingsrecht de studie van prof. mr. M. Olfers: 'Organisatorische inbedding, de juridische structuur en de toereikendheid van de maatregelen', www.simonderzoeksport.nl.
3. Op 20 november 2017 is Skateboard Federatie Nederland als aspirant-lid toegetreden tot NOC*NSF.
4. Deze trainingsmethode trekt nog steeds aandacht: Frank Jacobs, Froukje Smits & Annelies Knoppers (2016), 'You don't realize what you see': the institutional context of emotional abuse in elite youth sport. *Sport in Society*. DOI: 10.1080/17430437.2015.1124567 en Froukje Smits, Frank Jacobs & Annelies Knoppers (2016), 'Everything revolves around gymnastics': athletes and parents make sense of elite youth sport. *Sport in Society*. DOI: 10.1080/17430437.2015.1124564.
5. A. van Wijk e.a. (2017), *Over grenzen in de sport. De rol van de politie in de aanpak van seksueel grensoverschrijdend gedrag in de sport in samenwerking met relevante partners*. Uitgegeven in de reeks Politiekunde van het Programma Politie & Wetenschap, nr. 88.

Hoofdstuk 2

1. Het netwerk van de vijftien centra voor seksueel geweld behandelde in 2016 1.945 slachtoffers van verkrachting en aanranding, aldus het jaarverslag 2016: <https://www.centrumseksueelgeweld.nl/tag/jaarcijfers/>.
2. Anton van Wijk, Lieselot Scholten, Manon Hardeman & Marjan Olfers (2017), *Wielrenners geïntimideerd? Pilotonderzoek naar de aard en omvang van intimidatie in de wielrensport*, juni.
3. H. de Graaf, S. Nikkelen, M. van den Borne, D. Twisk & S. Meijer (2017), *Seks onder je 25e: seksuele gezondheid van jongeren in Nederland anno 2017*. In een interview met *de Volkskrant* (21 oktober 2017) zei de landelijk coördinator van het Centrum Seksueel Geweld, Iva Bicanic, dat drie procent van de jongens en veertien procent van de meisjes te maken hebben gehad met verkrachting. In het onderzoek van Rutgers gaat het om een bredere reeks van seksuele handelingen.
4. European Commission (2016), *Study on gender-based violence in sport. Final report*. Brussel, p. 15.
5. Idem, p. 67.
6. L. Alink, R. van IJzendoorn, M. Bakermans-Kranenburg, F. Pannebakker, T. Vogels & S. Euser (2011), *Kindermishandeling 2010*. Augustus. H. de Graaf, H. Kruijer, J. van Acker & S. Meijer (2012), *Seks onder je 25e. Seksuele gezondheid van jongeren in Nederland anno 2012*.
7. Met een onzekerheidsmarge tussen 4,2 en 5,6 procent.
8. Met een onzekerheidsmarge tussen 2,5 en 3,7 procent.
9. De non-response was 81 procent.
10. In de rapportage drukt het EenVandaag Opiniepanel deze resultaten uit als percentage van de 642 respondenten die aangeven seksueel grensoverschrijdend gedrag te hebben meegemaakt. Van hen heeft 57 procent fysieke intimidatie meegemaakt en veertien procent ernstige vormen van seksueel misbruik.
11. EenVandaag heeft de Onderzoekscommissie laten weten dat de cijfers die betrekking hebben op de 642 slachtoffers niet zijn gecorrigeerd voor de variabelen leeftijd, geslacht, opleiding,

burgerlijke staat, spreiding over het land en politieke voorkeur (e-mailbericht van 20 november 2017).

12. Deze percentages tellen op tot 109 procent, doordat men meerdere antwoorden mocht invullen.
13. S. Chroni & K. Fasting (2009), 'Prevalence of Male sexual harassment among female sports participants in Greece', in: *Inquiries Sport Phys Educ*; 7:288-9; T.A. Baker & K.K. Byon (2014), 'Developing a scale of perception of sexual abuse in youth sports (SPSAYS)', in: *Meas Phys Educ Exerc Sci*; 18:31-52. DOI:10.1080/1091367X.2013.841700; K. Fasting (2015), 'Assessing the sociology of sport: on sexual harassment research and policy', in: *Int Rev Sociol Sport*; 50:437-41; C.H. Brackenridge & K. Fasting (2002), 'Sexual harassment and abuse in sport: the research context', in: *J Sex Aggress*; 8:3-15. DOI:10.1080/13552600208413336.
14. De resultaten van de volledige analyse zijn te vinden op de website van de Onderzoekscmissie: www.simonderzoeksport.nl.
15. De totale aantallen kunnen verschillen, omdat de gegevens van respondenten soms ontbreken (niet ingevuld).

Hoofdstuk 3

1. Zoals Lynn Langton e.a. (2014), 'Victimizations not reported to the police: 2006-2010', in: *National Crime Victimization Report*, augustus. Zie ook: Jane Wiseman (2014), 'Incidence and Prevalence of Sexual Offending', in: *Final Report: Sex Offender Management and Planning Initiative*. US Department of Justice, oktober.
2. Deze vraag wordt als volgt gesteld: "Is er meer dan één slachtoffer?", met antwoordmogelijkheden: ja/vermoedelijk wel/vermoedelijk niet/nee/onbekend. Het exacte aantal slachtoffers wordt niet geregistreerd en is slechts in weinig gevallen bekend bij de vertrouwenspersoon of adviseur.

Hoofdstuk 4

1. Met Slachtofferhulp Nederland kan contact worden opgenomen door te bellen naar 0900-9999-001 (maandag tot en met vrijdag van 9.00 tot 17.00 uur) of via de website van de hulplijn: www.verbreekdestilte.nl.
2. SCP (2017), *Ervaringen van LHBT-personen met sport*. Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag, maart.

Hoofdstuk 5

1. Zie het meest recente arrest van de Hoge Raad over seksueel misbruik in de sport (ECL: HR: 2017: 1071). Een judoleraar pleegde ontucht met een minderjarige judoka tijdens een vakantie. Het slachtoffer was ook toen aan "aan verdachtes zorg en/of waakzaamheid toevertrouwd" als bedoeld in art. 249, 1 WvSr.
2. Zo blijkt uit het prevalentieonderzoek in hoofdstuk 3.
3. De behandeling van aangiftes van *sexting* en schennis is minder complex en heeft een kortere doorlooptijd. Het percentage voor de dossiers die binnen zes maanden aan het Openbaar Ministerie worden voorgelegd, is negentig procent.
4. Nicole Nierop & Paul van den Eshof (2015), 'Beschuldigingen in zeden: onschuldpresumptie en slachtofferpresumptie', in: *Delikt en Delinkwent*, 2015/3.
5. Zie ook noot 1. De procedure die met dit arrest werd afgesloten, duurde meer dan vier jaar: aangifte januari 2012, uitspraak rechtbank januari 2013, uitspraak gerechtshof november 2015, arrest Hoge Raad juni 2017.

Hoofdstuk 6

1. Zowel de algemene tuchtrechtspraak als de tuchtrechtspraak over doping, matchfixing en seksuele intimidatie.
2. Het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport had in de beginfase van het ISR het recht om een van de vijf leden van het bestuur aan te wijzen. De vier andere bestuursleden werden benoemd met instemming van NOC*NSF. Later heeft het ministerie afgezien van de aanwijzing van een bestuurslid.
3. De Onderzoekscommissie tekent hierbij – om verwarring te voorkomen – aan dat zij in haar aanbevelingen voorstelt het doen van aangifte bij het ISR niet langer afhankelijk te maken van de instemming van de melder.
4. D.J. van Dijk, 'Rechtspraak en geschillenbeslechting door het Instituut Sportrechtspraak'. www.isr.nl.
5. Dat zijn:
 - American Football Bond Nederland (AFBN);
 - Bob en Snee Bond Nederland (BSBN);
 - Koninklijke Nederlandse Lawn Tennis Bond (KNLTB);
 - Koninklijke Nederlandsche Roeibond (KNRB);
 - Koninklijke Nederlandsche Schaatsenrijders Bond (KNSB);
 - Koninklijke Nederlandse Cricket Bond (KNCR);
 - Koninklijke Nederlandse Dambond (KNDB);
 - Nederlandse Golf Federatie (NGF);
 - Koninklijke Nederlandse Hockey Bond (KNHB);
 - Koninklijke Nederlandse Schietsport Associatie (KNSA);
 - Nederlandse BridgeBond;
 - Nederlandse Tafeltennisbond (NTTB);
 - Sportvisserij NL;
 - Watersportverbond;
 - Koninklijke Nederlandse Voetbalbond (KNVB).
6. Gerechtshof Leeuwarden, 13 maart 2012 (ECLI:GHLEE:2012:BV8688).
7. Zie voor een uitgebreide beschrijving van het verenigingsrecht de studie van prof. mr. M. Olfers: 'Organisatorische inbedding, de juridische structuur en de toereikendheid van de maatregelen', www.simonderzoeksport.nl.

Hoofdstuk 7

1. *NRC Handelsblad*, 'Affaire-Ooms schokt judobond', 24 februari 1996.
2. Tweede Kamer, vergaderjaar 1995-1995, Aangangsel 823.
3. Tine Vertommen & Nicolette Schipper-van Veldhoven (2012), 'Over de grens: seksuele intimidatie in de sport begrijpen en voorkomen', in: *Goud in elk kind. Jeugdsport in een pedagogisch perspectief*.
4. *NRC Handelsblad*, 'Onderwijs moet seksueel misbruik melden', 29 juni 2002.
5. *de Volkskrant*, 'Financiële nood bij steeds meer bonden en clubs', 6 november 1996.
6. *Trouw*, 'Van der Reijden relativeert zijn taak', 27 maart 1998.
7. *NRC Handelsblad*, 'Olympische kringen: bestuur NOC*NSF gaat ten onder aan competentiestrijd', 31 oktober 1998.
8. Zie <https://www.nocnsf.nl/cms/showpage.aspx?id=22905>.
9. Zie <https://www.nocnsf.nl/blog-gerard-dielessen-onafhankelijk-onderzoek-naar-seksueel-misbruik-in-de-sport>.

Hoofdstuk 8

1. Tweede Kamer, vergaderjaar 2007-2008, 30 234, nr. 13.
2. SCP-publicatie, 24 april 2007.
3. Tweede Kamer, vergaderjaar 2010-2011, 30 334, nr. 36.
4. Tweede Kamer, vergaderjaar 2011-2012, 30 334, nr. 55.
5. Tweede Kamer, vergaderjaar 2016-2017, 30 234 nr. 150.
6. Tweede Kamer, vergaderjaar 2016-2017, 34 550, nr. 117.
7. VSK Monitor 2013, p. 13.
8. VSK Monitor 2013, p. 109.
9. VSK Monitor 2015, p. 20.
10. VSK Monitor 2015, p. 37, figuur 3.1.
11. VSK Monitor 2015, p. 51, figuur 6.3.
12. VSK Monitor 2015, p. 64.
13. VSK Monitor 2016, p. 30, figuur 3.8.
14. Zie hoofdstuk 5. Dit betekent dus per unieke casus ongeveer twee contacten.
15. VSK Monitor 2016, p. 43.
16. VSK Monitor 2017, p. 9.
17. VSK Monitor 2017, p. 63.
18. VSK Monitor 2017, p. 74.
19. Zie hoofdstuk 5.
20. VSK Monitor 2016, p. 31, figuur 3.9.

Hoofdstuk 9

1. De landelijke contactfunctionaris van de Nationale Politie is mevrouw Willy van der Wielen. Zij is via e-mail te bereiken: willy.van.der.wielen@politie.nl.

Hoofdstuk 10

1. Uitspraak van 26 juli 2017: ECLI:NL:TGZREIN:2017:83.
2. Deze zomer werd bekend dat het Regionaal Medisch Tuchtcollege in Eindhoven een medisch specialist een schorsing van een jaar (waarvan zes maanden voorwaardelijk) in het BIG-register had opgelegd. De medisch specialist en een van zijn patiënten hadden een seksuele relatie in 2009.
3. Zie de studie van Marjan Olfers: 'Organisatorische inbedding, de juridische structuur en de toereikendheid van de maatregelen', www.simononderzoeksport.nl.
4. De ministers Dekker en Grapperhaus van Justitie en Veiligheid hebben op 10 november 2017 verklaard niets te zien in de suggestie van Pieter van Vollenhoven.
5. Zie ook de werkwijze van het Landelijk Meldpunt Zorg van de Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd in oprichting (<https://www.landelijkmeldpuntzorg.nl/burger/klacht-melden-bij-het-landelijk-meldpunt-zorg>).

Hoofdstuk 11

1. "Nu werk ik aan de oprichting van een stichting, De Stille Verbroken. Ik zou willen dat elke club een vertrouwenspersoon krijgt en dat er een meldpunt komt" (*NRC Handelsblad*, 20 oktober 2017).

Hoofdstuk 13

1. Zie voor verantwoordelijkheid en aansprakelijkheid van een bestuur de studie van Marjan Olfers, www.simononderzoeksport.nl.
2. Cebeon (2017), *Erkenning, genoegdoening of opnieuw geraakt. Ervaringen met de financiële regelingen 'Seksueel misbruik in instellingen en pleeggezinnen'*, 18 april.

Afkortingen

ALV	Algemene Ledenvergadering
CBS	Centraal Bureau voor de Statistiek
CIOs	Centraal Instituut Opleiding Sportleiders
CVS	Centrum voor Veilige Sport
GGD	Gemeentelijke Gezondheidsdienst
GGZ	Geestelijke Gezondheidszorg
GOG	Grensoverschrijdend gedrag
GSN	Gehandicaptensportbond Nederland
EOKM	Expertisebureau Online Kindermisbruik
IGZ	Inspectie voor de Gezondheidszorg
IOC	Internationaal Olympisch Comité
ISR	Instituut Sportrechtspraak
JBN	Judo Bond Nederland
KBN	Karate-do Bond Nederland
KNBB	Koninklijke Nederlandse Biljart Bond
KNBRD	Koninklijke Nederlandse Bond tot het Redden van Drenkelingen
KNGU	Koninklijke Nederlandse Gymnastiek Unie
KNHB	Koninklijke Nederlandse Hockey Bond
KNKF	Koninklijke Nederlandse Krachtsport en Fitnessbond
KNLTB	Koninklijke Nederlandse Lawn Tennis Bond
KNMV	Koninklijke Nederlandse Motorrijders Vereniging
KNRB	Koninklijke Nederlandsche Roeibond
KNSB	Koninklijke Nederlandsche Schaatsenrijders Bond
KNVB	Koninklijke Nederlandse Voetbalbond
KNWU	Koninklijke Nederlandsche Wielren Unie
KNZB	Koninklijke Nederlandse Zwembond
LHBT	Lesbisch, homoseksueel, biseksueel, transgender
MOgroep Welzijn	Maatschappelijke Ondernemersgroep
NBB	Nederlandse Basketball Bond
Nevobo	Nederlandse Volleybal Bond
NOC*NSF	Nederlands Olympisch Comité*Nederlandse Sport Federatie
OM	Openbaar Ministerie
SCP	Sociaal en Cultureel Planbureau
SI	Seksuele intimidatie
SGG	Seksueel grensoverschrijdend gedrag
VCP	Vertrouwenscontactpersoon
VOG	Verklaring Omtrent Gedrag
VP	Vertrouwenspersoon
VPS	Vertrouwenspunt Sport
VSK	(Naar een) Veilig(er) Sport Klimaat
VWS	Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport
WvSr	Wetboek van Strafrecht

Bijlagen

Bijlage 1 Over de Onderzoekscommissie

Onderzoekscommissie

De Onderzoekscommissie seksuele intimidatie en misbruik in de sport bestaat uit mr. K.G. (Klaas) de Vries (voorzitter), mevrouw drs. C.I.J.M. (Clémence) Ross-van Dorp en mr. B.E.P. (Egbert) Myjer.

Mr. K.G. (Klaas) de Vries was minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid en later minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties in het kabinet-Kok II. Eerder was hij lid van de Tweede Kamer. Van juni 2007 tot juni 2015 was hij lid van de Eerste Kamer. Daarnaast was hij bijzonder hoogleraar Praktijk en cultuur van het Nederlands parlement in Nijmegen. Hij vervulde eerder de functie van hoofd-directeur van de Vereniging Nederlandse Gemeenten en de functie van voorzitter van de Sociaal-Economische Raad.

Mevrouw drs. C.I.J.M. (Clémence) Ross-van Dorp is een Nederlands bestuurder en voormalig politicus. Mevrouw Ross-van Dorp was staatssecretaris van Volksgezondheid, Welzijn en Sport in het kabinet-Balkenende I, II en III met in haar portefeuille onder andere sport. Mevrouw Ross-van Dorp vervulde verschillende (bestuurs)functies in de sport, onder andere als voorzitter van De Graafschap en als lid van het bestuur van de Koninklijke Nederlandse Hippische Sportfederatie.

Mr. B.E.P. (Egbert) Myjer was rechter bij het Europees Hof voor de Rechten van de Mens in Straatsburg. Hij was rechter en vicepresident van de rechtbank Zutphen, advocaat-generaal in Den Haag en plaatsvervangend procureur-generaal/hoofdadvocaat-generaal in Amsterdam. Hij was bijzonder hoogleraar rechten van de mens aan de Vrije Universiteit. Hij maakte deel uit van de commissie die onderzoek deed naar het bronnengebruik van een redacteur van het dagblad *Trouw*. Hij is vicevoorzitter van de Raad voor de Journalistiek.

Onderzoeksteam

De Onderzoekscommissie is ondersteund door een onderzoeksteam.

Dr. H.P.M. (Bert) Kreemers vervulde de functie van secretaris en onderzoeksmanager. Hij vervulde deze functie eerder bij het onderzoek naar seksueel misbruik van minderjarigen in de rooms-katholieke kerk (commissie-Deetman).

Mevrouw A.L. (Sandra) Tammes maakte deel uit van het onderzoeksteam van de commissie Hulp, erkenning en genoegdoening voor geweld tegen minderjarigen in de Rooms-Katholieke Kerk (2014-2015). Zij zorgde voor de planning, coördinatie en procesbewaking van het onderzoek naar seksuele intimidatie en misbruik in de sport.

Drs. J.B. (Joop) Veen was secretaris van het Nationaal Comité 200 Jaar Koninkrijk der Nederlanden. Daarvoor was hij directeur communicatie van het ministerie van Defensie. Hij deed onderzoek voor de Onderzoekscommissie en coördineerde de presentatie van het onderzoeksrapport.

Voor een aantal deelonderzoeken heeft de Onderzoekscommissie de ondersteuning gevraagd van dr. T. (Tine) Vertommen, verbonden aan de Universiteit Antwerpen en het Thomas Moore College in Antwerpen, prof. mr. M. (Marjan) Olfers, bijzonder hoogleraar aan de Vrije Universiteit, ir. M. (Marianne) Cense en I. (Iris) Coehoorn MSc van het expertisecentrum voor seksualiteit Rutgers.

Bijlage 2 Verantwoording

De opdracht van het bestuur van NOC*NSF is met de publicatie van dit onderzoeksrapport uitgevoerd. In deze bijlage legt de Onderzoekscommissie verantwoording af over de bij dit onderzoek gebruikte werkwijze.

Onderzoeksaanpak

Het onderzoek is gebaseerd op studies, documentatie en gesprekken. De Onderzoekscommissie heeft drie deelonderzoeken laten uitvoeren door op hun vakgebied vooraanstaande wetenschappers. De Onderzoekscommissie heeft dit – na overleg met de opdrachtgever – gedaan binnen het kader van haar onderzoeksopdracht zoals die in het Instellingsbesluit staat vermeld. De periode tussen 1 maart en 15 mei 2017 heeft de Onderzoekscommissie gebruikt om zich te oriënteren op het uit te voeren onderzoek.

Mogelijkheid tot melden

Al tijdens de oriëntatiefase is aan slachtoffers de mogelijkheid geboden om zich bij de Onderzoekscommissie te melden. Aan de melders is op voorhand vertrouwelijkheid toegezegd. Die vertrouwelijkheid heeft de Onderzoekscommissie gehanteerd tijdens haar onderzoek en zal zij ook na afsluiting van haar werkzaamheden betrachten. De meldingen en de naar aanleiding daarvan gevoerde schriftelijke correspondentie en gemaakte aantekeningen, worden niet opgenomen in het archief van de Onderzoekscommissie.

Bij de start van haar onderzoek op 16 mei 2017 heeft de Onderzoekscommissie publiekelijk gewezen op de mogelijkheid tot melden. Eerder, op 7 maart 2017, heeft de Onderzoekscommissie drie media benaderd die zelf een meldpunt hadden ingesteld. Het betreft *NRC Handelsblad*, *de Volkskrant* en *Nieuwsuur*. In een brief van de voorzitter van de Onderzoekscommissie aan de hoofdredacteuren van deze media is gevraagd om slachtoffers die zich bij deze media meldden, op de mogelijkheid van melden bij de Onderzoekscommissie te wijzen.*

* In mei 2017 is de Onderzoekscommissie benaderd door *Nieuwsuur* met de mededeling dat het Tweede Kamerlid Van Nispen Kamervragen had gesteld over de mogelijkheid voor slachtoffers om zich anoniem bij de Onderzoekscommissie te melden. Daarbij werd ook om een reactie gevraagd. Hoewel van meet af aan de mogelijkheid tot anoniem melden heeft bestaan, heeft dit ertoe geleid dat een tweede mogelijkheid tot anoniem melden op de website van de Onderzoekscommissie is geplaatst. Beide mogelijkheden (per e-mailbericht en met een onlineformulier) maakten het ook mogelijk telefonische meldingen door te geven. Van die mogelijkheid hebben vier melders gebruikgemaakt.

Nadien is echter gebleken, dat de heer Van Nispen wel van plan was Kamervragen te stellen, maar dat dit om de een of andere reden niet is gebeurd. Daarom hebben zij ook niet tot een beantwoording door de minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport geleid. Het bericht dat er Kamervragen waren gesteld, staat sinds 18 mei 2017 op de website van de NOS en is – nadat *Nieuwsuur* in september 2017 op de feitelijke onjuistheid werd geattendeerd – niet verwijderd, maar van een bijschrift voorzien (zie <https://nos.nl/nieuwsuur/artikel/2173885-opheldering-gevraagd-over-website-commissie-misbruik-sport.html>).

Lijst van personen met wie de Onderzoekscommissie heeft gesproken

De Onderzoekscommissie heeft gesproken met ongeveer dertig melders, slachtoffers en/of ouders en familieleden van slachtoffers. Van een aantal gesprekken is een verslag gemaakt, dat voor aanvulling en verbetering is voorgelegd. De Onderzoekscommissie heeft alle melders vertrouwelijkheid toegezegd. Vanwege deze toegezegde vertrouwelijkheid worden de namen van deze melders met wie de Onderzoekscommissie heeft gesproken, niet genoemd. Achter de namen van de andere personen met wie een gesprek is gevoerd, zijn – voor zover van toepassing – de organisaties toegevoegd die zij vertegenwoordigen:

- mevrouw M.H. (Marijke) van den Aardweg, ministerie van Justitie en Veiligheid;
- de heer J. (Joop) Alberda, onder andere oud-technisch directeur KNZB;
- de heer H. (Henk) van Aller, Instituut Sportrechtspraak;
- de heer mr. F.C. (Frits) Bakker, Raad voor de rechtspraak;
- de heer F.J. (Frits) Barend;
- mevrouw drs. A. (Angelique) Berg, ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport;
- de heer M. (Mark) van Berkum, KNVB;
- mevrouw M. (Malou) Besseler, KNGU;
- mevrouw drs. M. (Marjolijn) de Beurs;
- de heer F. (Fedde) Boersma, Scouting Nederland en Auditcommissie Seksuele Intimidatie;
- de heer W. (Wouter) Boshuis, KNVB;
- de heer prof. dr. K. (Koen) Breedveld, Mulier Instituut;
- de heer G. (Guido) Davio, Nevobo;
- de heer drs. W.J. (Wim) Deetman, Onderzoekscommissie seksueel misbruik van minderjarigen in de Rooms-Katholieke Kerk;
- mevrouw I. (Irene) Dekker, KNVB;
- mevrouw mr. C.E. (Corinne) Dettmeijer-Vermeulen, Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen;
- de heer G. (Gerard) Dielessen, NOC*NSF;
- mevrouw drs. M. (Marianne) Dortants, Auditcommissie Seksuele Intimidatie;
- de heer mr. T.L.J. (Thijs) Drouen, Autoriteit Persoonsgegevens;
- mevrouw dr. A. (Agnes) Elling-Machartzki, Mulier Instituut;
- mevrouw drs. H.K.B. (Hélène) Fobler, KNRB;
- mevrouw A.M.V. (Arda) Gerkens, EOKM;
- de heer mr. G. (Gerrit) de Goede, ministerie van Justitie en Veiligheid;
- mevrouw mr. R. (Rozemarijn) Hoobroeckx, Scouting Nederland;
- de heer R. (Ruben) Houkes, oud-judoka, 2Basics;
- de heer mr. R. (Reinoud) Imhof, KNHB;
- de heer V. (Victor) Jammers, Slachtofferhulp Nederland;
- de heer A. (André) de Jeu, Vereniging Sport en Gemeenten;
- de heer G. (Gijs) de Jong, KNVB;
- de heer P. (Pascal) Kamperman, KNVB;
- mevrouw M. (Marjolein) Kampschreur, KNVB;
- mevrouw H. (Henrike) Karreman, ministerie van Justitie en Veiligheid;
- de heer W.P. (Walter) van Kleef, Nationale Politie;
- mevrouw drs. E.E. (Esther) de Kleuver, ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid;
- de heer F. (Frank) Koomen, KNAU;
- de heer J.N. (Jan) Kossen, KNZB;

- de heer D. (Daniël) Kruithof, VNG;
- mevrouw F. (Frouwke) Kuijpers, KNVvL;
- mevrouw W.H. (Wendela) Kuper, ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport;
- mevrouw mr. E.H.G. (Eva) Kwakman, Openbaar Ministerie;
- mevrouw M. (Maud) Laumans, KNHB;
- de heer S. (Sander) van Leeuwen, ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid;
- mevrouw Y. (Yet) van Mastrigt, Nationale Politie;
- de heer H. (Herman) van der Meulen, Karate-do Bond Nederland;
- mevrouw C. (Chantal) Mies, KNHB;
- mevrouw mr. P. (Pauline) Montanus, Auditcommissie Seksuele Intimidatie;
- de heer dr. J. (Jules) Mulder, Stop it now!;
- de heer H. (Hans) van Oosten, Scouting Nederland;
- de heer prof. dr. mr. M. (Rinus) Otte, college van procureurs-generaal;
- mevrouw M (Maaïke) Pekelharing, EOKM;
- mevrouw M. (Marieke) van der Plas, KNGU;
- mevrouw C. (Carmelita) Reeberg, Karate-do Bond Nederland;
- de heer T. (Theo) de Rooij;
- de heer B. (Bert) Roosenboom, Vertrouwenspunt Sport;
- mevrouw D. (Dagmar) de Ruijter, KNZB;
- mevrouw dr. H.M.J. Schipper-van Veldhoven, NOC*NSF;
- mevrouw I. (Inge) Schultze, vertrouwenscontactpersoon;
- mevrouw mr. R. (Rosalie) Tamminga, KNLTB;
- de heer S.J. (Steven) Tjalsma MSc LLM, Bureau Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen;
- mevrouw mr. J.J.M. (Judith) Uitermark, Raad voor de rechtspraak;
- de heer C. (Cees) Vervoorn, NLcoach;
- mevrouw M. (Monica) Visser, KNRB;
- mevrouw L. (Lieke) Vloet, NOC*NSF;
- de heer P. (Peter) Vogelzang, Instituut Sportrechtspraak;
- de heer dr. H.C.L. (Hennie) Vreugdenhil, parket-generaal;
- mevrouw mr. H.A.H.D. (Helia) de Vries, Autoriteit Persoonsgegevens;
- mevrouw M.J. (Marijn) de Vries;
- de heer C.M. (Chiel) Warners;
- mevrouw H. (Henriette) van der Weg, KNGU;
- mevrouw W. (Willie) van der Wielen, Nationale Politie;
- mevrouw E. (Eveline) Willems, ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport;
- de heer E. (Erik) de Winter, Special Olympics Nederland;
- de heer mr. A. (Aleid) Wolfsen, Autoriteit Persoonsgegevens;
- de heer drs. B.C. (Bart) Zijlstra, ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport.

Waar deze gesprekken een formeel karakter hadden, zijn aan de personen met wie is gesproken de gespreksverslagen voor aanvulling en verbetering voorgelegd.

In beginsel is informatie uit deze gesprekken en uit ter beschikking gestelde documentatie zo weergegeven dat de informatie niet herleidbaar is naar specifieke personen, tenzij het gaat om algemeen bekende personen. Hun namen worden in dit rapport voluit uitgeschreven.

De Onderzoekscommissie heeft op 22 mei en 26 september 2017 bijeenkomsten georganiseerd. De eerste bijeenkomst stond in het teken van de start van het onderzoek. De tweede bijeenkomst was bedoeld om een aantal hoofdonderwerpen en stellingen te bespreken die betrekking hebben op seksuele intimidatie en misbruik in de sport. Aan deze bijeenkomsten namen vertegenwoordigers van NOC*NSF, sportbonden, Slachtofferhulp Nederland, het ISR, de Nationale Politie, het Openbaar Ministerie en vertrouwenspersonen van NOC*NSF deel.

Hoor en wederhoor

De Onderzoekscommissie heeft relevante feitelijke tekstdelen voor hoor en wederhoor voorgelegd aan NOC*NSF, een aantal sportbonden, het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, het ISR, de Vereniging Sport en Gemeenten, de Inspectie voor het Onderwijs, Slachtofferhulp Nederland, de Nationale Politie en het Openbaar Ministerie.

Afspraken met het Openbaar Ministerie en de Nationale Politie

Met het Openbaar Ministerie en de Nationale Politie zijn afspraken gemaakt over het – met instemming van de melder – doorgeven van vermoedens van niet-verjaarde strafbare feiten aan de Nationale Politie. Dat is zeven keer gebeurd. Ook is vertrouwenscontactpersonen geadviseerd om contact op te nemen met de landelijk contactpersoon van de Nationale Politie voor de sport voor advies vanwege informatie over vermoedelijke strafbare feiten. Voor zover de Onderzoekscommissie hiervan op de hoogte is, is dat één keer gebeurd.

Meelezers

De Onderzoekscommissie heeft aan zeven personen gevraagd als kritisch meelezer van (delen van) het onderzoeksrapport te fungeren. Het betreft een bij het survey-onderzoek van de commissie Seksueel misbruik van minderjarigen in de rooms-katholieke kerk betrokken deskundige, drie bij eerdere onderzoeken op dit gebied ingeschakelde deskundigen, twee meelezers met een justitiële achtergrond en een slachtoffer, dat zich als eerste bij de Onderzoekscommissie heeft gemeld. De Onderzoekscommissie heeft dankbaar gebruikgemaakt van hun commentaar.

Vaststelling rapport

De Onderzoekscommissie heeft haar onderzoeksrapport op 28 november 2017 vastgesteld.

Archivering

Het archief van de Onderzoekscommissie wordt overgedragen aan de opdrachtgever, NOC*NSF.

Spelling

Voor de spelling heeft de Onderzoekscommissie – voor zover nodig – gebruikgemaakt van de vijfde editie van het *Trouw Schrijfboek*. De Onderzoekscommissie heeft omwille van de leesbaarheid bij de weergave van citaten waar nodig afkortingen vermeden en evidente spelfouten gecorrigeerd.

Bijlage 3 Het moet in de genen gaan zitten. Preventie van seksueel grensoverschrijdend gedrag

Deze studie van Rutgers is integraal opgenomen in deze bijlage vanwege de praktische betekenis voor besturen van sportverenigingen.

Het moet in de genen gaan zitten
Preventie van seksueel
grensoverschrijdend gedrag in de sport

Rutgers

Arthur van Schendelstraat 696
3511 MJ Utrecht
Postbus 9022
3506 GA Utrecht

+31(0)30 231 34 31
office@rutgers.nl
www.rutgers.nl
www.rutgers.international

BIC ABNA NL 2A
IBAN NL18 ABNA 0496 3238 22
KvK 41193594

Utrecht, oktober 2017
Auteurs: Marianne Cense & Iris Coehoorn

© Rutgers 2017

Het moet in de genen gaan zitten
Preventie van seksueel
grensoverschrijdend gedrag in de sport

Colofon

Dit onderzoek is verricht in opdracht van de Onderzoekscommissie seksuele intimidatie en misbruik in de sport (Commissie De Vries).

Onderzoek: Marianne Cense en Iris Coehoorn.

Met medewerking van: Willie Westerhof en Anita Vlasveld (Kenniscentrum Sport) en Reint Jan Renes, Baukje Stinesen, Sandra Bukman en Amber Ronteltap (lectoraat cross mediale communicatie, Hogeschool Utrecht).

Adviseurs: Marijke Lammers (zelfstandig adviseur), Willy van Berlo (Rutgers), Jozé van Kooten Niekerk (Movisie).

Credits foto voorpagina: credits 'fotograaf iStock/FatCamera'.

Projectnummer: NL1347MR.

© Rutgers 2017

Samenvatting

Sinds 1996 is er veel ontwikkeld en in gang gezet vanuit NOC*NSF en de sportbonden, op het gebied van de preventie van seksueel grensoverschrijdend gedrag. NOC*NSF heeft in samenwerking met de bonden diverse instrumenten en faciliteiten ontwikkeld om seksueel grensoverschrijdend gedrag aan te pakken. De preventie van seksueel grensoverschrijdend gedrag is in de meeste takken van sport geïntegreerd in het programma Naar een Veiliger Sportklimaat (VSK). Daarnaast bestaat er aparte financiering en aandacht via het Vertrouwenspunt Sport en de Werkgroep Seksuele Intimidatie. Sommige bonden werken met een sportspecifieke aanpak, zoals de campagne Code Blauw voor de zwemwereld en Fair Play voor het tennis. Sportbonden zijn stimulerend naar verenigingen toe, maar dwingen niets af. Ze agenderen het onderwerp in hun ledenvergadering, sturen nieuwsbrieven of mailings naar verenigingsbestuurders en geven het advies aan verenigingen om een Verklaring Omtrent het Gedrag en een vertrouwenscontactpersoon te regelen. In de topsport worden minder preventieve maatregelen genomen dan in de breedtesport, blijkt uit de gesprekken met sportbonden.

In de huidige aanpak ligt het accent vooral op het weren van kwaadwillenden (via bijvoorbeeld een Verklaring Omtrent het Gedrag, het centrale registratiesysteem) en het aansporen van besturen van verenigingen om een vertrouwenscontactpersoon aan te stellen. De vertrouwenscontactpersoon heeft vervolgens de taak om het thema bespreekbaar te maken op de vereniging en kan hiervoor een training volgen bij NOC*NSF. Lang niet alle vertrouwenscontactpersonen volgen echter de training. In de beleidsinstrumenten wordt minder aandacht besteed aan het creëren van een open cultuur waarin het gesprek over omgangsvormen mogelijk is en waarin samen gedragsregels tot stand kunnen komen voor de dagelijkse praktijk. De preventie van seksueel grensoverschrijdend gedrag is nu vooral een verantwoordelijkheid van bestuurders en vertrouwenscontactpersonen. Ook wordt er weinig gemonitord hoeveel de maatregelen opleveren, op dit terrein specifiek. De inbedding in een breder thema, zoals Naar een Veiliger Sportklimaat, maakt dat seksueel grensoverschrijdend gedrag niet altijd expliciet benoemd wordt.

Alle landelijke inspanningen van de afgelopen jaren hebben er niet toe geleid dat sportverenigingen weten wat ze moeten doen en dat ook daadwerkelijk doen. Er spelen veel belemmerende factoren op het niveau van verenigingen. Een gebrek aan urgentie, de angst voor overreageren, een gebrek aan vrijwilligers, bestuurswisselingen en bepaalde aspecten van de verenigingscultuur maken dat het onderwerp moeilijk te agenderen is. Veel verenigingsbesturen schipperen tussen het zien van het belang van het onderwerp en de angst/weerzin om er te veel nadruk op te leggen. Verenigingen geven in dit onderzoek ook aan dat ze het gevoel hebben zelf het wiel uit te moeten vinden. De instrumenten die landelijk zijn ontwikkeld zijn niet goed vindbaar.

Sportbonden benaderen doorgaans alleen de besturen van verenigingen met informatie over beleid. Het is afhankelijk van deze bestuurders of de informatie vervolgens ook andere leden van de vereniging bereikt. Om effectief te zijn, is het belangrijk dat verschillende partijen binnen de vereniging actief betrokken worden bij het gesprek over gewenste en ongewenste omgangsvormen: bestuurders, sportbegeleiders, sporters, ouders en andere vrijwilligers.

Verenigingen verschillen erg van elkaar. In grootte, organisatiegraad en cultuur. Dit heeft invloed op het beleid dat past. Voor seksueel grensoverschrijdend gedrag speelt ook mee hoe de machtsverhouding tussen sportbegeleiders en sporters is, hoe de getalsmatige verhouding tussen mannen en vrouwen op de vereniging is en of er intensieve één-op-één relaties en jonge topsporters aanwezig zijn. Het is dus belangrijk dat instrumenten voor preventiebeleid aan te passen zijn aan de mogelijkheden en randvoorwaarden van elke vereniging.

De instrumenten die beschikbaar zijn, worden door verenigingen als te weinig praktisch en concreet ervaren. Verenigingsbesturen willen een concreet stappenplan en een website waar alle producten te downloaden zijn. Ook willen verenigingen van elkaar kunnen leren en willen ze ondersteuning op lokaal niveau. Wat vooral mist is materiaal om het gesprek aan te wakkeren op de vereniging. Het gesprek moet niet over excessen gaan, maar juist over alledaagse situaties, waar iedereen mee te maken kan hebben. Dit is een gesprek dat in alle lagen van de vereniging gevoerd moet worden: met trainers, coaches en andere vrijwilligers, maar ook met sporters en ouders. Er is behoefte aan visueel

materiaal, bij voorkeur interactief en digitaal, met voorbeelden en cases. Een opkomend thema waar bonden en verenigingen mee worstelen is online grensoverschrijdend gedrag. Er is veel behoefte aan manieren om hiermee als vereniging om te gaan.

4

Richtingen voor de toekomst zijn:

1. Stimuleer dat op sportverenigingen een open klimaat ontstaat waar over omgangsvormen en grenzen gesproken wordt. Maak het dwingender én eenvoudiger. Ontwikkel visuele, interactieve middelen waarmee het gesprek op gang kan komen.
2. Betrek sporters en ouders actief bij een veilige sportomgeving, zodat omgangsvormen en de preventie van seksueel grensoverschrijdend gedrag niet alleen de verantwoordelijkheid van het bestuur en de vertrouwenscontactpersoon zijn.
3. Bevorder de seksuele integriteit van sportbegeleiders. Neem aandacht voor omgangsvormen, bewustwording van machtsverschillen en hoe je het gesprek hierover voert op in de trainersopleidingen en blijf een open gesprek voeren met sportbegeleiders op de vereniging.
4. Zorg voor laagdrempelige, toegankelijke opvang door een vertrouwenscontactpersoon, niet alleen als het echt mis is, maar ook al bij twijfels.
5. Bied besturen van verenigingen duidelijke, vindbare, toegankelijke informatie en lokale ondersteuning.
6. Gemeenten kunnen een belangrijke rol spelen in het agenderen, bij elkaar brengen en ondersteunen van sportverenigingen.
7. Bonden en NOC*NSF kunnen meer werk maken van de preventie van seksueel grensoverschrijdend gedrag in de topsport.

Inhoud

1	Inleiding	7
1.1	Achtergrond	7
1.2	Probleemstelling	7
1.3	Doelstelling	10
1.4	Definities seksueel grensoverschrijdend gedrag en seksueel misbruik	10
1.5	Theoretisch kader onderzoek	10
2	Onderzoeksdesign	12
2.1	Onderzoeksvragen	12
2.2	Onderzoeksmethode	12
3	Van risicofactoren naar preventiebeleid	15
3.1	Verschillende machtsrelaties en contexten	15
3.2	Verschillen tussen sporten	16
3.3	Aansluiting preventiebeleid bij risicofactoren	18
4	Randvoorwaarden voor preventie	20
4.1	Belemmerende en bevorderende factoren op verenigingsniveau	20
4.2	Belemmerende en bevorderende factoren op bondsniveau	23
4.3	Belemmerende en bevorderende maatschappelijke factoren	24
5	Invoeringsstrategieën van bonden en NOC*NSF	25
5.1	Inbedding in breder kader	25
5.2	Toerusting eigen bondsbureau	26
5.3	Agenderen en informeren verenigingen	26
5.4	Preventieve maatregelen promoten	28
6	Fase van implementatie	31
6.1	Kennisfase	32
6.2	Overtuigingsfase	33
6.3	Adoptie, implementatie en behoud	34
6.4	Conclusie	36
7	Beleidsinstrumenten: inzet, gebruik en waardering	37
7.1	Preventiebeleid in de breedtesport: sportbreed instrumentarium	37
7.1.1	Preventieve instrumenten	37
7.1.2	Educatieve materialen	40
7.1.3	Repressieve middelen	41
7.2	Preventiebeleid in de breedtesport: sportspecifiek instrumentarium	42
7.3	Preventiebeleid in de topsport	43
7.4	Verbeteringen beleidsinstrumentarium	45
8	Conclusies	47
8.1	Beleid sluit niet aan op alle risicofactoren	47
8.2	Samenwerking met andere actoren biedt kansen	47
8.3	Landelijke invoeringsstrategie kan beter	47
8.4	Verenigingen staan er teveel alleen voor	48
8.5	Beleidsinstrumenten eenvoudiger, meer visueel en beter vindbaar maken	48
9	Richtingen voor de toekomst	49
9.1	In gesprek gaan over omgangsvormen: maak het dwingender én eenvoudiger	49
9.2	Betrek (jonge) sporters en ouders	50
9.3	Bevorder de seksuele integriteit van sportbegeleiders	50
9.4	Zorg voor laagdrempelige en bereikbare opvang	51
9.5	Bied besturen van verenigingen duidelijkheid en lokale ondersteuning	51

9.6	Wie is aan zet landelijk?	52
10	Literatuur	53
Bijlage 1	Lijst met geïnterviewden	54
Bijlage 2	Aanwezigen bij brainstorm over nieuwe koers	55

1 Inleiding

1.1 Achtergrond

De Nederlandse sportwereld heeft vanaf 1990 thema's rond ongewenste intimiteiten en seksuele intimidatie aan de orde gesteld, maar het kwam pas tot een sportbrede aanpak nadat drie topjudoka's in 1996 hun coach beschuldigden van seksueel misbruik. Sportbonden en NOC*NSF ondertekenden in 1996 een intentieverklaring waarin ze het voornemen uitspraken activiteiten te gaan ontwikkelen ter preventie en bestrijding van seksuele intimidatie in de sport en om te bevorderen dat ook andere verantwoordelijke partijen uit de sportwereld soortgelijk beleid zouden ontwikkelen.

NOC*NSF en toenmalig staatssecretaris Erica Terpstra maakten budget vrij en NOC*NSF startte samen met sportbonden met het ontwikkelen van beleidsinstrumenten. Eén van de eerste stappen was het opstellen van gedragsregels voor coaches en andere begeleiders in de sport. In 1997 kwam er een meldpunt waar slachtoffers, beschuldigden en andere betrokkenen advies en begeleiding konden krijgen. Eerst was dit ondergebracht bij de SOS Telefonische Hulpdienst en de Kindertelefoon; vanaf 2001 heeft de sport een eigen meldpunt. Via dit meldpunt kunnen hulpvragers in contact komen met vertrouwenspersonen (die slachtoffers en beschuldigden bijstaan) en adviseurs (tot wie bijvoorbeeld verenigingsbesturen zich kunnen wenden). Dit meldpunt is in 2014 omgevormd tot Vertrouwenspunt Sport, waar mensen terecht kunnen rond allerlei vormen van grensoverschrijdend gedrag (ook voor bijvoorbeeld doping en matchfixing).

Vanaf 1997 heeft NOC*NSF de Werkgroep Seksuele Intimidatie geïnstalleerd, waarin een aantal sportbonden deelnemen die meedenken over beleid. Dit zijn de KNVB (voetbal), Nevobo (volleybal), KNZB (zwemmen), KNHB (hockey), KNGU (gymnastiek) en KNLTB (tennis). Sinds 2011 is het beleid rond seksuele intimidatie, of *seksueel grensoverschrijdend gedrag* zoals het inmiddels is gaan heten, ten dele een apart aandachtsgebied en ten dele ingebed in het sportbrede programma Naar een Veiliger Sportklimaat (VSK).

In 2016 onthulden een aantal Britse voetballers hun ervaringen met seksueel misbruik. Dit zorgde voor veel ophef in de media. Vervolgens werd duidelijk dat er ook in Nederland de afgelopen jaren veel zaken hebben gespeeld, die niet altijd hun weg naar een tuchtcommissie of rechtszaak vonden. Dit riep vragen op over de aard en aanpak van seksueel grensoverschrijdend gedrag binnen de sport in Nederland. NOC*NSF heeft het initiatief genomen om de Commissie De Vries in te stellen om onderzoek te doen en met aanbevelingen te komen. De Commissie De Vries heeft vervolgens drie deelonderzoeken uitgezet: naar aard en omvang van seksueel grensoverschrijdend gedrag alsmede naar de omgang met meldingen, naar de stand van zaken rond preventie en naar de juridische structuur en inbeddingen van sportorganisaties en knelpunten in de behandeling van meldingen daardoor. Dit onderzoek gaat over de stand van zaken rond preventie, bij sportbonden en sportverenigingen.

1.2 Probleemstelling

Nederland kent ruim 24.000 sportverenigingen met in totaal ruim 4,3 miljoen leden. In 2014 vond een representatief onderzoek plaats in Nederland en België, onder ruim 4.000 volwassenen die hadden deelgenomen aan de georganiseerde sport, waaruit bleek dat 38% van alle respondenten ervaring had met psychologisch geweld, 11% met fysiek geweld en 14% met seksuele intimidatie (Vertommen, Schipper-van Veldhoven, Wouters, Kampen, Brackenridge, Rhind, Neels & Van Den Eede, 2016). Seksuele intimidatie is daarmee niet slechts een incident, maar een structureel probleem in de georganiseerde sport.

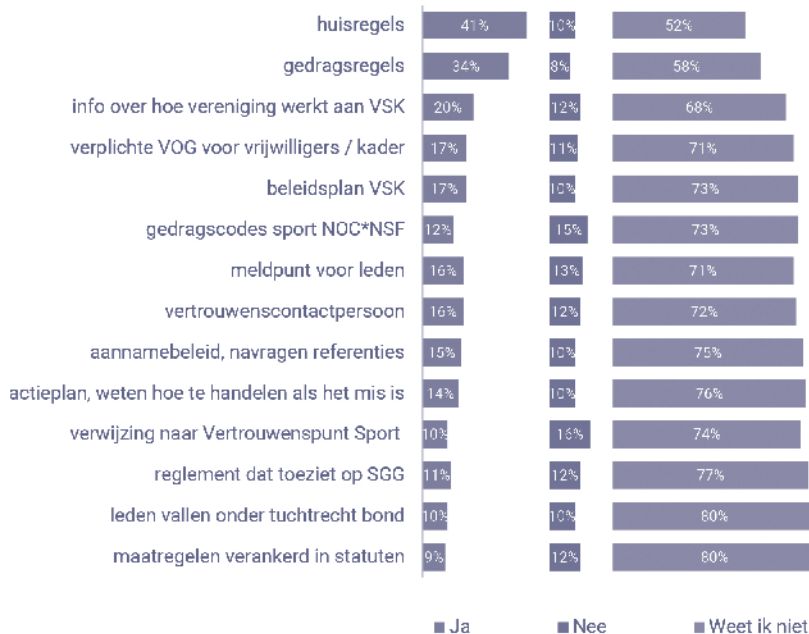
Weinig over gesproken, weinig urgentie

NOC*NSF peilt maandelijks de sportdeelname in Nederland onder een representatieve groep Nederlanders in de leeftijd van 12 tot 80 jaar. Deze NOC*NSF Sportdeelname Index laat de

ontwikkeling zien van de sportdeelname in Nederland. In augustus zijn voor dit onderzoek enkele vragen opgenomen in de sportmonitor om te peilen hoe sporters tegen de preventie van seksueel grensoverschrijdend gedrag aankijken en in hoeverre zij iets merken van maatregelen die door hun vereniging of sportschool worden genomen (NOC*NSF, 2017a). Hieruit komt naar voren dat er weinig over omgangsvormen of seksueel grensoverschrijdend gedrag wordt gepraat. Slechts één op de acht Nederlanders (13%) geeft aan dat er op de plek waar zij sporten (bijvoorbeeld de sportvereniging of sportschool) wel eens wordt gesproken over seksueel grensoverschrijdend gedrag. Het gevoel van urgentie is laag als het gaat om seksueel grensoverschrijdend gedrag. Velen lijken er nog nooit over te hebben nagedacht. Minder dan de helft (44%) van de Nederlanders gelooft bijvoorbeeld dat seksueel grensoverschrijdend gedrag kan voorkomen op de plek waar zij sporten. Maar liefst één op de drie (31%) denkt juist dat het niet voorkomt in hun sport. En een klein maar aanzienlijk deel (16%) vindt het een thema waar veel te overspannen wordt gedaan in de sportwereld. Toch vinden de meeste Nederlanders (74%) dat seksueel grensoverschrijdend gedrag beter bespreekbaar moet worden gemaakt in de sportwereld. Opvallend is wel dat maar een derde (36%) meent dat hun *eigen* vereniging of sportschool zich met het thema bezig zou moeten houden.

Naast urgentiebesef zien we ook dat de kennis van sportende Nederlanders achterblijft. Meer dan de helft weet niet wat te doen wanneer ze, als getuige of als slachtoffer, met seksueel grensoverschrijdend gedrag te maken krijgen. Sporters zijn vaak niet op de hoogte van de maatregelen die hun vereniging of hun sportschool neemt rondom de preventie en aanpak van seksueel grensoverschrijdend gedrag (zie figuur 1). De maatregel die volgens sporters het vaakst wordt genomen bij hun vereniging zijn huis- en gedragsregels, maar dit is alsnog bij minder dan de helft het geval. Opvallend is dat voor elk van de maatregelen geldt dat mannen vaker dan vrouwen zeggen dat hun vereniging deze maatregel neemt, terwijl vrouwen vaker niet weten of hun vereniging de maatregel neemt.

Figuur 1 Maatregelen genomen door verenigingen en sportscholen, volgens sporters

Onderzoek van NOC*NSF onder sportkaderleden (sporttechnisch, arbitrair, bestuurlijk) (NOC*NSF, 2017b) laat een soortgelijk beeld zien van de bekendheid met preventieve maatregelen. Wel geldt voor vrijwel alle maatregelen dat kaderleden vaker dan de sporters aangeven dat hun vereniging de maatregel heeft genomen. Maatregelen die volgens de kaderleden het meest worden genomen zijn

het opstellen van huis- en gedragsregels, het onderwerp bespreken met trainers en coaches, het aanstellen van een vertrouwenscontactpersoon, het instellen van een meldpunt en het verplicht stellen van een Verklaring Omtrent het Gedrag.

Hieraan gerelateerd geldt dat veel Nederlanders (vier op de tien) niet weten hoe hun vereniging of sportschool zal reageren wanneer zij een incident zouden melden. 37% verwacht dat de vereniging samen met hen naar de beste oplossing zal zoeken, 21% verwacht dat ze deskundigen om advies zullen vragen en 11% verwacht dat ze de beschuldigde zullen royeren of op non-actief zullen zetten. 6% verwacht dat hun vereniging begrip zal tonen maar er verder niets mee zal doen. Slechts weinig sporters denken dat hun vereniging hun melding zal negeren, hen niet zal geloven, geen begrip zal tonen, of in paniek zal raken en niet zal weten wat te doen. Bij sporters die in het verleden te maken hebben gehad met seksueel grensoverschrijdend gedrag verwacht maar liefst een vijfde dat hun vereniging begrip zal tonen maar er verder niks mee zal doen. Ook denken zij vaker dan sporters die niet met seksueel grensoverschrijdend gedrag te maken hebben gehad dat de vereniging hen niet zal geloven, hun melding zal negeren, of het voor de beschuldigde op zal nemen. Dit kan een signaal zijn dat verenigingen in het verleden niet allemaal goed met meldingen zijn omgegaan. Sportkaderleden hebben wel het gevoel te kunnen overleggen met anderen binnen de sportwereld als ze twijfelen hoe ze met een situatie om moeten gaan, met name met (collega)bestuurders (66%) en (collega)trainers en coaches (53%). Slechts een kwart heeft het gevoel hun twijfel met (collega)scheidsrechters, officials of juryleden te kunnen overleggen.

Weinig sporters geven aan dat hun vereniging of sportschool wel eens heeft gecommuniceerd over het thema seksueel grensoverschrijdend gedrag (figuur 2). Veel sporters zeggen niet te weten of dit het geval is. Dit laatste geldt in grotere mate voor vrouwen dan voor mannen. Sporters die wel eens met seksueel grensoverschrijdend gedrag te maken hebben gehad geven voor elk middel vaker aan dat hun vereniging dit middel heeft ingezet dan sporters die er niet mee te maken hebben gehad.

Figuur 2 Communicatiemiddelen gebruikt door verenigingen en sportscholen, volgens sporters

Voor sportkaderleden geldt dat één op de vijf niet weet of hun vereniging over het thema heeft gecommuniceerd. Wel geven sportkaderleden voor elk communicatiemiddel vaker aan dat het is ingezet dan de sporters. Dat kan erop duiden dat de communicatie de sporters minder goed bereikt dan het sportkader.

Weinig beleid

Uit eerder onderzoek bij sportverenigingen (Tiessen-Raaphorst & Breedveld, 2007; Serkei, Goes & De Groot, 2012) bleek inderdaad dat sportverenigingen weinig aandacht besteden aan de preventie van seksueel grensoverschrijdend gedrag en dat maar weinig verenigingen bekend zijn met wat er aan preventieve beleidsinstrumenten beschikbaar is. Slechts een klein deel van de verenigingen heeft bijvoorbeeld een vertrouwenscontactpersoon of vraagt aan elke trainer of coach een Verklaring Omtrent het Gedrag. Onderzoek uit 2016 laat zien dat in dat jaar aan ruim 64.000 vrijwilligers in de sport een VOG is verstrekt en dat via NOC*NSF 805 vertrouwenscontactpersonen werden getraind (Romijn, Van Kalmthout & Breedveld, 2016). De gebrekkige implementatie kan te wijten zijn aan de

communicatie over de instrumenten, maar kan ook te maken hebben met andere factoren, zoals de mate van inpasbaarheid van instrumenten binnen verenigingen, schroom rond het onderwerp of de overtuiging van verenigingsbestuurders dat seksueel grensoverschrijdend gedrag bij hun vereniging niet voorkomt. Dit onderzoek is erop gericht inzicht te krijgen in de vraag waarom de instrumenten te weinig gekend en gebruikt worden en wat daaraan kan verbeteren.

Samengevat is seksueel grensoverschrijdend gedrag een structureel probleem, waar nog te weinig over gesproken wordt en waar te weinig beleid op ontwikkeld wordt door verenigingen.

1.3 Doelstelling

Het doel van dit onderzoek is om inzicht te krijgen in belemmerende en bevorderende factoren voor preventie van seksueel grensoverschrijdend gedrag en voor de implementatie van de beschikbare instrumenten. Het onderzoek zal aanbevelingen opleveren voor de verbetering van de aanpak op verenigingen en voor de communicatie en informatievoorziening vanuit NOC*NSF en aangesloten sportbonden.

1.4 Definities seksueel grensoverschrijdend gedrag en seksueel misbruik

Ook al wordt tegenwoordig veelal de term **seksueel grensoverschrijdend gedrag** gehanteerd, in de meeste beleidsinstrumenten in de sport staat de term **seksuele intimidatie** om hetzelfde scala aan gedragingen aan te geven. NOC*NSF hanteert de volgende definitie van seksuele intimidatie: *'enige vorm van ongewenst verbaal, non-verbaal of fysiek gedrag met een seksuele connotatie (duiding) dat als doel of gevolg heeft dat de waardigheid van de persoon wordt aangetast, in het bijzonder wanneer een bedreigende, vijandige, beledigende, vernederende of kwetsende situatie wordt gecreëerd. Onder seksuele intimidatie, zoals vermeld in lid 1, zijn mede begrepen de in de artikelen 239 t/m 250 (Titel XIV: Misdrijven tegen de zeden) van het Wetboek van Strafrecht strafbaar gestelde feiten'* (Blauwdruk Seksuele Intimidatie).

In de publiekscampagne *Wat is jouw Grens?* van NOC*NSF (2012) werd seksuele intimidatie beknopter gedefinieerd als *'elke vorm van seksueel gedrag of seksuele toenadering (opzettelijk of onopzettelijk) in verbale, non-verbale of fysieke zin, die door de persoon die het ondergaat als ongewenst of gedwongen wordt ervaren'*. Deze definitie wordt in de literatuur gebruikt voor seksueel grensoverschrijdend gedrag en zal in dit rapport leidend zijn. Een belangrijk element van de definitie is dat de persoon die het gedrag ondergaat, bepaalt of het gedrag grensoverschrijdend is. De beoordeling van het gedrag hangt dus niet af van de intenties van de 'pleger'.

Daarnaast gaat het om **seksueel misbruik** in de sport, waarbij het gaat om het misbruiken van minderjarigen of anderen vanuit een machtsrelatie, denk aan een trainer-pupil relatie. Bij deze vormen van gedrag geldt niet als criterium dat het slachtoffer het ongewenst vindt. Seksuele relaties tussen leraar en leerling en tussen hulpverlener en cliënt zijn strafbaar volgens de wet. Seksuele relaties tussen trainers en pupillen worden ook in de sport als ongewenst gezien, en onder de 16 jaar als seksueel misbruik beschouwd (zie *gedragsregels NOC*NSF*). Voor dit rapport scharen we ook seksueel misbruik onder het paraplubegrip seksueel grensoverschrijdend gedrag.

Seksueel grensoverschrijdend gedrag is dus een breed begrip waar verschillende gedragingen onder kunnen vallen, van strafbare feiten zoals aanranding en verkrachting tot seksueel geladen opmerkingen en aanrakingen.

1.5 Theoretisch kader onderzoek

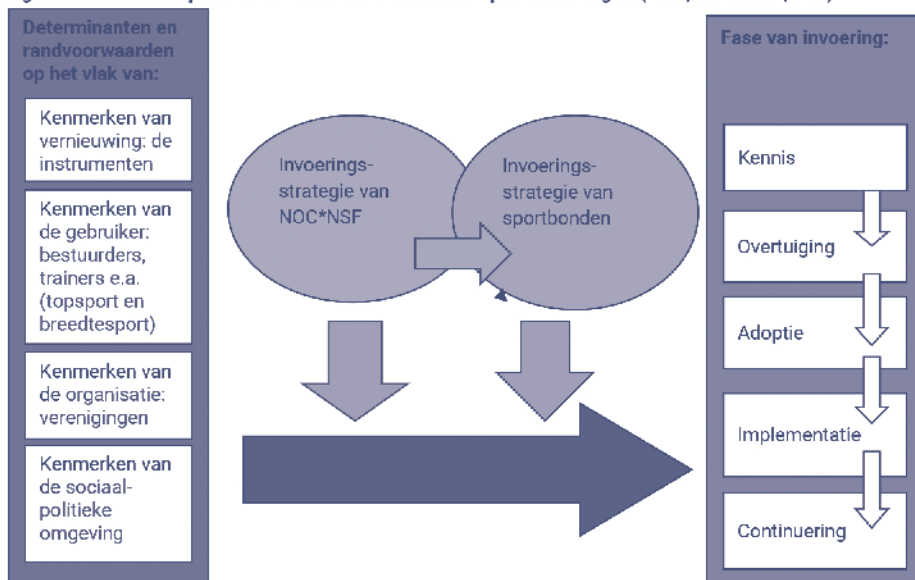
Dit onderzoek gaat over de implementatie van preventiebeleid van NOC*NSF en de sportbonden. Hoe verloopt dit? Hoe kan dit worden verbeterd? Om de implementatie van beleid in organisaties te bevorderen, zijn verschillende modellen ontwikkeld. Deze modellen laten zien waar tijdens de invoering van beleidsinstrumenten rekening mee gehouden dient te worden.

Om de situatie in de sportwereld te beschrijven gebruiken we de theorieën van Rogers (2003) en Fleuren (2002). Rogers onderscheidt vijf fasen in het implementatieproces: (1) Kennisfase; (2) Overtuigingsfase; (3) Adoptiefase; (4) Implementatiefase en (5) Behoudfase. Toegepast op de sport gaat het erom dat sportverenigingen (bestuursleden, coaches, trainers, andere vrijwilligers, sporters en ouders) weten dat er instrumenten bestaan (kennisfase), overtuigd raken van het belang ervan (overtuigingsfase), zich aan het beleid committeren (adoptiefase), de instrumenten daadwerkelijk implementeren in hun vereniging (implementatiefase) en de instrumenten als vast onderdeel blijven gebruiken (behoudfase). In elke fase kunnen verschillende determinanten een bevorderende dan wel belemmerende invloed hebben op het verloop van het implementatieproces.

Fleuren onderscheidt hierbij vijf clusters determinanten, namelijk kenmerken van de vernieuwing, van de gebruiker, van de organisatie, van de sociaal-politieke omgeving en van de invoeringsstrategie. Voor de sport gaat het dus om (a) kenmerken van het huidige *instrumentarium*: is het relevant, gebruiksvriendelijk, inpasbaar, toegankelijk, etc.; (b) kenmerken van de gebruikers waar rekening mee moet worden gehouden, zoals vrijwillige inzet van veel trainers, dat trainers vaak ook ouders zijn, etc.; (c) kenmerken van *verenigingen*, zoals het functioneren van verenigingsbesturen, maar ook gebruikte communicatiekanalen van verenigingen; (d) kenmerken van de *sociaal-politieke omgeving*, zoals druk die nu vanuit de media wordt uitgeoefend op verenigingen om te laten zien dat ze de boel op orde hebben, en (e) kenmerken van de *invoering*. hoe werkt NOC*NSF aan de invoering, welke kanalen en middelen worden daarbij ingezet, op welke toon en met welke boodschap? Hoe lopen de lijnen van de sportbonden naar aangesloten verenigingen? Zijn de boodschappen die van beide kanten komen eenduidig?

Figuur 3 geeft een geïntegreerd model van de theorieën weer, toegepast op het huidige onderzoeksdoel.

Figuur 3 Model voor implementatie van beleidsinstrumenten op basis van Rogers (2003) en Fleuren (2002).

2 Onderzoeksdesign

Het doel van dit onderzoek is om belemmerende en bevorderende factoren voor implementatie van de instrumenten in kaart te brengen en aanbevelingen te doen voor verbetering van de communicatie en informatievoorziening vanuit NOC*NSF en aangesloten bonden over instrumenten op gebied van seksueel grensoverschrijdend gedrag.

2.1 Onderzoeksvragen

Vanuit de theorie, samengevat in figuur 1, wordt duidelijk dat het onderzoek antwoord moet geven op de volgende vragen:

1. Welk instrumentarium voor preventie en behandeling van klachten is beschikbaar anno 2017?
2. Hoe hebben NOC*NSF en de aangesloten sportbonden de afgelopen jaren gewerkt aan de bekendmaking, de communicatie over en het duurzaam borgen van het instrumentarium?
3. Hoe verloopt de communicatie van NOC*NSF naar aangesloten bonden en hoe zijn beide invoeringsstrategieën naar verenigingen op elkaar afgestemd?
4. Welke obstakels worden ervaren door NOC*NSF en de bonden en welke stappen zijn gezet om deze obstakels te overkomen?
5. In hoeverre voldoet het huidige instrumentarium aan de randvoorwaarden van:
 - Gebruiksvriendelijkheid/inpasbaarheid in de vereniging.
 - Relevantie, voor diverse geledingen binnen verenigingen.
 - Toegankelijkheid.
 - Transparantie/terugkoppeling op effect van gebruik.
6. Wat zijn kenmerken van de gebruikers, de verenigingen en de sociaal politieke omgeving waar de invoerstrategie van NOC*NSF en de sportbonden rekening mee moet houden?
7. In welke fase van implementatie zijn de instrumenten bij besturen, trainers, ander kader, ouders en sporters van verenigingen?
8. Wat zijn vanuit de gebruikers bezien succesvolle strategieën om de instrumenten bekend te maken en wat zijn strategieën om de instrumenten duurzaam te borgen binnen verenigingen?

2.2 Onderzoeksmethode

Het onderzoek bestaat uit drie fasen:

Fase 1: Hoe gaat het nu?

Voor deelvraag 1 tot en met 4 zijn NOC*NSF en de aangesloten sportbonden de onderzoeksgroep. Na een inventarisatie van schriftelijk en online materiaal over de beschikbare instrumenten en de invoeringsstrategie, volgde een interviewronde (deels face-to-face, deels telefonisch) met de vertegenwoordigers van veertien sportbonden, met een beleidsmedewerker van NOC*NSF en een medewerker van het Vertrouwenspunt Sport. Deze bronnen geven inzicht in de werkwijze, de obstakels, de reeds gezette stappen en het effect daarvan.

In de selectie van bonden werden bonden betrokken die: (1) veel risico hebben op seksueel grensoverschrijdend gedrag (jonge start in de topsport, kwetsbare sporters zoals jongeren met een beperking, takken van sport waar relatief veel meldingen uit komen); (2) voorloper zijn in de implementatie van beleid bij verenigingen of juist minder actief zijn in de implementatie; en (3) een vertegenwoordiging van zowel kleine als grote bonden. Tabel 1 biedt een overzicht van de bonden met wie is gesproken. In de bijlage is een overzicht te vinden van de medewerkers met wie is gesproken.

Tabel 1 Overzicht van geïnterviewde bonden.

Grotere bonden		Kleinere bonden	
KNGU	gymnastiek	AFBN	American football
KNHB	hockey	GSN	gehandicaptensport
KNLTB	tennis	JBN	judo
KNSB	schaatsen	KBN	karate-do
KNVB	voetbal	KNRB	roeien
KNZB	zwemmen	NBB	basketbal
		Nevobo	volleybal
		NIOBB	bowls

Fase 2: Hoe kan het beter?

Voor deelvraag 5 tot en met 8 zijn bestuurders, trainers en ander kader van verenigingen en daarnaast het kader van de topsport de onderzoeksgroep. Daarnaast zijn (ouders van) sporters belangrijk, omdat de inspanningen van verenigingen uiteindelijk voor hen effect moeten opleveren.

Breedtesport

Voor de breedtesport (ziet tabel 2) hebben we samengewerkt met het Kenniscentrum Sport en met vier gemeentelijke organisaties voor sportondersteuning, namelijk Sportbedrijf Arnhem, Gemeente 's-Hertogenbosch, Sportbedrijf Tilburg en Huis voor de Sport Groningen. Met hen hebben we vier werkbijeenkomsten in verschillende regio's van het land belegd. Daarnaast zijn we bij een bijeenkomst voor de aangesloten verenigingen van de American Football Bond geweest, om met hen te bespreken welke maatregelen ze al nemen, welke instrumenten ze kennen, wat ze zouden willen doen en wat ze als ondersteuning nodig hebben.

Tabel 2 Overzicht van bijeenkomsten breedtesport

Datum	Plaats	Aantal deelnemers	Takken van sport
17 juni 2017	Hilversum	20	American football
5 juli 2017	Arnhem	12	Turnen, judo, voetbal, handbal, volleybal, tennis, roeien, zeilen
10 juli 2017	Den Bosch	15	Voetbal, hockey, zwemmen, tennis, roeien
10 juli 2017	Tilburg	22	Voetbal, hockey, zwemmen, vechtsport, atletiek, tafeltennis
12 juli 2017	Groningen	15	Voetbal, hockey, rugby, tennis, badminton, schaatsen, fitness, basketbal, roeien.
Totaal aantal deelnemers		84	

Op de werkbijeenkomsten is gepolst in hoeverre verenigingen het onderwerp urgent vinden en welke maatregelen ze al nemen. Vervolgens is besproken op welke vlakken ze nog weinig doen, maar wel actief zouden willen worden en wat voor ondersteuning ze daarbij nodig hebben. Ook is het huidige instrumentarium voorgelegd om te achterhalen in hoeverre het inpasbaar, relevant en toegankelijk is voor de doelgroep. Daarnaast is met de aanwezigen in kaart gebracht hoe zij de huidige communicatie vanuit landelijke organisaties beoordelen en hoe dit beter kan. In elke bijeenkomst is een vertegenwoordiging op verschillende niveaus (bestuurders, trainers, sporters, ouders van verschillende soorten sportverenigingen) bij elkaar gebracht, zodat er een uitwisseling is waarin mensen elkaar ook informeren over waar ze behoefte aan hebben en wat ze als hun taak zien. Veel mensen namen hierbij verschillende posities in; ze waren zowel bestuurder als ouder, of zowel trainer als sporter.

Topsport

Omdat er grote verschillen in communicatiekanalen zijn tussen breedtesport en topsport, zijn we naar bijeenkomsten voor topsportkader van sportbonden gegaan om met hen over de aanpak te spreken (zie tabel 3). De vertegenwoordiging uit diverse takken van sport was hierbij zeer belangrijk, omdat bonden hierin verschillend opereren. Gezien de beperkte omvang van het onderzoek, is dit echter een zeer beperkte selectie. In de interviews met de sportbonden is ook ter sprake gekomen welke preventieve maatregelen er in de topsport zijn genomen vanuit de bond.

Tabel 3 Overzicht van bijeenkomsten topsport

Datum	Sport	Bijeenkomst
11 juli 2017	KNSB (schaatsen)	Gesprek met disciplinemanagers langebaan, marathon en inlineskaten en met directeur sport
27 juli 2017	KNGU (gymnastiek)	Gesprek met jurylid/trainster
16 augustus 2017	GSN (boccia)	Gesprek met spelers van nationale team, bondscoach en assistent-bondscoach
30 augustus 2017	NHV (handbal)	Gesprek met bondscoaches en assistent bondscoaches van herensectie
4 september 2017	KNVB (voetbal)	Aanwezig bij kennisbijeenkomst Seksuele Intimidatie voor betaald voetbalbestuurders

Sportmonitors

Tenslotte hebben we een aantal vragen opgesteld die meegenomen zijn in drie sportmonitors die NOC*NSF heeft uitgezet in augustus 2017. De eerste sportmonitor is gericht op sporters, de tweede op sportbegeleiders en de derde op bestuurders van verenigingen. De resultaten van deze monitors geven inzicht in de urgentie die beleefd wordt rond het onderwerp, wat verenigingen op dit vlak al doen en hoe ze hierover communiceren naar leden, de bekendheid van beleidsinstrumenten, het vertrouwen dat men heeft in de vereniging en de behoeften aan meer ondersteuning of informatie.

Fase 3: Van analyse naar nieuwe koers

Na analyse van de inzichten uit de interviews en bijeenkomsten is een tussentijdse rapportage geschreven. Deze diende als input voor een brainstorm over mogelijke verbeteringen van de communicatie en informatievoorziening, waarvoor NOC*NSF en een aantal sportbonden en verenigingen zijn uitgenodigd (zie bijlage 2 voor een overzicht van de aanwezigen). De sessie vond plaats op 6 september 2017, in stadion Galgenwaard. Voor de brainstorm hebben we samengewerkt met Reint Jan Renes, lector crossmediale communicatie van de Hogeschool Utrecht.

3 Van risicofactoren naar preventiebeleid

"Wij zijn echt een risicosport" (vertrouwenscontactpersoon sportbond)

Preventiebeleid is erop gericht problemen vóór te zijn. Preventie van seksueel grensoverschrijdend gedrag vraagt om maatregelen waarmee risico's worden verminderd en grensoverschrijdend gedrag in een vroeg stadium kan worden gesignaleerd of gemeld en aangepakt. Om dit effectief te kunnen doen, is het belangrijk dat beleid goed aansluit op de risicofactoren voor seksueel grensoverschrijdend gedrag in de sport. Deze risicofactoren zijn niet voor alle takken van sport en alle sportniveaus hetzelfde.

De sportsector is onder te verdelen in topsport en breedtesport. De breedtesport heeft overlap met andere sociale verbanden, zoals familie- en dorpsleven. Tussen de top- en breedtesport ligt een glijdende schaal, met grote verschillen tussen de twee uitersten. Deze verschillen zijn van belang voor preventie van seksueel grensoverschrijdend gedrag. Relevante verschillen zijn bijvoorbeeld de hoeveelheid tijd die een sporter in sportverband doorbrengt, de afhankelijkheidsrelatie tussen sporter en coach, de doelen die voor ogen staan en de sportcultuur (Cense, 1997).

3.1 Verschillende machtsrelaties en contexten

Uit het onderzoek *Rode kaart of Carte Blanche* is bekend welke risicofactoren er zijn voor seksueel grensoverschrijdend gedrag (Cense, 1997). Het is belangrijk om onderscheid te maken tussen verschillende vormen van seksueel grensoverschrijdend gedrag, omdat er in de verschillende vormen andere factoren meespelen, die ook om een andere aanpak vragen:

1. **Seksueel misbruik van kinderen en jongeren door volwassenen** (zowel in de breedte- als in de topsport). Vaak gaat het hierbij om een trainer – sporter relatie, maar het kan ook gaan om andere volwassenen. Hierbij gaat het om machtsongelijkheid tussen een volwassene en een kind. Emotionele afhankelijkheid kan een rol spelen, maar ook het overwicht van een volwassene. Machtsmisbruik kan samengaan met de dreiging of het gebruik van geweld, maar vaak gaat het veel subtieler. Strategieën die in de sport worden gebruikt zijn bijvoorbeeld emotionele chantage, dreigen iemand niet te plaatsen voor een competitie of iemand erg veel aandacht geven en dan weer onttrekken (Brackenridge, 2001).

Risicofactoren zijn:

- De **aanwezigheid van een iemand die al eerder seksueel misbruik gepleegd heeft**, vanwege het risico op herhaling.
- Dat **iemand de ruimte heeft om een kind te 'groomen'**; te zorgen dat een kind mee gaat werken. Dit betekent dus dat iemand in de gelegenheid is om alleen met een kind te zijn, niet gecontroleerd wordt door anderen, boven verdenking staat. Potentiële plegers met een hoge machtspositie/status in de sport brengen meer risico met zich mee.
- Dat er **kwetsbare kinderen en jongeren** aanwezig zijn, denk aan kinderen en jongeren met een beperking (zoals licht verstandelijk beperkten), maar ook kinderen en jongeren die thuis verwaarloosd worden, seksueel misbruik hebben meegemaakt of om andere redenen weinig zelfvertrouwen hebben of eenzaam zijn.
- Aanwezigheid van jong talent en **ambitieuze jonge sporters**, ook al spelen ze nog op laag niveau, omdat ze heel afhankelijk zijn van hun trainer/coach en er veel voor over hebben verder te komen in de sport.
- Factoren die **machtsverschil** groter maken: groot leeftijdsverschil, emotionele afhankelijkheid sporter van trainer, verliefdheid op trainer.
- **Gebrek aan kennis** bij sporters en ouders over wat normaal is en wat niet, in omgang tussen trainer en sporter, afwezigheid omgangsregels.
- **Dat er gelegenheden zijn**: thuis brengen met de auto, sportkampen, massages, kinderen die thuis komen bij de trainer, toernooien.

- **De cultuur** op een vereniging: als er niet opgetreden wordt tegen seksisme, als er een gebrek aan openheid over grenzen is, en voor topsport: als er een gesloten sportrelatie trainer-pupil ontstaat, zonder betrokkenheid van anderen.
- Gebrek aan aandacht van **sociale omgeving** voor wat er gaande is in de sport van hun kind.
- **Gebrek aan kennis en urgentie** bij verenigingen, besturen, trainers en sporters, om te signaleren dat er iets aan de hand is en vroegtijdig te kunnen ingrijpen.

2. **Seksueel misbruik van ambitieuze (jong)volwassen topsporters door trainers** (topsport)
De factoren die meespelen bij seksueel misbruik van kinderen en jongeren, gaan grotendeels ook op voor (jong)volwassen topsporters.

- De **kwetsbaarheid** van een topsporter zit in het belang van het behalen van goud, die de trainer een grote machtspositie geeft. De **ambitie en de eerdere investeringen** maken dat sporters over grenzen gaan, en trainers een bijna absolute machtspositie krijgen, niet alleen ten opzichte van sporters, maar ook ten opzichte van bijvoorbeeld bestuursleden.
- Ook speelt hier **leeftijdverschil** een rol.
- **De cultuur** binnen de topsport maakt ook dat een topsporter eraan gewend is dat zijn of haar lichamelijke grenzen verlegd worden en dat een trainer veel controleert en bepaalt. Een topsporter zal zichzelf niet snel als slachtoffer zien en niet snel klagen.
- **Gebrek aan kennis en urgentie** bij topsportkader zorgt ook hier voor gebrek aan signalering en vroegtijdig ingrijpen.

3. **Seksueel grensoverschrijdend gedrag tussen trainer en pupil** (top- en breedtesport):

Een heel ander fenomeen is seksueel grensoverschrijdend gedrag dat voortkomt uit onachtzaamheid en een gebrek aan bewustzijn van de integriteit van het lichaam van sporters. Het gaat hierbij bijvoorbeeld om onnodig aanraken en knuffelen rondom winnen of verliezen, fysieke instructies of vangen zonder uit te leggen waarom of zonder te vragen om consent, en een gebrek aan bewustzijn van de lichamelijke en emotionele kwetsbaarheid van sporters.

- **Gebrek aan kennis en sensitiviteit van sportkader**

4. **Seksueel grensoverschrijdend gedrag van sporters onderling, trainers of bestuursleden onderling** (top- en breedtesport)

Een ander terrein is seksueel grensoverschrijdend gedrag buiten de trainer-pupilrelatie. Veel takken van sport zijn een mannelijk domein: er sporten vaak meer mannen en trainers en bestuurders zijn vaak mannen. Risicofactoren zijn:

- Een **seksistische cultuur** waarbij veel grappen over vrouwen worden gemaakt of opmerkingen over het lichaam van vrouwelijke sporters.
- **Ongelijke machtsbalans** aantal mannen/vrouwen op de vereniging (relatief meer mannen in bestuur/kader). Gebrek aan status vrouwensport.
- **Gelegenheden**: kantine/avonden waar alcohol gedronken wordt; toernooien; op het veld; op de terreinen rond de vereniging (op weg naar huis).
- **Kwetsbare sporters**: sporters met een beperking/licht verstandelijke beperking; sporters met eerdere seksueel geweldservaringen; (enige) vrouw zijn; andere minderheid zijn zoals LHBT (lesbisch/homoseksueel/biseksueel/transgender) of etnische minderheid; sporters die weinig sociale ondersteuning hebben en voor wie de vereniging heel veel betekent.

3.2 Verschillen tussen sporten

Per tak van sport en per vereniging komen de bovengenoemde risicofactoren in verschillende mate voor. Sportbonden hebben vaak een analyse gemaakt van de risicofactoren in hun sporttak om daar in hun aanpak rekening mee te kunnen houden. Een paar voorbeelden:

Sport en privé lopen in elkaar over

De Nevobo (volleybalbond) vertelt: 'Volleybal is een vriendelijke sport. Vergeleken met andere teamsporten is er minder fysiek contact en minder agressie. Er spelen veel meer vrouwen dan mannen (70/30). Er heerst sociale cohesie op verenigingen, hele families doen aan volleybal. Je stopt niet na het seizoen. Je team groeit met je mee. Maar dat

betekent ook dat er allerlei relaties zijn in het privéleven, dat je samen bier drinkt in de kroeg.'

Dunne scheidslijn tussen gewenst en ongewenst gedrag

De KNRB (roeibond) kent een groot aantal studentenroeiverenigingen. Vooral daar is verbaal geweld een probleem. De KNRB vertelt: 'De lijn tussen gewenst en ongewenst gedrag is erg dun. Wat op ene moment gewenst is, kan zomaar overgaan in ongewenst. Coaches zijn vaak van dezelfde leeftijd als de sporters, soms zelfs jonger. De grens tussen coach en gecoachte kan daardoor fluïde zijn. Er worden bizar veel roei-huwelijken gesloten, tussen ploeggenoten en met coaches. Roeien is niet alleen een studentensport, maar ook een familiesport. Vaak zit het hele gezin op roeien. Daarom de vraag: hoe ga je om met ouders? Want dat kan een goede bekende zijn.'

Fysieke instructiebewegingen

In de zwemsport wordt het lichaam van een sporter veel vastgepakt om bepaalde zwembewegingen aan te leren. De KNZB: 'Zwemmers dragen weinig verhullende kleren. Kinderen van tien tot veertien jaar worden klaargestoomd voor de top, dus die trainen veel en zijn erg afhankelijk van hun coaches. Toch zijn ze volwassen als ze echt topsporter zijn, want ze moeten eerst voldoende spieren ontwikkelen; daarmee is het minder riskant dan turnen waarin topsporters jonger zijn.'

Leeftijd sporters

De NIOBB (bowlsbond) vertelt dat bowls vooral gespeeld wordt door ouderen. De gemiddelde leeftijd ligt in de zestig. Dat maakt de risico's kleiner in de zin dat er geen kinderen bij de sport betrokken zijn. Maar ook tussen ouderen onderling kunnen zaken spelen. Risico is dat ouderen minder snel geneigd zijn aan de bel te trekken als er iets is; ze zijn minder mondig en durven minder snel iets te zeggen als iets hen niet zint. Risicofactor is ook dat de sport klein is, iedereen kent elkaar, wat de drempel om ergens iets van te zeggen of om een melding te doen juist hoger maakt.

Aanwezigheid ouders

De KNHB (hockeybond) ziet dat ouders bij trainingen van jonge kinderen allemaal aanwezig zijn, maar bij de iets oudere jeugd niet meer. Daarom ziet de hockeybond jonge adolescenten (meisjes en jongens) van vijftien tot achttien jaar als de grootste risicogroep.

Sporters uit risicogroepen

De gehandicaptensportbond (GSN) signaleert dat hun doelgroep een groot risico loopt op het meemaken van seksueel grensoverschrijdend gedrag, vooral sporters met een verstandelijke beperking. Ze kunnen zichzelf minder gemakkelijk uiten en daardoor minder snel aan de bel trekken. Ook weten ze vaak niet wat hen overkomt en of dit normaal is. Ook zijn veel sporters fysiek afhankelijk. Ze kunnen hun sport alleen uitoefenen als er begeleiders bij zijn. Daardoor is er ook veel lichamelijk contact. Dit geldt ook voor sporters met een zware lichamelijke beperking.

Trainers gaan hun eigen weg en er is een cultuur van gehoorzamen aan leraar

Ook bij karate sporten veel mensen uit risicogroepen: vrouwen die een zelfverdedigingscursus volgen, mensen met een beperking, kinderen die juist om weerbaarder te worden op karate gaan. Het is een individuele sport, met veel één-op-één contact. Daarnaast hebben leraren een machtspositie. De KBN: 'Het wordt door de bond afgeraden één-op-één les te geven, maar je kunt het niet voorkomen. En we hebben te maken met een groot ego van sportschoolleraars. Ze gaan hun eigen weg. Dat is risicovol, ook voor trainers zelf, voor beschuldigingen.'

3.3 Aansluiting preventiebeleid bij risicofactoren

Het preventiebeleid dat afgelopen twintig jaar ontwikkeld en geïmplementeerd is, bestaat uit een scala aan instrumenten. Zoals in de vorige paragraaf al duidelijk werd, verschillen de risicofactoren per tak van sport. Het is daarom logisch dat er wisselende accenten gelegd worden per tak van sport. De instrumenten die hieronder genoemd worden, staan in hoofdstuk 7 uitgebreid beschreven. In dat hoofdstuk wordt ook het gebruik en de waardering van elk instrument onder de loep genomen. In deze paragraaf analyseren we waar de nadruk van het gehele beleid ligt en welke risicofactoren nog weinig aandacht krijgen.

Onderstaand schema geeft aan op welke risicofactoren het huidige beleid vooral aanhaakt:

Tabel 4 Aandacht voor risicofactoren in huidig beleid

Risicofactor	Aandacht in beleid?	In welk landelijk beschikbaar instrument?
1. Seksueel misbruik van kinderen/ jongeren		
Aanwezigheid potentiële pleger	Ja	VOG, screening nieuwe trainers, register (zwarte lijst)
Ruimte om kinderen te groomen	Enigszins	Gedragregels
Aanwezigheid kwetsbare kinderen	Enigszins	Risicoanalyse (toolkit)
Ambitieuze sporters op jonge leeftijd	Enigszins	Risicoanalyse (toolkit)
Factoren die machtsverschil tussen volwassenen en kind groter maken	Niet	
Gebrek aan kennis sporters	Enigszins	Omgangsregels per vereniging, brochure voor sporters, hoort in taken VCP vereniging
Gebrek aan kennis ouders	Enigszins	Brochure voor ouders, hoort bij taken verenigings-VCP
Gelegenheden voor misbruik	Enigszins	Gedragregels, training Herkennen en Voorkomen van SI, gericht advies van bonden (zoals vier-ogen principe, geen één-op-één situaties)
Cultuur (tolereren seksisme, gesloten relatie trainer-pupil)	Enigszins	Risicoanalyse (toolkit), training Herkennen en Voorkomen van SI, VSK, VCP
Weinig betrokkenheid sociale omgeving bij sportende kind	Niet	
Gebrek aan kennis en urgentie bij vereniging	Ja	Gedragregels, VCP, gratis VOG, toolkit, e-learning, training Herkennen en Voorkomen van SI, brochures
2. Seksueel misbruik (jong) volwassen topsporters door trainers		
Zelfde factoren als hierboven	Enigszins	VOG, gedragsregels, soms informatiebijeenkomsten bonden
Emotionele afhankelijkheid	Enigszins	VSK: beleidskaart Ouders van Toptalenten
Almachtpositie trainers	Niet	
Cultuur topsport	Niet	
Gebrek aan kennis en urgentie bij topsportkader	Wisselend	Verschildt per tak van sport in mate waarin het is opgenomen in opleidingen van kader, sinds 2017 is het een door NOC*NSF verplicht onderdeel van mastercoachopleidingen
3. Seksueel grensoverschrijdend gedrag tussen trainer en pupil door onachtzaamheid		
Cultuur sportvereniging van elkaar aanspreken op gedrag	Nauwelijks	VSK, gedragsregels
Gebrek aan kennis en sensitiviteiten bij sportkader	Wisselend	Meeste vrijwillige kader geen opleiding, bij sportopleidingen zoals CIOS wisselend ingevoerd
4. Seksueel grensoverschrijdend gedrag tegen volwassenen in de breedtesport		
Cultuur (seksisme)	Enigszins	VCP, Verenigingsbox VSK (als onderdeel van omgangsvormen en positief sportklimaat in het algemeen)

Ongelijke machtsbalans aantal mannen/vrouwen op de vereniging	Niet	
Gelegenheden	Niet	
Kwetsbare sporters (minderheden zoals LHBT, sporters met beperking)	Enigszins	Apart beleid op LHBT-inclusie sportverenigingen

Zoals het schema laat zien, gaat de meeste aandacht in het huidige beleid (en de beleidsinstrumenten) uit naar de preventie van seksueel misbruik van kinderen. Binnen dat gebied ligt de meeste nadruk op het weren van potentiële plegers van de verenigingen en het vergroten van de kennis en het gevoel van urgentie bij verenigingen. Er is minder aandacht voor het verminderen van gelegenheden en ruimte om kinderen te groomen, voor het vergroten van bewustzijn bij sporters en ouders en het meer betrekken van ouders bij de sport. Ouderbetrokkenheid wordt wel vanuit andere programma's en beleidsdoelen van NOC*NSF en sportbonden opgepakt.

De preventie van seksueel misbruik van (jong)volwassenen in de **topsport** krijgt minder aandacht in het huidige landelijke beleid van NOC*NSF en de sportbonden. Wel zijn er sinds 2017 een aantal initiatieven gestart, zoals het onderzoek dat de KNWU (wielrennen) zelf doet naar seksueel grensoverschrijdend gedrag en de verplichting vanuit NOC*NSF om het onderwerp een plaats te geven in de mastercoachopleiding. Omdat topsporters een risicogroep vormen, gezien de belangen en emotionele verstrengeling met de sportbeoefening, de intimiteit van de trainer-pupil relatie en de machtspositie van coaches en trainers, is dit een terrein waar nog veel winst op te behalen is. In paragraaf 7.3 reflecteren sportbonden op de preventie van seksueel misbruik in de topsport.

Ook voor seksueel grensoverschrijdend gedrag **tegen volwassenen** in de breedtesport is minder aandacht in het huidige beleid. Dit heeft ermee te maken dat er geen eenvoudige maatregelen te nemen zijn waarmee dit gedrag te voorkomen is. Het gaat om de cultuur op de sportvereniging. Zoals een sportbond aangeeft: *'Als je kijkt naar de aanpak, is er verschil tussen entreebarrières, waardoor kwaadwillenden lastiger binnenkomen, zoals de VOG, en zachtere elementen. Die zachtere elementen, dat is de cultuur, de sociale cohesie binnen verenigingen, is er ruimte voor om dit thema bespreekbaar te maken? Soms is het wachten op een incident voor agendasetting. Om bewustzijn te creëren.'*

Naast deze risicofactoren, die seksueel grensoverschrijdend gedrag bevorderen, zijn er ook factoren die zorgen dat gedrag langer door kan gaan of moeilijk te melden is, zoals de familieverbanden op de club of het gemis van duidelijkheid waar iemand terecht kan. Deze aspecten vallen onder secundaire preventie; zorgen dat gedrag vroegtijdig gesignaleerd en aangepakt wordt en dat drempels om iets te melden verlaagd worden. Op dit vlak spelen de vertrouwenscontactpersonen een rol, naast meer alerte en bewuste sportbegeleiders, bestuurders, ouders en sporters.

Uit de meest recente sportkadermonitor van NOC*NSF, onder bijna 1.200 sportkaderleden (sporttechnisch, arbitrerend, bestuurlijk), blijkt dat het sportkader zich regelmatig in risicovolle situaties bevindt. Zo geeft maar liefst 60% van het sporttechnisch kader aan dat zij als trainer of coach *altijd* alleen voor hun groep staan. Nog eens 30% geeft aan dit te doen als het echt nodig is. Bijna negen op de tien van het sporttechnisch kader zegt een sporter aan te raken om een beweging uit te leggen. Meer dan de helft brengt alleen in de auto een kind thuis na een wedstrijd. Ook betreden veel leden van het sporttechnisch kader de kleedkamer van kinderen. Op dezelfde hotelkamer als een sporter overnachten om kosten te besparen wordt door 1% van alle kaderleden altijd gedaan. Deze risicovolle situaties hoeven niet natuurlijk niet tot grensoverschrijdend gedrag te leiden, maar de combinatie met een tekort aan bespreekbaarheid van seksueel grensoverschrijdend gedrag maakt het wel risicoverhogend.

4 Randvoorwaarden voor preventie

"Sport is de grootste kinderopvang van Nederland. Maar als je ziet wat we in de sport aan eisen stellen, dat iemand op tijd is, dat is alles." (directeur sportbond)

20

Het implementeren van beleid ter preventie van seksueel grensoverschrijdend gedrag in de sport is geen eenvoudige zaak, om veel verschillende redenen. In dit hoofdstuk beschrijven we de randvoorwaarden voor preventie. Wat zijn kenmerken van sportorganisaties waar rekening mee gehouden moet worden? Welke belemmerende en bevorderende factoren zijn er op verenigingsniveau, op bondsniveau en maatschappelijk gezien?

4.1 Belemmerende en bevorderende factoren op verenigingsniveau

Urgentie is laag; deze komt vaak pas als er een incident is

Diverse deelnemers aan de bijeenkomsten voor verenigingen vertellen dat de thematiek niet leeft binnen de vereniging. *'Er heerst een gevoel van "bij ons gebeurt het niet"'. Een andere deelnemer: 'In onze vereniging is totaal geen zicht op seksuele intimiteiten. Er worden wel seksueel getinte opmerkingen gemaakt maar dat is niet bespreekbaar.'* Verenigingsbestuurders geven aan dat ze het onderwerp wel serieus willen nemen, maar niet willen overdrijven. Dit wordt benoemd als de sfeer die niet verloren moet gaan, de verenigingscultuur die waardevol is. Maar ook dat het geen vrijwilligers moet kosten. Waardoor verenigingen bijvoorbeeld wel een VOG willen regelen, maar de reden van deze maatregel niet bespreekbaar maken. Terwijl verenigingen die verder zijn met beleid juist aangeven dat maatregelen geen leden of vrijwilligers kosten, omdat ze prima uit te leggen zijn.

Verenigingen gaan zich volgens sportbonden pas voor het onderwerp interesseren als er wat aan de hand is. Een bond geeft aan: *'De urgentie moet nog duidelijker worden gemaakt, want als je er zelf niet mee te maken hebt gehad, zie je vaak het belang niet.'* Het ontbreekt verenigingen *'aan bewustzijn van wat er allemaal onder seksueel grensoverschrijdend gedrag valt'*. Verenigingen denken bijvoorbeeld vooral aan zware overtredingen als aanranding en misbruik. Gevolg is dat ze het belang van het thema onvoldoende inzien. Ook eerder onderzoek liet al zien dat verenigingen menen dat het probleem bij hen niet voorkomt (Serkei, Goes & De Groot, 2012). Ditzelfde onderzoek toonde aan dat veel besturen erop rekenen dat ze bij eventuele problemen meteen corrigerend op kunnen treden en daarom beleidsmaatregelen niet nodig achten.

Ook leden van verenigingen agenderen het onderwerp volgens verenigingsbestuurders niet. *'Ik zit al tien jaar in het bestuur en leden vragen niet. Leden reageren alleen indien er een incident is. Door de bank genomen, wordt er nooit een algemene vraag gesteld.'* Ook ouders hebben weinig besef van het belang van het thema en zijn steeds minder nauw betrokken bij de sport van hun kind. Een bond zegt: *'Denken ouders hier wel over na? Als ze een school uitzoeken voor hun kind, kijken ze toch ook naar beleid? Waarom doen ze dat bij sport niet? Bij sport kijken ze meer praktisch of het uitkomt, of er vriendjes op zitten.'* Bij de jeugd in de topsport worden ouders soms wel speciaal betrokken bij het thema, via bijvoorbeeld ouderbijeenkomsten.

Grote verenigingen pakken het thema volgens bonden eerder op dan kleine verenigingen *'omdat ze zich bewuster zijn van risico's die ze lopen'*. Dit bleek ook uit eerder onderzoek, waaruit naar voren kwam dat verenigingen met meer dan 250 leden vaker preventief beleid hadden dan kleinere verenigingen (Serkei, Goes & De Groot, 2012).

Angst voor overreageren voorkomt agenderen

Verenigingen zijn soms huiverig om het onderwerp op de agenda te zetten omdat ze denken het probleem op deze manier groter te maken dan het is. Dit bleek ook al uit eerder onderzoek, waarin verenigingen aangeven ouders niet ongerust te willen maken door preventieve maatregelen te nemen (Serkei, Goes & De Groot, 2012). Tijdens de verenigingsbijeenkomsten geeft een vereniging aan: *'Ouders kunnen totaal doorschieten. Je moet je vrijwilligers beschermen tegen hypen. Het gesprek hierover moet je vooraf hebben. Niet bagatelliseren maar je gezond verstand gebruiken, relativeren.'*

Vrees voor imagoschade belemmert invoering

Verenigingen hebben soms een 'we-regelen-het-zelf-wel houding'. Ze hebben de neiging problemen zelf op te willen lossen zodat het binnenskamers blijft. Bijvoorbeeld omdat ze menen dat het schande over de club brengt om hierover naar buiten te treden.

Verenigingscultuur zit beleidsinvoering in de weg

Volgens bonden belemmert de cultuur bij sportverenigingen het invoeren van beleidsmaatregelen. Zo zegt een bond: *'Seksueel grensoverschrijdend gedrag is een maatschappelijk fenomeen, het komt overal voor. Sport is de grootste kinderopvang van Nederland. Maar als je ziet wat we in de sport aan eisen stellen, dat iemand op tijd is, dat is alles. De voorwaarden zijn beperkt, we zijn blij dat je er bent. We zijn in Nederland zo blij met de verenigingscultuur. We doen het met elkaar. Als je teveel eisen stelt, haken mensen af.'*

Ook huidige omgangsvormen kunnen een belemmering vormen. Het gebruik van grof taalgebruik is onder jongeren zowel mondeling als in berichten gewoon. Dat hun ouders erbij staan is voor vele jongeren geen belemmering. *'Er is ook wel een cultuur dat er meer naar elkaar geroepen wordt. Meiden noemen elkaar 'kut' en 'hoer', waar ouders bijstaan en die zeggen dan niks. Onbegrijpelijk.'* Sommige verenigingen menen dat hun cultuur reden is om niet met het thema bezig te zijn want *'De positieve sfeer en cultuur binnen de club bieden genoeg bescherming'*.

Dat sport een mannenwereld is, helpt ook niet mee aan het doorvoeren van beleid. *'In het kader zijn het allemaal mannen, ook bij de topsport.'* Een andere bond geeft aan: *'We zijn al een paar jaar bezig met 'vertrouwen en gedrag'. Er wordt over gesproken en er worden protocollen gemaakt en VOGs worden gevraagd. Hoe dat allemaal vorm krijgt in een mannsport is wel de vraag.'*

Culturele aspecten bieden verenigingen echter ook mogelijkheden bij het aanpakken van het thema. *'Cultuur, daar kan je op inhaken. Bij individuele sport is dat anders dan voor teamsporten. Voetbal kijkt naar rugby als goed georganiseerd. Respect is daar belangrijk. Dat willen we bij voetbal ook. Dat is cultuur waar je gebruik van kan maken.'*

Naast cultuur moeten verenigingen rekening houden met de sociale context. Verenigingsleden komen elkaar niet alleen op de club tegen maar ook in het dorp: *'De voorzitter van de vereniging is tevens de leraar.'* Hele families zitten bij dezelfde vereniging. Trainers zijn soms een paar jaar ouder of zelfs van dezelfde leeftijd als de sporters. Verenigingsleden bekleden meerdere functies binnen de vereniging. De ons-kent-ons cultuur en de dunne scheidslijn tussen sport en privéleven kan de drempel om een melding te maken van grensoverschrijdend gedrag vergroten.

Verenigingen hebben een gebrek aan vrijwilligers

Sportverenigingen draaien op vrijwilligers. Bonden geven aan dat verenigingen vaak al heel blij zijn dat ze vrijwilligers hebben. Ze willen dan geen drempels opwerpen, zoals een VOG, omdat ze bang zijn op deze manier vrijwilligers kwijt te raken. Ook vormt het tekort aan vrijwilligers een probleem voor het organiseren van toezicht. Sommige bonden adviseren een vier-ogen-aanpak, maar clubs zeggen te weinig mensen te hebben om dat te kunnen realiseren. Verenigingen sturen plegers van seksueel grensoverschrijdend gedrag niet altijd weg omdat ze zo verlegen zitten om vrijwilligers, wat risico op herhaling met zich meebrengt.

Bij betaalde krachten binnen een vereniging is volgens bonden veel minder weerstand om mee te werken aan maatregelen zoals de VOG: *'Het is veel makkelijker om van een trainer die je betaalt, en die ook een diploma haalt, te vereisen dat hij een VOG heeft, dan bijvoorbeeld bij het voetbal waar gewoon die lieve papa of buurman of oom die er toevallig tijd voor heeft, langs het veld staat.'* Uit eerder onderzoek kwam ook al naar voren dat het werven van gediplomeerde trainers samenhangt met een afname van het aantal problemen op een sportvereniging (Tiessen-Raaphorst, Lucassen, Van den Dool & Kalmthout, 2008). Het is aannemelijk dat het werken met gediplomeerde én betaalde trainers ook beschermend werkt tegen seksueel grensoverschrijdend gedrag, omdat opgeleide trainers meer kennis hebben van een pedagogisch sportklimaat, waarin hopelijk ook integriteit en afstand-nabijheid aan bod komt, en aanspreekbaarder zijn op hun functioneren.

Bestuurswisselingen en andere taken belemmeren invoering

In 2011 bleek uit onderzoek naar de invoering van landelijk beleid bij verenigingen dat besturen aangeven dat er te veel andere taken op hun bordje liggen (Serkei, Goes & De Groot, 2012). Deze belemmering speelt anno nu nog steeds. Doorzetting van beleid is volgens bonden een uitdaging voor besturen want operationele zaken vragen al heel veel, waardoor zaken die minder urgent zijn blijven liggen. *'Waar verenigingen al wel niet allemaal aan moeten denken. Ze moeten al zoveel regelen.'* Verenigingen worden soms bestuurd met de waan van de dag: *'Die zijn met alledag dingen bezig, met brandjes blussen, en niet met besturen en lange termijn. Vaak hebben die geen eigen accommodatie en dus ook geen fysieke plek waar ze vaak zijn. Er zijn veel van zulke besturen.'* Verenigingen worden soms bestuurd door *'ouders die een bestuur vormen omdat er niemand anders is die het wil'*. Deze verenigingen *'kunnen het gewoon niet – vooral niet kunnen is een reden om niks met het thema te doen'*. Daarnaast duurt besluitvorming binnen verenigingen soms lang waarmee het de invoering van beleid belemmert.

Ook wisselen bestuursleden vaak van samenstelling. *'Extra probleem is dat het bestuur wisselt, hoe krijg je het dan in het DNA?' Of bestuursleden 'zitten er al dertig jaar en doen al dertig jaar hetzelfde'. In dat geval moet verandering van onderop komen. Via opleidingen van trainers bijvoorbeeld. Of via sporters zelf ('pubers zelf komen met preventieve maatregelen, bijvoorbeeld door altijd samen bij de fysio naar binnen te gaan, want dat vinden ze een enge man'). Op deze manier komt het gevoel van urgentie uiteindelijk de bestuurskamer in.*

Besturen missen eigen verantwoordelijkheidsgevoel

Verenigingsbesturen beleggen het thema soms bij een individu of commissie. Maar het is volgens een bond *'een valkuil van bestuurders om het thema onder te brengen bij een vertrouwenscommissie of een vertrouwenscontactpersoon en dan te denken dat ze de verantwoordelijkheid daar ook kunnen neerleggen. Maar een bestuur blijft altijd verantwoordelijk. Bestuurders hebben niet voldoende gevoel bij hun taken en verantwoordelijkheden en dat krijg je via een A4 ook niet uitgelegd.'*

Beleidsaanpak stopt bij harde maatregelen

Verenigingen menen dat ze er al zijn wanneer ze beleidsinstrumenten inzetten, maar het bekend maken en erover praten is een ander verhaal. Vaak blijft het volgens bonden en NOC*NSF bij het nemen van harde maatregelen en worden zachte aspecten zoals relaties en omgangsvormen vergeten. *'Sommige verenigingen hebben van alles: vertrouwenscontactpersoon, gedragsregels, VOG. Maar wat nodig is, is om elk jaar met elkaar om tafel te gaan, de vertrouwenscontactpersoon bekend te maken, de gedragsregels door te spreken, erover beginnen.'* Bonden zijn zich ervan bewust dat het zachte aspect veel ingewikkelder is om mee om te gaan dan het harde. *'Schaamte bij het individu, druk bij de vereniging. 'Het is zo'n goede jongen'. Het gevoel dat je alleen staat, dat je het zover hebt laten komen. Hoe doorbreken we dat nu?'*

Gemeenten kunnen een grotere rol op zich nemen

Volgens bonden zijn verenigingen *'gevoelig voor wat de gemeente ervan vindt. Als die samen met NOC*NSF en de bond met iets komt, een gezamenlijk initiatief, dan geeft dat een goede impuls. De gemeente wordt gezien als samenwerkingspartner. Waarom zou je de sport niet keuren op sportveiligheid? Waarom zou een gemeente niet vragen naar beleid? Dat doen ze op andere terreinen toch ook?' Gemeenten zouden bijvoorbeeld ook 'hun sportsubsidies voor verenigingen kunnen koppelen aan het wel of niet hebben van een vertrouwenscontactpersoon of een VOG'. Gemeenten staan vaak dichterbij een vereniging dan een bond of NOC*NSF. Ondersteuning vanuit de gemeente zou daarom volgens sommige verenigingen geen onlogische stap zijn. Ook kan een gemeente verschillende sectoren aan elkaar verbinden, zoals onderwijs, sport en welzijn, om krachten te bundelen in de aanpak van seksueel grensoverschrijdend gedrag en van elkaar te leren.*

Meer samenwerking tussen verenigingen zeer gewenst

Verenigingen willen graag samenwerken met en leren van andere verenigingen. Ze willen tijdens het ontwikkeling van beleid graag een kijkje in de keuken nemen bij andere verenigingen. *'We zijn te rade gegaan bij een andere vereniging, die al verder is en goed beleid heeft.'* Het wiel hoeft namelijk niet opnieuw uitgevonden te worden als er bij een andere vereniging al iets bruikbaar ligt: *'De informatie op onze website is direct over te nemen door andere verenigingen, je hoeft niet steeds opnieuw het*

wiel uit te vinden.' Om diezelfde reden vinden verenigingen dat de sport veel kan leren van sectoren waar het thema al langer op de kaart staat, zoals het onderwijs. Verenigingen willen graag met elkaar sparren om van elkaar te leren: *'Een bestuurlijk platform waar je ervaringen uit kan wisselen met andere verenigingen zou fijn zijn.'*

4.2 Belemmerende en bevorderende factoren op bondsniveau

Geen tijd voor intensief traject richting verenigingen

Veel bonden geven aan dat het nodig is om gericht, intensief én herhaaldelijk met verenigingen te werken op dit terrein. Dus niet afwachten tot een vereniging het thema zelf oppakt, maar *outreaching* erop afstappen. *'Wat werkt is langsgaan, aan de slag gaan met verenigingen, aan de hand nemen, dat werpt zijn vruchten af. Dat is heel intensief, het kost heel veel tijd en energie. Met de VOG als basis, dat is toch een bottleneck steeds bij verenigingen: 'gaan we Pietje die hier al dertig jaar werkt vragen om een VOG?' Dan zeg ik 'als je hem uitlegt dat het algemeen beleid is en waarom dat is, dan zal je zien dat Pietje gewoon meewerkt.'* Voor kleinere bonden geldt dat ze veelal worden bestuurd door vrijwilligers die het bestuurswerk combineren met een normale baan. Daardoor zijn er minder capaciteit en kennis aanwezig dan bij bonden die betaald kader in dienst hebben en meer tijd kunnen investeren in het agenderen en aanpakken van seksueel grensoverschrijdend gedrag. Ook de functie van vertrouwenscontactpersoon is bij kleinere bonden vaak een vrijwillige functie, wat weinig mogelijkheden biedt om actief naar verenigingen toe te gaan.

Samenwerking tussen bonden en NOC*NSF kan beter

De sportwereld is van oudsher niet gewend om samen te werken. Zoals een bond hierover zegt: *'Samenwerking in de sport komt vaak lastig tot stand. Iedereen doet zijn eigen ding en vaak wordt sport specifiek gedacht, terwijl dit een onderwerp is dat sportoverstijgend is en goed samen opgepakt zou kunnen worden.'* Hoewel er steeds frequenter en intensiever wordt samengewerkt, bijvoorbeeld in de Werkgroep Seksuele Intimidatie van NOC*NSF (*'Goed dat alle sporten samen zijn en van elkaar kunnen leren'*) kunnen er nog veel stappen worden gezet.

Samenwerking van bonden met NOC*NSF (*'of met een andere partij die hierin gespecialiseerd is'*) bij de ontwikkeling van instrumenten wordt als wenselijk gezien, omdat *'voorkomen moet worden dat bonden het allemaal zelf gaan doen'*. Bonden en NOC*NSF zouden vaker een gezamenlijke boodschap kunnen uitdragen, bijvoorbeeld zoals de KNLTB (tennis), KNVB (voetbal) en NOC*NSF momenteel het onderwerp matchfixing aankaarten in de politiek. Ook zouden bonden het op prijs stellen als NOC*NSF leerervaringen van andere bonden deelt. *'Er moeten open lijnen zijn. De kennis die er is moet worden gedeeld. Delen is wat we nodig hebben.'*

Het wordt als lastig ervaren dat NOC*NSF soms instrumenten ontwikkelt die onvoldoende worden afgestemd met wat bonden al doen. In de ontwikkeling van hun producten zou NOC*NSF ook meer rekening moeten houden met individuele sporten en met teamsporten. *Beleidsstukken en -instrumenten moeten vertaald kunnen worden naar de belevingswereld van elke sport: 'Zomaar een product gaat niet werken; er is een vertaalslag nodig. Soms krijgen we stukken die totaal niet relevant zijn voor onze sport. Agressie van sporters tegenover juryleden komt in onze sport bijvoorbeeld niet voor. Maar dit kan je wel vertalen.'*

Het betrekken van bonden bij instrumentontwikkeling heeft niet alleen een positieve invloed op de kwaliteit van de instrumenten maar heeft ook een positieve invloed op het werk van de bonden. Een van de bonden die in de werkgroep van NOC*NSF zit, zegt daarover: *'De invloed van de commissie op ons eigen werk is groot. Doordat je dicht bij het vuur zit, ga je sneller in actie komen, bijvoorbeeld rond de VOG.'*

Voor kleine bonden geldt dat ze meer onderling zouden kunnen en willen samenwerken. Ze zouden hun krachten kunnen bundelen door bijvoorbeeld gezamenlijk een vertrouwenscontactpersoon aan te stellen. Regionaal samenwerken op beleidsgebied in plaats van per bond is een andere oplossing die door verenigingen wordt aangedragen.

Ook samenwerking van de sportwereld met, en leren van, andere sectoren kan beter. Bijvoorbeeld het onderwijs. Of de GGD. *'De expertise om ons heen kan helpen. Sport is best eigenwijs. Scholen zijn hier vaak verder mee'*. Sommige GGD-en voeren activiteiten uit rondom het voorkomen van seksuele intimidatie. Dat is met name naar scholen, maar (nog) niet naar sportverenigingen. GGD-en hebben kennis over de normale seksuele ontwikkeling van kinderen en hebben tools die ook kunnen worden toegepast op de sport.

Commerciële sportscholen blijven buiten schot

Commerciële sportscholen blijven vaak buiten schot met de huidige maatregelen. Sportbonden die commerciële sportscholen als leden hebben, merken dat deze minder goed aanspreekbaar zijn op beleid. *'Ze voeren minder beleid uit, want vergaderen kost tijd, en dat kost geld. Als bond kun je niet teveel opleggen. Hoe strikter je gaat acteren, hoe meer weerstand. Regelgeving is niet populair. Sportscholen willen hun vrijheid behouden.'*

4.3 Belemmerende en bevorderende maatschappelijke factoren

Media-aandacht vergroot urgentiebesef

Media-aandacht voor het thema helpt sportbonden om het onderwerp bij verenigingen op de agenda te krijgen. *'Aandacht in de media helpt ons bij het laten landen van het thema. We kregen bijvoorbeeld een spontane vraag over seksuele intimidatie bij onze ledenraadsvergadering. En de afgelopen weken zijn er veel vragen binnengekomen van verenigingen over wat ze kunnen doen.'*

Ook openheid in de samenleving over dit thema maakt het makkelijker bespreekbaar. Tegelijkertijd merken bonden dat ouders soms juist angstiger zijn geworden als gevolg van incidenten die in de media zijn geweest. Verenigingen vinden het soms lastig hoe ze daar goed op moeten reageren. *'Ons advies zou zijn om als vereniging uit te stralen dat je voor een veilig sportklimaat staat, en om transparant te zijn over maatregelen. Dus het in de etalage zetten en het positief gebruiken, juist omdat ouders erop letten.'*

Omgang met incidenten buiten vereniging is lastig

Verenigingen krijgen soms met het thema te maken doordat een verenigingslid buiten de vereniging om slachtoffer is geworden van seksueel grensoverschrijdend gedrag. Of doordat een verenigingslid buiten de vereniging om over de schreef is gegaan. Verenigingen vinden het lastig hoe hiermee om te gaan. *'Hoe ga je om met situaties die zich buiten de vereniging afspelen, maar wel op de vereniging wordt besproken? Wij hadden bijvoorbeeld een jeugdlid dat met sexting te maken had gehad op school, maar dit was bij de vertrouwenscontactpersoon van de vereniging terecht gekomen.'*

5 Invoeringsstrategieën van bonden en NOC*NSF

"De boodschap is dat wij veilig willen sporten. Fysieke veiligheid. Sociale veiligheid. Hoe ga je met elkaar om. Vertrouwd kunnen sporten." (accountmanager sportbond)

In 2012 werd aanbevolen dat NOC*NSF en sportbonden het beleid ter voorkoming van seksueel grensoverschrijdend actiever moeten uitdragen en beter met elkaar en de verenigingen moeten communiceren over het onderwerp en het preventiebeleid, bijvoorbeeld via nieuwsbrieven, posteracties, informatiepakketten of een landelijke campagne (Serkei, Goes & De Groot, 2012). Hoe gaat dat nu? Hoe werken NOC*NSF en de bonden aan de bekendmaking van de instrumenten en hoe stimuleren ze verenigingen om beleid uit te voeren?

5.1 Inbedding in breder kader

Veel sportbonden hebben de aanpak van seksueel grensoverschrijdend gedrag inmiddels geïntegreerd in het thema overstijgende programma Naar een Veiliger Sportklimaat (VSK). Bij NOC*NSF bestaat daarnaast nog een aparte, structurele financiering voor het Vertrouwenspunt Sport en de Commissie Seksuele Intimidatie. Het VSK-programma is gericht op het voorkomen van geweld en agressie op en rond de sportvelden en op het creëren van een veilige en plezierige sportomgeving. Seksueel grensoverschrijdend gedrag is één van de thema's die hierin aan bod komt.

Vanuit het VSK-programma is een toolkit, de Verenigingsbox, ontwikkeld. De Verenigingsbox is een hulpmiddel voor verenigingen om zelfstandig te werken aan een sterke en toekomstbestendige vereniging. Het biedt handvatten voor bestuurders, trainers, coaches, scheidsrechter, juryleden, arbiters, sporters en ouders om aan de slag te gaan met een plezierig en veilig sportklimaat. Het onderwerp seksueel grensoverschrijdend gedrag gaat mee in de informatie die er op dit brede thema uitgaat naar verenigingen.

De box bevat twintig beleidskaarten, die elk over een ander onderwerp gaan. Het thema seksueel grensoverschrijdend gedrag komt aan bod in de beleidskaart Ongewenst Gedrag. De beleidskaart Ouders van Toptalenten noemt manieren voor trainers om ouders te betrekken bij het sporten van hun kind en gaat daarmee indirect in op het verkleinen van een afhankelijkheidsrelatie tussen trainer en sporter. De beleidskaarten zijn te vinden op de website van NOC*NSF en de website van de Verenigingsbox.

Sportbonden die deelnemen aan het VSK-programma vinden het veelal positief dat de aanpak van seksueel grensoverschrijdend gedrag is geïntegreerd in het VSK-aanbod. Het zet het onderwerp op deze manier op de agenda en maakt het makkelijker om te bespreken met verenigingen. Wel noemen enkele bonden het risico dat het onderwerp ondergesneeuwd raakt tussen alle andere onderwerpen die aan bod komen.

Een aantal bonden heeft een eigen sport specifieke verenigingsbox ontwikkeld op basis van de generieke box (zie ook paragraaf 7.2). Een paar andere sportbonden hebben een eigen preventief programma opgezet waarin de preventie van seksueel grensoverschrijdend gedrag is opgenomen. Voorbeelden zijn het Fair Play programma van de KNLTB (preventie van ongewenst gedrag zoals doping, discriminatie, matchfixing, geweld, seksueel grensoverschrijdend gedrag) en de Code Blauw campagne van de KNZB (stimuleren van veiligheid, respect, sportiviteit).

Geen verplichting

Sportbonden zijn stimulerend naar verenigingen toe, maar dwingen niets af. Dat is voor veel bonden een bewuste keuze omdat ze verenigingen zien als autonoom en hen zelf de verantwoordelijkheid willen laten nemen. *"Wij werken samen met clubs aan een sociaal veilig sportklimaat. Dat loopt via twee sporen: bewustwording creëren en clubs zelf eigenaar van het probleem maken. Vanuit de bond is er geen verplichting voor clubs om een VOG te regelen of een VCP aan te stellen. Wij geven aan dat*

het goed is om een VOG en VCP te hebben, maar het moet wel passen bij de club. Ze kunnen er bijvoorbeeld ook voor kiezen om een VCP samen met andere sportverenigingen te regelen. Je moet naar ze toe, met ze gaan praten, rollen verhelderen en ze zelf de verantwoordelijkheid laten nemen voor preventie. Dat is intensief, maar wel duurzaam. Dat is voor ons een leerpunt uit het verleden. Van 2007 tot 2013 was er het 'Tijd voor Sport' project, om allochtone jeugd meer te laten sporten. Maar zodra dat project ophield, zakten de boel weer in elkaar. Het moet in de genen gaan zitten van de vereniging. Ze moeten het zelf ontdekken en oppakken.'

Bonden zijn huiverig om verenigingen teveel op te leggen. Bonden voelen zich dienend ten opzichte van verenigingen. *'We willen proberen het hun eigen verantwoordelijkheid te maken. Dat is het belangrijkste, dat ze die eigen verantwoordelijkheid voelen zodat ze zelf initiatieven nemen in plaats van dat ze denken, oh het moet weer vanuit de bond gedaan worden.'* Een sportbond heeft goede ervaringen met het project Back To Basics, waarin procesbegeleiders van de bond verenigingen hebben ondersteund om zelf verantwoordelijk te zijn voor hun voortbestaan. *'Die methodiek zou je ook goed op dit thema kunnen toepassen.'*

5.2 Toerusting eigen bondsbureau

Bonden geven aan dat het nodig is om te investeren in capaciteit en kennis op het bondsbureau, om verenigingen goed te kunnen ondersteunen op dit vlak. Kleine bonden geven aan dat daar voor hen een probleem zit, want er is nauwelijks betaald kader. Om een voorbeeld te stellen aan hun verenigingen, stellen sommige bonden een VOG verplicht voor hun eigen bestuurders en medewerkers. Bonden met betaalde stafleden zitten veelal in de implementatiefase van beleid: ze hebben beleid ontwikkeld, er wordt over gecommuniceerd en het wordt vertaald in verschillende maatregelen. Het levend houden van beleid is daarbij wel een opgave, omdat de aandacht ervoor wegzakt. Sommige bonden zijn bezig met het structureel borgen van beleid. Kleinere bonden zonder betaalde staf zijn veel minder ver. Ze willen graag met het thema aan de slag maar weten nog niet zo goed hoe ze het aan moeten pakken. De vertrouwenscontactpersoon van een kleine bond geeft aan: *'Ik heb geprobeerd om preventie op te zetten maar dat lukt niet op bondsniveau.'*

5.3 Agenderen en informeren verenigingen

Sportbonden hebben verschillende manieren om het onderwerp seksueel grensoverschrijdend gedrag bij hun verenigingen te agenderen en hen erover te informeren:

ALV

Sommige bonden zorgen dat het onderwerp regelmatig op de agenda van de algemene ledenvergadering staat.

Bestuurderscongres

Door meerdere bonden worden op hun jaarlijkse bestuurderscongres workshops over seksueel grensoverschrijdend gedrag georganiseerd, al dan niet samen met een vertrouwenspersoon van NOC*NSF of van de eigen bond. Maar het is wel lastig om hier belangstelling voor te krijgen. Er zijn vaak meerdere dingen te doen op een congres en dit onderwerp krijgt niet vanzelf de aandacht. *'We hebben vanuit de bond twee keer een middag georganiseerd met NOC*NSF, maar daar kwamen in totaal maar drie mensen. De workshop was onderdeel van De Dag van [sport], waar deelnemers ook konden sporten, en ja, dan is het duidelijk dat de meesten daarvoor kiezen.'* Een andere bond geeft aan dat de training Herkennen en Voorkomen van Seksuele Intimidatie hun minst populaire bijscholing is, *'waarschijnlijk doordat er een taboe op het onderwerp rust'*. NOC*NSF geeft aan dat de bijscholing inmiddels is aangepast en gepromoot zal gaan worden. Weer een andere bond geeft aan enkele voorlichtingssessies voor bestuurders te hebben georganiseerd in samenwerking met NOC*NSF, maar dat deze niet goed werden bezocht: *'het was te theoretisch, praktijksessies zijn populairder'*.

Informatie op de website van de bond

De informatie over beleid rond seksueel grensoverschrijdend gedrag wordt door vrijwel alle bonden op hun website gezet (gedragsregels, aanvragen VOG aanvragen, vertrouwenscontactpersoon van bond). Tegelijkertijd geven de geïnterviewden aan dat de informatie niet voor het oprapen ligt en dat je er echt bewust naar moet gaan zoeken, omdat je het anders niet vindt. Dit geldt ook voor de informatie over seksueel grensoverschrijdend gedrag op de VSK-website en de website van NOC*NSF. Op de bijeenkomsten met verenigingen worden klachten geuit dat er geen informatie over dit onderwerp te vinden is op de website van de bond.

Bewustwordingscampagnes

Sommige bonden werken in de preventie van seksueel grensoverschrijdend gedrag samen met de brede branche. De KNZB (zwemmen) werkt met de hele zwembranche aan een specifieke campagne voor het zwemmen: Code Blauw. Het doel van de campagne is om een omgeving te creëren die voor iedereen die gebruik maakt van het zwembad als plezierig en veilig wordt ervaren. De KNZB: *'De zwembranche heeft bewust gekozen om de kop niet in het zand te steken. Het urgentiebesef leeft heel erg in de zwembranche na de zaak van Benno L.. We hebben een eigen lijn erin gekozen, los van gebaande paden. We nemen onze eigen verenigingen als uitgangspunt. Het is een grote kracht om dit als zwembranche samen op te pakken. Je moet aansluiten bij de belevingswereld van het zwemmen, met een eigen look en feel. Zodat je materiaal herkenbaar is.'* De campagne Code Blauw bestaat uit communicatie en aandacht voor het onderwerp in sociale media en artikelen. De KNZB is bij verenigingen langs gegaan om te horen wat ze nodig hadden. Daaruit bleek dat men praktische tools wilde, over wat ze konden doen. De KNZB heeft een actiekalender gemaakt, met daarop tien stappen die je kunt zetten als vereniging, die je kunt afvinken. Ook zijn er Code Blauw flyers, posters en filmpjes.

Regelmatige mailing over grensoverschrijdend gedrag

Enkele bonden brengen seksueel grensoverschrijdend gedrag onder de aandacht via een mailing naar leden. Soms gaat het om een structurele mailing. Soms is het meer onregelmatig. Een bond verstuurt om de twee of drie maanden een mailing naar leden over grensoverschrijdend gedrag, waarin het ook vaak over seksueel grensoverschrijdend gedrag gaat. Daarin komen onderwerpen aan bod zoals als het regelen van een gratis VOG, het laten ondertekenen van een gedragsvereenkomst door vrijwilligers, het onderwerpen aan het tuchtrecht, het op orde brengen van het huisreglement en het scholen van een vertrouwenscontactpersoon. *'De reden is dat er in het begin wat weerstand was: 'ja maar, dat gebeurt bij ons niet'. Nu zegt de bond: als je het op orde hebt zeg je daarmee niet dat het wel gebeurt, maar doe je er alles aan om te zorgen dat het ook in de toekomst niet gaat gebeuren.'*

De communicatie vanuit bonden naar verenigingen is vaak gericht aan bestuursleden. Er wordt daardoor niet rechtstreeks gecommuniceerd met sporters, ook omdat verenigingen dat niet altijd prettig vinden. De vraag is hoe bonden ervoor kunnen zorgen dat de communicatie niet stopt bij besturen maar juist ook bij leden terechtkomt. Uit eerder onderzoek bleek dat ouders en oudere jeugd voor bonden lastig te bereiken zijn (Lucassen et. al., 2012)

Verenigingsbezoek

Diverse (grotere) bonden gaan op verenigingsbezoek en stellen tijdens het bezoek het onderwerp seksueel grensoverschrijdend gedrag aan de orde. *'In het verleden hebben we een grote ronde gemaakt langs alle verenigingen. Op clubbezoek gaan was intensief maar loont om verenigingen te spreken en te horen waar ze mee zitten. Daardoor hebben we goede relaties en veel kennis.'* Soms worden alle verenigingen bezocht. Soms worden alleen die verenigingen bezocht die bij de bond aangeven aan de slag te willen met een veilig sportklimaat. Eén van de bonden doet actief aan een follow-up wanneer ze bij een vereniging langs zijn geweest, om te informeren hoe het loopt en om feeling te houden met wat er op de vereniging speelt. *'Het persoonlijke contact wordt gewaardeerd door verenigingen en bij een deel blijken er toch nog vragen te zijn of dingen waar ze tegenaan lopen, waar we mee kunnen helpen. Ook wordt zo de drempel lager om later nog eens wat aan ons te vragen.'*

5.4 Preventieve maatregelen promoten

Wanneer het gaat om maatregelen die bonden actief promoten en uitdragen, worden vooral de VOG en de vertrouwenscontactpersoon genoemd.

Verklaring Omtrent Gedrag (VOG)

Veel sportbonden dragen actief uit dat het goed is als verenigingen van hun trainers en coaches, hun bestuur en andere mensen actief op de club, een VOG vragen. Maar verplicht stellen gaat de bonden te ver. Het draagvlak is niet overal groot voor deze maatregel. *'Mensen vinden het aanvragen van een VOG belachelijk. 'We regelen het zelf wel' is de houding. Als iemand over de schreef gaat, wordt hij weggestuurd en gaat elders aan de slag. Iemand start zo weer eigen sportschool. Als er meldingen komen, maar de beschuldigde is geen lid van de bond, dan is het lastig aan te pakken. Dan kunnen ze vanuit de bond niets doen, alleen verwijzen naar politie. Dan kun je geen tuchtrecht toepassen.'*

Veel bonden signaleren dat het regelen van een VOG voor trainers die al lang actief zijn, het struikelblok is. *'Met nieuwe vrijwilligers gaat het waarschijnlijk goed met het aanvragen van een VOG en het tekenen van een overeenkomst, maar er is een drempel om dat ook te vragen aan vrijwilligers die al jaren bij de club zitten. Vanwege het idee dat ze dan vrijwilligers beledigen. Via voorbeelden en communicatie proberen wij toch verenigingen die stap te laten zetten. De VOG is een advies van de bond aan de verenigingen. Het is wel verplicht voor scheidsrechters, officials en teambegeleiders van de bond zelf.'*

Vertrouwenscontactpersoon

Veel bonden stimuleren verenigingen een vertrouwenscontactpersoon aan te stellen, die de eerste opvang van meldingen kan doen en kan zorgen dat het onderwerp preventie bij de vereniging op de agenda komt.

Deskundigheid trainers/coaches

Het verschilt per bond in hoeverre het onderwerp opgenomen is in de bondsopleiding. Er zijn bonden die aangeven dat het een vaste plek heeft in trainers- en instructeursopleidingen, maar ook bonden waarbij het onderwerp niet in opleidingen zit. *'Wat ontbreekt is de link tussen preventie en jonge trainers. Jonge trainers krijgen geen vorming hierin. Er is een workshop vanuit NOC*NSF, die wordt zo nu en dan gegeven, maar hoeveel trainers bereik je daar nu mee? Je zou die workshop elke week moeten geven. En het zou ook goed zijn als trainers dat al in hun opleiding krijgen.'* Veel bonden hebben wel de gedragsregels voor sportbegeleiders opgenomen in de contracten die zij met trainers en coaches hebben; doorgaans zijn dit topsportcoaches.

Zorgvuldig omgaan met meldingen

Preventie zit ook in zorgvuldig oppakken en onderzoeken van meldingen. Om erger te voorkomen. *'Hoe zorg je dat verenigingen ophouden om zaken te bagatelliseren? Er wordt nog vaak gedacht 'het lost zich wel op'. Dat idee, dat wegwuiven. De eerste reactie van een verenigingsbestuurder is de-escalatie, zorgen dat het geen splijtzwam wordt in de vereniging. Daar zit een struikelblok.'*

Weinig monitoring van verenigingen

Bonden hebben soms heel veel aangesloten verenigingen en geen goed zicht op wat daar aan preventieve maatregelen worden genomen. Justitie geeft het aantal opgevraagde VOG's door aan NOC*NSF. Onlangs is bij NOC*NSF een systeem gebouwd waardoor bonden zelf kunnen kijken hoeveel VOG's er in hun sporttak opgevraagd zijn. Dat was lang niet het geval, waardoor bonden weinig zicht hadden op het aantal VOG's en vertrouwenscontactpersonen. Toch vindt een bond dat het nog steeds onvoldoende oplevert: *'In het nieuwe systeem is niet zichtbaar hoeveel verenigingen met een VOG werken, hoeveel VOGs er zijn verstrekt, voor welke vrijwilligers het wordt aangevraagd. Het totaalplaatje ontbreekt.'* Sommige bonden zijn bezig met een nieuwe ledenadministratie, waar ook deze informatie voor henzelf zichtbaar zal zijn. ICT-oplossingen kunnen daarmee meer inzicht verschaffen in gebruik van beleidsmaatregelen.

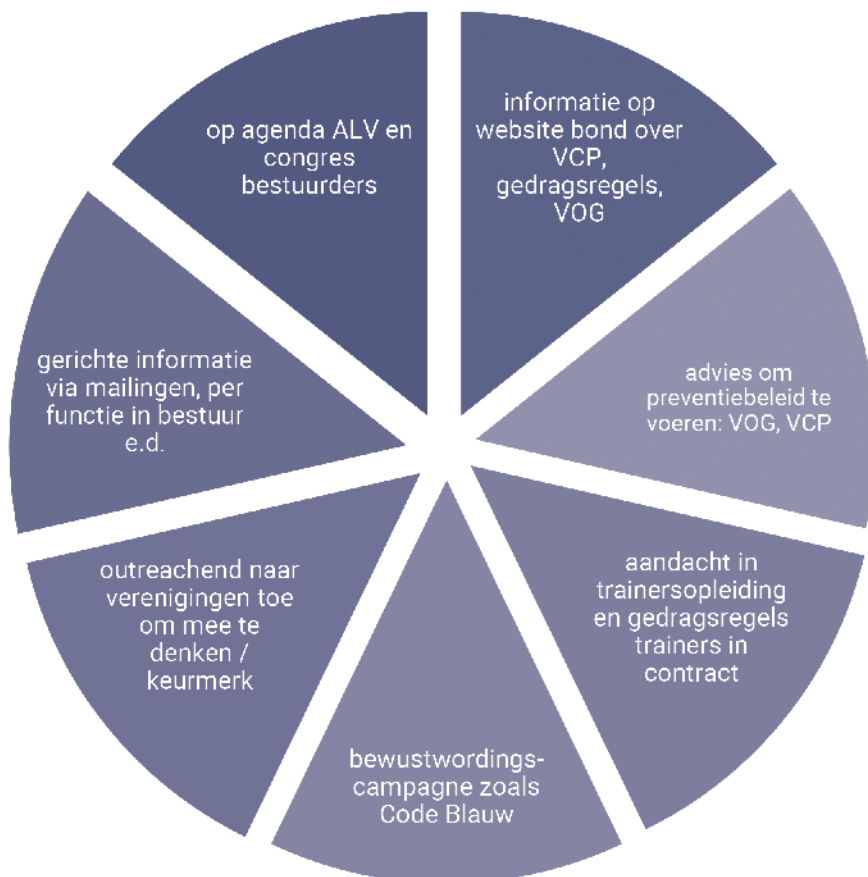
De Regeling Gratis VOG is in 2016 geëvalueerd onder vrijwilligersorganisaties, waaronder sportverenigingen, scouting, kerkelijke organisaties en andere organisaties (De Jong, Van Vianen &

Sondorp, 2016). Uit de evaluatie kwam naar voren dat de regeling een positief effect heeft op de ontwikkeling van preventief beleid, maar de deelname tot dan toe nog maar gering was. De slotconclusie van het rapport: *'De tot de Regeling Gratis VOG toegelaten vrijwilligersorganisaties houden zich actief bezig met het voorkomen van (seksueel) grensoverschrijdend gedrag. Voor toelating tot de regeling hadden zij al meerdere maatregelen gericht op seksueel grensoverschrijdend gedrag en na toelating tot de regeling gaan zij daar mee door. Daarnaast voorkomen zij dat vrijwilligers met relevante antecedenten actief zijn in het vrijwilligerswerk met minderjarigen of mensen met een verstandelijke beperkten door het aanvragen van een VOG. De sociale veiligheid binnen de toegelaten vrijwilligersorganisaties is daarmee vergroot. Aangezien het aantal toegelaten vrijwilligersorganisaties laag is ten opzichte van het geschatte aantal voor de regeling in aanmerking komende organisaties (6 à 7 procent), is het voor het vergroten van de sociale veiligheid binnen het vrijwilligerswerk nodig dat meer organisaties deelnemen aan de regeling.'* (p.94) Het is in elk geval zinvol om dit onderzoek periodiek te herhalen, om te zien of er meer verenigingen mee gaan doen en het beleid doorgezet wordt.

Weinig sportbonden monitoren de impact van de preventieve maatregelen die ze als bond nemen. Uitzondering daarop is de KNZB (zwemmen), die een 0-meting en (na een jaar) een 1-meting heeft gedaan om het effect van hun campagne Code Blauw te meten. Komend jaar volgt een 2-meting om meer te weten te komen over de doorwerking van de campagne. De KNZB concludeert: *'Hoewel de periode tussen de 0-meting en de 1-meting relatief kort was, lijken de eerste effecten van Code Blauw voorzichtig positief. Vooral de bekendheid van de campagne en de bewustwording van het probleem zijn flink toegenomen. Bij de daaropvolgende acties is echter nog een wereld te winnen. Uit de 1-meting komt ook naar voren dat maar liefst 86,1% van de respondenten beschikt over huisregels en 73,7% over gedragsregels, die zijn opgenomen in statuten of huishoudelijk reglement. Bovendien worden bezoekers en leden meer aangesproken op de gedragsregels: 24,8% van de respondenten deed dit in 2015 en maar liefst 37,9% in 2016. Uit de 1-meting blijkt tevens dat inmiddels 64,2% over een Verklaring Omtrent Gedrag beschikt. Als we inzoomen op de functiegroepen, waarvoor een VOG is aangevraagd zien we voor alle groepen ten opzichte van 2015 een forse stijging: bestuurders (van 21,2 naar 37,3), trainers/coaches (van 43,2 naar 50,4), vrijwilligers (van 19,7 naar 42,2), medewerkers (van 24,2 naar 44,3), directie/management (van 15,2 naar 29,1), zwembadmedewerkers (van 18,2 naar 43,9) en zweminstructeurs (van 37,9 naar 61,9). Een enkele bond heeft een effectmeting op de planning staan voor de komende jaren.*

Gevisualiseerd werken de sportbonden dus met de volgende strategieën richting verenigingen:

Figuur 4 Strategieën vanuit bonden naar verenigingen

6 Fase van implementatie

"Als je het gaat bespreken, komt het naar boven" (ouder/vertrouwenscontactpersoon hockeyclub)

Hoe staat het met de implementatie van preventiebeleid op de sportverenigingen? In hoofdstuk 1 schetsten we de theorie van Rogers (2003), die vijf fasen onderscheidt in de implementatie van beleid. Toegepast op de sport gaat het om de volgende fasen waarin sportverenigingen (coaches, bestuursleden, trainers, vrijwilligers, scheidsrechters, juryleden, official, sporters en ouders) kunnen vallen:

1. Kennisfase: weten dat er beleidsinstrumenten bestaan.
2. Overtuigingsfase: overtuigd raken van het belang ervan.
3. Adoptiefase: zich aan het beleid committeren.
4. Implementatiefase: instrumenten implementeren in de vereniging.
5. Behoudfase: de instrumenten als vast onderdeel blijven gebruiken.

In dit hoofdstuk beschrijven we in welke fase de sportverenigingen anno 2017 zijn. De bronnen hiervoor zijn de bijeenkomsten met sportverenigingen en de sportmonitors die NOC*NSF in het najaar van 2017 liet uitvoeren onder bestuurders, sportbegeleiders en sporters.

De sportaanbiedersmonitor onder bestuurders van verenigingen (NOC*NSF, 2017c) laat zien dat vier van de tien verenigingen vinden dat zij goed bezig zijn met het thema seksueel grensoverschrijdend gedrag. Dit betekent niet per se dat men beleid ontwikkeld heeft of actief maatregelen neemt. Een groot deel van de respondenten die meent goed bezig te zijn, geeft als reden hiervoor aan dat ze er nog nooit mee te maken hebben gehad (*in de 37 jaar dat ik bij deze vereniging zit is het nooit een probleem geweest*) of dat het bij hen niet voorkomt (*[wij zijn een] recreatieve groep volwassenen waar geen behoefte is aan dit onderwerp*). In totaal hebben vier van de tien verenigingen het afgelopen jaar met seksueel (getint) gedrag te maken gehad. Daarbij geven veel verenigingen aan mogelijk niet te weten wat er precies speelt op dit gebied. Een derde van de verenigingen meent dat ze goed met het thema bezig zijn maar dat het beter kan, bijvoorbeeld omdat ze er pas net mee zijn begonnen of omdat hun beleid nog niet geformaliseerd is. Een derde van de verenigingen meent dat ze nog niet goed met het thema bezig zijn, bijvoorbeeld omdat er nooit over is nagedacht (*'dit is de eerste keer dat ik er voor onze club op deze manier naar kijk'*) of omdat seksueel grensoverschrijdend gedrag volgens hen niet speelt bij hun vereniging (*'op een manege zijn voornamelijk alleen vrouwen aanwezig dus het is minder van toepassing'*). De sportkadermonitor laat zien dat het sportkader veel vaker dan de sportaanbieders van mening is dat hun vereniging nog niet goed met het thema bezig is (43% versus 28%). Een kwart van de kaderleden zegt het afgelopen jaar te maken hebben gehad met seksistische opmerkingen of grappen of seksueel intimiderende opmerkingen. 10% heeft te maken gehad met opdringerig gedrag of bliken.

Iets minder dan een derde van de verenigingen zegt gebruik te maken van preventieve materialen en instrumenten van NOC*NSF of van de sportbond. Grote verenigingen en verenigingen die teamsport aanbieden nemen vaker maatregelen dan kleine verenigingen en verenigingen die een individuele sport aanbieden. De meest genomen maatregelen zijn huis- of gedragsregels, meldpunt voor leden, een vertrouwenscontactpersoon en een VOG voor vrijwilligers. Elk van deze maatregelen wordt door ongeveer de helft van de actieve verenigingen genomen. Hoewel de helft van de verenigingen aangeeft een vertrouwenscontactpersoon te hebben aangewezen, heeft slechts 8% van deze vertrouwenscontactpersoon een training gevolgd bij NOC*NSF. Ook de training 'Herkennen en voorkomen van seksuele intimidatie' is door slechts een klein deel van de verenigingen gevolgd (3%).

Verenigingen die materialen van NOC*NSF of de bond gebruiken, oordelen daar positief over. Wel vindt slechts 56% van hen de materialen herkenbaar voor hun tak van sport. Verenigingen die een binnensport aanbieden vinden de materialen vaker herkenbaar voor hun tak van sport en relevant voor hun vereniging dan de verenigingen die een buitensport aanbieden.

6.1 Kennisfase

Veel sportverenigingen bevinden zich dus aan de start van het proces. Zowel in de monitor als in de bijeenkomsten met verenigingen wordt veel gesproken over 'ongeschreven regels' en een open cultuur, waardoor men verwacht dat er weinig fout kan gaan. *'Bij ons wordt er niet over gesproken. De cultuur binnen de club biedt genoeg bescherming'*. Hierdoor is er onduidelijkheid over gedragsregels. Dat kan maken dat iemand onbedoeld over grenzen gaat, maar ook dat bestuurders weinig houvast hebben als er klachten komen. Een voorbeeld:

De voorzitter van een tafeltennisvereniging beschrijft dat ze een jonge coach (24 jaar) hebben, waarover klachten van ouders zijn binnengekomen, dat hij te close/familiair met jeugdleden (14-16 jaar) omgaat. Hij knuffelt ze als er wordt gescoord, ze zitten bij hem op schoot. De coach is hier meerdere keren op aangesproken door de voorzitter. Na het aanspreken gaat het een tijdje goed, maar daarna ontstaat weer het oude patroon. De voorzitter heeft consensus binnen het bestuur: 'wij willen dit niet'. Ze gaan nu zorgen dat andere trainers deze coach erop aan gaan spreken. Er zijn op de vereniging gedragsregels voor coaches en trainers: positief trainen. Er zijn hierbij geen regels wat wel en niet mag, in nabijheid en intimiteit met sporters. De voorzitter vraagt op de bijeenkomst hoe ze dit verder moeten aanpakken.

Onbekendheid met instrumenten

Het beeld dat naar voren komt uit de sportaanbiedersmonitor is dat er een lichte groei is in de bekendheid van beleidsinstrumenten. Uit eerder onderzoek (Tiessen-Raaphorst & Breedveld, 2007; Serkei, Goes & De Groot, 2012) bleek dat weinig sportverenigingen bekend zijn met het beleidsinstrumentarium; in 2012 was driekwart van de verenigingen er niet mee bekend. De sportaanbiedersmonitor uit 2017 geeft aan dat iets minder dan een derde van de verenigingen gebruikmaken van instrumenten van NOC*NSF en de bonden. Verenigingen die aangeven geen gebruik te maken van materialen van de sportbond of NOC*NSF, geven vooral aan niet te weten dat deze materialen er zijn (58%). Verenigingen die een individuele sport aanbieden geven vaker aan dat materialen niet zijn afgestemd op hun sportpraktijk dan verenigingen die een teamsport aanbieden. De verenigingsbijeenkomsten laten zien dat verenigingen vaak wel gehoord hebben van een VOG en soms van een vertrouwenscontactpersoon, maar onbekend zijn met instrumenten als de toolkit en e-learning tool. Zo vertelt een vereniging dat *'een goede manier om over het thema seksuele grensoverschrijding te communiceren mist, bijvoorbeeld campagnes en filmpjes die gebruikt kunnen worden om te tonen'*, terwijl NOC*NSF een serie filmpjes over de gedragsregels heeft ontwikkeld.

Slechte vindbaarheid

De onbekendheid bij verenigingen met de instrumenten kan deels worden verklaard doordat de instrumenten niet goed vindbaar zijn voor verenigingen: *'We hebben naar aanleiding van een incident gezocht naar informatie bij NOC*NSF, maar daar was niet veel te vinden'*. De website van NOC*NSF wordt gezien als onoverzichtelijk. Dit geldt soms ook voor websites van sportbonden. Verenigingen én bonden zouden graag zien dat *'de informatie op een centrale plek gezet wordt, voor iedereen toegankelijk'*. Dan kunnen verenigingen snel ergens terecht. Gevolg van de onbekendheid met de instrumenten is dat verenigingen het onderwerp soms aanpakken via ongeschreven regels. Of dat ze veel losse instrumenten gebruiken in plaats van een samenhangend geheel. Wat betreft meldingen geven veel vereniging aan niet te weten wat te moeten doen bij een signaal of incident: *'Er is weinig informatie. Wat moeten wij doen als er iets gebeurt?'* Dit geldt volgens hen ook voor leden: *'Leden weten de weg niet te vinden als er iets gebeurt.'*

Afstand verenigingen tot de bond

Op de bijeenkomsten gaven diverse verenigingen aan dat ze voor ondersteuning op dit terrein niet direct naar de bond keken. Ze gingen te rade bij de sportondersteuning van de gemeente of naar het Vertrouwenspunt Sport. Eerder onderzoek liet zien dat de informatievoorziening vanuit sportbonden niet optimaal leek (Van Kalmthout & Lucassen, 2003). Bijna 60% van de verenigingen gaf destijds aan dat zij vanuit hun bond geen informatie hadden ontvangen over het voorkomen van seksueel grensoverschrijdend gedrag. Of de bonden de informatie niet verstuurd, of dat het niet bij verenigingen niet op de goede plaats terecht kwam, was niet duidelijk.

Beperkt gebruik

De onbekendheid met beleidsinstrumenten verklaart grotendeels waarom het gebruik van deze instrumenten beperkt is. In 2016 namen 289 verenigingen deel aan de opleiding Herkennen en voorkomen van seksuele intimidatie, werden via NOC*NSF 805 vertrouwenscontactpersonen getraind en is aan ruim 64.000 vrijwilligers in de sport een VOG verstrekt (Romijn, Van Kalmthout & Breedveld, 2016). Deze cijfers vertonen al enkele jaren een stijgende lijn. Toch blijft het aandeel sportverenigingen dat ermee wordt bereikt gering; het is maar een klein percentage van de ruim 24.000 sportverenigingen in Nederland. Positieve ontwikkeling is dat driekwart van de verenigingsbestuurders momenteel aangeeft omgangs-, gedrags- of clubregels te hebben opgesteld en dat alle sportbonden over een bij NOC*NSF geregistreerde vertrouwenscontactpersoon beschikken. Een probleem volgens sportbonden is dat verenigingen soms wel weten wat er beschikbaar is aan instrumenten maar er niet altijd iets mee doen: *'verenigingen kennen de materialen, hebben het gedownload, maar er echt iets mee doen...'*.

6.2 Overtuigingsfase

De media-aandacht en de inzet van landelijke organisaties in het afgelopen jaar hebben ertoe geleid dat meer sportverenigingen de urgentie voelen om beleid te maken. Op de bijeenkomsten van verenigingen bleek dat de confrontatie met verhalen van slachtoffers het besef gaf dat dit ook bij de eigen vereniging voor kan komen.

De voorzitter van een voetbalclub vertelt dat een jonge man zich aangemeld had bij de vereniging om keepertraining te geven. Er kwamen al snel geruchten uit de wijk dat er wel eens iets met hem zou kunnen zijn. De trainer is hierop vrij direct aangesproken en deze geruchten zijn met hem besproken. De club heeft besloten om hem een VOG te laten aanvragen. Deze heeft hij niet gekregen. Dit heeft de club doen beseffen dat nodig is om voor iedereen een VOG aan te vragen.

Binnen een zwemvereniging vond een aantal jaar geleden grensoverschrijdend gedrag plaats door een trainer (30 jaar) bij jonge zwemsters. In eerste instantie leek het mee te vallen. De club ging in gesprek met de meiden. Het ging over teksten als 'wat zit je badpak lekker in je kruis', maar ook op kamp bij hen in een slaapzak kruipen. De trainer is op dit moment niet meer bij de vereniging. Dit incident was voor de vereniging aanleiding om een vertrouwenscontactpersoon in te stellen en na te denken over gedragsregels.

Enkele jaren geleden bleek uit onderzoek naar het effect van het beleid richting sportverenigingen dat het urgentiebesef bij vereniging laag was (Van Kalmthout & Lucassen, 2003). In de jaren tussen 1999 en 2002 liep het zelfs terug; in 1999 vond 24% van de bestuurders seksueel grensoverschrijdend gedrag een belangrijk probleem in de sportsector om aandacht aan te besteden, in 2002 was dit gedaald tot 17%. Het urgentiebesef is in de afgelopen jaren wel gestegen. De sportkadermonitor en de sportaanbiedersmonitor van NOC*NSF (2017) laten zien dat de meerderheid van de kaderleden (74%) en verenigingen (69%) denkt dat seksueel grensoverschrijdend gedrag ook op hun vereniging kan voorkomen en dat het een onderwerp is waar hun vereniging zich mee bezig zou moeten houden. Toch geeft een derde van de verenigingen en sportkaderleden aan dat er bij hun vereniging niet over het onderwerp wordt gesproken. Het arbitrerend kader geeft minder vaak aan dat er wel eens over het thema wordt gesproken (35%) dan het sporttechnisch (52%) en het bestuurlijk kader (65%). De verenigingen die klein zijn, die een binnensport aanbieden en die een individuele sport aanbieden denken minder vaak dat seksueel grensoverschrijdend gedrag ook bij hen kan voorkomen dan verenigingen die groot zijn, die een buitensport aanbieden en die een teamsport aanbieden. Ook wordt er bij kleine, individuele en binnensportverenigingen vaker *niet* over het onderwerp gesproken. De meerderheid van de verenigingen (86%) en sportkaderleden (85%) is van mening dat seksueel grensoverschrijdend gedrag beter bespreekbaar moet worden gemaakt in de sportwereld.

Soms hebben maatregelen die verenigingen nemen een andere achtergrond, maar werken ze ook beschermend tegen seksueel misbruik.

Een eigenaar van een judo/stoei vereniging vertelt dat hij zich speciaal richt op kinderen en jongeren met een beperking. Omdat hij het heel belangrijk vindt dat ouders zien dat hun kinderen hier positieve ervaringen opdoen en daarvan groeien, eist hij van ouders dat ze bij de trainingen zijn. Onlangs kreeg hij schokkend nieuws: één van zijn trainers was opgepakt voor het maken en verspreiden van kinderporno. Toen de eigenaar met ouders besprak of ze dachten dat dit ook bij hun kinderen gebeurd kon zijn, bleken ze allemaal overtuigd dat dit niet kon. Omdat ouders er altijd bij zijn, ook in de kleedkamers. Na analyse van het filmmateriaal door de politie bleek dit te kloppen. De aanwezigheid van ouders was hierin een beschermende factor.

6.3 Adoptie, implementatie en behoud

Er zijn ook sportverenigingen actief bezig met het opstellen en invoeren van beleidsmaatregelen. Opvallend is dat op de bijeenkomsten de bestuursleden uitspraken dat ze hierin een grote rol voor zichzelf zien en vertrouwen hebben dat ze dit goed kunnen borgen. Elke vereniging heeft echter het gevoel zelf het wiel te moeten uitvinden, omdat men niet bekend is met instrumenten die landelijk beschikbaar zijn. Op de bijeenkomsten van verenigingen werd gretig bij elkaar 'geshopt' naar over te nemen protocollen en voorbeelden. Een deelnemer stelde dat je als bestuur zo snel mogelijk beleid moet maken en het op de website moet zetten, want dan kun je dan naar verwijzen. 'Leg het vast, ook ter bescherming van bestuurders, vrijwilligers en trainers.' Deze voorzitter stelde: "Ik knip en plak liever bestaande protocollen en herzie deze komend half jaar in plaats van eerst zelf een half jaar nadenken en daarna opschrijven". Niet iedere deelnemer was het hiermee eens.

Bij een grote voetbalvereniging (2500 leden) is nog nooit iets gemeld over seksuele grensoverschrijding binnen de club. Door de uitnodiging voor de bijeenkomst is de voorzitter van de Commissie Waarden en Normen op internet gaan zoeken naar modellen ter preventie van seksuele grensoverschrijding. De Commissie Normen en Waarden wil preventief werken. Drie weken geleden was er een pestincident bij de vereniging. Hier waren tot dusver geen protocollen voor beschikbaar. De Commissie is zelf op zoek gegaan en heeft een protocol opgezet waarbij pestgedrag wordt gecombineerd met (seksuele) grensoverschrijding. Een persoon die seksistische opmerkingen maakte, is hierop aangesproken. Daardoor is het nu bekend onder leden en trainers dat je hiervoor 'op je flikker kunt krijgen' en wat de Commissie Normen en Waarden wel en accepteert.

Het is heel wisselend welke onderdelen van beleid ingevoerd worden. Een protocol, gedragsregels, VOG en vertrouwenscontactpersoon worden het meest genoemd. Maar deelnemers signaleren ook dat er aan voorlichting nog veel te weinig gebeurt. Een voorzitter: 'Er is een protocol en een contactpersoon, maar ik wil meer. Voorlichting is nodig. Maar de basis is er wel.' Informatie naar ouders ontbreekt vaak helemaal (welke gedragsregels heeft de club/vereniging, wat kun je vinden op bijvoorbeeld de website). Ook krijgen vrijwilligers van verenigingen weinig informatie over seksueel grensoverschrijdend gedrag. 'Zijn er producten beschikbaar gesteld door bijvoorbeeld het NOC*NSF waarin staat wat grensoverschrijdend gedrag is? Dan zouden we dit uit kunnen delen aan vrijwilligers samen met bepaalde gedragscodes.'

Implementatie van beleid

De stap naar het opstellen van beleid is gemaakt. Dan volgt de stap naar implementatie van beleid. Hoe maak je van papieren beleid levende werkelijkheid? Het blijkt een moeilijke stap om met trainers en coaches over gedragsregels en de noodzaak van een VOG te praten. 'Het meerdere-ogenprincipe is belangrijk in onze vereniging. Het bestuur en de jeugdcommissie bespreken dit met trainers. Het is een probleem dat mensen zich snel aangevallen voelen als het om maatregelen gaat want: 'voor mij geldt dat toch niet'. Er is een medewerker die medewerking aan de VOG weigert. Deze persoon mag dus geen staffunctie in de club meer vervullen.'

Sommige verenigingen hebben veel geregeld, maar het lukt tot nu toe niet om het bespreekbaar te maken. 'Je moet een cultuur creëren, dat als je ergens mee zit dan kun je er met ons [vertrouwenscontactpersoon] over praten.'

In een hockeyvereniging is een vertrouwenscontactpersoon en er wordt gewerkt met twee trainers per team. De vertrouwenscontactpersoon stelt dat er veel wordt gedaan, maar het kan beter. Op papier is alles aanwezig, maar elkaar daadwerkelijk aanspreken op gedrag is de volgende stap. De eerste reactie vanuit de club toen de vertrouwenscontactpersoon over seksuele grensoverschrijding begon, was 'we hebben deze problemen niet'. Veel jeugdleden weten de vertrouwenscontactpersoon (nog) niet te vinden. De vertrouwenscontactpersoon is nu bezig met het vergroten van de bekendheid en laagdrempelige bereikbaarheid, door op de website te zetten bij wie ze moeten zijn.

De positie en opstelling van het bestuur zijn cruciaal voor de implementatie van beleid. Een voorzitter van een voetbalvereniging vertelt dat ze eerst krediet heeft opgebouwd als voorzitter, voordat ze dit thema oppakte. *'Soms hoor je wel 'heb je haar weer', maar dat moet dan maar. Ik heb gebruik gemaakt van mijn goede reputatie als voorzitter. Dan volgen mensen makkelijker als ik het onderwerp aankaart. Ik heb andere zaken ook vasthoudend aangepakt, dat geeft vertrouwen.'*

Verenigingen zijn zoekende naar de beste manieren om leden te betrekken bij het beleid. Ouderavonden blijken niet altijd een goed middel, want er komen vaak weinig ouders op af. Er is een hoge drempel om het onderwerp ter sprake te brengen en vertrouwenscontactpersonen komen veel ontkenning tegen.

Ideeën van voor het versterken van de betrokkenheid van leden en ouders zijn:

- Leden/ouders laten beoordelen of alles wel te vinden is voor 'buitenstaanders'.
- Kinderen zelf betrekken bij het opstellen van omgangsregels, bijvoorbeeld door aan kinderen te vragen wat zij zelf vinden of door het instellen van een kinderraad (wat speelt er onder kinderen in de club).
- Luisteren naar pubers, omdat ze soms zelf met preventieve maatregelen komen, zoals altijd samen bij de fysio naar binnen gaan omdat dat een enge man is.

Behoud van beleid

Nadat het beleid is opgesteld en geïmplementeerd, staat het een tijdje hoog op de agenda. Maar voor je het weet zakt het weer weg. Hoe houd je het levend, vragen deelnemers aan een van de bijeenkomsten zich af. Er moet in alle groepen (trainers-, bestuurs-, ledenvergaderingen, etc.) over besproken worden. Zo vertelt een vertrouwenscontactpersoon van een zwemvereniging: *'Door een incident in het verleden stond het bij ons een tijdje hoog op de agenda, maar op dit moment niet meer. Het is niet duidelijk waar alles is gebeven wat er tijdens het incident is opgezet. Het gaat om het inbedden, de aandacht behouden. Ik ben ook als moeder bij de club betrokken, maar ik hoor er helemaal niets over. Ik kan niet zien wat er (actief) gedaan wordt.'*

Een ander element is hoe je als vereniging na een incident weer een ontspannen sfeer krijgt op de vereniging. Hoe zorg je als vereniging dat de nadruk weer van het thema gaat en mensen weer 'normaal' met elkaar omgaan?

*Een volleybalvereniging kreeg de melding dat een trainer van achttien een seksuele relatie was aangegaan met een veertienjarig meisje dat hij trainde. De vader van het meisje had aangifte gedaan bij de politie. De trainer is op non-actief gezet. Omdat de seksuele relatie zich niet op het fysieke terrein van de vereniging afspeelde, was de vereniging geen partij in de politiezaak. Dit betekent dat ze ook niets meer hoorden over het verloop. Daardoor, stelt de voorzitter, is het lastig om de zaak af te sluiten. De vereniging heeft hun beleid goed op orde: aan alle trainers en begeleiders wordt een VOG gevraagd, er zijn gedragsregels, de vertrouwenscontactpersoon heeft een opleiding gevolgd bij NOC*NSF, er is een ouderavond georganiseerd en er is een open cultuur. Deze zaak heeft voor meer bewustwording gezorgd, over de vanzelfsprekendheid waarmee trainers sporters aanraken en dat trainers niet met iemand alleen in een kleedkamer moeten zijn. Maar het geeft ook veel onrust. De voorzitter van de vereniging en de vertrouwenscontactpersoon hebben behoefte aan contact met verenigingen die ook met de nasleep van een incident zitten. Hoe herstel je de rust op de vereniging?*

Verenigingen hebben het gevoel er alleen voor te staan. Ze zouden graag meer willen uitwisselen met andere verenigingen, over hoe je het beleid levend houdt en hoe je na een incident weer goed verder gaat als vereniging. Ze zouden meer ondersteuning willen vanuit gemeenten. Zo vragen kleine verenigingen zich af of ze zelf een vertrouwenscontactpersoon moeten aanstellen of dat dat collectief zou kunnen, via de gemeente. Ook zouden trainers en begeleiders meer over dit thema geschoold moeten worden. Dat zou bijvoorbeeld via CIOS-opleidingen kunnen, maar ook door een specifiek nascholingsaanbod.

De bijeenkomsten met verenigingen die voor dit onderzoek belegd waren, bleken voor de deelnemers inspirerend te werken. Ze hoorden concrete voorbeelden van wat andere verenigingen deden en kregen meer inzicht in wat ze konden doen. Deze vorm zou lokaal voortgezet kunnen worden. Een voorzitter zegt: *'Risicofactoren had ik nog niet eerder over nagedacht. Dus daar kan ik nu ook naar gaan kijken. Ik moet iemand zoeken die het gaat oppakken en erop vertrouwen dat het gaat lukken.'* Een andere deelnemer meent *'Delen van wat er al is, bundelen van informatie op verenigingsniveau zou goed zijn. Zodat alle verenigingen er iets aan kunnen hebben.'*

6.4 Conclusie

Er is een discrepantie tussen wat sportbonden denken dat verenigingen weten en doen, en wat verenigingen daadwerkelijk weten en doen. Sportbonden menen dat het beleid van de afgelopen jaren zijn vruchten begint af te werpen. *'De afgelopen jaren ging het vooral over wat de bond beschikbaar heeft aan preventie en wat verenigingen kunnen doen. Nu is het geland bij verenigingen en moet je meer insteken op dat je moet melden als iets speelt.'* De praktijk blijkt echter weerbarstiger. Verenigingen hebben vaak geen zicht op de mogelijkheden die er zijn om het thema aan te pakken. Bonden realiseren zich wel dat er grote verschillen zijn tussen verenigingen: *'Sommige verenigingen nemen dit serieus op, organiseren een avond, hebben een vertrouwenscommissie, sturen mailings. Anderen doen er niks mee, bijvoorbeeld omdat het water ze aan de lippen staat en ze bezig zijn met de vraag hoe ze een jaar verder komen. Dit hangt samen met bewustwording en of er iets heeft gespeeld bij de vereniging. Bij grote verenigingen wordt het eerder opgepakt omdat ze zich bewuster zijn van de risico's die ze lopen.'* Veel bonden hebben echter het idee dat sportverenigingen wel weten wat er beschikbaar is aan instrumenten en waar ze het kunnen vinden. Ook menen ze dat sportverenigingen goed uit de voeten kunnen met de beleidsinstrumenten en dat er inhoudelijk weinig aan ontbreekt. Ze zijn zich onvoldoende bewust van de onbekendheid van instrumenten bij verenigingen en de onduidelijkheid die bij hen leeft over wat seksueel grensoverschrijdend gedrag inhoudt, wat de relevantie is van de VOG, wat de rol is van de vertrouwenscontactpersoon en waar hulpmiddelen en instrumenten te vinden zijn.

7 Beleidsinstrumenten: inzet, gebruik en waardering

"Hoe duidelijker je bent als vereniging, hoe meer houvast dit je geeft" (voorzitter vereniging)

37

NOC*NSF heeft in samenwerking met bonden een aantal instrumenten en faciliteiten ontwikkeld om seksueel grensoverschrijdend gedrag aan te pakken. Dat bestaat in de eerste plaats uit landelijke sportbrede instrumenten. Voor een deel zijn deze landelijke instrumenten specifiek gericht op seksueel grensoverschrijdend gedrag. Een ander deel is gericht op een veilig sportklimaat in het algemeen, waarbinnen het thema seksueel grensoverschrijdend gedrag één van de onderwerpen is die aan bod komt. In de tweede plaats bestaat het uit sportspecifieke beleidsinstrumenten, ontwikkeld door sportbonden. Deze instrumenten hebben meestal de insteek sociale veiligheid, waar preventie van seksueel grensoverschrijdend gedrag onderdeel van uit maakt. Voor de topsport worden soms extra maatregelen genomen. Hoe zien de instrumenten eruit? Hoe worden de instrumenten gewaardeerd? Hoe kunnen ze nóg beter aansluiten bij de wensen van sportverenigingen? Deze vragen worden in dit hoofdstuk beantwoord.

7.1 Preventiebeleid in de breedtesport: sportbreed instrumentarium

Het sportbrede instrumentarium gericht op seksueel grensoverschrijdend gedrag bestaat uit **preventieve instrumenten** (gedragsregels, toolkit, stimuleringsregeling Verklaring Omtrent Gedrag vertrouwenscontactpersoon), **educatieve materialen** (brochures, e-learningmodule, opleidingen) en **repressieve middelen** gericht op omgang met meldingen en opvang van slachtoffers en plegers (Vertrouwenspunt Sport, tuchtrecht, register ontuchtplegers). Daarnaast is vanuit het programma Naar een Veiliger Sportklimaat een toolkit voor verenigingen, de Verenigingsbox, beschikbaar.

7.1.1 Preventieve instrumenten

Omgangs- en gedragscodes

Met breed draagvlak binnen de sport zijn in 1997 door NOC*NSF elf gedragsregels voor sportbegeleiders vastgesteld. De gedragsregels zijn te vinden op de website van NOC*NSF. Ook worden ze uitgelegd in animatiefilmpjes voor verschillende doelgroepen (bestuurders, trainers/coaches, scheidsrechters/ officials/ juryleden, sporters, topsporters), die op de website van NOC*NSF en op YouTube te vinden zijn.

Veel bonden hebben de gedragsregels van NOC*NSF overgenomen. Een aantal bonden heeft de gedragscode overgenomen die ook in de tuchtreglementen staat en in het tuchtreglement van het ISR. Er zit verschil tussen de gedragscode en de gedragsregels. Sommige bonden kiezen ervoor de regels uit te breiden of om eigen, sport specifieke gedragsregels te maken, want *'een gedragscode kan heel generiek zijn, maar om het beeldend te maken, werken voorbeelden uit de eigen sport het beste'*. Sommige bonden hebben gedragsregels per doelgroep opgesteld om zo elke doelgroep apart aan te kunnen spreken.

Ook veel sportverenigingen hebben (eigen) omgangs-, gedrags- of clubregels: in onderzoek uit 2016 gaf ruim driekwart van de verenigingsbestuurders (77%) geeft aan dat dit bij hen het geval is (Romijn, Van Kalmthout & Breedveld, 2016). De sportaanbiedersmonitor en de sportkadermonitor uit 2017 laten een lager percentage zien, beiden van 52%. Al deze cijfers zijn echter een grote stijging ten opzichte van 2002, toen slechts 8% van de verenigingen de gedragsregels van NOC*NSF in de vereniging toepaste (Van Kalmthout & Lucassen, 2003). Zowel uit de bijeenkomsten met sportverenigingen als uit eerder onderzoek (Serkei, Goes & De Groot, 2012) blijkt dat sportverenigingen het opstellen van gedragsregels zien als effectief beleidsmiddel. Wel merken verenigingen op dat gedragsregels lang niet altijd over seksuele grensoverschrijding gaan, maar meer over andere vormen van ongewenst gedrag (pesten, discriminatie).

Aandachtspunt is volgens enkele bonden dat momenteel soms de gelaagdheid mist binnen de gedragsregels: *'Wij hadden als bond al onze eigen gedragscodes en nu komt NOC*NSF ook met een gedragscode. Daar zit geen verwijzing in naar de codes van ons. En verenigingen hebben soms zelf ook eigen codes.'* Deze bond zou graag zien dat NOC*NSF een soort template aanbiedt waar elke bond/sport zelf mee aan de slag kan.

Wat betreft de vorm van de gedragsregels vertelt een bond: *'Wij willen niet allerlei fancy filmpjes. De filmpjes voor sporters en scheidsrechters enzo staan op onze site maar worden niet aangeklikt. We willen gewoon een lijstje normen en waarden waar men aan moet voldoen. De minimale basisvoorwaarden voor omgangsvormen.'*

Bonden geven aan dat het hebben van gedragsregels alleen niet voldoende is. Het gaat er volgens hen om hoe je ermee om gaat. En dat verenigingen zich de regels eigen maken: *'Er is bewustwording nodig van trainers en coaches en sporters. Dat het in de genen zit. Dat mensen er meer voelsprietten voor hebben.'*

Toolkit voor sportorganisaties

Sinds 2012 is vanuit NOC*NSF een online toolkit beschikbaar waarmee sportverenigingen via een stappenplan advies en begeleiding krijgen om beleid te ontwikkelen ter preventie van seksueel grensoverschrijdend gedrag. De zeven stappen zijn als volgt:

1. Zet het onderwerp op de agenda.
2. Maak een risicoanalyse (hiertoe zijn er ook twee vragenlijsten opgenomen).
3. Stel een vertrouwenscontactpersoon (VCP) aan.
4. Besteed aandacht aan de gedragsregels voor begeleiders in de sport.
5. Bepaal hoe om te gaan met aanstellingen van vrijwilligers.
6. Maak samen met je leden omgangsregels.
7. Informeer alle betrokkenen over het beleid.

NOC*NSF monitort het gebruik van de toolkit niet. De toolkit staat op de website van NOC*NSF, maar is niet heel gemakkelijk te vinden. Op de bijeenkomsten met sportverenigingen bleek dat, op een enkeling na, alle aanwezige sportverenigingen de toolkit niet kenden. Ook sportondersteuners van gemeenten kenden de toolkit niet. Na toelichting leek het de deelnemers wel een handig instrument. Ook de sportaanbiedersmonitor uit 2017 laat zien dat maar weinig verenigingen (10%) aangeven de toolkit in huis te hebben. Ook weinig sportkaderleden (7%) geven aan dat hun vereniging van de toolkit gebruikmaakt.

Stimuleringsregeling gratis Verklaring Omtrent Gedrag (VOG)

Sinds 2014 kunnen sportverenigingen gebruikmaken van een gratis VOG. De VOG is gratis mits een vereniging kan laten zien dat ze breder preventief beleid voeren. Verenigingen moeten een aanvraag hiervoor doen bij NOC*NSF.

Veel (middel)grote bonden stimuleren het aanvragen van een VOG. Ze geven daarbij aan dat het geen waterdicht middel is (*'Het is niet zaligmakend, maar het niet doen is dom'*) maar dat het onderdeel uitmaakt van een breder pakket aan preventieve maatregelen dat verenigingen kunnen nemen. Ook kan een VOG dienen als middel om het thema bespreekbaar te maken.

Dat de VOG gratis is en online kan worden aangevraagd wordt door zowel bonden als verenigingen gezien als een pluspunt. Een vereniging zegt daarover: *'De VOG had een financiële drempel, maar dat is inmiddels gelukkig niet meer het geval.'* Het wordt hierdoor laagdrempelig. En het maakt het verenigingen makkelijker om een aanvraag te doen. Bijkomend pluspunt van de regeling is volgens bonden dat verenigingen moeten kunnen aantonen dat ze een vorm van preventief beleid hebben: *'De gratis VOG heeft een boost gegeven aan het oppakken van het thema door verenigingen.'* Dit bleek ook uit het eerdergenoemd onderzoek naar de effectiviteit van de VOG bij vrijwilligersorganisaties (De Jong, Van Vianen & Sondorp, 2016). Hieruit kwam naar voren dat de VOG een positieve waardering kreeg door de deelnemers aan de gratis VOG-regeling en dat veel deelnemende organisaties beleid voeren waar het aanvragen van een VOG onderdeel van uitmaakt. Punt van aandacht dat door een bond wordt genoemd is dat sportscholen met een winstoogmerk geen aanspraak kunnen maken op

de gratis VOG-regeling, terwijl sommige sporten vrijwel uitsluitend zijn ondergebracht bij sportscholen in plaats van bij verenigingen.

Op de bijeenkomsten wordt de VOG door de aanwezige verenigingen het eerst genoemd als maatregel. Sommige verenigingen werken er al mee voor alle sportbegeleiders, anderen nog niet. De sportaanbiedersmonitor laat zien dat bijna de helft van de verenigingen aangeeft standaard een VOG te vragen aan vrijwilligers. Van de sportkaderleden in de sportkadermonitor geeft 41% aan dat dit het geval is. Verenigingen oordelen wisselend over het aanvragen van een VOG. Verenigingen die gebruik maken van een VOG voor bijvoorbeeld trainers, kampleiders en bestuurders, zijn zich ervan bewust dat het een middel is dat geen garanties biedt: *'Het is niet 100% waterdicht. Het is een start en signaal dat je uitdraagt naar je vrijwilligers en de omgeving.'* Andere verenigingen geven juist aan geen VOG te willen aanstellen omdat ze *'geen cultuur van schijnveiligheid willen ophouden'*, omdat ze *'mensen hiermee niet overbodig willen belasten'* of omdat een VOG volgens hen niet alles is (*'leuk op papier, maar je kent je mensen'*). Verenigingen vragen zich ook af in hoeverre een VOG 'verenigingshoppen' kan voorkomen. Ze worstelen soms met de vraag wie ze wel en geen VOG moeten laten aanvragen (*'Is het ook nodig voor hulptrainers? Dit zijn vaak oudere jeugdleden. Hier is wel een machtsverhouding maar deze is vele malen kleiner'*). Of ze verwachten vrijwilligers kwijt te raken als ze hen verzoeken een VOG aan te vragen: *'Hoe kom je aan vrijwilligers? En kun je die dan een VOG vragen? Of referenties checken? Dan ben je ze kwijt.'* Er heerst onder verenigingen onduidelijkheid hoe lang een VOG houdbaar is en of een VOG ook tuchtrechtelijke veroordelingen meeneemt.

In 2016 is aan ruim 64.000 vrijwilligers in de sport een gratis VOG verstrekt. Bonden hebben echter geen overzicht van wie (welke verenigingen) de VOG's hebben aangevraagd. De aanvragen daarvoor gaan via NOC*NSF. Bonden kunnen bij NOC*NSF een overzicht aanvragen van verenigingen die een VOG hebben aangevraagd en het aantal door hen aangevraagde VOG's, maar kunnen daar niet zelf bij. Enkele grote sportbonden hebben onlangs met NOC*NSF de afspraak gemaakt dat binnenkort wel zelf te kunnen.

Vertrouwenscontactpersonen (VCP)

Sportbonden kunnen een vertrouwenscontactpersoon aanstellen om het thema seksueel grensoverschrijdend gedrag bij sportverenigingen op de agenda te zetten. Ook verenigingen zelf kunnen een vertrouwenscontactpersoon aanstellen om het onderwerp te agenderen. NOC*NSF stelt dat een vertrouwenscontactpersoon bij verenigingen het belangrijkste middel is om sporters en ouders te bereiken. Op bondsniveau is te zien dat alle 74 sportbonden over een bij NOC*NSF geregistreerde vertrouwenscontactpersoon beschikken (Romijn, Van Kalmthout & Breedveld, 2016).

Veel bonden adviseren verenigingen om een vertrouwenscontactpersoon aan te stellen. Anderen zien een vertrouwenscontactpersoon als een van de beleidsmaatregelen die verenigingen kunnen nemen om in aanmerking te komen voor de gratis VOG-regeling. Zij stimuleren het aanstellen van een vertrouwenspersoon daarom niet 'los'.

Steeds meer sportverenigingen stellen inderdaad een vertrouwenscontactpersoon aan. Uit de sportaanbieders- en de sportkadermonitor blijkt bijvoorbeeld dat dit bij ongeveer de helft van de verenigingen het geval is. Toch heerst er, net als bij de VOG, nog veel onduidelijkheid. Verenigingen vragen zich bijvoorbeeld af of *'vrijwilligers dit allemaal wel aankunnen'* want er worden *'enorme eisen gesteld aan de functie'*. Ook vragen ze zich af of de vertrouwenscontactpersoon een verenigingslid moet zijn of een onbekende. Kan een vertrouwenscontactpersoon niet uit een andere hoek komen? Of kan het bijvoorbeeld niet per gemeente worden georganiseerd in plaats van per vereniging? Dat komt volgens een enkele vereniging de professionaliteit ook ten goede.

De toenemende interesse bij verenigingen voor het aanstellen van een vertrouwenscontactpersoon blijkt ook uit de aanmeldingen voor de opleidingsmodule die door NOC*NSF wordt aangeboden. De opleiding is de afgelopen jaren populairder geworden en wordt daarom ook steeds vaker gegeven. NOC*NSF heeft recent extra trainers aangesteld om aan de toenemende vraag te voldoen. In 2016 werden 805 vertrouwenscontactpersonen getraind via NOC*NSF (Romijn, Van Kalmthout & Breedveld, 2016). Dit is meer dan in de jaren daarvoor, maar het aandeel sportverenigingen dat ermee wordt bereikt blijft gering: het is maar een klein percentage van de 24.000 sportverenigingen

in Nederland. Dat blijkt ook uit de sportaanbiedersmonitor, waarin slechts 8% van de verenigingen aangeeft hun vertrouwenscontactpersoon de training te hebben laten volgen.

De kosten van de opleiding voor vertrouwenscontactpersoon zijn volgens bonden voor sommige verenigingen een probleem: *'Als we [als bond] er de middelen voor hadden zouden we de opleiding gratis willen aanbieden. Vooral studentenverenigingen vinden €175,- veel geld.'*

De opleiding krijgt, zo blijkt uit de interne evaluaties van NOC*NSF, een positieve beoordeling van deelnemers (Schipper-van Veldhoven, Roosenboom & Vloet, 2017). Ook uit eerder onderzoek naar de effectiviteit en bruikbaarheid van het beleidsinstrumentarium (Serkei, Goes & De Groot, 2012) blijkt dat de door NOC*NSF geschoolde vertrouwenscontactpersonen tevreden zijn over hun opleiding, en dat het aanstellen van een vertrouwenscontactpersoon wordt gezien als effectief beleidsinstrument. Wel gaven de vertrouwenscontactpersonen destijds aan ondersteuning te missen, evenals voldoende terugkomdagen en bijscholing. Inmiddels organiseert NOC*NSF drie keer per jaar regionale terugkomdagen.

Ondersteuning blijft echter een aandachtspunt, want vertrouwenscontactpersoon kan een zware functie zijn. Een vertrouwenscontactpersoon van een bond zegt daarover: *'Je wordt in de training voorbereid op 'wat nu' maar als het daadwerkelijk dan zo is, heb je het niet paraat. En je moet wel weten hoe het zit, want mensen doen tegen jou hun verhaal. Anders kun je ze niets bieden en moeten ze nog veel vaker hun verhaal doen. Bij het Vertrouwenspunt Sport, de politie. Dat is zwaar.'* Het is prettig voor vertrouwenscontactpersonen bij een sportbond om iemand te hebben om mee te sparren over gemaakte keuzes. Ander aandachtspunt uit het eerdere onderzoek (Serkei, Goes & De Groot, 2012) was dat vertrouwenscontactpersonen aangaven niet altijd op de hoogte te worden gehouden van zaken die ze bij de bond hebben aangemeld.

Het volgen van een opleiding om vertrouwenscontactpersoon te worden is niet verplicht. Reden tot zorg bij sommige bonden, omdat hierdoor de kwaliteit van een vertrouwenscontactpersoon niet kan worden gegarandeerd. *'Iedereen zich VCP kan noemen, maar dat is niet wenselijk. Een melder had bijvoorbeeld eerst te horen gekregen dat ze zich niet moest aanstellen, dat brengt nog veel meer schade toe.'* Om te stimuleren dat vertrouwenscontactpersonen een opleiding van NOC*NSF volgen, heeft een bond haar verenigingen het aanbod gedaan om de helft van de opleidingskosten te betalen.

De meeste bonden hebben niet inzichtelijk welke verenigingen over een vertrouwenscontactpersoon beschikken en wie dit precies is. Ook zijn bonden er niet van op de hoogte als een vereniging zelf een vertrouwenscontactpersoon aan het opleiden is, buiten de opleiding van NOC*NSF om. En wanneer een vereniging een vertrouwenscontactpersoon bij de bond opgeeft, is niet duidelijk of en door wie deze persoon is opgeleid. Om hier meer inzicht in te krijgen geven diverse bonden aan het fijn te vinden als dit digitaal geregistreerd kan worden. *'Het zou fijn zijn als de VCP ook in het systeem wordt opgegeven wanneer een vereniging de namen van bestuursleden doorgeeft aan bond. Dan kan je de verenigingen met een VCP bijvoorbeeld directer aanschrijven met nieuwtjes.'*

7.1.2 Educatieve materialen

Brochures

NOC*NSF heeft voor verschillende doelgroepen brochures ontwikkeld met informatie over seksueel grensoverschrijdend gedrag. Er is informatie beschikbaar voor jonge sporters, volwassen sporters, ouders, coaches en bestuurders. De brochures zijn te downloaden via de website van NOC*NSF. In de bijeenkomsten met sportverenigingen worden de brochures niet genoemd door verenigingen waarmee de indruk wordt gewekt dat de brochures weinig gebruikt worden. Ook uit eerder onderzoek blijkt dat voorlichtingsmaterialen als brochures bij veel verenigingen niet bekend zijn (Van Kalmthout & Lucassen, 2003).

E-learning Seksuele Intimidatie

NOC*NSF heeft een e-learningtool ontwikkeld waarmee verenigingen inzicht krijgen in wat wordt verstaan onder seksuele intimidatie. Ook worden verenigingen hiermee aan het denken gezet over hoe ze met bepaalde situaties om zouden kunnen/moeten gaan. De e-learning bevat bijvoorbeeld een

casus en een aantal filmpjes met dilemma's. De e-learning is te vinden op de website van NOC*NSF maar komt ook aan bod in de training Herkennen en voorkomen van seksuele intimidatie. In de bijeenkomsten met sportverenigingen wordt de e-learning niet genoemd.

Training Herkennen en voorkomen van seksuele intimidatie

In 2016 namen 289 verenigingen deel aan de training over het herkennen en voorkomen van seksuele intimidatie (Romijn, Van Kalmthout & Breedveld, 2016). Dit is slechts een klein deel van de 24.000 verenigingen in Nederland. Slechts 3% van de verenigingen geeft in de sportaanbiedersmonitor aan dat trainers en coaches deze bijscholing hebben gevolgd. In de sportkadermonitor geeft 6% van de kaderleden aan dat de training is gevolgd door trainers of coaches van de vereniging. De bijscholing is volgens bonden één van de minst populaire, waarschijnlijk doordat er toch nog vaak een taboe op het onderwerp rust bij verenigingen.

De training leidt volgens een van de sportbonden wel tot bewustwording: *'Verenigingen zijn vaak verrast: wauw, zo heb ik er nog niet over nagedacht, hier doen we eigenlijk helemaal niks aan! Het creëert bewustwording, maakt het onderwerp bespreekbaar en zet verenigingen aan het denken over hoe het op hun vereniging is geregeld.'* Dit komt volgens de bond met name door de voorbeelden en situaties die via de e-learning tijdens de training aan bod komen.

7.1.3 Repressieve middelen

Vertrouwenspunt Sport

Het Vertrouwenspunt Sport is een meldpunt met daarachter een poule van vertrouwenspersonen van NOC*NSF. Het meldpunt is bereikbaar per telefoon, email, WhatsApp en via een websysteem. Het is te benaderen door zowel slachtoffers als beschuldigen. Zowel sporters als hun omgeving (zoals begeleiders, ouders, coaches, bestuurders) kunnen er gebruik van maken. Het Vertrouwenspunt is bedoeld voor vragen en meldingen over grensoverschrijdend gedrag (seksueel grensoverschrijdend gedrag, pesten, discriminatie, belediging, bedreiging en mishandeling), doping, matchfixing en eetstoornissen.

Over het Vertrouwenspunt Sport wordt door bonden wisselend geoordeeld. Sommige bonden zijn zeer tevreden over het vertrouwenspunt. Zij wijzen melders ernaar door en vragen ook zelf advies wanneer er een zaak loopt. Ook vinden bonden het prettig wanneer medewerkers van het vertrouwenspunt langskomen om over een zaak te praten. Andere bonden menen dat het vertrouwenspunt te ver afstaat van de eigen sport: *'Het is al heel moeilijk om te melden en het wordt makkelijker als dat bij iemand van je eigen sport of bond kan in plaats van bij de sportkoepel.'* Ook is het voor bonden soms onduidelijk wie de vertrouwenspersonen zijn en hoe adequaat ze zijn. Bonden vinden het daarnaast vervelend niet op de hoogte te worden gebracht van meldingen uit hun sport die bij het vertrouwenspunt worden gedaan. 17% van deelnemers aan de sportaanbiedersmonitor geeft aan hun leden te hebben gewezen op het Vertrouwenspunt Sport. 15% van de sportkaderleden geeft aan dat hun vereniging dit heeft gedaan.

Tuchtrechtspraak

Het Instituut voor Sportrechtspraak (ISR) is in 2003 opgericht om de tuchtrechtspraak van aangesloten sportbonden uit te voeren. 60 bonden zijn lid van de ISR (Schipper-van Veldhoven et al., 2017). Andere bonden hebben hun eigen tuchtrecht maar kunnen daarbij wel gebruik maken van de Blauwdruk tuchtrecht seksuele intimidatie in de sport van het ISR en van de onderzoekscommissie van het ISR.

Register ontuchtplegers

In 2008 is een centraal registratiesysteem voor veroordeelde plegers van seksueel grensoverschrijdend gedrag in de sport in werking gegaan. Sportbonden geven aan het goed te vinden dat dit register bestaat. Tegelijkertijd wordt het door bonden vaak gezien als een wassen neus omdat er amper mensen in staan. Het register zou eigenlijk meer gevuld moeten zijn om meer gewicht te krijgen. Volgens een enkele bond is het register moeilijk toegang toe te krijgen.

7.2 Preventiebeleid in de breedtesport: sportspecifiek instrumentarium

Naast de sportbrede instrumenten ontwikkelen sportbonden ook hun eigen instrumenten of passen een instrument aan voor hun eigen tak van sport. Hierdoor worden de instrumenten herkenbaarder en beter toe te passen voor verenigingen, is de overtuiging van de bonden die hierin investeren. NOC*NSF geeft nog een aantal andere relevante verschillen tussen sportbonden aan, die aanpassingen vragen van het beleid dat men adviseert: de leeftijden van de sporters (het percentage jeugd), de hoeveelheid actuele cases die men ziet waardoor de relevantie zichtbaar is, en de mate van procesbegeleiding die de bond aan verenigingen biedt. Sportbonden noemen daarnaast de mate waarin risicofactoren aanwezig zijn in de sport als verschil dat aandacht vraagt bij de ontwikkeling van instrumenten.

Hieronder een paar voorbeelden van specifieke instrumenten die bonden ontwikkeld hebben. Dit is geen uitputtende lijst, omdat maar een selectie van bonden geïnterviewd is voor dit onderzoek. Deze voorbeelden geven wel een beeld van de vlakken waarop bonden sportspecifieke aanpassingen nuttig vinden.

Basketballbond: eigen verenigingsbox

De NBB (basketbal) heeft, net als een aantal andere bonden, een eigen sportspecifieke verenigingsbox ontwikkeld. Hierin zijn de waarden van het basketbal (STAR-waarden: sportiviteit, teamwork, acceptatie en respect) geïntegreerd in het VSK-instrumentarium. Ook is de terminologie in boekjes en beleidskaarten aangepast aan het basketbal. Het integreren van seksueel grensoverschrijdend gedrag in het VSK-programma maakt het onderwerp benoembaar en bespreekbaar. De bond geeft aan dat er veel informatie in de box zit, waardoor verenigingen moeten kiezen waar ze aandacht aan willen besteden.

Schaatsbond: eigen gedragscode

De KNSB (schaatsen) heeft tien jaar geleden een eigen gedragscode opgesteld voor trainers en begeleiders, die uitgebreider is dan de sport brede gedragsregels. Deze gedragscode is onderdeel van het KNSB-reglement en is daardoor van toepassing op iedereen die op enigerlei wijze betrokken is bij het begeleiden van sporters. De gedragscode gaat specifiek over seksueel grensoverschrijdend gedrag en start met: 'Sporten en seksuele intimidatie. Ze zouden geen enkele relatie met elkaar moeten hebben. Maar het tegendeel is waar. Nog steeds vinden er binnen de sportwereld incidenten plaats variërend van seksueel getinte opmerkingen tot aanrandingen en verkrachting.'

Roeibond: eigen code omgangsvormen

De KNRB (roeien) hanteert een eigen tuchtreglement, los van het ISR, waarin wordt uitgegaan van een eigen code omgangsvormen. In deze code staat dat elke vereniging een vertrouwenscontactpersoon moet hebben of die van de bond moet aanbieden. Het reglement is onlangs geactualiseerd en in voorbereiding daarop is via regiobijeenkomsten aandacht gevraagd voor een veilig sportklimaat. De gedragscode is verplicht. Een vereniging wordt erop beoordeeld. De bond is daarnaast bezig met een handboek over het oprichten van een nieuwe vereniging en ook daarin komt een veilig sportklimaat aan bod (omgangsvormen, vertrouwenscontactpersoon).

Tennisbond: aparte gedragscodes per doelgroep

De KNLTB (tennis) is drie jaar geleden begonnen met het project Fair Play, waarin seksueel grensoverschrijdend gedrag, doping en matchfixing gezamenlijk aangepakt wordt, omdat er behoefte was aan eenheid en uniformiteit. Er is nieuw beleid opgesteld, met een reglement en met gedragscodes per doelgroep (arbitrage, begeleider, ouders, tennissers, vrijwilligers, vrijwilligers). Het beleid is primair gericht op preventie. Verenigingen kregen een informatiepakket toegestuurd met daarin gedragscodes, folders, flyers, posters en een bord dat bij ingang van club kan worden geplaatst om zo bewustwording te creëren bij leden wanneer ze het park oplopen. Op het bord staat een QR-code die verwijst naar de website van KNLTB. Het pakket bevat ook informatie over het aanstellen van een

vertrouwenspersoon, het doen van meldingen, de rol van de vereniging en de rol van de bond.

Judobond: keurmerk

De bij de judobond aangesloten clubs, sportscholen en verenigingen kunnen bij de bond een keurmerk aanvragen. JBN: 'Dan moet je aantonen dat je tal van zaken op orde hebt, zoals een beleidsplan, een vertrouwenscontactpersoon, een preventieplan, een pestprotocol. Er zijn nu tussen de dertig en veertig verenigingen die een keurmerk hebben. Daar staat het onderwerp op de agenda. Een keurmerk moet je eens per twee jaar opnieuw aanvragen, dus dan komt het opnieuw op de agenda. De reacties zijn gunstig, er komen ook vragen uit voort, dus het gaat erdoor leven. Maar het vraagt wel veel werk van een vereniging. Het is niet zozeer de grootte die bepalend is of verenigingen dit doen, het gaat meer om wie er in het bestuur zitten, welke mensen. Of ze de boel goed georganiseerd aanpakken. Als incentive hoeven verenigingen met een keurmerk geen lidmaatschap te betalen, dat krijgen ze dan terug, 200 euro.'

7.3 Preventiebeleid in de topsport

De training van topsporters valt in de regel direct onder verantwoordelijkheid van de sportbond. Veel bonden geven aan dat er binnen de topsport (te) weinig aandacht is voor de preventie van seksueel grensoverschrijdend gedrag en dat er geen specifieke maatregelen genomen worden. Diverse bonden geven aan dat de verhalen van slachtoffers in de media en het onderzoek van de Commissie De Vries hen aan het denken hebben gezet. *'Het onderzoek van de Commissie De Vries roept nu al reflectie op. We merken dat we nog te weinig alert zijn. We hebben bijvoorbeeld geconstateerd dat we voor de trainers op de regionale trainingscentra geen VOG aanvragen, dat moeten we wel gaan regelen.'* In sommige sporten en door sommige bonden wordt er in de breedtesport zelfs meer aandacht aan besteed dan in de topsport. *'Zoals wij in gesprek zijn met verenigingen zijn we niet in gesprek met bondscoaches. Het zou geen kwaad kunnen om ze er meer bewust van te maken en ze er actief op te wijzen. Jaarlijks is er een kick-off bij de damselectie, dat zou een goed moment kunnen zijn om staf, speelsters, ouders mee te nemen in preventie.'* Een kaderlid vat de stand van zaken in de topsport als volgt samen: *'We vinden een veilig sportklimaat allemaal heel belangrijk en het staat ook in ons beleid, maar we geven er operationeel geen body aan, het wordt niet op activiteitsniveau benoemd. Het wordt niet besproken. Er is geen informatieavond voor ouders, we hebben het niet met elkaar over wat wel kan en wat niet mag.'*

De gesprekken met topsportkader laten zien dat coaches soms individueel rekening houden met seksueel integer gedrag (*'ik denk er wel over na, niet bij het nationale team, maar wel als ik kinderen lesgeef, dan loop ik bijvoorbeeld nooit zomaar hun kleedkamer in'*) maar dat het onderwerp niet met elkaar, met de bond of met de sporters wordt besproken. *'Er wordt niet over gesproken binnen het team. Want het gebeurt niet bij ons. Ik voel me veilig. Ik ben er niet mee bezig.'* Een jonge trainer vertelt: *'Voor mij klinkt het als iets dat vroeger gebeurde, al die verhalen uit het voetbal bijvoorbeeld, misschien komt het nu minder vaak voor, maar dat weet ik eigenlijk niet zo goed'*. Het thema leeft amper onder het topsportkader. Ze voelen de urgentie niet en zijn vaak onbekend met de risicofactoren van de topsport. Zo zegt een coach: *'het is voor ons een beetje een 'ver-van-mijn-bed-show', maar het is goed om er nu over te praten'*.

Omdat het thema onder topsportkader weinig aan de orde komt weten coaches vaak niet of hun bond gedragsregels heeft. Coaches stellen voor om hen de gedragsregels te laten ondertekenen. Coaches hebben geen moeite mee om een VOG te moeten overleggen. Het Vertrouwenspunt Sport is bekend bij de sporters die we spraken: *'Voordat ik naar de Olympische Spelen in Rio ging, kreeg ik een boekje van NOC*NSF waarin dat stond. Dat zou ik weer kunnen opzoeken.'* Het topsportkader is ervan op de hoogte dat hun bond een vertrouwenscontactpersoon heeft maar ze weten vaak niet precies wie het is en hoe deze persoon te bereiken is. Het onderwerp komt nog weinig aan bod in trainersopleidingen. Soms wordt er alleen in de hoogste trainersopleiding aandacht aan besteed. Daarover zegt een coach: *'In het hoogste niveau kwam het aan bod. We moesten ook een opdracht maken waardoor we gedwongen werden erover na te denken. Dit bracht wel bewustwording. Wel is het*

vaak zo dat het onderwerp niet expliciet wordt benoemd. Het is vaak onderdeel van ongewenst gedrag in het algemeen.'

Het is volgens sportbonden niet altijd gemakkelijk om het onderwerp structureel in te bedden in de topsport. *'De prioriteit ligt altijd bij het sporten zelf en het onderwerp wordt, als er geen aanleiding is, vaak vooruitgeschoven. De bond moet vaak duwen. Daarnaast is het lastig om de topsporters bij elkaar te krijgen omdat ze vaak in buitenland zijn. De bond heeft weinig grip en zicht op sporters in de marge: ze zijn vaak bij toernooien in het buitenland, ze trainen niet in Nederland, ze trainen niet bij de bond. Terwijl ze wel onder verantwoordelijk van de bond vallen. Als de prioriteit er niet ligt en de urgentie niet wordt gevoeld, moet je het verplicht stellen.'* Structurele inbedding kan volgens bonden worden gerealiseerd door het maken van een jaarplanning waarin aandacht voor het thema wordt opgenomen, of door voorlichting over het thema aan te laten sluiten bij voorlichting over andere thema's, zoals doping. Ook zou het onderwerp volgens bonden jaarlijks op de agenda moeten staan in de gesprekken met het topsportkader. *'We zouden elk jaar een rondje moeten doen met het coachteam, het onderwerp doorspreken, op een lijn zitten, documenten delen en doorspreken.'* Ook andere spelers zoals fysiotherapeuten en medische stafleden zouden moeten worden betrokken, want *'zij gaan soms wel gewoon een kleedkamer in en uit'*. Het onderwerp kan daarnaast worden meegenomen in bijvoorbeeld een informatiemap die selectieleden krijgen wanneer ze bij de selectie komen. Het topsportkader geeft aan dat beleid in ieder geval gericht moet zijn op alle betrokken spelers, dus coaches, sporters, ouders en ander kader. Ook moet er herhaaldelijk aandacht aan worden besteed om het thema levend te houden.

Een enkele bond besteedt al wel apart aandacht aan preventiebeleid voor de topsport en is zich ook bewust van de extra risico's die de topsport met zich meebrengt ten opzichte van de breedtesport. *'Het begint heel jong. En we hebben te maken met best wel intensief contact tussen trainer en sporter als het kind heel jong is en dus ook heel kwetsbaar. Er zijn bij ons zat mogelijkheden om verkeerd te gaan. Je móet de kinderen aanraken, je móet ze vasthouden, anders krijg je ze niks geleerd. Wij moeten er daarom extra voor waken.'* De maatregelen van deze bond zijn vooral geïntegreerd in het algemene preventiebeleid van de bond. In aanvulling daarop neemt de bond extra maatregelen zoals het meegeven van informatieve brieven aan sporters die naar het buitenland gaan en het organiseren van bijeenkomsten voor sporters en ouders.

In de interviews met sportbonden en topsportkader wordt vaak wel benadrukt dat er geen overdreven nadruk op het onderwerp moet komen te liggen. Het moet de open cultuur niet schaden. Aanrakingen horen bij de instructies, maar ook bij de intensieve relatie die trainers en topsporters hebben. Je moet volgens hen de omgang tussen trainers en sporters niet helemaal af willen perken. Het gaat erom dat je het onderwerp bespreekbaar maakt en weet hoe je ermee om moet gaan. Ook het topsportkader geeft aan dat ervoor moet worden gewaakt dat er een angstcultuur wordt gecreëerd. *'Het thema moet delicaat worden gebracht. Het hoeft niet te worden uitvergroot. We moeten een balans vinden tussen goed vertrouwen enerzijds en allerlei veiligheidsmechanismen anderzijds.'*

Hieronder een overzicht van de preventieve maatregelen die door sportbonden worden genomen voor de topsport. Daarbij geldt dat niet alle maatregelen door alle sportbonden worden genomen.

Trainers: VOG en ondertekenen gedragsregels

Betaald kader, bondscoaches en trainers, wordt vaak gevraagd een VOG te overleggen, soms eenmalig, soms elke drie jaar opnieuw. Ook worden de gedragsregels van een bond soms opgenomen in het contract dat coaches en trainers ondertekenen. Een bond heeft daarnaast de bestuurders van commerciële verenigingen geïnformeerd en de vertrouwenscontactpersoon daar bekend gemaakt. Het thema komt sporadisch in bod aan trainersopleidingen, veelal als onderdeel van omgangsvormen, slechts bij een enkele bond specifiek als seksueel grensoverschrijdend gedrag.

Sporters en ouders: informatie en afspraken

Sommige sportbonden bespreken het onderwerp seksueel grensoverschrijdend gedrag binnen de selecties en op trainingskampen als onderdeel van goede omgangsvormen in het algemeen. Een bond organiseert bijeenkomsten voor de jeugd en hun ouders, waarin het onderwerp zelfregulatie aan bod komt (voor zichzelf opkomen en grenzen aangeven). Een andere bond zorgt dat topjeugd en

hun ouders jaarlijks informatie krijgen over veilig en eerlijk sporten en het vier-ogenprincipe. Weer een andere bond sluit met hun selectieleden een topsportovereenkomst, waarin allerlei onderwerpen worden geregeld (zoals doping, pers, sponsoruitingen en omgangsvormen) die sporters moeten ondertekenen voor ze naar het buitenland gaan voor toernooien. Sommige bonden zorgen dat hun topsporters de vertrouwenscontactpersoon van de bond kennen. Dit gebeurt mondeling, via brieven of via de bondswebsite.

Voor topsporters zijn (verwachte) succesfactoren: thema koppelen aan bestaande bijeenkomsten, jaarkalender gebruiken om voorlichting aan doelgroepen in te plannen, aansluiting bij bestaande voorlichting over andere soortgelijke thema's zoals doping.

Vrijwilligers: VOG

Vrijwilligers van bijvoorbeeld sportkampen en evenementen wordt door sommige bonden gevraagd een VOG aan te vragen en wordt vervolgens door de bond gecheckt bij het register ontuchtplegers.

Inzet topsport als ambassadeurs

Topsporters en topsportkader worden ingezet om bondsmaatregelen te promoten, zoals de KNZB die haar topcoaches inzet om Code Blauw te promoten, met een blauw bandje om hun pols als symbool voor hun steun.

7.4 Verbeteringen beleidsinstrumentarium

Bonden en verenigingen noemen diverse manieren om het instrumentarium te verbeteren. Bonden geven aan dat maatregelen *'niet moeten worden genomen vanuit bewijsdrang, maar de praktijk ten goede moeten komen'*. De nadruk moet liggen op wat werkt in de praktijk. Een bond: *'Hoe zorgen we voor een goed klimaat op het veld, hoe zorgen we dat wiel niet opnieuw uitvinden. De vraag moet dus niet zijn hoe implementeren we beleid, maar vanuit de praktijk naar boven redeneren.'* Ook helpt het soms om minder te doen: *'We willen niet nog meer meldpunten. Hoe creëren we een overzichtelijk landschap voor iedereen?'*

Praktisch toepasbaar en steeds herhalen

Bonden geven aan dat beleidsinstrumenten vooral praktisch toepasbaar moeten zijn voor verenigingen: *'werkbladen en werkvormen waar verenigingen meteen mee aan de slag kunnen'*. Verenigingen menen dat het huidige instrumentarium onvoldoende voorbeelden en casussen biedt, waaruit iets te leren is. In de instrumenten moet daarnaast meer rekening worden gehouden met het belang van herhaling, omdat dit volgens bonden én verenigingen noodzakelijk is om het thema op de kaart te zetten bij verenigingen en verenigingsleden: *'Genoeg herhaling zal er uiteindelijk voor zorgen dat verenigingen overstag gaan en er aandacht aan gaan besteden.'* Het belang van herhaling blijkt ook uit onderzoek naar de interventies uit het Actieplan Naar een Veiliger Sportklimaat. Deze kennen te weinig contactmomenten en te weinig uitwisseling met de doelgroep om gedragsverandering te bewerkstelligen (Wesselman et al., 2016).

Campagne voor bewustwording

Veel bonden en verenigingen pleiten voor een nieuwe campagne rondom seksuele grensoverschrijding. Want eerdere campagnes zoals *'Waar ligt jouw grens? gaven meer richtbaarheid'* aan het thema. Een bond: *'Je wilt toewerken naar een situatie waarin dingen vanzelfsprekend zijn, dat je als sporter je eigen grenzen aangeeft en je daar veilig in voelt, dat je gesteund voelt als je dat doet. Dat iemand die over die grens ging dan tot inzicht komt en dan sorry zegt. Ik vraag tegenwoordig ook 'Gaan we zoenen of niet?' op de eerste werkdag na oudjaar. Het gaat om bewustwording.'* Een van de bonden heeft *'het voornemen om campagnematig verandering teweeg te brengen bij verenigingen'*. Een andere bond pleit voor een campagne die automatisch meegaat met de media-aandacht rondom het thema en met het onderzoek van de Commissie De Vries: *'Het gaat dus niet om één filmpje, maar om opvolging geven aan dit geheel'*. Over de vraag of een dergelijke campagne sport overstijgend of juist sport specifiek moet worden ingestoken, zijn de meningen verdeeld.

Meer visuele/interactieve/digitale tools ontwikkelen

Een van de bonden zou graag een digitaal product willen ontwikkelen voor verenigingen, als benchmark en hulpmiddel, waarmee ze *'met praktijksituaties, met cases, met alledaagse dingen, worden doordrongen van hoever ze zijn. Zodat ze beseffen dat ze in rood gebied zitten, of in oranje gebied, of in groen gebied. Waarin je ze stapsgewijs meeneemt. Maar ook helpt: wil je dit, dan kun je dit doen. Of dan kunnen wij dit voor je doen. Op deze manier kunnen mensen het in hun eigen tijd doen en hoeven ze niet naar een bijeenkomst te komen. Net als de e-learning leidt zo'n tool tot bewustwording.'* Diverse verenigingen noemen stoplichtkleuren als middel om bewustwording te creëren en om het thema bespreekbaar te maken. *'Wat goed werkt zijn rode en groene kaartjes op stellingen. Over WhatsApp, over een arm om iemand heenslaan. Dan maak je ze bewust.'* Sowieso zien bonden en verenigingen graag dat de beleidsinstrumenten en de communicatie daarover meer visueel wordt gemaakt. Zo zouden gedragsregels visueel gepresenteerd kunnen worden: *'Er wordt tegenwoordig veel gewerkt met infographics. Bij de preventie van seksueel grensoverschrijdend gedrag gebeurt dit nog niet, maar het zou wel wenselijk zijn in plaats van lange lappen tekst.'* Ook websites over het thema zouden minder tekst moeten bevatten: *'Er is nu te veel tekst, de website zou meer interactief moeten'*. Om jongeren beter te bereiken moet veel vaker sociale media worden ingezet. Maar voor sporten die vooral door ouderen worden beoefend moeten ook niet-digitale middelen beschikbaar blijven: *'Digitale communicatie is bij ons lastig want niet iedereen heeft email.'* Ook fysieke middelen om het thema uit te dragen, zoals een poster aan de muur of een bordje naast het veld maken het onderwerp zichtbaarder.

Meer aandacht voor online grensoverschrijdend gedrag

Een opkomend thema waar bonden en verenigingen mee worstelen is online grensoverschrijdend gedrag. Er is veel behoefte aan inzicht in manieren om hiermee als vereniging om te gaan. *'De digitale wereld geeft nieuwe impulsen. Clubs werken met een groepsapp bijvoorbeeld, om wedstrijden door te geven. Daar moet je dan wel afspraken over maken. Kinderen hebben allemaal een smartphone, maar wat kan je hieraan doen op de club?'* Ook sexting wordt gezien als probleem. *'Hoe ga je daarmee om? Het is een nieuw fenomeen. Maar er moet aandacht aan besteed worden.'* Het kan volgens bonden geen kwaad om hierover richtlijnen mee te geven *'aan verenigingen, maar ook aan ouders'*.

8 Conclusies

8.1 Beleid sluit niet aan op alle risicofactoren

Uit de analyse in hoofdstuk 3 komt naar voren dat het huidige beleid ter preventie van seksueel grensoverschrijdend gedrag sterk gericht is op het weren van kwaadwillenden van sportverenigingen en het bevorderen van urgentie en bewustwording bij besturen van verenigingen. Veel risicofactoren worden niet aangepakt binnen het huidige beleid. Er is weinig aandacht voor structurele aanpassingen, zoals het vierogen principe om één-op-één situaties tegen te gaan, het aankaarten van een seksistische cultuur of voeren van een gesprek voeren omgangsvormen en grenzen met sportbegeleiders, sporters en ouders. Ook in de topsport wordt te weinig aandacht besteed aan de kwetsbaarheid van jong talent. Dit is problematisch want topsporters zijn relatief kwetsbaar voor seksueel grensoverschrijdend gedrag. In een investering op deze terreinen is winst te behalen.

8.2 Samenwerking met andere actoren biedt kansen

Uit de randvoorwaarden voor preventie (hoofdstuk 4) wordt duidelijk dat er veel belemmerende factoren op het niveau van verenigingen zijn. Een gebrek aan urgentie, angst voor overreageren, gebrek aan vrijwilligers, bestuurswisselingen en bepaalde aspecten van de verenigingscultuur maken dat het onderwerp moeilijk te agenderen is. Veel verenigingsbesturen schipperen tussen aan de ene kant het onderwerp urgentie willen geven en aan de andere kant de angst om er teveel nadruk op te leggen. Kansen liggen in een gemeentelijke aanpak en ondersteuning en onderlinge samenwerking, waardoor verenigingen minder elk voor zich beleid moeten uitdenken en het risico op imagoschade kleiner wordt.

Ook op bondsniveau wordt betere samenwerking tussen bonden, met NOC*NSF, maar ook met andere sectoren zoals gemeenten en onderwijs, als kans gezien. De meeste bonden hebben te weinig tijd om intensieve ondersteuning aan verenigingen te geven, die nodig is om beleid op te zetten ter preventie van seksueel grensoverschrijdend gedrag. Maatschappelijk gezien hebben de verhalen van slachtoffers in de media en de verontwaardiging die dat oproept opnieuw gezorgd voor bereidheid en gevoel van urgentie om dit thema op te pakken.

8.3 Landelijke invoeringsstrategie kan beter

De preventie van seksueel grensoverschrijdend gedrag is in de meeste takken van sport geïntegreerd in het programma Naar een Veiliger Sportklimaat (VSK). Binnen het VSK-programma loopt het thema het risico onzichtbaar te worden, omdat er veel onderwerpen aan bond komen en omdat andere thema's, zoals doping en matchfixing, minder intieme onderwerpen zijn. Sommige bonden werken met een sportspecifieke aanpak, zoals de campagne Code Blauw voor de zwemwereld, Fair Play voor het tennis en de STAR-waarden voor het basketbal.

Het thema seksueel grensoverschrijdend gedrag is onderbelicht in trainers- en coachopleidingen van bonden. In het algemeen is er weinig aandacht voor en wordt het te weinig aangekaart en bespreekbaar gemaakt. Terwijl deskundigheidsbevordering een goede manier is om bottom-up verandering te realiseren en andere spelers dan verenigingsbestuurders bewust te maken van het thema.

Sportbonden zijn stimulerend naar verenigingen toe, maar dwingen niets af. Ze agenderen het onderwerp in de ALV, sturen mailingen of nieuwsbrieven naar verenigingsbestuurders en geven het advies aan verenigingen om VOG en vertrouwenscontactpersoon te regelen. De informatie die bonden via hun websites geven, is voor veel verenigingen niet vindbaar, blijkt uit de sportmonitor en verenigingsbijeenkomsten. De onduidelijkheid bij veel verenigingen over wat er aan instrumenten beschikbaar is, hoe het precies zit met een VOG en wat een vertrouwenscontactpersoon moet doen, geven aan dat de informatieverstrekking vanuit landelijke partijen (NOC*NSF en sportbonden) beter

kan. Het is vervolgens wel de vraag of sportbonden de meest logische partner zijn voor intensieve ondersteuning van individuele verenigingen. Dit zouden ook lokale partners kunnen zijn.

8.4 Verenigingen staan er teveel alleen voor

Er zijn grote verschillen tussen verenigingen in de mate waarin ze actief zijn in de preventie van seksueel grensoverschrijdend gedrag. Veel verenigingen staan aan de start. Er ontbreekt bij hen nog een gevoel van urgentie, waardoor ze tot op heden niks met het thema gedaan hebben. Andere verenigingen zijn zich er inmiddels van bewust dat ze 'iets' met het thema moeten maar weten niet goed wat en waar ze aan informatie kunnen komen. Ze ervaren weinig steun vanuit de bond of andere partijen en hebben het gevoel zelf het wiel te moeten uitvinden. De vindbaarheid van beleidsinstrumenten is een probleem. Het beeld dat uit de verenigingsbijeenkomsten naar voren komt, is minder rooskleurig dan wat sportbonden schetsen. De onbekendheid met beleid is groot en de instrumenten die men gebruikt, zijn soms door knippen en plakken tot stand gekomen. Verenigingen die hun beleid wel op orde hebben, zoeken vaak ondersteuning om het verder te implementeren, levend te houden en om te gaan met onrust als er meldingen zijn.

8.5 Beleidsinstrumenten eenvoudiger, meer visueel en beter vindbaar maken

Er zijn diverse instrumenten ontwikkeld die bruikbaar zijn voor sportverenigingen, maar deze worden als te weinig praktisch en concreet ervaren. Wat mist is een eenvoudig stappenplan voor verenigingen, dat overal te vinden is. De toolkit bevat een stappenplan, maar wordt vaak niet gekend en is vrij talig en uitgebreid. Er is behoefte aan meer visueel materiaal, bij voorkeur interactief en digitaal, met voorbeelden en cases. Ook zou het goed zijn als er een campagne komt die de bewustwording onder sporters, sportbegeleiders en ouders vergroot, zodat dit niet per vereniging hoeft te gebeuren. Sommige bonden hebben eigen visuele tools ontwikkeld, die ook voor andere takken van sport interessant kunnen zijn, zoals de actiekalender van de KNZB (zwemmen).

9 Richtingen voor de toekomst

Voor dit hoofdstuk putten we zowel uit de bijeenkomsten met sportverenigingen en interviews met sportbonden, als uit een aparte brainstormsessie die we begin september 2017 hebben gehouden om richtingen voor de toekomst te verkennen met een vertegenwoordiging uit de sportwereld; NOC*NSF, sportbonden en verenigingen. Als lange termijn doel voor preventiebeleid werd in de brainstormsessie voorgesteld: geen seksueel grensoverschrijdend gedrag in de sport. Met daarbij als subdoelen: (1) seksuele integriteit van sportbegeleiders en ieder ander; (2) op sportverenigingen en bonden wordt onder alle geleidingen het gesprek gevoerd over omgangsvormen en grenzen; (3) seksueel grensoverschrijdend gedrag wordt in de sport eerder herkend en gestopt en (4) verenigingen en bonden maken beleid, dragen dit uit naar leden en activeren hen.

9.1 In gesprek gaan over omgangsvormen: maak het dwingender én eenvoudiger

Hoe zorgen we dat op sportverenigingen een open klimaat ontstaat waar over omgangsvormen en grenzen gesproken wordt? Dit was de belangrijkste kwestie tijdens de brainstormsessie als naar voren. *'Het besef dat een gesprek nodig is moet veel duidelijker worden en hoe zo'n gesprek gevoerd moet worden moet veel meer in het DNA van een vereniging gebracht worden. Het is nu vaak nog te vrijblijvend of te lastig om te realiseren.'* De huidige middelen die ingezet worden, slagen er onvoldoende in om het gesprek over omgangsvormen en seksueel grensoverschrijdend gedrag op gang te brengen op verenigingen en binnen bonden. Maatregelen als het opstellen van gedragsregels, aanpassen van huishoudelijke reglementen en het verplichten van een VOG hebben pas effect als ze samengaan met een gesprek met leden, sportbegeleiders, vrijwilligers en bestuursleden. *'Zolang een VOG een 'moetje' is, gebeurt er niks'*, stelde een deelnemer aan de brainstormsessie, *'ook een vertrouwenscontactpersoon heeft weinig zin als het niet iemand is die zich proactief in een vereniging zichtbaar maakt. De bestaande informatiemiddelen blijken te veel zender- of stappenplan gericht. Of zijn simpelweg niet vindbaar.'*

Het moet de intrinsieke verantwoordelijkheid van iedereen op de sportvereniging worden én het moet eenvoudiger worden om het gesprek op gang te brengen: concreet en haalbaar. Een advies uit de brainstormsessie is om (moderne) middelen (digitaal, visueel) te ontwikkelen die beter aansluiten bij de gevarieerde realiteit van de verenigingen en het gesprek over dit onderwerp meer dwingend en tegelijkertijd gemakkelijker te maken. Om effectief te zijn, moet er steeds opnieuw aandacht aan besteed worden. Herhaling is nodig. Daarbij is het van groot belang dat instrumenten sportspecifiek uitgewerkt kunnen worden, met herkenbare situaties. Zo zal een zwemvereniging behoefte hebben aan praktische voorbeelden in en rond het zwembad en de kleedkamer, rond de omgang van trainers en coaches met zwemmers, maar ook rond de omgang tussen zwemmers onderling onder de douche en rond grappen die in de kleedkamer gemaakt worden. Een judovereniging wil situaties over sporters die samen trainen op de judomat, een judoleraar die een nieuwe worp voordoet met een leerling en een jong talent dat extra aandacht van een coach krijgt.

Seksueel grensoverschrijdend gedrag bestrijkt een breed terrein. Om het bespreekbaar te maken, kunnen verenigingen beter niet over de meest ernstige zaken beginnen, maar juist aanhaken op herkenbare situaties. *'Je moet het intermenselijk houden, dan kun je met elkaar in gesprek.'* Het gesprek op verenigingen zou juist moeten gaan over het grijze gebied wat wel en niet kan en niet te veel over de excessen. De open cultuur die dit teweegbrengt is ook een beschermende factor tegen meer ernstige vormen van seksuele grensoverschrijdend gedrag.

Concrete ideeën die uit de brainstormsessie naar voren kwamen en door de aanwezigen als zeer inspirerend werden ervaren:

- Maak games en apps waarmee je op speelse wijze toetst of iemand bepaalde omgangsvormen ok vindt of niet en daarop feedback geeft, en integreer deze in reeds bestaande verenigingsapps.
- Bijvoorbeeld een app met concrete voorbeelden, waarbij je leden vraagt om na te denken over 'kan dit? En 'wat zou jij doen'. Zorg dat deze app statistieken oplevert waarmee je als vertrouwenscontactpersoon, bestuur of commissie het gesprek mee aan kunt gaan op de

vereniging. Bijvoorbeeld: 40% van de leden vindt het over de grens als een trainer met zijn beste pupillen een dagje naar de Efteling gaat. 60% vindt dat het wel kan. Welke argumenten zijn er voor het een en het ander, waar zit de zorg en welke gedragsregel spreken we daarna af als vereniging?

- Beleid verplicht maken, toetsen of verenigingen inderdaad over een veilig klimaat beschikken, benchmark, ranking van verenigingen (zoals in het onderwijs gebeurt).
- Filmpje met bekende ambassadeur uit sporten/topsporters die zich uitspreken/ ervaringen delen, verspreiden via social media. Hier is in de sport al ervaring mee. In België is er een [film over seksueel grensoverschrijdend gedrag met topsporters](#) en sinds 2013 draait in Nederland de antidopingcampagne 100% Dope Free met bekende topsporters als ambassadeur. Ook andere sectoren hebben positieve ervaring in het werken met ambassadeurs rond het thema seksueel grensoverschrijdend gedrag. Zo heeft de Taskforce Kindermishandeling bestuurders bereid gevonden om open te spreken over de preventie en aanpak van kindermishandeling en seksueel misbruik, in artikelen, blogs van bestuurders op [Skipr](#) en een [Videodebat](#) in 'de Week van Kinderen Veilig' in 2013.

9.2 Betrek (jonge) sporters en ouders

Een bottom-up aanpak werd tijdens de brainstormsessie als goede aanpak gezien, omdat het thema dan van de hele vereniging wordt, en niet alleen de verantwoordelijkheid van het bestuur. Digitale communicatie via kanalen die door de jeugd worden gebruikt is noodzakelijk om jongeren te betrekken. Ook kan er veel meer vanuit jongeren zelf worden gedaan, zoals zelf gedragsregels voor het eigen team opstellen, om zo het thema op de kaart te zetten. Daarbij werkt het positief als er voorbeeldsituaties zijn (tekeningen, filmpjes) die herkenbaar zijn voor die specifieke sport, omdat dat het concreet maakt en ogen opent over wat seksueel grensoverschrijdend gedrag allemaal omvat.

De betrokkenheid van ouders bij de vereniging is heel wisselend per tak van sport. Omdat ouderbetrokkenheid een beschermende factor is, tegen seksueel misbruik van kinderen, is het van belang dat verenigingen ouders zoveel mogelijk betrekken bij de sportuitoefening van hun kind.

Concrete ideeën die werden voorgesteld zijn:

- Laat kinderen aan het woord; nodig kinderen uit om zich te uiten over wat ze meemaken bij vereniging, openheid creëren, bijvoorbeeld in een sessie met aanvoerders teams.
- Laat teams hun eigen gedragsregels opstellen, nadat ze via voorbeeldsituaties over omgangsvormen en grenzen hebben nagedacht.
- In de gehandicaptensector wordt het cyclisch bevragen van cliënten als succesfactor gezien voor preventie van seksueel misbruik. Cliënten blijken veel meer onveiligheid te ervaren dan medewerkers signaleren. Op deze [good practice](#) uit een andere sector kan de sport verder bouwen.
- Betrek ouders zoveel mogelijk bij de sportbeoefening van kinderen. Informeer hen over omgangsregels en vraag hen om aan te geven hoe zij het klimaat op de vereniging ervaren. Ga ook met ouders het gesprek hierover aan, bijvoorbeeld door hen uit te nodigen mee te doen aan een scan van de vereniging, via bijvoorbeeld een app.

9.3 Bevorder de seksuele integriteit van sportbegeleiders

Sportbegeleiders spelen een belangrijke rol in de cultuur en omgangsvormen op de vereniging. Zij hebben (fysiek) contact met sporters en geven ook aan hoe sporters met elkaar moeten omgaan. Het is belangrijk dat sportbegeleiders zich bewust zijn van de afhankelijkheidsrelatie met sporters en een integere houding ontwikkelen in de omgang met sporters, zowel op het lichamelijk (bijvoorbeeld door te checken of iemand het goed vindt als er een fysieke instructie van een beweging nodig is) als emotionele vlak. Trainers en coaches hebben soms een bondsopleiding of een beroepsopleiding (CIOS, sportopleiding) gevolgd, waarbinnen dit thema als vak een belangrijke plek moet hebben. Maar soms zijn trainers en coaches ook vrijwilligers, bijvoorbeeld ouders die bijspringen op een vereniging.

Concrete ideeën die werden voorgesteld zijn:

- Sportopleidingen en bondsopleidingen voor trainers en coaches zouden ruim aandacht moeten besteden aan het bespreekbaar maken van seksueel grensoverschrijdend gedrag en het ontwikkelen van seksuele integriteit. In deze trainingen en opleidingen zouden risicovolle voorbeelden gebruikt moeten worden als oefenmateriaal.
- Gemeenten zouden voor vrijwillige trainers en coaches van lokale verenigingen thema-avonden over seksueel grensoverschrijdend gedrag kunnen organiseren.

9.4 Zorg voor laagdrempelige en bereikbare opvang

Een vertrouwenscontactpersoon vervult een belangrijke rol in de eerste opvang van mensen die zelf een nare ervaring hebben, iets hebben gesignaleerd dat ze niet pluis vinden of twijfelen over iets. Dit is belangrijk omdat er dan in vroeg stadium op de vereniging iets gedaan kan worden, waardoor ernstige vormen van seksueel grensoverschrijdend gedrag voorkómen kunnen worden. Denk aan een trainer die zich niet bewust is dat zijn fysieke instructie als intimiderend ervaren wordt door kinderen of een bestuurslid dat seksistische grappen maakt.

Concrete ideeën:

- Zorg dat de vertrouwenscontactpersoon zich bekend maakt en duidelijk maakt aan leden, ouders en vrijwilligers waar zij/hij voor is en waarom het belangrijk is om ook met twijfels te komen. Geef ook aan welke stappen daarna gezet zullen worden, hoe zorgvuldig ermee om gegaan wordt.
- Zorg dat de vertrouwenscontactpersoon goed bereikbaar is, bijvoorbeeld via WhatsApp, zodat ieder contact op kan nemen wanneer het uitkomt.

9.5 Bied besturen van verenigingen duidelijkheid en lokale ondersteuning

Besturen van verenigingen krijgen veel op hun bord en hebben vaak te kampen met een wisselende samenstelling. Daarom is het erg belangrijk dat het voor bestuurders duidelijk en gemakkelijk is om beleid te maken op dit vlak. Instrumenten moeten visueel en vindbaar zijn. In de brainstormsessie kwam ook naar voren dat vreemde ogen soms meer zien dan eigen ogen. Dus naast het betrekken van alle geledingen van de club (bestuurders, begeleiders, sporters en ouders) zouden ook buitenstaanders een rol kunnen spelen in het aankaarten en signaleren van verbeterpunten op de vereniging. 'Het is nu nog te vaak dat het allemaal intern wordt geregeld en opgelost. Denk aan visitaties en interviews.'

Concrete ideeën:

- Maak een visueel stappenplan, dat eenvoudig is en overal te vinden is. Met daarin bijvoorbeeld een infographic waarin in één oogopslag te zien is wat een bestuur moet regelen. Met daarin cases, links naar relevante websites zoals gratisvog.nl en uitgewerkte voorbeelden. De huidige toolkit kan hiervoor als basis dienen. Dit stappenplan zou vervolgens centraal moeten staan in alle communicatie naar verenigingen, vanuit NOC*NSF, sportbonden, gemeenten en andere adviseurs.
- Verenigingen hebben ook behoefte aan duidelijkheid over wat onder het begrip seksueel grensoverschrijdend gedrag wordt verstaan.
- Help de urgentie neer te zetten (aard/omvang/gevolgen/risicofactoren of via social media campagne, filmpjes, etc.).
- Zorg op gemeentelijk niveau voor goede randvoorwaarden, zoals een vergoeding voor de opleiding voor een vertrouwenscontactpersoon en mogelijkheden voor ontmoeting op dit thema met andere verenigingen.
- Daag bestuurders uit om het onderwerp op te pakken (frame het onderwerp daarbij als kwaliteit in plaats van als teken dat er iets fout zit) en om goed te willen doen, vreemde ogen die komen kijken (visitaties), benchmark, samenwerking met anderen, zichtbaarheid, keurmerk.
- Bied één website met instrumenten, leerervaringen van anderen en te downloaden kant en klare protocollen en andere materialen.

9.6 Wie is aan zet landelijk?

NOC*NSF en de sportbonden spelen een belangrijke rol in de preventie van seksueel grensoverschrijdend gedrag in de sport, als vertegenwoordigers van de georganiseerde sport. Zij kunnen een stuwende kracht zijn in de vernieuwing die een meer open cultuur gaat brengen. Ook kunnen zij monitoren in hoeverre genomen maatregelen effect geven, en bijsturen waar nodig. Sportbonden en NOC*NSF hebben daarnaast de verantwoordelijkheid voor de veiligheid en de preventie van seksueel grensoverschrijdend gedrag jegens **topsporters**. Op dit terrein is een grotere inzet nodig om het thema bespreekbaar te maken en risicofactoren aan te pakken.

In de breedtesport is voor veel verenigingen de stap naar de bond voor ondersteuning wel een grote stap. Bonden geven ook aan dat langsgaan bij verenigingen om ondersteuning te bieden heel goed zou werken, maar (te) tijdsintensief is vanuit een landelijke bond. Verenigingen hebben wel contact met de gemeentelijke sportconsulenten, over sportaccommodaties en subsidies. De sportondersteuning vanuit gemeenten zou een grotere rol kunnen spelen in de ondersteuning van verenigingen, rond sociale veiligheid en preventie seksueel grensoverschrijdend gedrag. Zo zouden ze verenigingen kunnen helpen bij visieontwikkeling en het houden van een risico-inventarisatie. Ook zouden ze, eventueel samen met GGD-en, een aanbod kunnen doen in het houden van een informatieavond, het centraal aanstellen van vertrouwenscontactpersonen of bijscholing organiseren voor sportbegeleiders. Daarnaast zijn er andere partners die sportverenigingen kunnen ondersteunen, met name de gemeenten en GGD-en.

Landelijke kenniscentra, zoals Rutgers, Kenniscentrum Sport en Movisie kunnen hun kennis over de aanpak van seksueel grensoverschrijdend gedrag en de sportwereld en hun netwerk in gemeenten en GGD-en inbrengen, ten behoeve van de ontwikkeling van nieuwe instrumenten, het verbeteren van de vindbaarheid van instrumenten en het bevorderen van samenwerking tussen lokale partners.

10 Literatuur

- Bekkering, P. (2016). Code Blauw steeds bekender. KNZB, Nieuwegein.
- Brackenridge, C.H. (2001). Spoilsports: understanding and preventing sexual exploitation in sport. London & New York: Routledge.
- Brink, van den, C. (2012). Seksuele intimidatie: de praktijk bezien, het beleid beoordeeld. NOC*NSF, Arnhem.
- Cense, M. (1997). Rode kaart of Carte Blanche? Risicofactoren voor seksuele intimidatie en seksueel misbruik in de sport. NOC*NSF, Arnhem.
- Cense, M. & Brackenridge, C.H. (2001). Temporal and developmental risk factors for sexual harassment and abuse in sport. *European Physical Education Review*, 7(1): 61-79.
- Jong, B. de, Vianen, R. van & Sondorp J. (2016). Rapport 'Evaluatie Regeling Gratis VOG'. Woerden: WODC, Ministerie van Veiligheid en Justitie.
- Lucassen, J., Kalmthout, J. van, Steenbergen, J., Werff, H. van der, Smits, F. & Jong, M. de (2012). Je gaat het pas zien als je het door hebt... Conclusies en slotbeschouwing van de monitor Samen voor Sportiviteit en Respect 2009-2012. Utrecht: Mulier Instituut.
- Kalmthout, J. van & Lucassen, J. (2003). Seksuele intimidatie in de sport. Den Bosch: W.J.H. Mulier instituut.
- NOC*NSF (2011). Blauwdruk tuchtrecht seksuele intimidatie in de sport. Arnhem: NOC*NSF.
- NOC*NSF (2017a). NOC*NSF Sportdeelname Index augustus 2017. GfK.
- NOC*NSF (2017b). NOC*NSF Sportkadermonitor oktober 2017. Oberon.
- NOC*NSF (2017c). NOC*NSF Sportaanbiedersmonitor oktober 2017. DVJ Insights.
- Romijn, D., Kalmthout, J. van & Breedveld, K. (2016). VSK monitor 2016. Voortgangrapport programma VSK. Utrecht: Mulier Instituut.
- Rogers, E.M. (2003). Diffusion of innovations. Fifth edition. The free Press, New York.
- Schipper-van Veldhoven, N., Roosenboom, B. & Vloet, L. (2017). Factsheet Seksuele Intimidatie in de Sport. Arnhem: NOC*NSF.
- Serkei, B., Goes, A. & De Groot, N. (2012). Van blind vertrouwen naar verantwoord beleid. Bruikbaarheid en effectiviteit van beleidsinstrumenten seksuele intimidatie NOC*NSF. Utrecht: MOVISIE.
- Tiessen-Raaphorst, A. & Breedveld, K. (2007). Een gele kaart voor de sport. Een quick scan naar wenselijke en onwenselijke praktijken in en rondom de breedtesport. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Tiessen-Raaphorst, A., Lucassen, J., Dool, R. van den & Kalmthout, J. van (2008). Weinig over de schreef. Een onderzoek naar onwenselijk gedrag in de breedtesport. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Vertommen, T., Schipper-van Veldhoven, N., Wouters, K., Kampen, J.K., Brackenridge, C.H., Rhind, D.J.A., Neels, K. & Van Den Eede, F. (2016). Interpersonal violence against children in sport in the Netherlands and Belgium. *Child Abuse & Neglect*, 51: 223-236.
- Vertommen, T., & Schipper-van Veldhoven, N. (2012) Over de grens: seksuele intimidatie in de sport begrijpen en voorkomen. In: Goud in elk kind - Jeugdsport in een pedagogisch perspectief. Pp. 127-139.
- Wesselman, M., Meer, P. van der & Gelinck, R. (2016). Naar een veiliger sportklimaat: productkwaliteit en bijdrage aan gedragsverandering. Ede: Nederlands Instituut voor Sport en Bewegen.

Bijlage 1 Lijst met geïnterviewden

Sportbonden

54

Bond	Naam	Functie
Gehandicaptensport	Wendy Smits	Coördinator ledenservice
JBN (judo)	Wouter Koeman	Vertrouwenscontactpersoon
KBN (karate)	Tamar Swart	Vertrouwenscontactpersoon
KNGU (gymnastiek)	Henriët van der Weg	Vrijwilligers- en VSK-coördinator & Vertrouwenscontactpersoon & Docent VCP en Herkennen en voorkomen van SI
	Natascha Gobielje	Medewerker Serviceteam & Trainer & Jurylid
KNHB (hockey)	Chantal Mies	Vertrouwenscontactpersoon
	Maud Laumans	Vertrouwenscontactpersoon & Jurist
KNLTB (tennis)	Rosalie Tamminga	Compliance Office & Jurist & Manager Bestuurlijke Zaken
	Bernice Treep	Medewerker Fair Play & Communicatieadviseur
KNRB (roeien)	Hélène Fobler	Bestuurssecretaris
	Margriet Zietse	Accountmanager Verenigingen
KNSB (schaatsen)	Ramon Kuipers	Medewerker Sportparticipatie & Vertrouwenscontactpersoon
	Pascal Kamperman	Vertrouwenscontactpersoon
KNVB (voetbal)	Dagmar de Ruijter	Afdelingshoofd Leven Lang Zwemmen & Projectleider Veilig Sport Klimaat
NIOBB (bowls)	Jan Lenselink	Bestuursvoorzitter
NBB (basketbal)	Simone van den Biggelaar	Manager Verenigingen en Opleidingen & Projectleider Veilig Sport Klimaat
Nevobo (volleybal)	Guido Davio	Directeur

NOC*NSF

	Naam	Functie
NOC*NSF	Lieke Vloet	Senior Beleidsadviseur
NOC*NSF	Bert Bode	Vertrouwenspersoon Vertrouwenpunt Sport

Topsport

Gehandicaptensport (boccia)	Spelers nationale team, bondscoach en assistent-bondscoach
KNGU (gymnastiek)	Jurylid/trainster
KNSB (schaatsen)	Disciplinemanagers (langebaan, marathon, inlineskaten), directeur sport
KNVB (voetbal)	Aanwezig bij Kennisbijeenkoms Seksuele Intimidatie betaald voetbal
NHV (handbal)	Bondscoaches en assistent bondscoaches herensectie

Bijlage 2 Aanwezigen bij brainstorm over nieuwe koers

	Organisatie	Naam
NOC*NSF	NOC*NSF	Lieke Vloet
	NOC*NSF	Geert Slot
	NOC*NSF	Bert Rosenboom
Bond	Nevobo (volleybal)	Guido Davio
	KNVB (voetbal)	Pascal Kamperman
	KNZB (zwemmen)	Petra van den Hoek
	KNRB (roeien)	Margriet Zietse
	GSN (gehandicaptensport)	Joris van Impelen
	NIOBB (bowls)	Corrie Windle
	KNLTB (tennis)	Bernice Treep
	KNGU (gymnastiek)	Peter Bus
Vereniging	Haarlem Bowls	Elsbeth Chambers
	Zwemvereniging AquAmigos	Kunegien van Noorden
	Zwemvereniging AquAmigos	Hans Eenshuistra
	Hockeyvereniging HC Tilburg	Mayke Brouwers
	Voetbalvereniging RKK Wilhelmina	Rob Haamans
Commissie De Vries		Bert Kreemers
Hogeschool Utrecht	Lectoraat Cross mediale communicatie	Reint Jan Renes
	Lectoraat Cross mediale communicatie	Sandra Bukman
Rutgers		Marianne Cense
		Iris Coehoorn

Bijlage 4 Organisatorische inbedding, de juridische structuur en de toereikendheid van de maatregelen

Het onderzoek van prof. mr. Marjan Olfers is in digitale versie te raadplegen via www.simonderzoeksport.nl.

Bijlage 5 Aard en omvang van seksueel grensoverschrijdend gedrag in de sport

Het onderzoek van dr. Tine Vertommen is in digitale versie te raadplegen via www.simonderzoeksport.nl.

Bijlage 6 Gedragingen die met seksualiteit verband houden en die zijn strafbaar gesteld in het Wetboek van Strafrecht

De vrijheid van een burger om zelf te bepalen hoe hij zijn seksuele leven wil inrichten, vindt in de eerste plaats haar begrenzing in de bepalingen van het *Wetboek van Strafrecht*. In Titel XIV van het Tweede Boek (misdriven tegen de zeden) heeft de wetgever een aantal gedragingen uitdrukkelijk strafbaar gesteld. De meest bekende daarvan zijn delicten tegen de persoonlijke vrijheid of geweldsdelicten, zoals aanranding en verkrachting. Bij andere gedragingen gaat het om delicten gericht tegen de verdraagzaamheid (schennis van de eerbaarheid, pornografie) en delicten gericht tegen het gestelde vertrouwen (seksueel contact met jeugdigen en personen in een afhankelijkheidssituatie).

Wie Titel XIV van het *Wetboek van Strafrecht* bestudeert, kan constateren dat de wetgever met regelmaat aan het werk is (geweest) om het rijtje zedendelicten aan te passen aan veranderde maatschappelijke opvattingen en nieuwe technologische ontwikkelingen. Ook internationale verdragen (zoals van de Raad van Europa) of richtlijnen (Europese Unie) hebben soms genoopt tot het formuleren van striktere strafbaarstellingen. Sommige strafbaarstellingen uit het verleden zijn vanwege veranderde maatschappelijke opvattingen geschrapt, andere zijn juist toegevoegd. Een voorbeeld van die laatste categorie is de (voorgenomen) strafbaarstelling van gedragingen die te maken hebben met de opkomst en groei van sociale media, zoals kinderpornografie, wraakporno, seksuele afpersing, *sexting*, *sexchatting* en *grooming*.

Al die schrappingen en aanvullingen zijn niet erg bevorderlijk geweest voor de systematiek van Titel XIV. Wie wil weten hoe de wetgever aankijkt tegen de relatieve ernst van de diverse zedendelicten, moet ook kijken naar de hoogte van de maximale gevangenisstraf die voor elk delict is bepaald.

Duidelijk is in elk geval dat de wetgever een hoge prioriteit toekent aan bescherming van kwetsbare personen. Dat geldt helemaal voor kinderen onder de 12 jaar, maar ook voor jeugdigen tussen de 12 en 16 jaar, en voor personen die bewusteloos, onmachtig of geestelijk gestoord zijn. De wetgever tilt daarnaast zeer zwaar aan de situatie dat iemand met geweld of bedreiging met geweld wordt gedwongen tot het ondergaan van seksuele handelingen (verkrachting of feitelijke aanranding).

De volgende gedragingen zijn in Titel XIV strafbaar gesteld:

Schennis van de eerbaarheid

Artikel 239: schennis van de eerbaarheid op een plaats voor het openbaar verkeer bestemd, of op een andere plaats toegankelijk voor personen beneden de leeftijd van 16 jaar, of op een niet-openbare plaats indien een ander daarbij zijns ondanks aanwezig is (maximaal drie maanden).

Pornografie

Artikel 240: wetende dat een afbeelding of voorwerp aanstotelijk is voor de eerbaarheid, die afbeelding of dat voorwerp op een plaats, voor het openbaar verkeer bestemd, openlijk tentoonstellen of aanbieden of, anders dan op iemands verzoek, toezenden (maximaal twee maanden).

Bescherming van jeugdigen beneden de 16 jaar

Artikel 240a: een afbeelding, een voorwerp of gegevensdrager, waarvan de vertoning schadelijk is te achten voor personen beneden de leeftijd van 16 jaar, verstrekken, aanbieden of vertonen aan een minderjarige (maximaal een jaar).

Kinderpornografie

Artikel 240b: een afbeelding van een seksuele gedraging, waarbij iemand die kennelijk de leeftijd van 18 jaar nog niet heeft bereikt, is betrokken of schijnbaar is betrokken, verspreiden, aanbieden, openlijk tentoonstellen, vervaardigen, invoeren, doorvoeren, uitvoeren, verwerven, in bezit hebben of zich door middel van een geautomatiseerd werk of met gebruikmaking van een communicatiedienst de toegang daartoe verschaffen (maximaal vier jaren).

Verkrachting

Artikel 242: door geweld of een andere feitelijkheid, of bedreiging met geweld of een andere feitelijkheid, iemand dwingen tot het ondergaan van handelingen die bestaan uit of mede bestaan uit het seksueel binnendringen van het lichaam (maximaal twaalf jaren).

Seksueel binnendringen van een bewusteloze, onmachtige of gestoorde

Artikel 243: met iemand van wie de dader weet dat hij bewusteloos is, in staat van onmacht verkeert of lijdt aan een zodanige gebrekkige ontwikkeling of ziekelijke stoornis van zijn geestvermogens dat hij niet of onvolkomen in staat is zijn wil daaromtrent te bepalen of kenbaar te maken of daartegen weerstand te bieden, handelingen plegen die bestaan uit of mede bestaan uit het seksueel binnendringen van het lichaam (maximaal acht jaren).

Seksueel binnendringen van iemand beneden 12 jaar

Artikel 244: met iemand beneden de leeftijd van 12 jaar handelingen plegen die bestaan uit of mede bestaan uit het seksueel binnendringen van het lichaam (maximaal twaalf jaren).

Seksueel binnendringen bij iemand beneden de 16 jaar

Artikel 245: met iemand die de leeftijd van 12 jaar maar nog niet die van 16 heeft bereikt, buiten echt, ontuchtige handelingen verrichten die bestaan uit of mede bestaan uit het seksueel binnendringen van het lichaam (maximaal twaalf jaren).

Feitelijke aanranding van de eerbaarheid

Artikel 246: door geweld of een andere feitelijkheid of door bedreiging met geweld of een andere feitelijkheid, iemand dwingen tot het plegen of dulden van ontuchtige handelingen (maximaal acht jaren).

Ontucht met bewusteloze, onmachtige, gestoorde of kind

Artikel 247: met iemand van wie de dader weet dat hij bewusteloos is, in staat van onmacht verkeert of lijdt aan een zodanige gebrekkige ontwikkeling of ziekelijke stoornis van zijn geestvermogens dat hij niet of onvolkomen in staat is zijn wil daaromtrent te bepalen of kenbaar te maken of daartegen weerstand te bieden of met iemand beneden de leeftijd van 16 jaar buiten echt ontuchtige handelingen plegen of laatstgenoemde tot het plegen of dulden van zodanige handelingen buiten echt verleiden (maximaal zes jaren).

Artikel 248: strafverzwarende omstandigheden

Verleiding

Artikel 248a: door giften of beloften van geld of goed, misbruik van uit feitelijke verhoudingen voortvloeiend overwicht of misleiding een persoon van wie de dader weet of redelijkerwijs moet vermoeden dat deze de leeftijd van 18 jaar nog niet heeft bereikt, opzettelijk bewegen ontuchtige handelingen te plegen of zodanige handelingen van hem te dulden (maximaal vier jaren).

Jeugdprostitutie

Artikel 248b: ontucht plegen met iemand die zich beschikbaar stelt tot het verrichten van seksuele handelingen met een derde tegen betaling en die de leeftijd van 16 jaar maar nog niet de leeftijd van 18 jaar heeft bereikt (maximaal vier jaren).

Aanwezigheid bij seksshows met minderjarigen of vertoning van kinderporno

Artikel 248c: opzettelijk aanwezig zijn bij het plegen van ontuchtige handelingen door een persoon waarvan hij weet of redelijkerwijs moet vermoeden dat deze de leeftijd van 18 jaar nog niet heeft bereikt dan wel bij het vertonen van afbeeldingen van dergelijke handelingen in een daarvoor bestemde gelegenheid (maximaal vier jaren).

Seksueel corrumperen van minderjarigen

Artikel 248d: met ontuchtig oogmerk iemand van wie de dader weet dat deze de leeftijd van 16 jaar nog niet heeft bereikt, ertoe bewegen getuige te zijn van seksuele handelingen (maximaal twee jaren).

Grooming

Artikel 248e: door middel van een geautomatiseerd werk of met gebruikmaking van een communicatiedienst een ontmoeting voorstellen aan iemand van wie de dader weet of redelijkerwijs had moeten vermoeden dat deze de leeftijd van 16 jaar nog niet heeft bereikt met het oogmerk ontuchtige handelingen met die persoon te plegen of een afbeelding van een seksuele gedraging waarbij die persoon is betrokken, te vervaardigen, welk voorstel tot ontmoeting is gevolgd door enige handeling gericht op het verwezenlijken van die ontmoeting (maximaal twee jaren).

Bevorderen ontucht met een derde

Artikel 248f: met een minderjarige die de leeftijd van 18 jaar nog niet heeft bereikt of waarvan de dader weet of redelijkerwijs moet vermoeden dat deze de leeftijd van 18 jaar nog niet heeft bereikt, door middel van dwang, geweld of een andere feitelijkheid of door bedreiging met geweld of een andere feitelijkheid het plegen van ontucht met een derde opzettelijk teweegbrengen of te bevorderen (maximaal tien jaren).

Ontucht met misbruik van gezag of vertrouwen

Artikel 249: ontucht plegen met zijn/haar minderjarig kind/stiefkind/pleegkind/pupil/een aan zijn zorg, opleiding of waakzaamheid toevertrouwde minderjarige bediende of ondergeschikte, dan wel ontucht plegen als ambtenaar met een persoon aan zijn gezag onderworpen, dan wel ontucht plegen als bestuurder, arts, onderwijzer, beambte, opzichter of bediende in een gevangenis, rijksinrichting voor kinderbescherming, weeshuis, ziekenhuis of instelling van weldadigheid, met een persoon daarin opgenomen, dan wel als iemand die werkzaam is in de gezondheidszorg of maatschappelijke zorg ontucht plegen met iemand die zich als patiënt of cliënt aan zijn hulp of zorg heeft toevertrouwd (maximaal zes jaren).

Koppelarij

Artikel 250: Het plegen van ontucht met zijn minderjarig kind/stiefkind of pleegkind, zijn pupil, een aan zijn zorg, opleiding of waakzaamheid toevertrouwde minderjarige of zijn minderjarige bediende of ondergeschikte met een derde opzettelijk bevorderen (maximaal vier jaren).

Artikel 251: bijkomende straf

Artikel 252-254a

Andersoortige 'zeden'-delicten, zoals toedienen bedwelmende drank, kinderen afstaan of overlaten, ontucht met dieren en dierenpornografie.

Eigenlijk hoort in dit rijtje ook een strafbaar handelen thuis dat in het *Wetboek van Strafrecht* niet staat gerangschikt onder misdrijven tegen de zeden en wat wel wordt genoemd *sextortion*. Hierbij gaat het om de situatie dat seksueel materiaal wordt vergaard waarmee de afgebeelde vervolgens wordt afgeperst, eventueel tot het verkrijgen van meer seksueel materiaal of seksuele gunsten. Nu lijkt dat te kunnen worden vervolgd als afpersing (artikel 317) of afdreiging (artikel 318). Daarnaast is er soms sprake van wraakporno door het verspreiden van afbeeldingen van seksuele gedragingen. Als het daarbij om afbeeldingen van minderjarigen gaat, is artikel 240b van toepassing. Maar bij volwassenen is die bepaling niet van toepassing en wordt thans bezien of dat nader moet worden strafbaar gesteld (nieuw voorgestelde artikel 138c). En wat te denken van het stiekem foto's maken in een kleedkamer (artikel 139f).

Aangifte, vervolgingsbeslissing, berechting

Als van een van deze misdrijven aangifte is gedaan bij de politie, zal zij een opsporingsonderzoek instellen. De tijdsfactor is daarbij van belang. Naarmate meer tijd is verstreken tussen het feit en het doen van de aangifte, kan dat de waarheidsvinding bemoeilijken. Soms kan door het tijdsverloop zelfs het recht tot strafvordering zijn vervallen. Dat komt omdat dat feit dan is verjaard. Dat staat allemaal geregeld in artikel 70 e.v. van het *Wetboek van Strafrecht*. Voor de ernstigste zedendelicten (die waar een gevangenisstraf van twaalf jaar of meer is gesteld) en voor de misdrijven tegen de zeden omschreven in de artikelen 240b, tweede lid, 243, 245 en 246, voor zover het feit is gepleegd ten aanzien van een persoon die de leeftijd van 18 jaar nog niet heeft bereikt, verjaart het recht tot strafvordering niet. Alleen als de dader nog strafrechtelijk minderjarig was, bedraagt in dat geval de verjaringstermijn twintig jaar. Voor andere zedendelicten met een strafmaximum van meer dan acht jaar bedraagt die termijn echter twintig jaar, voor de delicten met een maximumstraf van drie jaar is die termijn twaalf jaar, en voor de misdrijven waarop niet meer dan drie jaar is gesteld bedraagt de verjaringstermijn zes jaar. Wel geldt dat voor de zedendelicten in de artikelen 240b en 247-250 *Wetboek van Strafrecht* dat, voor zover deze zijn gepleegd tegen een persoon die de leeftijd van 18 jaar nog niet heeft bereikt, de termijn pas begint te lopen op de dag na de achttiende verjaardag van die persoon.

Het is uiteindelijk het Openbaar Ministerie dat bepaalt of daadwerkelijk tot vervolging wordt overgegaan. De zaak mag nog niet verjaard zijn. En het opsporingsonderzoek moet toch wel zo veel feiten hebben opgeleverd, dat er een redelijke verdenking bestaat tegen de persoon op wie de aangifte betrekking heeft. In dat kader is van groot belang de 'Aanwijzing Zeden':

"Zedendelicten zijn ernstige schendingen van de lichamelijke en geestelijke integriteit van het slachtoffer. Zedenzaken zijn daarmee ingrijpende zaken die vaak veel emoties oproepen. Ingrijpend in het leven van degenen die het betreft. En ingrijpend vanwege de impact die zedenzaken hebben op de omgeving van de betrokkenen en op de samenleving als geheel. Maar ook ingrijpend voor mensen die ten onrechte beschuldigd worden van het plegen van een zedendelict. Met de belangen van al deze betrokkenen dient in de verschillende fases van het op waarheidsvinding gerichte opsporingsonderzoek en de vervolging zo goed mogelijk rekening te worden gehouden. Dit vraagt om uiterste zorgvuldigheid tijdens onderzoek en vervolging."

Wanneer het Openbaar Ministerie daadwerkelijk tot vervolging overgaat, hanteert het openbare richtlijnen waarin uitgangspunten staan geformuleerd voor het formuleren van een strafafs. Voor zedendelicten met minderjarigen is dat de (eveneens via internet te raadplegen) 'Richtlijn voor Strafvordering seksueel misbruik van minderjarigen (2015RO47)'.

Zelfs als het Openbaar Ministerie vindt dat er voldoende bewijs is, kan het zijn dat de rechter daar op basis van wat naar voren is gekomen op de openbare terechtzitting toch anders over denkt. In dat geval zal vrijspraak volgen. Als de rechter tot een bewezenverklaring komt, het feit strafbaar is en de dader strafbaar, zal – even afgezien van de situatie dat wegens de geringe ernst van het feit of de persoonlijkheid van de dader een schuldigverklaring volgt zonder toepassing van straf (artikel 9a *Wetboek van Strafrecht*) – een straf worden opgelegd. Dat kan een gevangenisstraf zijn of een geldboete. Bij een bewezenverklaring voor een feit waarop naar de wettelijke omschrijving een gevangenisstraf van zes jaren is gesteld en dat een ernstige inbreuk op de lichamelijke integriteit van het slachtoffer ten gevolge heeft gehad (en zal zich bij ernstige zedendelicten voordoen), maar ook bij de zedendelicten die zijn strafbaar gesteld in artikelen 240b, 248a, 248b, 248c en 250 *Wetboek van Strafrecht*, is het niet mogelijk (uitsluitend) een taakstraf op te leggen.

Wet justitiële en strafvorderlijke gegevens

Op basis van de Wet justitiële en strafvorderlijke gegevens (2002) en het Besluit justitiële gegevens (2004) worden de justitiële gegevens van alle zaken waarvan het proces-verbaal door het Openbaar Ministerie in behandeling is genomen, gedocumenteerd. Dat betekent dat aantekening wordt gehouden van de naam, voornamen, adres, geboortegemeente, geboortedatum, persoons identificerende nummers en de nationaliteit van de persoon die in zo'n proces-verbaal als verdachte is aangemerkt, plus daarbij alle beslissingen die door het Openbaar Ministerie of de rechter in die zaak zijn genomen, plus, indien een rechterlijke beslissing is tenuitvoergelegd, de gegevens omtrent die tenuitvoerlegging. Ook een vrijspraak staat daarin vermeld. Alleen als het Openbaar Ministerie een beslissing tot niet vervolgen heeft genomen omdat de betrokken persoon ten onrechte als verdachte is aangemerkt, worden de justitiële gegevens niet gedocumenteerd. Justitiële gegevens met betrekking tot de zedenmisdrijven als bedoeld in de artikelen 240b tot en met 250 van het *Wetboek van Strafrecht* worden pas na tachtig jaar vernietigd. Voor andere zedenmisdrijven geldt een vernietigingstermijn van twintig jaar.

Verklaring Omtrent Gedrag

De Wet justitiële en strafvorderlijke gegevens bevat ook regels omtrent de Verklaring Omtrent Gedrag. Artikel 35 van de wet stelt dat de minister "de afgifte van een verklaring omtrent het gedrag (weigert), indien in de justitiële documentatie met betrekking tot de aanvrager een strafbaar feit is genoemd dat, indien herhaald, gelet op het risico voor de samenleving en de overige omstandigheden van het geval, aan het doel waarvoor de verklaring omtrent het gedrag wordt gevraagd, in de weg zal staan". De minister kan overigens bij zijn onderzoek ook kennisnemen van politiegegevens als bedoeld in artikel 1 onder a van de Wet politiegegevens. Dat betreft elk persoonsgegeven dat in het kader van de uitoefening van de politietaak wordt verwerkt.

Bijlage 7 Gedragsregels van NOC*NSF

1. Gedragingen die vallen onder het strafrecht

Een veroordeling door een rechter voor overtreding van een der artikelen van de zedenwetgeving uit het *Wetboek van Strafrecht*, Titel XIV: misdrijven tegen de zeden, wordt opgevat als vaststelling dat de dader in meer of mindere mate een bedreiging vormt voor de veiligheid voor hen die in de sport actief zijn alsmede voor het gevoel van veiligheid en bescherming die de sportomgeving kan bieden. Met dit laatste wordt bedoeld op de negatieve invloed die een overtreding heeft op de sfeer, cultuur en andere randvoorwaarden (onder andere veiligheid en bescherming) waarin het sportaanbod plaatsvindt en zoals deze belangrijke omgevingsaspecten worden ervaren door de sporters, ouders.

Een veroordeling vanwege strafrecht leidt dan ook tot een sanctie vanuit bonds- of verenigingsklachtrecht, die erop gericht is te voorkomen dat de dader binnen de sportomgeving zijn gedrag kan herhalen en /of die omgeving (nogmaals) onveilig kan maken. De aard (zwaarte) van de sanctie is afhankelijk van het specifieke artikel van de zedenwetgeving dat is overtreden. Deze sancties worden in het sanctiesysteem besproken. Hier gaat het om de gedragingen die na veroordeling door een rechter, vervolgens worden gesanctioneerd binnen de sport en bijgevolg tot plaatsing in het registratiesysteem.

2. Gedragingen die ook vallen onder de definitie van seksuele intimidatie

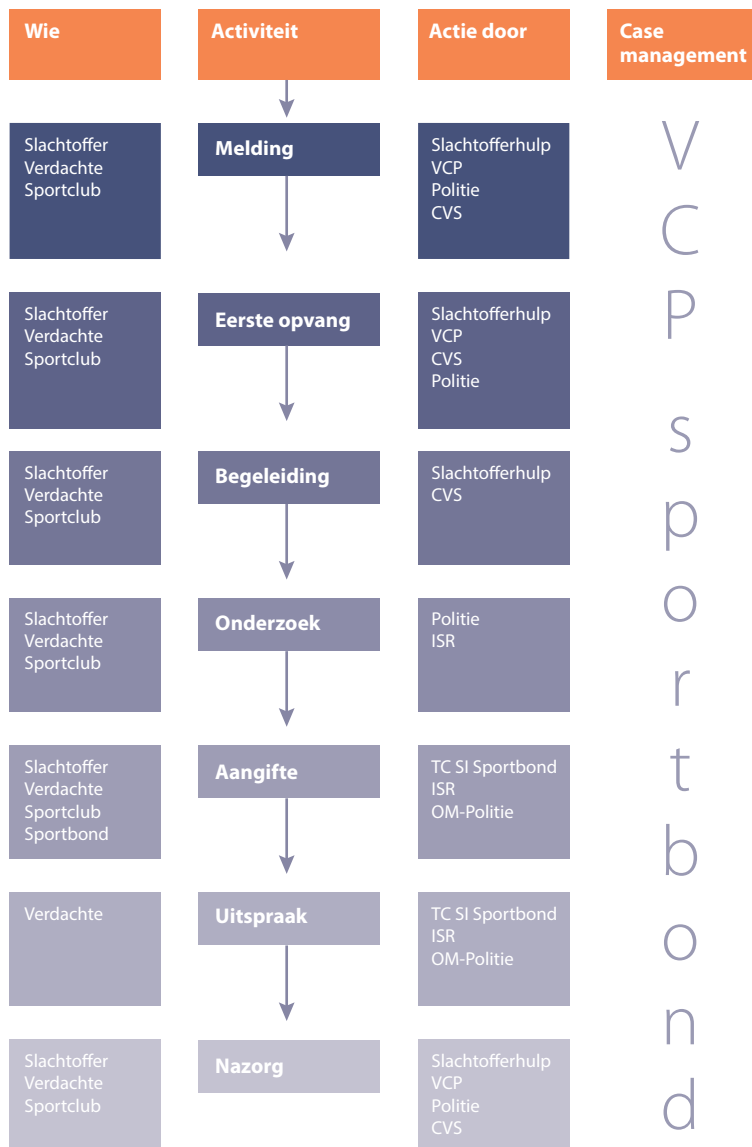
NOC*NSF en (toen) negentig sportbonden ondertekenden op 20 mei 1997 een aantal gedragsregels. Het gaat om elf algemene gedragsafspraken die gelden voor alle begeleiders van sporters. Deze gedragsafspraken beogen helderheid te verschaffen in de soorten gedragingen die in het kader van het bestrijden van seksuele intimidatie niet zijn toegestaan. Het betreffen zowel strafbare als niet-strafbare vormen van seksuele intimidatie. Met de vaststelling van de 'Blauwdruk tuchtrecht seksuele intimidatie in de sport' in de Algemene Ledenvergadering van NOC*NSF op 15 november 2011 zijn deze gedragsregels – met enkele tekstuele veranderingen – opnieuw bekrachtigd.

1. De begeleider moet zorgen voor een omgeving en een sfeer waarbinnen de sporter zich veilig kan voelen.
2. De begeleider onthoudt zich ervan de sporter te bejegenen op een wijze die de sporter in zijn waardigheid aantast, én verder in het privéleven van de sporter door te dringen dan nodig is in het kader van de sportbeoefening.
3. De begeleider onthoudt zich van elke vorm van seksueel (machts)misbruik of seksuele intimidatie tegenover de sporter.
4. Seksuele handelingen en seksuele relaties tussen begeleider en de jeugdige sporter tot 16 jaar zijn onder geen beding geoorloofd en worden beschouwd als seksueel misbruik.
5. De begeleider mag de sporter niet op een zodanige wijze aanraken dat de sporter en/of de begeleider deze aanraking naar redelijke verwachting als seksueel of erotisch van aard zal ervaren, zoals doorgaans het geval zal zijn bij het doelbewust (doen) aanraken van geslachtsdelen, billen en borsten.

6. De begeleider onthoudt zich van (verbale) seksueel getinte intimiteiten via welk communicatiemiddel dan ook.
7. De begeleider zal tijdens training(stages), wedstrijden en reizen gereserveerd en met respect omgaan met de sporter en met de ruimte waarin de sporter zich bevindt, zoals de kleedkamer of de hotelkamer.
8. De begeleider heeft de plicht – voor zover in zijn vermogen ligt – de sporter te beschermen tegen schade en (machts)misbruik als gevolg van seksuele intimidatie. Daar waar bekend of geregeld is wie de belangen van de (jeugdige) sporter behartigt, is de begeleider verplicht met deze personen of instanties samen te werken, opdat zij hun werk goed kunnen uitoefenen.
9. De begeleider zal de sporter geen (im)materiële vergoedingen geven met de kennelijke bedoeling tegenprestaties te vragen. Ook de begeleider aanvaardt geen financiële beloning of geschenken van de sporter die in onevenredige verhouding staan tot de gebruikelijke dan wel afgesproken honorering.
10. De begeleider zal er actief op toezien dat deze regels worden nageleefd door iedereen die betrokken is bij de sporter. Indien hij gedrag signaleert dat niet in overeenstemming is met deze gedragsregels, zal hij de daartoe noodzakelijke actie(s) ondernemen.
11. In die gevallen waarin de gedragsregels niet (direct) voorzien, ligt het binnen de verantwoordelijkheid van de begeleider in de geest hiervan te handelen.

Bijlage 8 Hoe om te gaan met meldingen?*

PROCEDURE MELDING

* Zie pagina 120/121.

Bijlage 9 Voorstel voor een periodiek prevalentieonderzoek naar de omvang, aard en sportspecifieke kenmerken van seksuele intimidatie en misbruik in de sport

Voor prevalentieonderzoeken naar seksuele intimidatie en misbruik in Nederland gelden uiteenlopende onderzoeksmethodieken en definities. Daarom zijn de uitkomsten van deze onderzoeken lastig met elkaar te vergelijken. De onderzoeken maken wel duidelijk dat sprake is van een algemene en maatschappijbrede problematiek. De sport maakt – de Onderzoekscommissie onderstreept dit – daarop geen uitzondering. Het in opdracht van de Onderzoekscommissie uitgevoerde onderzoek van Tine Vertommen bevestigt dat. De Onderzoekscommissie beveelt aan om periodiek onderzoek te doen naar de prevalentie van seksuele intimidatie en misbruik.

Aan de hand van het survey-onderzoek van Tine Vertommen is de Onderzoekscommissie veel te weten gekomen over omvang en aard van seksuele intimidatie en misbruik in de sport voor zover het betrekking heeft op Nederland. Om meer te weten te komen over de prevalentie en incidentie van seksuele intimidatie en misbruik in de verschillende takken van sport, bij risicogroepen en over de prevalentie in de verschillende tijdvakken (in de afgelopen vijf jaren, in de afgelopen tien jaren, et cetera) is een grotere gestratificeerde selecte steekproef nodig. Zo'n onderzoek zou bij voorkeur samen met een aantal andere Europese landen periodiek moeten worden herhaald, met een gelijklopende vraagstelling.

De Onderzoekscommissie heeft met behulp van twee organisaties (I&O Research en CentERdata, een onderdeel van Tilburg University) een voorstel voor een voldoende grootschalig periodiek prevalentieonderzoek opgesteld en beveelt aan met het periodieke onderzoek in 2019 te beginnen.

De kwaliteit van zo'n prevalentieonderzoek staat of valt met het gebruik van een hoogwaardige steekproefbron en een valide vragenlijst en methodiek. Wat de methodiek betreft, gaat de voorkeur uit naar een vragenlijst die respondenten zelfstandig invullen, omdat dit de kans op sociaal wenselijke antwoorden beperkt. Bovendien past een dergelijke werkwijze bij de gevoeligheid van het onderwerp. Het is daarnaast aan te bevelen om in de vragenlijst – zowel bij de start als aan het einde – aandacht te besteden aan waar slachtoffers terecht kunnen voor vragen over ondersteuning op emotioneel, praktisch en juridisch gebied (Slachtofferhulp Nederland).

Het is wenselijk een grondige pilot met testrespondenten te doen om de validiteit van de vragenlijst te testen, voordat het hoofdonderzoek van start gaat. In de pilot wordt doorgevraagd op bepaalde vragen en antwoorden, om zo te kunnen bepalen of met een bepaalde vraagstelling wordt gemeten wat we willen meten. Daarom is het raadzaam om een ervaren kwalitatief onderzoeker bij de pilot te betrekken.

Bij de pilot dient veel aandacht te worden besteed aan de begeleiding van respondenten. Gevoeligheden en vervelende ervaringen uit het verleden kunnen immers tijdens het invullen van de vragenlijst naar boven komen.

Het is de bedoeling een panel samen te stellen door het LISS-panel van CentERdata en het I&O Research-panel te combineren en zo te komen tot een hoogwaardige representatieve steekproef.

Rapport

van de Onderzoekscommissie seksuele intimidatie en misbruik in de sport

De onafhankelijke
Onderzoekscommissie bestaat uit
Egbert Myjer, Clémence Ross-van
Dorp en Klaas de Vries (voorzitter).

Eind vorig jaar maakten Nederlandse (top)sporters melding van hun ervaringen met seksuele intimidatie en misbruik. De meldingen waren voor NOC*NSF aanleiding een onafhankelijke commissie te vragen om onderzoek te doen. De Onderzoekscommissie kreeg als taak een actueel inzicht te geven in omvang en aard van seksuele intimidatie en misbruik in de sport. Voorts is de Onderzoekscommissie gevraagd aanbevelingen te doen waarmee NOC*NSF, sportbonden en sportverenigingen de aanpak van het probleem kunnen verbeteren.